

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**BURSA-KELES İLÇESİ KIRANIŞIKLAR KÖYÜ
HALK EDEBİYATI VE FOLKLOR ÜRÜNLERİNİN
İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ezgi ŞAHİN SEVDİ

Bursa – 2015

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**BURSA-KELES İLÇESİ KIRANIŞIKLAR KÖYÜ
HALK EDEBİYATI VE FOLKLOR ÜRÜNLERİNİN
İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ezgi ŞAHİN SEVDİ

Danışman:

Doç. Dr. Hülya TAŞ

Bursa – 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 701041001 numaralı Ezgi ŞAHİN SEVDİ'nin hazırladığı "Bursa-Keles İlçesi Kıranışıklar Köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi" konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 26/06/2015 günü 10⁰⁰ - 11³⁰ saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının BAŞARILI (başarılı/başarısız) olduğuna OYBİRLİĞİ (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hülya TAŞ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mehmet AÇA
Balıkesir Üniversitesi

Üye
Yard. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Süheyla SARITAŞ
Balıkesir Üniversitesi

Üye
Yard. Doç. Dr. Gülay DURMAZ
Uludağ Üniversitesi

26./06/2015.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Ezgi Şahin Sevdı
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı	: Türk Halk Edebiyatı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XVIII + 351
Mezuniyet Tarihi	: / / 20.....
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Hülya Taş

BURSA-KELES İLÇESİ KIRANIŞIKLAR KÖYÜ HALK EDEBİYATI VE FOLKLOR ÜRÜNLERİNİN İNCELENMESİ

Bu çalışmada Bursa'nın Keles ilçesine bağlı Kıranişıklar köyünün halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri derlenip incelenmiştir. Yazılı kaynaklarda yer almayan ancak halk arasında varlığını sürdüren bazı sözlü kültür ürünlerinin nesilden nesile aktarımını sağlayabilmek için halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin sistematik biçimde derlenip kayda geçirilmesi son derece önemlidir. Çalışma halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin toplanması açısından ne kadar önemliyse, bölge halkının geçmişine ışık tutması bakımından da faydalıdır.

Bu çalışma bir alan araştırmasıdır. Saha çalışmaları sırasında gözlem, görüşme, örnek olay teknikleri kullanılarak derlemeler yapılmıştır. Derlenen bilgiler değerlendirilmeye başlamadan önce Kıranişıklar köyünün ve içinde bulunduğu Keles ilçesinin tarihiyle birlikte coğrafi yapısı, iklimi, nüfusu, ekonomik durumu, etnik yapısı ve sosyokültürel hayatı hakkında sözlü ve yazılı kaynaklardan yararlanılarak elde edilen bilgiler birinci bölümde verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın esasını oluşturan ikinci ve üçüncü bölümlerde sahada derlemeler yoluyla elde edilmiş olan Kıranişıklar köyü halk edebiyatı ve halk bilimi malzemeleri çeşitli şekillerde incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Keles, Kıranişıklar köyü, Halk Edebiyatı, Folklor.

ABSTRACT

Writer's Name and Surname	: Ezgi Şahin Sevdı
University	: Uludağ University
Institute	: Institute of Social Sciences
Department	: Turkish Language and Literature
Field	: Turkish Folk Literature
Quality of the thesis	: Master's thesis
The number of the pages	: XVIII + 351
Date of graduation	: / / 20.....
Thesis Supervisor	: Doc. Dr. Hülya Taş

A STUDY OF FOLK LITERATURE AND FOLKLORE WORKS FROM THE DISTRICT OF BURSA-KELES KIRANIŞIKLAR VILLAGE

This study puts emphasis on the collection and the analysis of the folk literature and folklore products in the village of Kıranişıklar, Keles in Bursa. It is significantly important to collect and file the products of folk literature and folklore systematically in order to pass down some oral culture products which don't appear in written resources but still exist in public. This study is helpful not only for the collection of folk literature and folklore products but also for the illumination of the local community's past.

This study is a fieldwork. In due course of the fieldwork, there have been the collections by using observations, interviews, and case studies. Before evaluating the collected research, this study presents the information about history, topography, climate, population, economical condition, ethnicity, and socio-cultural state of both Kıranişıklar Village and Keles District of Bursa.

In the second and third parts which form the basis of the study, the folk literature and folklore materials of Kıranişıklar Village are diversely examined with the help of the collections in the field.

Key Words:

Keles, Kıranişıklar Village, Folk Literature, Folklore.

ÖN SÖZ

Birey, içinde doğup büyüdüğü topluma ait kültürel mirasın çatısı altında yaşamını sürdürür. Bu durum asırlardır değişmeyen, doğal bir sonuçtur. Bu sonucun nedeni, kültürün toplumsallığıyla açıklanabilir. Zira bir bireyin kişisel çaba ile zaman içerisinde edinebileceği bireysel kültürü, topluma ait olan kültürden soyutlamak mümkün değildir. Yapı taşı birey olan toplumun, tarihsel süreç içinde meydana getirdiği tüm değerler, nesilden nesile aktararak varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Toplumda birleştirici rol oynayan ve dinamik bir yapıya sahip olan kültür, zaman içerisinde çeşitli sebeplere bağlı olarak değişip dönüşmektedir. Elbette ki her değişim olumsuzluk ifade etmez. Ancak günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi, yoğun geçen iş yaşamı gibi çeşitli nedenlerle bireylerin kendilerini toplumsal yaşayıştan soyutlamaları, bazı kültürel değerlerden uzaklaşılmasına ve bu değerlerin unutulmaya yüz tutmasına neden olabilmektedir. İşte bu sebeple de unutulmaya yüz tutmuş kültürel ürünlerin tespit edilip kayıt altına alınması gerekmektedir.

Bu araştırmada yazılı kaynaklarda çok az bilgiye rastladığımız Bursa'nın Keles İlçesine bağlı Kıranışıklar köyüne ait halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Giriş kısmı iki alt başlıktan oluşmaktadır. *Halk Biliminin Tanımı ve Tarihi* başlıklı bölümde halk bilimi araştırmalarının tarihi hakkında kısa bilgi verildikten sonra diğer alt başlıkta araştırma alanı olarak Kıranışıklar köyünü seçmemizin nedeni kısaca ifade edilmiş ve derleme bilgileri, malzemenin derlenme şekli ve yazıya geçirilmesi kısmında da araştırma alanında yapılan derlemenin özelliklerinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü olan *Araştırma Alanının Bulunduğu İlçe ve Alan Hakkında Genel Bilgiler* başlığı altında araştırma alanı olarak belirlenen köyün ve içinde bulunduğu ilçenin tarihiyle birlikte coğrafi yapısı, iklimi, nüfusu, ekonomik durumu, etnik yapısı ve sosyokültürel hayatı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın *Kıranışıklar Köyü Halk Edebiyatı Ürünleri* başlıklı ikinci bölümünde, araştırma alanında derlenen efsane, fıkra, türkü, ninni, köy seyirlik oyunları kendi içlerinde tasnif edilerek incelenmeye çalışılmış, ayrıca ürünlerin metinlerine de yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü olan *Kıranışıklar Köyü Halk Bilimi Ürünleri* başlığı altında da

Doğum, Sünnet, Askerlik, Evlenme, Evlilik Aşamaları, Düğün, Düğün Sonrası, Hacılık, Ölüm, Bayramlar ve Kutlamalar, Diğer İnanmalar ve Uygulamalar, Oyunlar başlıkları yer almaktadır.

Çalışmanın sonuçlarını esas alan genel bir değerlendirmenin yapıldığı *Sonuç* kısmı, derlemeler sırasında kaydedilmiş veya not edilmiş olan ve yerel söyleyiş özellikleri taşıyan kelimelerin sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda anlamlarının verildiği *Sözlük*, derlemeler esnasında görüşülen kaynak şahısların isim, soy isim, doğum tarihi, doğum yeri, öğrenim durumu, meslekî bilgilerinin yer aldığı *Kaynak Kişiler Listesi*, araştırma alanında yapılan derlemeler sırasında çekilen *Fotoğraflar* ve çalışma sırasında yararlanılan kaynaklar, yazar soyadına göre alfabetik düzende *Kaynaklar* başlığı altında çalışmanın sonunda yer almaktadır.

Araştırma alanında yapılan saha çalışması sırasında gösterdikleri misafirperverlikten ötürü başta Kaya, Atak ve Basrik aileleri olmak üzere Kıranışıklar köyünün kıymetli insanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışma alanını belirlememde bana fikir veren, köy halkıyla hızlıca iletişime geçilmesini sağlayarak beni her aşamada destekleyen kıymetli babam Ali Şahin'e, çalışma sürecinde benden desteğini esirgemeyen sevgili annem Nursel Şahin'e ve yine çalışmanın baştan sona dek her aşamasının hazırlanmasında maddî ve manevî yönden yanımda bulunan kıymetli eşim Samet Sevdî'ye teşekkürlerim sonsuzdur.

Çalışmamın derleme aşamasında ve sonrasında benden desteğini esirgemeyen, karşılaşılan her zorlukta deneyimleriyle bana yol gösteren ve değerli fikirlerinden her zaman istifade ettiğim, bana lisans ve yüksek lisans boyunca halk edebiyatı sevgisini kazandıran sayın hocam Doç. Dr. Hülya Taş'a şükranlarımı sunarım.

Bursa, 2015

Ezgi Şahin Sevdî

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ.....	1
1. HALK BİLİMİNİN TANIMI VE TARİHİ.....	1
2. DERLEME BİLGİLERİ.....	3
2.1. DERLEMEDE KULLANILAN TEKNİKLER.....	3
2.2. KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ.....	4
3. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ.....	6
3.1. MALZEMENİN DERLEME ŞEKLİ	6
3.2. MALZEMENİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANININ BULUNDUĞU İLÇE VE ALAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. KELES İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	9
2. KIRANIŞIKLAR KÖYÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	11
2.1. KIRANIŞIKLAR ADININ KAYNAĞI	11
2.2. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN TARİHİ	12
2.3. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN COĞRAFİ YAPISI	14
2.4. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN İKLİMİ.....	15
2.5. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN NÜFUSU	15
2.6. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN EKONOMİK DURUMU	15
2.7. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN EĞİTİM DURUMU	16
2.8. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN ETNİK YAPISI.....	16

2.9. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN SOSYOKÜLTÜREL HAYATI	17
2.9.1. Kan Davası	18

İKİNCİ BÖLÜM

KIRANIŞIKLAR KÖYÜ HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

1. EFSANELER	21
1.1. EFSANELERİN İNCELENMESİ:	23
1.1.1. Efsane Metinleri :	24
1.1.1.1. Dinî efsaneler / Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler	24
1.1.1.1.1. Şahin Gibi Adamsın	24
1.1.1.2. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler.....	24
1.1.1.2.1. Cinler, periler, ruhlar ile ilgili efsaneler	24
1.1.1.2.1.1. Şeytanın Şekil Değiştirerek Görünmesi	24
1.1.1.3. Tarihî efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler.....	25
1.1.1.3.1. Bir düzenin bozuluşu ile ilgili efsaneler	25
1.1.1.3.1.1. Köyün Yeri I	25
1.1.1.3.1.2. Köyün Yeri II	25
1.1.1.3.1.3. Köyün Yeri III.....	25
1.1.1.3.1.4. Kıranişıklar Köyünün Kuruluşu IV	26
1.1.1.3.1.5. Kıranişıklar Köyünün Kuruluşu V	26
1.1.1.3.2. Harp ve felaketler ile ilgili olan efsaneler	26
1.1.1.3.2.1. Ceviz Deresi'nde Su Yerine Kan Akmış	26
1.1.1.3.3. Temayüz etmiş kişiler ile ilgili efsaneler.....	27
1.1.1.3.3.1. Sadettin Efe I.....	27
1.1.1.3.3.2. Sadettin Efe II	27
1.1.1.3.3.3. Sadettin Efe III	28
1.1.1.3.3.4. Sadettin Efe IV	28
1.1.1.3.3.5. Sadettin Efe V	29
1.1.1.3.3.6. Tek Kurşunla Kartalı Düşürmüş	29
1.1.1.3.3.7. Atış Yarışması.....	29
1.1.1.3.3.8. Ağaç Eser Olayı	30
1.1.1.3.3.9. Kara İzzet	31

1.1.1.3.3.10.	Sadettin Efe Dokuz Evliymiş	31
1.1.1.3.3.11.	Sadettin Efe'nin Ölümü I	31
1.1.1.3.3.12.	Sadettin Efe'nin Ölümü II	31
1.1.1.3.3.13.	Sadettin Efe'nin Ölümü III.....	32
2.	FIKRALAR	32
2.1.	FIKRALARIN İNCELENMESİ.....	32
2.2.	FIKRA METİNLERİ	33
2.2.1.	Belli Halk Tipleri Olan Fıkralar ve Belli Bir Toplumluk Tip	34
2.2.1.1.	Mart Kapıdan Baktırır Kazma Kürek Yaktırır	34
2.2.1.2.	Çocukların Aklı Ermiyor.....	34
2.2.1.3.	Es Yiğidin Kara Bağrına	34
3.	TÜRKÜLER.....	34
3.1.	TÜRKÜLERİN İNCELENMESİ	36
3.1.1.	Türkü Metinleri	38
3.1.1.1.	Anlatı Türküleri.....	38
3.1.1.1.1.	Kızılırmak Türküsü	38
3.1.1.1.2.	Buğış Ömer Türküsü	39
3.1.1.1.3.	Sadettin Efe Türküsü	41
3.1.1.2.	Tören türküleri.....	44
3.1.1.2.1.	Düğün türküleri	44
3.1.1.2.1.1.	Oğlan Yandan Kız Yandan	44
3.1.1.2.1.2.	Derelerin Altı Tüfek Yangısı	45
3.1.1.2.1.3.	Menekşesi Tutam Tutam.....	46
3.1.1.2.1.4.	Odalarda İdare.....	46
3.1.1.2.1.5.	Aşağıdan.....	49
3.1.1.2.1.6.	Çiftetelli	50
3.1.1.2.2.	Kına türküleri.....	51
3.1.1.2.2.1.	Ak Koyun Meler Gelir	51
3.1.1.2.2.2.	Yüksek Yüksek Tepeler	52
3.1.1.2.2.3.	Altın Tas İçinde Kınam Ezilir.....	52
3.1.1.3.	Lirik türküler	53
3.1.1.3.1.	Gurbet ve Ayrılık türküleri.....	53

3.1.1.3.1.1. Üç Tepe Dağı	53
3.1.1.3.1.2. Ayrılık Türküsü I	54
3.1.1.3.1.3. Ayrılık Türküsü II	54
3.1.1.3.1.4. Ayrılık Türküsü III.....	55
3.1.1.3.1.5. Ayrılık Türküsü IV.....	56
3.1.1.3.1.6. Leylim Ley	56
3.1.1.3.1.7. Karadeniz	57
3.1.1.3.1.8. Cezayir I.....	57
3.1.1.3.1.9. Cezayir II.....	58
3.1.1.4. Aşk-Sevda türküleri.....	59
3.1.1.4.1. İslamoğlu Türküsü.....	59
3.1.1.4.2. Bahçelerde Eğreli	60
3.1.1.4.3. Bursalı mısın Kadifeli Gelin.....	61
3.1.1.4.4. İstanbul'un Kestanesi	62
3.1.1.4.5. A Kavak Meşe Kavak.....	62
3.1.1.4.6. Arabası Dört Teker	63
3.1.1.4.7. Fincanın Ağzı	64
3.1.1.4.8. Elmayı Kestim de Soydum I.....	64
3.1.1.4.9. Elmayı Kestim de Soydum II	65
3.1.1.4.10. İki de Keklik	65
3.1.1.4.11. Annem Entari Almış	66
3.1.1.4.12. Odana Serdim Halı	67
3.1.1.4.13. Yumurtanın Sarısı.....	68
3.1.1.4.14. Yörük Yaylası.....	69
3.1.1.4.15. Ohşaya Ohşaya Koydum Döşeğe	70
3.1.1.4.16. Harman Yeri Dar Bana	70
3.1.1.4.17. Aşk-Sevda Türküsü I.....	70
3.1.1.4.18. Aşk-Sevda Türküsü II.....	71
3.1.1.4.19. Aşk-Sevda Türküsü III	72
3.1.1.4.20. Aşk-Sevda Türküsü IV	73
3.1.1.4.21. Aşk-Sevda Türküsü V	73
3.1.1.4.22. Aşk-Sevda Türküsü VI	74

3.1.1.4.23. Aşk-Sevda Türküsü VII.....	74
3.1.1.4.24. Aşk-Sevda Türküsü VIII	75
3.1.1.4.25. Aşk-Sevda Türküsü IX	75
3.1.1.4.26. Aşk-Sevda Türküsü X	76
3.1.1.4.27. Aşk- Sevda Türküsü XI	77
4. NİNNİLER	77
NİNNİLERİN İNCELENMESİ.....	78
Ninni	78
5. KÖY SEYİRLİK OYUNLARI	79
5.1. KÖY SEYİRLİK OYUNLARININ İNCELENMESİ.....	79
5.1.1. Köy Seyirlik Oyunları	80
5.1.1.1. Sınır Taşı (Sınır Daşı)	80
5.1.1.2. Hacıya Gitme.....	81
5.1.1.3. İki İslî Tepsi	81
5.1.1.4. Yüzük Oyunu	82
5.1.1.5. Depmeleşme (Tekmeleşme).....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRANIŞIKLAR KÖYÜ HALK BİLİMİ ÜRÜNLERİ

1. DOĞUM.....	84
1.1. DOĞUM ÖNCESİ.....	84
1.1.1. Kısırlılığı Giderme Yolları	85
1.1.1.1. Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar	87
1.1.1.2. Halk hekimliği kapsamına girenler	88
1.1.1.3. Tıbbî sağaltma kapsamına girenler	88
1.1.2. Gebelikten Korunma	89
1.1.3. Gebeliğin Anlaşılması	90
1.1.3.1. Aşerme	91
1.1.3.1.1. Hamile kaçınmaları	93
1.1.3.1.2. Doğacak çocuğun fizikî yapısını ve karakterini etkilediğine inanılan hamile kaçınmaları.....	93
1.1.3.2. Düşük yapma.....	95

1.1.3.3.	Çocuğun cinsiyetinin tayini.....	96
1.1.3.3.1.	Erkek çocuk sahibi olma	97
1.1.3.4.	Doğuma hazırlık.....	98
1.1.3.4.1.	Çocuk için yapılan hazırlıklar	99
1.1.3.4.2.	Anne için yapılan hazırlıklar	99
1.2.	DOĞUM SIRASI.....	100
1.3.	DOĞUM SONRASI	100
1.3.1.	Çocuğun Göbeği ve Göbek ile İlgili İnanışlar.....	101
1.3.2.	Çocuğun Yaşaması İçin Alınan Önlemler	102
1.3.3.	İlk Anne Sütü.....	103
1.3.4.	Lohusalık	104
1.3.5.	Lohusa ve Çocuk Görme	105
1.3.6.	Lohusalık ile İlgili Gelenek ve İnançlar	107
1.3.7.	Tuzlama	108
1.3.8.	Kırk ve Kırklama İle İlgili Gelenek, İnanç ve Uygulamalar	109
1.3.8.1.	Kırk basması.....	109
1.3.8.2.	Kırk karışması	110
1.3.8.3.	Kırklama.....	111
1.3.8.4.	Kırk uçurma.....	114
1.3.8.5.	Kırk mevlidi	115
1.3.9.	Çocuğun Zihinsel ve Ruhsal Özellikleri ile Mizacını Belirleyen Davranışlar	116
1.3.10.	Geç Yürüyen-Geç Konuşan-Ağlayan ve Uyumayan Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar.....	116
1.3.11.	Diş Çıkarma ve Diş Hediği.....	117
1.3.12.	İlk Saç ve İlk Tırnak Kesme Uygulamaları	118
1.3.13.	Ad Verme.....	118
1.3.14.	Sütanne / Süt kardeş.....	122
1.3.15.	İlk Doğum Günü	123
2.	SÜNNET	124
2.1.	SÜNNET YAŞI / DÖNEMİ	125
2.2.	SÜNNET HAZIRLIKLARI	127
2.3.	SÜNNET YATAĞININ HAZIRLANMASI.....	128

2.4.	SÜNNET DÜĞÜNÜNE DAVET / OKUNTU	129
2.5.	KONAK VERME	130
2.6.	SÜNNET DÜĞÜNÜ / SÜNNET HAYRI.....	130
2.7.	SÜNNET KINASI	132
2.8.	SÜNNET GEZDİRMESİ	133
2.9.	SÜNNET İŞLEMİ	134
2.10.	SÜNNET MEVLİDİ / SÜNNET YEMEĞİ	137
2.11.	SÜNNET ZİYARETLERİ.....	138
3.	ASKERLİK	139
3.1.	ASKER İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR.....	140
3.2.	GÖNÜL ALMA.....	140
3.3.	ASKER DUASI	141
3.4.	ASKER EĞLENCESİ / ASKER KINASI.....	142
3.5.	ASKERE UĞURLAMA.....	143
3.6.	ASKER BEKLEME / ASKER KARŞILAMA	144
3.7.	ASKER MEVLİDİ	145
4.	EVLENME	145
4.1.	EVLENME BİÇİMLERİ.....	146
4.2.	EVLİLİK YAŞI	152
5.	EVLİLİK AŞAMALARI.....	153
5.1.	EŞ SEÇİMİ	153
5.2.	HACI ANALIK YAPMA / ARACI-GÖRÜCÜ	159
5.3.	DÜNÜRCÜ ÇIKMA/ KIZ GÖRME	161
5.4.	KIZ İSTEME	162
5.5.	SÖZ KESİMİ / GELİN GÖRME.....	164
5.6.	NİŞAN (ÇIKI)	165
5.7.	NİŞANLILIKTA BAYRAM GELENEKLERİ.....	170
5.8.	DÜĞÜN HAZIRLIKLARI.....	171
5.9.	ÇEYİZ HAZIRLIKLARI	173
5.10.	ÇEYİZLE İLGİLİ İŞLEMLER	174
5.10.1.	Çeyiz Serme.....	175
5.10.2.	Çeyiz Görme	177

5.10.3.	Çeyiz Toplama.....	178
6.	DÜĞÜN.....	178
6.1.	DÜĞÜNE DAVET / OKUNTU	179
6.2.	DANIŞIK	182
6.3.	ÇEYİZ ÇIKARMA.....	185
6.4.	KINA GECEŚİ	186
6.5.	TAVUK ALMA.....	190
6.6.	NIKÂH.....	191
6.7.	DÜĞÜN YEMEĞİ	193
6.8.	GELİN ALMA.....	197
6.9.	GÜVEY SALMA	205
6.10.	GÜVEY UYANDIRMA.....	207
6.11.	DÖŞEK KALDIRMA.....	208
6.12.	PAÇA.....	209
6.13.	ŞENLİK HEYBESİ	209
7.	DÜĞÜN SONRASI.....	210
7.1.	GELİNİN SUYA GÖTÜRÜLMESİ.....	210
7.2.	GEZEÇ.....	212
8.	HACILIK.....	213
8.1.	HACI ADAYLARININ UĞURLANMASI	215
8.2.	HACI ADAYLARININ KARŞILANMASI	216
9.	ÖLÜM	218
9.1.	ÖLÜM ÖNCESİ	219
9.1.1.	Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	219
9.1.1.1.	Hayvanlarla ilgili olanlar.....	220
9.1.1.2.	Düşle ilgili olanlar	221
9.1.1.3.	Hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişikliklerle ilgili olanlar	222
9.1.1.4.	Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyeceklerle ilgili olanlar	223
9.2.	KAÇINMALAR	224
9.3.	ÖLÜM SIRASI.....	224
9.3.1.	Ölümün Hemen Öncesi ve Sonrası.....	225
9.3.2.	Ölümün Sonrası	225

9.4.	ÖLÜM OLAYININ DUYURULMASI	228
9.5.	DEFİN İŞLEMLERİ.....	229
9.5.1.	Yıkama	229
9.5.2.	Kefenleme.....	230
9.5.3.	Helallik Alınması.....	231
9.5.4.	Cenaze Namazı	232
9.6.	TABUT, TABUTU SÜSLEME, TABUTLA VE TABUTSUZ GÖMME	233
9.7.	CENAZENİN TAŞINMASI VE MEZARA KONULUŞU.....	233
9.8.	TELKİN	236
9.9.	RUHLA İLGİLİ İNANMALAR	239
9.10.	ÖLÜM SONRASI.....	241
9.10.1.	Cenaze Evi	241
9.10.2.	Ölünün Belirli Günleri	243
9.10.3.	Ölünün Eşyaları	247
9.11.	YAS TUTMA	248
9.12.	MEZARLIK VE MEZARLIK ZİYARETLERİ.....	249
9.12.1.	Cenaze Açma	250
10.	BAYRAMLAR VE KUTLAMALAR	251
10.1.	RAMAZAN AYI / RAMAZAN BAYRAMI.....	252
10.2.	KURBAN BAYRAMI.....	255
10.3.	KANDİLLER.....	259
10.4.	GÂVUR KÜFÜ	260
10.5.	HIDIRELLEZ	262
10.6.	KÖY HAYRI / DEDE HAYRI.....	264
11.	DİĞER İNANMALAR ve UYGULAMALAR.....	268
11.1.	NAZAR.....	268
11.2.	YAĞMUR DUASI	273
11.3.	AY VE GÜNEŞ İLE İLGİLİ İNANMALAR.....	277
12.	OYUNLAR.....	279
12.1.	TURA KİMDE?.....	280
12.2.	ÇUNGURCAK	281
12.3.	KÖS OYUNU	281

12.4. DOKUZCUM	282
12.5. MERT OYUNU (ÇELİK ÇOMAK)	283
12.6. KAZIK OYUNU.....	284
12.7. GOGÜL	284
12.8. GÜVERCİN TAKLASI (BİRDİRBİR).....	285
12.9. SÜPÜRTMEÇ	285
12.10. GAMA TOPU.....	286
12.11. DOKUŞAM (DOKUZ TAŞ)	286
12.12. DALYA (YEDİTAŞ)/ (KUKA)	287
12.13. RENKLİ YUMURTA.....	288
12.14. VIZVIZ	288
12.15. ORTADA SIÇAN.....	289
12.16. ONBİRELLİ	289
12.17. ÇUVAL YARIŞI	290
SONUÇ.....	291
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ.....	305
KAYNAKLAR.....	307
EKLER	315
ÖZGEÇMİŞ.....	329

KISALTMALAR

Kısaltma

Bibliyografik Bilgi

a.g.e.

Adı Geçen Eser

a.g.m.

Adı Geçen Makale

b.

Baskı

Bkz.

Bakınız

C.

Cilt

haz.

Hazırlayan

K.K.

Kaynak kişi

MÖ

Milattan önce

MS

Milattan sonra

S.

Sayı

s.

Sayfa

ss.

Sayfadan sayfaya

vb.

Ve benzeri

vs.

Vesaire

yay.

Yayımlayan

yy.

Yüzyıl

TDK

Türk Dil Kurumu

TRT

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

GİRİŞ

1. HALK BİLİMİNİN TANIMI VE TARİHİ

Kökeni “folk=(halk)” ve “lore=(bilim, bilgi)” olan “folklor” sözcüğünün anlamı; “halk bilim” dir.¹ Halk bilimi, bir ülke ya da bölge halkına ilişkin maddî ve manevî alandaki kültürel ürünleri konu edindiği gibi bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyip sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve bir birleşime vardırma amaçlayan bir bilimdir.² Halk bilimi çalışmalarının yaygın olarak kabul edilen iki başlangıç tarihinden ilki, Almanya’da Grimm kardeşlerin sözlü gelenekten derleyerek 1812 yılında oluşturdukları “Ev ve Çocuk Masalları” adlı masal kitaplarını yayınlamaları; ikincisi de İngiliz William John Thoms tarafından “Atheneium” adlı dergide “Folk-Lore” teriminin ilk kez kullanılmasıdır.³ Halk bilimi çalışmalarının zeminini oluşturan halk hayatına dair duyulan ilk meraktan “Coğrafi Keşifler” ileri gelmiştir. Avrupalıların Amerika’yı keşfi bu merakın ilk basamağını oluşturur. Avrupa’da Amerika’nın keşfinden sonra karşılaşılan yeni bir insan tipine karşı duyulan ilgi artmaya başlar. Bu ilgi sonrasında genişleyip yayılarak Doğu dünyasına döner. Avrupa’da süregelen bu ilginin içe dönük olan merak hâli de vardır ve bu içe dönük merak Fransa, İspanya, İngiltereye de yayılır.⁴ Derleme çalışmaları çeşitli ülke ve milletler arasında giderek artmış ve büyük bir hızla yayılmıştır.

Türkiye’de ancak 19. yüzyılın sonralarından bu yana Türk halk biliminden bir araştırma ve inceleme alanı olarak söz etmek mümkündür. Kaşgarlı Mahmut’un “Divân-ı Lugât-it-Türk” adlı eseri halk kültürüne katkı sağlayan en önemli ve en eski eserdir. Evliya Çelebi’nin “Seyahatnâmesi” de 17. yüzyılda halk biliminin önemli konuları adına zengin bir içeriğe sahiptir. Ayrıca Türk halk edebiyatını bir bilim konusu olarak ele alan Rumeli, Anadolu ve İstanbul’da halk edebiyatının çeşitli türlerinden metinleri derleyerek Türk halk edebiyatı üzerinde yapılan çalışmalara ilk sağlam gereçleri sağlamış olan Macar Türkolog İgnatz Kunos’tur.⁵ Türk aydınlarının Türk halk kültürüne bir bilim konusu olarak eğilmeleri uzun zaman alır.

¹ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, 1.b., Bilgesu Yayınları, Ankara, 2014, s. 21.

² Örnek, a.g.e., s. 21.

³ Özkul Çobanoğlu, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 5.b., Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 19.

⁴ Abdurrahman Güzel-Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, 6.b., Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s.56.

⁵ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, 3.b., Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 16., s. 17.

Ziya Gökalp, Türkçülük hareketinin mahiyetini anlatmak ve buna dayalı çalışmaları geniş kitlelere ulaştırmak için arkadaşlarıyla “Halka Doğru” adı verilen dergiyi çıkartarak Türkiye Türkçesi’nde “folklor” dan bahseden ilk yazıyı bu dergide yazmıştır. Bu dergi Türkçülük açısından olduğu kadar Türk folkloru için de son derece önemlidir. Türk aydınlarının yaptıkları bu ilk çalışmaları Mehmet Fuat Köprülü’nün 6 Şubat 1914 tarihli İkdam Gazetesi’nde “Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklor” başlıklı yazısı takip etmektedir.⁶ Bu yazı da “folklor” terimi ilk kez açık seçik şekilde geçerken “halkiyat” terimine de yazıda yer verilmektedir.⁷ Bu iki yazının ardından Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Peyam Gazetesi’nin 5 Mart 1914 tarihli edebiyat ekinde yer alan “Folk-lor” başlıklı yazısında⁸ “hikmet-i âvam” ifadesinin “folklor”un karşılığı olduğunu ve halk biliminin asıl konusunun ortak halk edebiyatı ürünleri olduğunu Türk atasözlerinden ve türkülerinden örnekler vererek vurgulamaktadır.⁹ Avrupa’da malzemesi dile dayanan destan, masal, atasözü, bilmece, türkü, ninni türünden anonim olan kolektif özellikli eserler folklor çerçevesinde “la littérature orale”, “la littérature populaire” başlıkları altında toplanarak incelenmiştir. Radloff, Kunos, Paul Sébillot, Van Gennep ve Edmond Saussey gibi Avrupalı Türkologların topladıkları malzemeyi “la littérature populaire” şeklinde başlıklandırmaları¹⁰ Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik tarafından da kabul görmüştür. Zira onlar da halkın oluşturduğu gelenek mahsulü eserleri tercüme yoluyla Türkçe’de “Halk edebiyatı” adı ile isimlendirmişlerdir.

Günümüzde halk bilimi ve halk edebiyatı sahasında Türkiye’de üniversiteler bünyesinde yapılan ve ayrıca bireysel olarak gerçekleştirilen çalışmaların her biri, Türk halk bilimi ürünlerinin zenginliğini ortaya koyduğu gibi, kültürel mirasımızın çeşitli yöntemlerle derlenip kayda alınarak yok olmaması için bir önlem niteliği de taşımaktadır.

⁶ Çobanoğlu, a.g.e., s. 45.

⁷ Örnek, a.g.e., s. 31.

⁸ Çobanoğlu, a.g.e., s. 45.

⁹ Örnek, a.g.e., s. 31.

¹⁰ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Halk Edebiyatı Dizisi: 3, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1977, s. 2.

2. DERLEME BİLGİLERİ

2.1. DERLEMEDE KULLANILAN TEKNİKLER

“Derlemek işi, tedvin.”¹¹ anlamına gelen “derleme” terimi, bu işi yapan derlemeciler ve halk bilimciler tarafından sık kullanılmaktadır.

Derleme, uzman halk bilimci veya amatör olarak halk bilimine ilgi duyan kişi veya kişilerin halk bilgisi yaratmalarını belli bir zamanda ve yerde belli bazı araç ve yöntemleri kullanarak halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran ve icrâ eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydetme ve maddî ürünleri toplama işidir.¹²

Araştırma alanının içinde bulunduğu bölge ile ilgili yapılan çalışmalarda Kıranışıklar köyünün kültürel ürünleri hakkında oldukça az sayıda bilgi bulunmaktadır. Bu durum Kıranışıklar köyünün araştırma sahası olarak belirlenmesine neden olmuştur. Çalışmada Kıranışıklar köyü halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri kayıt altına alınmıştır. Bu sayede köyün kültürünün özellikleri, köy halkının yaşayışları, inanç ve uygulamaları öğrenilerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın yöntemi olarak belirlenen alan araştırmasının planlama aşamasında çalışmanın nedeni, amacı ve konusu belirlendikten sonra sınırlandırılan ve seçilen araştırma alanı hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır. Araştırma alanının bulunduğu bölge ve araştırma alanı hakkında gerekli olan tüm bilgiler toplanmıştır. Çalışmada yer alması planlanan her bölüm için önceden yapılmış olan çalışmalar ve kaynaklar taranarak elde edinilen bilgiler araştırmada kullanılmıştır. Çalışmanın planlanma aşamaları tamamlandıktan sonra derlemeler sırasında gözlem ve görüşme tekniklerinin kullanılması için gerekli olan şartlar sağlanmaya çalışılmıştır. Derlemeler için doğru kaynak kişilerin tespiti, hazırlık aşamasında ön plana çıkan önemli hareket noktalarından birisi olmuştur. Ayrıca görüşmeler sırasında gerekli olan derleme soruları önceden belirlenmiştir. Her bölüm için ayrı hazırlanan derleme soruları benzer ve farklı özelliklere sahip kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sırasında sorulmaya çalışılmıştır. Anket tekniğinin yanı sıra gözlem ve örnek olay teknikleriyle de ulaşılan bilgilerin sağlaması yapılmaya çalışılmıştır.

¹¹ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11.b., Ankara, 2011., s. 637.

¹² Metin Ekici, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, 4.b., Geleneksel Yayınları, Ankara, 2011, s. 26.

Kıranişıklar köyünde yapılan nişan, düğün, kına, sünnet, asker uğurlama, kırklama vs. etkinliklere dahil olup araştırma alanında gözlem yapılmıştır. Derlemeler sırasında fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazı, video kamera, ses kaydetme, video ve fotoğraf çekme özelliği olan cep telefonu gibi teknik malzemeler hazır bulundurulularak yapılan görüşmeler ve izlenen örnek olaylar en doğru şekilde kaydedilmeye çalışılmıştır.

Mühim olan alan araştırmasının faydalı ve başarılı olmasıdır. Bu da ancak araştırmacının alan araştırması yaptığı sırada bilimsel bir araştırmada kullanılabilecek bilgiye erişmesi ve bu bilginin derlenerek kullanılabilir hâle getirilmesiyle olur.¹³ Pertev Naili Boratav, halk bilimi derlemelerinin (bu bilim alanındaki çalışmalara temel olacak işin) karışık ve çapraşık olmayan bir tek ilkesinin var olduğunu; bu ilkenin de görülen ve duyulanın tam bir objektiflikle, hiçbir şey değiştirilmeden, gün, yer ve bilgi verenin kimliğinin tam olarak kaydedilerek unutulmadan yazılması olduğunu¹⁴ belirtir. Çalışma sırasında faydalı ve başarılı bir alan araştırması yapabilmek ve derlenen her bilgiyi kullanılabilir hâle getirip doğru şekilde kayda geçebilmek için bahsedilen tek ilkeye bağlı kalınmaya çalışılmıştır.

2.2. KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ

Metin Ekici kaynak kişiyi, halk bilgisi ürünlerini ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütünü veya ana özelliklerini aktarabilen veya icrâ edebilen ve de bunların derlemeciler tarafından yazılı, sözlü, görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişiler olarak tanımlamış; “amatör kaynak kişi” ve “usta (profesyonel) kaynak kişi” olmak üzere ikiye ayırmıştır.¹⁵

Alan araştırmasında derlenecek bilgilere ulaşmada kullanılmak üzere belirlenen gözlem ve görüşme tekniklerinin uygulanabilmesi için doğru kaynak kişilerle doğru iletişim kurmanın büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. Doğru kaynak kişi tespitinin yapılabilmesi ve görüşmelerin gerçekleştirilebilmesi için kaynak kişilere ulaşmada köy halkından olan kılavuz kişilerden yardım alınmıştır.

¹³ Çobanoğlu, a.g.e., s. 66.

¹⁴ Pertev Naili Boratav, **Folklor ve Edebiyat I**, Adam Yayınları, 1982, s. 115.

¹⁵ Ekici, a.g.e., s. 30.

Derleyici alan araştırması yapacağı bölgede bulunduğu müddetçe kaynak kişilerle münasebet kurmak ve bu münasebeti sürdürmek durumundadır. Böyle bir münasebet kurulmadan çalışma gerçekleştirilemez.¹⁶ Bu sebeple alan araştırması sırasında sahada geçirilen zaman içerisinde kaynak kişilerle iyi münasebet kurulmaya çalışılmış, öncelikle derlemenin nedeni ve amacı basit bir dilde karşı tarafa izah edilerek karşılıklı güven ve samimiyet duygusunun kazanılmasına özen gösterilmiştir. Kaynak kişilerle kurulan iyi münasebetin olumlu desteğiyle birlikte yapılan görüşmelerde önceden belirlenen derleme sorularına cevaplar alınmıştır. Elbette ki görüşmelerin çoğu halk kültürü ürünlerinin icrası sırasında yapılmıştır. Düğün, nişan, mevlit, doğum sonrasında yapılan uygulamalara, kına, sünnet, çeyiz serme gibi etkinliklere katılıp olay sonrasında da kaynak kişilere konu ile ilgili sorular yöneltip daha doğru bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Kaynak kişinin yaşı, cinsiyeti, doğum yeri, kılavuz kişilerin yönlendirmesi gibi etkenler kişiye yöneltilecek derleme sorularının içeriğini belirlemiştir. Örneğin köyün kuruluşuna dair bilgiler, eskiden gelen veya unutulmaya yüz tutmuş gelenekler yaşça büyük kaynak kişilere; doğum, evlenme, sünnet gibi geçiş dönemlerine yönelik sorular kadın kaynak kişilere yöneltilirken askerlik, seyirlik oyunlar, ölünün defin işlemleri, köy/dede hayrı gibi konulardaki sorular için erkek kaynak kişiler tercih edilmiştir. Ayrıca köyün kuruluşu ile ilgili anlatılanlar ve diğer köylerle akraba olduğu ile ilgili yazılı ve sözlü bilgi edinmede köyün dışından olan beş kaynak kişiyle de görüşülmüştür.

Alan araştırması sırasında yapılan görüşmelerde bilgi veren ve bu çalışmaya katılan kırk beş kaynak kişi bulunmaktadır. Kaynak kişilerden yirmi üçü kadın, yirmi ikisi de erkektir. Kaynak kişilerin sekiz tanesi ilkokulu bitirmeden ayrılmış, yirmi yedi tanesi ilkokul mezunu, iki tanesi ortaokul mezunu, bir tanesi liseyi bitirmeden ayrılmış, altı tanesi lise mezunu, iki tanesi de üniversite mezunudur. Kaynak kişilerin pek çoğunun öğrenim durumları eğitim düzeylerinin düşük olduğuna işaret etse de bunun sebebi köyde eğitime verilen önemin az olduğu veya köyün eğitim düzeyinin düşük oluşu ile ilişkilendirilmemelidir. Zira eğitim seviyesinin artması, köyden özellikle büyükşehirlerle göç etme ve şehir hayatına adapte olunarak gelenek ve göreneklerden uzaklaşma gibi doğal sonuçlar doğurabilmektedir. Bu sebeple eğitim seviyesi yüksek kişiler kaynak kişi olarak belirlenmemiştir.

¹⁶ Çobanoğlu, a.g.e., s. 76.

Çalışmada yer verilen kaynak kişilerden en küçüğü 1997 doğumlu, en büyüğü de 1929 doğumludur. Diğer kaynak kişiler, bu yaş aralığında olup farklı cinsiyet ve mesleklere sahiptirler. Bu durum çalışmanın objektifliği açısından son derece önemlidir. Kaynak kişilerin meslek dağılımlarına bakıldığında kadınlar, tarım ve hayvancılıkta en az erkekler kadar aktif rol oynasalar da kendi mesleklerini ev hanımı olarak ifade etmektedirler. Kaynak kişiler arasında öğretmen, muhtar, avukat, esnaf, öğrenci, çiftçi, emekli işçi ve memur bulunmaktadır.

3. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ

3.1. MALZEMENİN DERLEME ŞEKLİ

Sahaya çıkmadan önce bölge hakkında fikir sahibi olunabilmesi için mevcut yazılı kaynaklardan Keles yöresinin folklor malzemeleri ile ilgili bilgiler toplanmaya çalışılmıştır. Bu konuda Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa Araştırmaları Merkezi araştırmacılarından Cengiz Bütün ve Özer Güleç'ten de yardım alınmıştır. Köy halkıyla yakın ilişkileri bulunan babam Ali Şahin'in kılavuz kişilere ulaşma sürecinde büyük katkısı olmuştur. Toplanan bilgiler doğrultusunda Metin Ekici'nin "Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri" adlı kitabının sonunda bulunan derleme sorularından yola çıkılarak derlemeler esnasında kullanılmak üzere bir derleme formu hazırlanmıştır.

Kaynak kişiler ile yapılan görüşmeler kamera ve ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ses kayıt cihazıyla yapılan kayıtlarda cihazı fark eden bazı kaynak kişilerin duruma tepki gösterdikleri veya konuşmalarına özen gösterdikleri görülmüştür. Ses kaydına veya kamera kaydına izin verilmemesi durumunda edinilen bilgiler yazı yoluyla kayıt altına alınmıştır. Kaynak kişilerin köyde nişan, düğün, kına, asker uğurlaması gibi uygulamalar sırasında sıklıkla havaya silahla ateş açılmasından dolayı kamera ile kayıt yapılmaması konusunda uyarılarda bulunmaları, bilgi veren kadınların eşlerinden çekindikleri için fotoğraf çekirmek istememeleri ve hatta isimlerini söylemekten dahi kaçınmaya çalışmaları dikkat çekicidir. Bu durumda kaynak kişilere fotoğraflarının internette veya televizyonda kullanılmayacağına, ses ve video kayıtlarının da verilen bilgilerin yazmayla yetiştirilemeyeceğine ve çalışmanın ispat gerektirdiği maksadıyla yapıldığına dair bilgiler verilmiştir. Bunun yanı sıra erkek kaynak kişilerin tamamı bilgi

vermek, isimlerini bildirmek ve fotoğraf çektirmek konusunda istekli davranmışlardır. Görüşmeler sırasında fotoğraf çekilmesine, sesin ve görüntülerin kayıt altına alınmasına razı gelmeyen kaynak kişilerin “Bu bilgileri nerede kullanacaksınız?”, “Yalnız köyümüzde silah atanlar çok oluyor, düğünlerde kamera getirip de video çekmeyin.”, “Gazeteye mi çıkacak bunlar yoksa televizyona mı?” şeklindeki soru ve uyarılarıyla sıklıkla karşılaşmıştır.

Halk edebiyatı ürünlerinden türkülerin derlenmesi sırasında köy halkı, köyde türkü söyleyebilen az sayıda insanın var olduğunu belirtmiştir. Sözlü kaynakların türkü denilince işaret ettikleri bu kaynak kişiler, türkü söylemenin “günah ya da ayıp” olduğu düşüncesiyle konunun mümkün olduğunca dışında kalmak istemişlerdir. Yine de folklor ürünlerinin icra edildiği ortamlara bizzat gidilerek yapılan gözlemler sırasında derlenen birçok türküyü çalışmada yer verilmiştir.

Sözlü kaynaklar, köyde geçiş dönemleri etrafında bulunan gelenek ve görenekler hakkında istekle bilgi vermişlerdir. Geçiş dönemlerine dair gerçekleştirilen derlemeler sırasında da çoğu sözlü kaynağın başından geçen bir olayı anlatmak istemesi veya kendisine yöneltilen anket sorusuna kendi ile ilgili bir olayı anlatarak cevap vermesi zaman zaman derlemenin gerçekleşmesini güçleştirmiştir. Ancak bu durum, sözlü kaynaklarla kurulan iletişim sırasında eksiksiz biçimde oluşturulmaya çalışılan doğal ortamı bozmamak adına çoğu zaman hoşgörüyle karşılanmış veya hızlıca sorulan başka bir anket sorusuyla verilen cevabın yönü değiştirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan görüşmelerde ve dahil olunan etkinlikler sırasında çekilen fotoğraflar çalışmanın ekler bölümünde verilmiştir.

3.2. MALZEMENİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ

Derlemenin planlanması ve derleme sürecinden sonra gelen ve gayret gerektiren bir diğer safha da derlenen bilgilerin yazıya geçirilmesidir. Malzeme yazıya geçirilmeden önce çalışmanın ana başlıkları oluşturulmuş ve derlenen bilgiler bu başlıklar doğrultusunda tasnif edilmiştir.

Derlenen malzemeler yazıya geçirilirken İstanbul ağzı esas alınmıştır. Bu nedenle herhangi bir transkripsiyon işareti kullanılmamıştır. Ancak özellikle derlenen halk

edebiyatı ürünlerinde yerel söyleyiş muhafaza edilmiştir. Bu tür söyleyişlerin yanına parantez açılarak kastedilen sözcüğe de yer verilmiştir. Yer adları ve yöreye özgü kelimeler ağız özelliklerinde olduğu şekilde yazılmıştır. Bu durumda bulunan sözcükler çalışmanın *Sözlük* bölümüne kaydedilmiştir. Sözlük bölümüne gözlem ve görüşmeler sırasında karşımıza çıkan ve metin içinde geçmeyen bazı sözcükler de eklenmiştir. Zaman ve yapı bakımından bozuk olan ve anlatım bozukluğu bulunan cümleler malzemenin özü bozulmadan yazıya geçirilirken düzeltilmiştir. Görüşmeler sırasında kaydedilen malzemeler yazıya geçirilirken metinler italik yazılmış ve sonunda kaynak kişilerin ad ve soyadları parantez içinde verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANININ BULUNDUĞU İLÇE VE ALAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. KELES İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Kıranışıklar köyü, Bursa'nın Keles ilçesine bağlıdır. Bursa'ya yaklaşık 61 km. uzaklıkta olan bu ilçenin yüzölçümü 640 km²'dir.¹ Yüksekliği 1063 m² olan ilçenin doğusunda İnegöl, güneyinde Harmancık, güneydoğusunda Kütahya; batısında Orhaneli, kuzeyinde ise Bursa yer almaktadır. Kıranışıklar köyü dahil toplam 35 köy ilçeye bağlı bulunmaktadır. Keles'i İnegöl'e "Karabel Geçiti"; Bursa'ya ise "Hüseyin Alan Geçiti" bağlamaktadır. "Kocasu" ve "Nilüfer", Keles'te bulunan önemli iki akarsudur. Karasal iklimin hüküm sürdüğü ilçede "Kocayayla, Kendir, Gelemiş, Düvenli, Sorgun, Alaçam" adı verilen yaylalar vardır. Kocayayla'da, genellikle Haziran ayında, ünü ülkeye yetiştirmiş, bölgeye canlılık getiren "Kocayayla Şenlikleri" yapılmaktadır. Bu yaylalar yazın mesire yeri olarak kullanıldığı gibi hayvancılık için de elverişlidir. Çilek ve özellikle kiraz bölgede bolca yetişen meyvelerdendir. Günümüzde Keles'te meyve yetiştiriciliği ve tarımın yanında önemi daha az olan hayvancılığın da ekonomik yaşama katkısının bulunduğu söylenebilir.

Kıranışıklar köyü tarihî bilgilerine nisbeten ışıktan tutan Keles'in tarihinden de kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Keles ilçesinin tarihî kaynaklarda "Adranos" adıyla karşımıza çıkan ve günümüz yazılı kaynaklarında "dağ yöresi" olarak anılan bugünkü Orhaneli, Büyükorhan, Harmancık ilçelerini kapsayan oldukça geniş bir alanda yer aldığını ve bu yörenin de eski bir medeniyet merkezi olduğunu söylemek mümkündür. Zira Keles ve çevresine ait pek çok yerde Antik Çağ bulgularına rastlanmıştır. Keles ve dağ yöresinde bulunan çömlek, mermer, malzeme ve mezar kalıntıları Hellenistik Dönem'e ait yaşam belirtileri olarak değerlendirilmekle birlikte araştırma alanı olan Kıranışıklar köyü sınırları içerisindeki Şahan Baba mevkisi ile Kavaklar mevkisi kilise yeri, yörenin Antik Çağ ve

¹ http://www.keles.gov.tr/default_B0.aspx?content=1065, (26.01.2015).

² <http://www.mgm.gov.tr/tahmin/il-ve-ilceler.aspx?m=KELES>, (16.11.2014).

Orta Çağ'daki ören yerlerindendir.³ Ayrıca MÖ IV. yüzyılda kurulmuş olan “Bthynia” imparatorluğunun coğrafyası sınırlarında yer alan ancak o dönemlerde Orhaneli ve Keles adını taşıyan yerleşimlerin bulunup bulunmadığı konusu net olarak bilinmemekle birlikte “Adranos” adının Roma İmparatoru Hadrianus’a bağlanması, bölgenin tarihini Hadrianus’un hükümdarlık dönemine yani MS II. yüzyıla kadar götürmektedir.⁴ Bursa’nın kuşatılmasından önce şehrin güneyden yardım almasını önlemek amacıyla Orhan Bey, 1325 yılında Adranos’u (Orhaneli) fethetmiştir. Muhtemelen Harmancık, Keles ve Büyükorhan sahasını da kapsayan Hadrianus Tekfurluğu, şehrin 1325 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra ortadan kalkmış ve Osmanlılar tarafından şehre “Adranos” adı verilmiştir.⁵ Şemsettin Sami, Kâmûsu'l – A'lâm'ın Atranos maddesinde: “Hüdavendigâr vilâyetinde Bursa sancağına mülhak bir kazadır...”⁶ tanımlamasını yapmış ancak Keles adında herhangi bir yerleşim yerinden bahsetmemiştir. Osmanlı Devleti Kuruluş Dönemi yakın zamanına ait bir evkaf kaydında, adı “Kelis (کلیس)” olarak yazılmış olan bir kaza merkezinde Hüdavendigâr Cami’nin bulunduğu ve Hüdavendigâr’ın oğlu Yakup Çelebi’nin Mudanya’daki zeytinlik vakfı gelirinin bu camiye ayrıldığı bilgisinin yer alması, Keles’i en az Hüdavendigâr zamanından beri bilinen bir yer yapmaktadır.⁷ Keles ve dağ yöresi Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunan işgaline uğramıştır. Keles ve yöresinden cepheye giden ve şehit olanlar olmuştur. 11 Eylül 1922’de Bursa’nın düşman işgalinden kurtulmasında Keles milis kuvvetlerinin büyük yarar sağlamıştır. 27 Şubat 1953 tarihinde TBMM’de kabul edilen 6068 sayılı yasa ile Keles, ilçe statüsüne yükselmiştir.⁸

³ Ayhan Çaçu, **Yaşayan Tanıkların Dili ile Keles; Sözlü Tarih Çalışması**, 1.b., Keles Kaymakamlığı, Bursa, 2010, s. 9.

⁴ Mustafa Cemiloğlu, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2002, s. 9.

⁵ Ömer Faruk Dinçel, **Yörük ve Türkmen Diyarı Bursa Dağ Yöresi; Orhaneli, Harmancık, Keles, Büyükorhan**, 1.b., Dağ-Der Yayıncılık, Bursa, 2003, s. 80, s. 69.

⁶ Şemseddin Sami, **Kâmûsu'l – A'lâm**, C.1, Mihran Matbaası, İstanbul, 1989, s. 312.

⁷ Mustafa Cemiloğlu, **Sorgun Köyü Halk Edebiyatı**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1989, s. 7.

⁸ Dinçel, a.g.e., s.48.

2. KIRANIŞIKLAR KÖYÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. KIRANIŞIKLAR ADININ KAYNAĞI

“Kıranışıklar” adına tarihî belgelerde rastlanmaktadır. 1573 tarihli tahrir metninde köyün adı “Karye-i Şih Köyü” olarak geçmiştir. Ayrıca kayıtlarda “Şeyhler” ve “Şeyhlü” adlarıyla da yer alan köy Keles’in Kıranışıklar köyüdür.⁹ Şemsettin Sami’nin eserinde köye dair açıklamaların yer aldığı maddede köyün adı “Kıran Işıklar (قران اشقار)” olarak yazılmıştır.¹⁰ Raif Kaplanoğlu’na göre, “ışık-âşık” sözcükleri derviş deyimi olarak bilindikleri için köyün adı Şahan-Şahin Baba Tekkesi’nden gelmektedir ve 1908 yıllığında “Kıranışıklar” şeklinde anılan köy, “Küçük ışıklar” olarak da bilinmektedir.¹¹

Kıranışıklar adıyla ilgili bir diğer değerlendirme ise bu adın Anadolu’nun birçok bölgesine yerleşen Oğuz boylarının adlarıyla ilişkilendirilmesiyle yapılabilir. Zira Mustafa Cemiloğlu, bölgenin Osmanlı Beyliği’nin kurulduğu toprakların oldukça yakınında bulunmasından dolayı birçok köy adının Oğuz boyları ile ilgili olduğunu köy adı örnekleri ve efsaneleriyle açıklarken bahsi geçen adlar arasına “Işıklar” adını da dâhil etmektedir. Köyün adı ile ilgili bilgi veren sözlü kaynağın Işıklar köyü ile akrabalıklarının bulunduğunu ifade ettiğini ve bu ifadelere bakıldığında da Kıranışıklar adının “Işıklar” adında bir Türk oymağından gelebileceğini aktarmıştır.¹² Ayrıca bazı dağ yöresi köylerinde aynı kabile tarafından kurulma inancıyla birlikte akraba olunduğuna inanılması ve bu köylerin grup köy olarak tanımlanması anlayışı Oğuz Kağan Destanı’nın giriş bölümünde Oğuzların Oğuz Kağan’dan türeyip çoğalmasıyla yani soylarını bir aileye dayandırma tutumu ile ilişkilendirilmiştir.¹³ Kaynak kişilerden derlenmiş olan efsanelerle köy adlarının oluşumları birleştirildiği zaman köyün ilk yerleşimini yapan ailelerin varlığına yani “üç kardeş yörük” motifinin “üç aile” görüşüne dönüştüğüne ve köyün o ailelerden çoğalarak oluştuğuna atfen köylere “-lar,-ler” çoğul ekini içeren adların verildiğini söylemek

⁹ Niyazi Topçu, “Tapu Tahrir Defterlerine Göre Dağ Yöresi Amme Vakıfları”, **Bursa Araştırmaları**, S. 9, Bursa, 2005, s. 25.

¹⁰ Sami, a.g.e. , s. 312.

¹¹ Raif Kaplanoğlu, **Bursa Yer Adları Ansiklopedisi I**, C. I, Avrasya Etnografya Yayınları, Bursa, 2001, s. 185.

¹² Cemiloğlu, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, a.g.e., s.81.

¹³ Mustafa Cemiloğlu, “Bursa Dağ Köyleri ve Köy Adı Efsaneleri”, **Bursa Defteri**, S. 3, Bursa, 1999, s. 318.

mümkündür.¹⁴ Diğer köylerle aynı sülaleler tarafından kurularak akraba olunduğuna dair inancın Kıranışıklar köyü halkında var olduğu derlenen bilgiler arasındadır. Bu durumda Kıranışıklar adında geçen “-lar” çoğul ekinin, Raif Kaplanoğlu’nun “Doğanoğulları, Sarıbaşoğulları ve Kabakçioğulları”¹⁵ olarak ifade ettiği, aynı isimler olup olmadığı net olarak bilinmemekle beraber köy halkının köyün ilk yerleşimini oluşturduğunu söylediği sülalelerle¹⁶ ilgili olduğu düşünülebilir.

2.2. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN TARİHİ

Köyün kuruluşu ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte çeşitli görüşler mevcuttur. Dinçel, dağ yöresindeki köy adları sınıflandırmasında Kıranışıklar adını “Bir yöneticinin veya bir büyüğün isminin verildiği köyler” başlığı altında vermiştir. Dinçel’e göre Kıranışıklar (Kıran Şıhlar) bir Yörük oymağının adıdır ve kayıtlarda Kete kazasına bağlıdır. Köy, zamanla bugünkü yerinde yerleşik hayata geçmiştir. Işık; Şıh, Şeyh manasında olup günümüzde köyün mezarlığında yatırı bulunan Şahan Baba’ya Orhan Gazi zamanında bulunduğu bu köy vakfedilmiştir.¹⁷ Mustafa Cemiloğlu, Kıranışıklar köyü ile bilgi veren kaynağın köyü kuran Yörüklerin Kütahya Örencik Ovası’nda yer alan Işıklar köyünden göç ettiklerini ifade ettiğini belirtmiştir.¹⁸ Ayrıca Cemiloğlu yazılı kaynaklara göre köyün tarihsel süreci ile ilgili: “Köyün, H937/M1530 tarihli Muhasebe defterinde kaydına rastlanmamaktadır. Yalnız aynı defterde Domaniç kazasına bağlı “Kıran” köy kaydı bulunmaktadır. Ancak 1908 Salnâmesindeki mülki taksimatta “Kıranışıklar” olarak yer alır. 1925 Yunan Fecayii köyler listesinde ve 1927 Salnamesindeki köyler haritasında Atranos ilçesine bağlıdır. İç İşleri Bakanlığının 1933 tarihli “Köylerimiz” adlı yayınında da Orhaneli ilçesine bağlıdır.”¹⁹ şeklinde bilgi vermiştir. Kaplanoğlu da aynı tarihli tahrirat defterinde adı geçen Şeyhler köyünün Kite’ye bağlı, I. Murad Hüdavendigâr Vakfı’na ait bir köy olduğunu ancak bu köyün bugün var olmadığını ve günümüzde tam olarak neresi olduğunu belirleyemediğini ifade etmiştir.²⁰ Niyazi Topçu ise, köyün Sultan Murâd’ın

¹⁴ Cemiloğlu, a.g.m., s. 323.

¹⁵ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 185.

¹⁶ Niyazi Atak Kıranışıklar köyünün nüfusunun “Doğacalar, Sarıbaşoğulları, Kabaoğulları” adlı sülalelerden çoğaldığını ifade etmektedir. (K.K.7)

¹⁷ Dinçel, a.g.e., s. 194.

¹⁸ Cemiloğlu, a.g.m., s. 322.

¹⁹ Cemiloğlu, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, a.g.e., s. 81.

²⁰ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 264.

vakıf köylerinden biri olduğunu bildirir ve köy arazisinin bugün hâlâ köy sınırlarında yer alan Şahin Baba Zaviyesi'ne Murâd Hüdâvendigâr tarafından vakfedildiğini belirterek köyle ilgili 1573 yılı tahrir metnine ait bilgileri şöyle aktarmaktadır:

“Karye-i Şih Köyü, vakıfdır, Gâzi Murâd Hüdâvendigâr’dan ve Bayezid Bey Hüdâvendigâr’dan Şâhin Baba Zâviyesine, şimdi Azâdlu tasarruf ider, merhum Sultân Murâd Hân Hüdâvendigâr nişânıyla deyû kayd olunmuş an defter-i Kirmastî, andan sonra Hüseyin nâm kimesne tasarruf itmiş, merhûm Sultân Mehmed ve Bayezid Hüdâvendigâr’dan Gâzi Hüdâvendigâr’dan nişân-ı şerîfleri var deyû kayd olunmuş der defter-i köhne, el-hâletü hâzihi Şâhin Baba evlâdından Şeyh Alaaddin zâviye-i mezburede şeyh olub vakfiyet üzre mutasarrıfdir, elinde pâdişâhımız azze nasrehû[hazretlerin] den berât vardır deyû kayd olunmuş der defter-i köhne, hâliyâ Şeyh Alaaddin fevt olub oğlu Emir Fakih’e sadaka olunmuş elinden nişân-ı şerif var deyû mukayyed der defter-i atîk. [Nefer 19], Hâsıl: Yekûn 150.(1455,1521,1573)” (TKKKA.TD. 585, s.234b-236b.)²¹

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde 1844-1845 yıllarında Kıranışıklar köyünün varlığına işaret eden vergi mükellefleri ve tahmini gelirlerinin yer aldığı temettuat defteri de mevcuttur. Defterde 73 vergi mükellefinin adı ve mesleği kayıtlıdır. İçlerinde 2 imam, 1 korucu, 2 tacir, 1 asker ve 67 çiftçi bulunmaktadır. Bu kayda göre o dönemde köyün toplam tahmini geliri 29.133 kuruşken; toplam tahmini vergisi de 4.030 kuruştur.²²

1908 yılında 83 haneli olan Kıranışıklar diye adlandırılan köy, 1934 yılında Orhaneli ilçesine bağlı iken 1953 yılında Keles’in ilçe olması sonucu Keles’e bağlanmıştır.²³

Sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler doğrultusunda Ayhan Çaçı köyün tarihi ile ilgili şunları aktarmaktadır: *“Beş yüz sene önce Kütahya’nın Kıran Şeyhler Köyü dağılır. Bursa istikametine gelerek köyümüzü kurarlar. Burada köy kurduklarını atalarımızdan, dedelerimizden bu şekilde işittik.”*²⁴ Kaplanoğlu da Kıranışıklar köyünün Kütahya’ya bağlı Örencik Ovası’ndan gelen Yörükler tarafından kurulduğunu ancak bir başka rivayete göre de Seyitömer kazasının Kıranşeyh köyünden gelen yedi hane tarafından kurularak adına bu

²¹ Topçu, a.g.m., s. 25, s. 26.

²² Temettuat Defteri, 1844 – 1845, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA. ML. VRD. TMT. 7097.

²³ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köyleri-I., 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2014, s. 245.

²⁴ Çaçı, a.g.e., s. 191.

köyün kaynaklık ettiğini aktarmaktadır.²⁵ Çalışma sırasında sözlü kaynaklara köyün adı ve tarihi sorulduğunda Kütahya'daki Kıranşeyhler ve Işıklar köyleriyle akrabalıklarının bulunduğu derlenen bilgiler arasındadır.²⁶

2.3. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN COĞRAFİ YAPISI

Kıranışıklar köyü, Bursa'ya 70 km , Keles ilçe merkezine ise 7 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köyün yaklaşık yüksekliği 1017 m'dir.²⁷ 39° 51'26" Kuzey paraleli 29° 13' 47" Doğu meridyeni üzerinde yer almaktadır.²⁸ Yüzölçümü 10 km² olan köyün güneyinde Kemâliye, kuzeyinde Alpagut, batısında Uzunöz köyleri bulunmaktadır. Keles'in Kütahya'ya doğru olan tarafında, yani güney yamacında yer almaktadır. Göl veya gölet bulunmayan köyün içinden "Şahin Baba Deresi" geçmektedir. Köy sınırları içinde bulunan düzlükler köy halkı tarafından verilen isimlerle birbirinden ayrılmıştır ve şu şekildedir:

- 1) Belen mevkisi
- 2) Şahin Baba mevkisi
- 3) Gıranbaşı mevkisi
- 4) Değirmenüstü mevkisi
- 5) Gıranlar mevkisi
- 6) Çakmakardı mevkisi
- 7) Dolakazığı mevkisi
- 8) Elmabahçeler mevkisi
- 9) Çemçibaşı mevkisi
- 10) Çayırklar mevkisi
- 11) İngoyakbaşı mevkisi

²⁵ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 185.

²⁶ Cafer Kabaca Kıranışıklar köyünün Kütahya Merkez'e bağlı Işıklar köyünden gelen kişilerce kurulduğunu, köyün adını da buradan aldığını ve Işıklar köy halkı ile akraba olduğunu, ayrıca yine Kütahya'da Emet yolu üzerinde Örencik Ovası'nda kurulu bir Işıklar köyünün daha var olduğunu ve şimdiki adıyla bu köyün "Aydıncık" olarak bilindiğini, o dönemde Aydıncık köyüne de Işıklar köyünden başka kişilerin göç ettiğini ifade etmektedir. (K.K.5) Niyazi Atak, köylerinin isminin Kütahya'da bulunan Kıranışık köyünden geldiğini ve Kıranışıklar köyünün de yine o köydeki Kıran aşiretinden kopup gelen birkaç akraba ile kurulduğunu ifade etmektedir. (K.K.7) Bahsedilen köylerin adları sözlü kaynaklar tarafından farklı şekilde zikredilse de sırasıyla günümüzdeki resmî adları; "Kıranşeyhler", "Aydıncık", "Kıranışıklar" şeklindedir.

²⁷ http://www.netkayit.com/adres_arabul.php?adres=BURSA-KELES-KOYLER-KIRANISIKLAR-KOYU, (17.11.2014).

²⁸ <http://www.haritalar.com/harita/Kiranisiklar/46557>, (17.11.2014).

12) Avulundüzü mevkisi

2.4. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN İKLİMİ

Karasal iklim hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve bol yağışlıdır. Köy halkı yaz mevsiminde Keles ve civarında bulunan yaylalara çıkmaktadır. Kışın yoğun kar yağışı görülmektedir.

2.5. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN NÜFUSU

Köyün nüfusu 1908 yılığında 83 hane olarak kayda geçmiştir.²⁹ Nüfus sırasıyla yıllara göre aşağıda belirtilmiştir:

1970 yılı	804 kişi ³⁰
1990 yılı	878 kişi ³¹
1997 yılı	703 kişi ³²
2007 yılı	673 kişi
2008 yılı	662 kişi
2009 yılı	682 kişi
2010 yılı	656 kişi
2011 yılı	637 kişi
2012 yılı	633 kişi. ³³

2.6. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN EKONOMİK DURUMU

Günümüzde köyün başlıca gelir kaynaklarının tarım ve hayvancılık olduğu söylenebilir. Özellikle kiraz ve vişne, tarımda yetiştirilen ürünlerin başında gelmektedir.

²⁹ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 185.

³⁰ Bursa İl Yıllığı, 1971, s. 81.

³¹ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 185.

³² Kaplanoğlu, a.g.e., s. 185.

³³ www.tuik.gov.tr, (31.03.2015).

Bununla birlikte ceviz de köyde üretilip ve satılan ürünlerdendir. Büyükbaş hayvancılık ailelerin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına yapılmaktadır. Satış amaçlı yapılan yahut da büyük gelir getiren bir hayvancılıktan bahsetmek mümkün değildir. Geçmiş dönemlerde hayvancılığın köyün ekonomisi için büyük bir gelir kaynağı oluşturduğu derlenen bilgiler arasındadır. Kerestecilik yöredeki dağ dibi köylerde olduğu gibi köyün gelir kaynakları arasında yer almaz.

İşsizlik ve gelir yetersizliği sebebiyle çeşitli iş sahalarında çalışmak üzere köyden ayrılarak civar illere ve ilçelere, çoğunlukla Bursa, Mudanya ve Gemlik'e göç etmek suretiyle yerleşen ve bir daha köye dönmeyen kişilerden ve beraberinde götürdükleri ailelerinden bahsetmek mümkündür. Bunlardan bazıları zaman zaman köye gelip akrabalarını ziyaret etmektedirler.

Köye ilk araç yolu 1972'de , elektrik ise 1977 yılında gelmiştir. Şebeke suyu 1986 yılında köye bağlanmıştır.³⁴ 1948 yılında köye ilk radyoyu Kıranişıklar köyü sakinlerinden Hacı Ethem Işık; 1968'de de ilk traktörü Ali Osman Şimşek getirmiştir.³⁵

2.7. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN EĞİTİM DURUMU

Köyde Kıranişıklar İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Bu okulda 14 öğretmen görev yapmaktadır. Uzunöz, Avdan, Basak ve Yazıbaşı köylerinden gelen öğrenciler, taşımali sistemle okula gelip gitmektedirler. Günümüzde köyün eğitim-öğretime yaklaşımı olumludur. Aileler çocuklarının eğitim almalarını desteklemektedirler. Köy halkı okuma yazma bilmektedir.

2.8. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN ETNİK YAPISI

Köy halkının “Yörük-Türkmen” olduğu söylenebilir. Kaynak kişiler ortak bir şekilde, köy halkının tümünün aynı soydan geldiğini ifade etmektedirler. Zira günümüzde Kıranişıklar köyü göç almaz, aksine göç verir durumdadır. Kızlar evlendirilmek suretiyle de olsa köyden göç etmiş sayılırlar.

³⁴ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras, s. 245.

³⁵ Çaçu, a.g.e., s. 193.

Köy halkı, kendini “Yörük-Manav” veya “Türkmen-Yörük” ifadelerini kullanarak tanımlamaktadır.³⁶ Alattin Dikmen, civar köylerde oturanların Kıranışıklar köyü halkının Moğol Türklerine dek uzanan ve Kütahya’nın Tavşanlı ilçesinin bir köyünden kopup gelen bir soydan olduklarını söylediklerini belirtmiştir. Dikmen, bu türden ifadelerin sebebinin köy halkının dinî hayatının zayıf olması, köyde kan davasının varlığını sürdürmesi ve alkol kullanma oranının yüksek olması gibi durumlar olabileceğini ifade etmiştir.³⁷ Araştırma alanında yapılan derlemeler sırasında köy halkının Moğol Türkleri soyundan olduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır.³⁸

2.9. KIRANIŞIKLAR KÖYÜNÜN SOSYOKÜLTÜREL HAYATI

Kıranışıklar köyünde PTT bulunmamaktadır. Kıranışıklar Derneği, köyün adıyla kurulmuş olsa da Bursa’da faaliyet göstermektedir.

Köyde sağlık ocağı bulunmadığından köy halkı, herhangi bir sağlık ile ilgili durumla karşılaştığında Keles Devlet Hastanesi’ne veya Alpagut Köyü Sağlık Ocağı’na başvurmaktadır.

Köyde 3 kahvehane, 1 cami, 2 bakkal ve 1 marangozhane bulunmaktadır. Ticarî amaçla çalışan bir fırın bulunmadığı için günlük ekmek ihtiyacı, bakkaldan satın alınarak çoğunlukla da evlerin girişlerinde veya avlularında bulunan taş fırınlarda ekmek yapılarak karşılanmaktadır. Kıranışıklar köyünde hemen hemen her evde TV yayını ve televizyon vardır. İnternet ve telefon hattı da mevcuttur. İnternet yaygın biçimde her evde bulunmamaktadır.

Kıranışıklar köyünün öne çıkan özelliklerinden biri de Nazım Hikmet’in anıt mezarının bu köyde bulunmasıdır. Şairin 27 Nisan 1953’de yazdığı “Vasiyet” adlı şiirindeki:

³⁶ Fehmi Demir, “Eski Köy” adını verdikleri yerleşim yerinin kuruluşunu anlatırken: “Yörük demek, malcı demek.” ifadesinde bulunmuştur. (K.K.3) Niyazi Atak’a göre malcı ifadesinin anlamı şudur: “Bizde sürü sahiplerine ‘malcı’ derler. Adamda üç yüz tane koyun, iki yüz tane keçi varsa bunlara ‘malcı’ derler.” (K.K.7)

³⁷ Alaattin Dikmen, **Gelenek ve İnançlarıyla Uludağ’ın Arka Yüzü; Büyükorhan, Harmancık, Keles, Orhaneli**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2011, s. 19.

³⁸ Niyazi Atak, köyün kurulduktan sonra Moğol Türklerinden köy halkının içine karışmış olan üç beş ailenin varlığından bahsetmiş ancak köy halkının tümünün Moğol Türklerinden olmadığını belirtmiştir. (K.K.7) Cahit Kaya ise 1402 Ankara Savaşı sırasında savaş için Timur ile Anadolu’ya gelen Moğolların, Kıranışıklar köyünün bulunduğu yeri kendilerine uygun görüp buralara yerleştiklerini ve bu görüşün civardaki tüm köylerde hâkim olduğu bilgisini vermiştir. (K.K.35)

“(.....)”

Yoldaşlar, nasip olmazsa görmek o günü,

Ölürsem kurtuluştan önce yani, alıp götürün,

Anadolu’da bir köy mezarlığına gömün beni.

(.....)”³⁹ dizeleriyle Anadolu’nun bir köyünde ebedî uykusunda olma isteğini dile getirmiştir. Bursa’nın İznik ilçesine bağlı Müşküle köyünde dizelerde geçen bu çınarın İznik Gölü’nün kıyısına dikilmesine, Nazım Hikmet’in ölüm haberi geldiği gün karar verilmiştir.⁴⁰ Tıpkı Müşküle köyünde alınan kararda olduğu gibi Kıranışıklar köyünde de Nazım Hikmet’in anısına sahip çıkılmıştır.⁴¹ 13 Ocak 2012 tarihinde köyün mezarlığında ünlü şair için bir anıt mezar hazırlanmıştır. Bu anıtın üzerine kitabesi yazılarak Moskova’daki mezarından temsili toprak getirtilmiş ve anıt mezarın baş tarafına bir çınar ağacı dikilmiştir. Aynı gün Nazım Hikmet’in Moskova’da bulunan mezarının köye getirilmesi adına Kıranışıklar köyü muhtarı Ali Işık’ın önderliğinde bir imza kampanyası başlatılmıştır. Tüm köylü mezarın nakli için seferber olmuştur. Şimdilik çabalar sonuçsuz kalsa da köylünün bu konuda umudunu yitirmediğini söylemek mümkündür.

2.9.1. Kan Davası

Etnoloji Sözlüğü’nde kan gütme: “Aile üyelerinden, akrabalarından ve cemaat üyelerinden birini öldüren kimseyi ya da onun ailesinden, akrabalarından, cemaatından birini öldürmek suretiyle öç alma.”⁴² olarak tanımlanmaktadır.

“Kan davası”, “kan gütme”, “kan intikamı” gibi tanımlamalarla ifade edilen olaylar, yabancı literatürde “Blood Vengeance”, “Blood feud”, “Blood vengeance feud”, “Vendetta (vindict)” şeklindeki terimlerle karşılık bulmaktadır. Kan gütme olaylarının özellikleri ise

³⁹ Nazım Hikmet’in “*Vasiyet*” adlı şiirinden alıntı yapılmıştır.

⁴⁰ Güney Özkılınç, **Nâzım’ın Bursa Yılları; Tanıklar, Fotoğraflar, Bilinmeyenler**, 2.b., Evrensel Basım Yayın, Bursa, 2010, s. 58.

⁴¹ Köyün eski muhtarlarından Ahmet Atak, Bursa Cezaevi’nde Nazım Hikmet ile birlikte kalmıştır. Tahliye edilip köye döndükten sonra dört yaşında olan “Niyazi” adındaki oğlunun ismini ünlü şaire duyduğu saygı ve sevgiden dolayı “Nazım” olarak değiştirmiştir. Niyazi Atak’ın nüfus kağıdında ismi “Niyazi” olarak geçse de köyde “Nazım” adıyla tanınmaktadır. (K.K.7)

⁴² Sedat Veyis Örnek, **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 130.

şunlardır: Öldürülen bir kişinin en yakınları tarafından öcünün alınması, öç almanın bir görev sayılması, öldüren kimsenin ya da onun en yakınlarının öldürülmesi ve karşılıklı bu öldürmelerin aileler, kabileler ve aşiretler arasında cereyan etmesi.⁴³

Kıranişıklar köyünde yukarıda verilen tanım ve özelliklere uyan kan davasının mevcut olduğu üstü kapalı olarak belirtilmektedir. Günümüzde de kan gütme olaylarının eski şiddetiyle varlığını sürdürmediği derlenen bilgiler arasındadır. Sözlü kaynaklar bu konuda sorulan sorulara dikkatli bir şekilde cevap vermişlerdir. Bu durum derlemeler sırasında kan gütme olayları ile ilgili kısıtlı bilgiye erişilmesine sebebiyet oluşturmuştur.

Ülkemizin bazı bölgelerinde görülen kan gütme olaylarının nedenleri ekonomik, toplumsal ve bireysel nedenler olmak üzere üç grupta toplanmaktadır.⁴⁴ Araştırma alanında kan davası, sözlü kaynaklar tarafından “kız kaçırma” ve “senlik, benlik meselesi” olmak üzere iki farklı sebebe dayandırılmaktadır. Kan davasının köyde birkaç sülale arasında var olduğu ve bu sülalelere mensup ailelerin birbirlerinden kız alıp vermedikleri, birbirlerine ait herhangi bir cemiyete katılmadıkları da derlenen bilgiler arasındadır. Bilgi veren sözlü kaynaklar, aralarında husumet bulunan ailelere mensup gençlerin kan davasını sürdürmediklerini aktarırken eğitim seviyesinin yükselmesinin bu konuda iyileştirici etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

“Kan davası şu an bitti gibi bir şey. Köyde geleneklerimiz zayıfladı. Ama kan davası denen bu konuda iyi bir gelişme oldu ve bu olay kapandı gibi bir şey.” (Ali Işık)

“Okudukça gençlerimiz bilinçlendi. Kan davası artık köyde bitmek üzere. Davalı ailelerin çocukları bu işi sürdürmüyorlar.” (Ali Bay)

“Belki yüz senelik meseledir bu. Babamların çocukluğuna dayanır. Sonra sonra bu işler durmaya başlamış. Herkesin çocuğu büyüyünce kimse bu işlerin peşine düşmüyor. Düşmeyince de bu durum bitmeye yüz tutuyor tabi.” (Raif Kaya)

“Köyümüzde asırlara dayanan bir kan davası var. Allah’a şükür şimdi artık o kalktı gibi bir şey. Ama yine de belli olmaz. İnşallah ki bu hep temennimiz, komşuyuz, geçmişimiz var birbirimizle, bir daha hiç yaşanmaz. İnsan hâliyle tedirgin oluyor, üzülüyor. Gençler arasında husumet yok. Kadınlar daha önce karıştırlardı ortalığı. O

⁴³ Mahmut Tezcan, **Kan Dâvâları Sosyal Antropolojik Yaklaşım**, 2.b., Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981, s. 7, s. 8.

⁴⁴ Tezcan, a.g.e., s. 21, s.52.

sana onu diyor, bu bunu diyor gibilerden öyle kişiler vardı. Artık öyle yapan kadınlar da yok. Kimse kimsenin lafına bakmıyor yani artık. (Recep Koyakbaşı)

İKİNCİ BÖLÜM

KIRANIŞIKLAR KÖYÜ HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

1. EFSANELER

Efsane sözcüğü Farsçada: “Masal, hikâye ve öykü”¹ anlamlarına gelirken günümüz Türkiye Türkçesinde: “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence.” anlamındadır.² İsmail Parlatır bu terimin anlamını: “Masal, dilden dile dolaşan hikâye veya destan”³ olarak açıklarken İlhan Ayverdi’ye göre, hayal gücünden doğup dilden dile yine hayal gücüyle şekil değiştirerek olağanüstü nitelikler kazanan hikâyedir.⁴

Efsane terimi; Uygur Özerk Bölgesi’nde “rivayet”, “efsane”, Kazakistan’da “anız”, “anız-engime”, “epsane”, “hikâyet”, Karakalpakistan’da “epsana”, “legenda”, “anız”, “anız-engime” olarak; Özbekistan’da “efsane”, “rivayet”, Türkmenistan’da “apsana”, “rovayat”, Azerbeycan’da “esatir”, “mit”, “efsane”, “rivayet”, Başkurdistan’da “legenda”, Kazan Türkleri arasında “rivayet”, “legenda”, “ekiyet”, “beyt”, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Balkan Türkleri ve Kırım Türkleri arasında da “efsane” şekillerinde karşımıza çıkmaktadır.⁵ Batı dillerinde “legende” terimi ile karşılanan efsane sözcüğü için bizim dilimizde de “esatir, efsane, menkıbe” terimleri kullanılmıştır. Fakat bugün için daha çok “efsane” ve “menkıbe” terimleri kullanılmaktadır.⁶

Halk bilimi bir bilim dalı olarak ortaya çıkmadan evvel, 16. yüzyıldan itibaren efsane terimi daha çok; “inanılması mümkün olmayan tuhaflıklar, anlatılar”, “yalan”, “boş söz” anlamlarında kullanılmıştır.⁷ Halk biliminin kurucusu olarak kabul edilen Grimm Kardeşler, efsane türü ile ilgili ilk tanımlamayı : “Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.” şeklinde yapmışlardır. Kısa ve konuşma diline yer veren belirli bir anlatım şekline sahip olmayıp şahıs, yer ve hâdiseler

¹ Mehmet Kanar, **Farsça-Türkçe Sözlük**, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 102.

² Türkçe Sözlük, s. 758.

³ İsmail Parlatır, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2009, s. 385.

⁴ İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 808.

⁵ Ali Berat Alptekin, **Efsane ve Motifleri Üzerine**, Akçağ Yayınları, 2012, s. 15.

⁶ Cemiloğlu, Sorgun Köyü Halk Edebiyatı, a.g.e., s. 97.

⁷ Ferhat ASLAN, “Halk Bilimsel Bir Terim Olarak, “Efsane” Üzerine Bazı Dikkatler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 5, S. 3, Güz 2012, s. 82.

hakkında yapılan anlatımlardır. Efsanelerde anlatılanlar inandırıcılık vasfı taşırlar ve umumiyetle şahıs ve hâdiselerde tabiatüstü olma özelliği görülmektedir.⁸ Max Lüthi'ye göre efsane (sage), gerçekte vukua gelmiş hadiseleri hikâyeye etmektedir. Ağızdan ağıza nakledilirken değişikliğe uğrayıp şairler tarafından ebedî olarak işlenmeleri de gerçekten uzaklaşmalarına sebep olabilmektedir. Dar manada tabiatüstü bir hadisenin takdimidir. Alışılmamış, tuhaf ve ekseriyetle huzursuzluk meydana getiren şeyler, şekil ve hadiseler asıl halk efsanesinde anlatılırlar.⁹

Efsanenin başlıca niteliği inanış konusudur ve anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş kabul edilmektedir. Anlattığı şeylerin gerçekten olmuş olarak kabul edilmesi, efsaneyi anlatı türlerinden masaldan ayırarak destan ve hikâyeye yaklaştıtır ancak yaklaştığı bu iki anlatı türünden en büyük farkı olağanüstülük yanı bulunma gibi bir zorunluluğun olmamasıdır.¹⁰ Efsanelerin masallarla ortak olan yönü ise, yer ve zaman bakımından benzerlikleri ile birlikte belirli bir anlatıcı tipine bağlı olmadan anlatılabilir olmalarıdır.¹¹ Efsaneler içeriklerine göre aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- I. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler
- II. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler
 - A. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei
 - B. Bazı yerler ile ilgili efsaneler
 - C. Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler.
 - D. Harpler ve felaketler
 - E. Temayüz etmiş kişiler
 - F. Bir düzenin bozuluşu
- III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler
 - A. Kader

⁸ Saim Sakaoğlu, **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1980, s. 4, s. 5, s. 6.

⁹ Saim Sakaoğlu, **Efsane Araştırmaları**, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1992, s. 9, s. 10.

¹⁰ Boratay, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, a.g.e., s. 106, s.107.

¹¹ Metin Ekici, "Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş zamanlı (Senkronik) Bir Bakış", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2005, s. 228.

- B. Ölüm ve Ölüler
- C. Tekin olmayan yerler ve hayaletler
- D. Hayaletlerin resmi geçidi ve savaşları
- E. Öbür dünyada ikamet
- F. Cinler, periler, ruhlar
- G. Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler
- H. Değişmiş varlıklar
- I. Şeytan
- K. Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıkları.
- L. Tabiatüstü (sihri) kuvvetlere sahip kimseler
- M. Efsanevi (mitik) hayvanlar ve bitkiler
- N. Hazineseler
- IV. Dini efsaneler /Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler.¹²

1.1. EFSANELERİN İNCELENMESİ:

Saim Sakaoğlu'nun tasnifine göre, derlenen yirmi bir efsaneden biri “Dini Efsaneler/ Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler”, bir diğeri “Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler”den “Cinler, periler, ruhlarla ilgili efsaneler” başlığı altında incelenmiştir. Geriye kalan on dokuz tane “Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler”den on üç tanesi de “Temayüz etmiş kişilerle ilgili efsaneler”, bir tanesi “Harpler ve felaketler ile ilgili efsaneler”, beş tanesi de “Bir düzenin bozuluşu ile ilgili efsaneler” başlığı altında incelenmiştir.

¹² Sakaoğlu, **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, a.g.e., s. 16.

1.1.1. Efsane Metinleri :

1.1.1.1. Dinî efsaneler / Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler

1.1.1.1.1. Şahin Gibi Adamsın

“Şahin Baba, o bir zat, zamanında Mevlana’nın fikirlerini dünya üzerinde yaymaya çalışan müritlerden birisiymiş. Şahin ismini alışı da şöyle olmuş: Efradıyla otururken gökyüzünden durnalar geçiyormuş, içlerinden bir tanesi: ‘Şahinimiz olsaydı da şunlardan bir iki tane yakalatsaydık.’ demiş. Bunun üzerine Şahin Baba dua etmiş. İki tane durna sürüden ayrılmış, gelmiş onların arasına konmuş. ‘Ya sen ne yaptın?’ diye sormuşlar ona. Ondan sonra o müride Şahin ismi verilmiş.” (Niyazi Atak)

1.1.1.2. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler

1.1.1.2.1. Cinler, periler, ruhlar ile ilgili efsaneler

1.1.1.2.1.1. Şeytanın Şekil Değiştirerek Görünmesi

“Bir zamanlarda kadının birinin kocası askere gitmiş. Şeytan da kocasının düzeninde her gün kadının yanına gelip dururmuş. Kadın komşusuna : ‘Şeytan her gün kocam gibi yanıma geliyor ama ben bunun elinden kurtulamıyorum.’ diye durumunu anlatmış. Komşusu : ‘Kapının başına çörek otu bul da tak.’ demiş kadına. Kadın komşusunun dediğini yapıp kapısına çörek otu takmış. Ertesi gün komşusu kadının evine gelmiş bir de bakmış kapıda bir köpek duruyor. Kadına : ‘Aşağı gelsene ben yukarı varamıyorum çünkü kapının başında köpek var.’ diye bağırması. Yani şeytan çörekotu kapıda asılıyken komşuya köpek gibi gözükmüş.” (Naciye Kaya)

1.1.1.3. Tarihî efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler

1.1.1.3.1. Bir düzenin bozuluşu ile ilgili efsaneler

1.1.1.3.1.1. Köyün Yeri I

“Bizim eski köyümüz zamanında Şahan Baba’ya yakın bir yerde kurulmuş. Kütahya Tavşanlı’dan gelen göçebeler o zamanlar eski köyün yanından gelip geçiyorlarmış. Oradan geçerken de bizim köyden çocukları kaçırıp götürüyorlarmış. Köylü çocuklarının kaçırılmasından rahatsız olunca köyü taşımaya karar vermiş. Buraları o zaman hep gür ormanmış. Bir hayta teke ormanın içine girmiş. Sonra da sakalı ıslak bir şekilde içeriden çıkmış. Çoban o gürlüğüne içine girmiş ve suyu görmüş. Köylüye suyun olduğunu haber verince de Yörük gelip buraya yerleşmiş, eski köyün yerini terk etmişler.” (Fehmi Demir)

1.1.1.3.1.2. Köyün Yeri II

“Bizim eski köy dediğimiz yer kervan geçidinin üzerinde kuruluymuş çok eskiden. İstanbul’dan kervanı yükleyen kervancı eski köyün bulunduğu yerden geçip Tavşanlı, Uşak, Bağdat’a Suudi Arabistan’a kadar gidiyormuş. Köy kervana artık cevap veremez olmuş. Kervan çekilmeye bir başladı mı günlerce sürüyormuş. Ayrıca bizim köyden iki tane de kız çocuğu kaçırılmış. Sonra bir çoban buradaki ormanın içinde suyu keşfetmiş. Bir tane teke, pınar dediğimiz yere gidip su içermiş. Çoban da en son farkına varıp hayvanı takip etmiş, suyu görmüş. Köye gidince de köydekilere: ‘ Biz buradan çekilelim aşağıya gidelim nasıl olsa su var.’ demiş. Ondan sonra aşağıdaki suyu buraya kadar getirip köyü taşımışlar.” (Niyazi Atak)

1.1.1.3.1.3. Köyün Yeri III

“Bizim buraları zamanında gâvurlar basmışlar. Herkes kaçmış. Kadının biri kaçarken çocuğunu kaba ağacın kovuğuna koymuş. Bir ay sonra çocuğun bağırmasını sora sora çocuğunu bulmuş. Çocuk Allah’tan ölmemiş. Gâvurlar, Çayırılar mevkisine, Cennet

mahalleleri derler oralara, yerleşmişler. Sonra da bizim köylü onları kovalamış. bu sefer de onlar kaçmışlar. Bizim köy de oralara yerleşmiş.” (Halime Bayram)

1.1.1.3.1.4. Kıranışıklar Köyünün Kuruluşu IV

“Osmanlı zamanında Celâli İsyanları olduğu vakit kıranda yani yüksekte gözcülük yapanlara paralarını ödememişler. Onlar da Osmanlı’ya isyan etmişler. En sonunda da buralara göç etmişler. Artık kaç kişi gelmişse... Gelenlerin bir kısmı Kütahya’nın Emet yolu üzerinde Örencik Ovası’nda kurulu olan Işıklar köyüne, bir kısmı buraya, bir kısmı da Aydıncık’a gitmişler. Bu köy de öyle kurulmuş.” (Cafer Kabaca)

1.1.1.3.1.5. Kıranışıklar Köyünün Kuruluşu V

“Kütahya’da Kıranşeyh adında bir köy varmış. O köydeki Kıran aşireti üç ila beş yüz sene önce padişaha başkaldırmış. Padişah da o aşireti dağıtmış. Bir kısmı buraya gelip Kıranışıklar köyünü kurmuş bir kısmı da Aydıncık ile Ören’deki Işıklar’a gitmiş. Bizim köyü oradan gelen birkaç akraba topluluğu zirvede kurmuşlar. Köyün ilk kurulduğu yer zirveymiş. Kıranda ışık demekmiş.” (Niyazi Atak)

1.1.1.3.2. Harp ve felaketler ile ilgili olan efsaneler

1.1.1.3.2.1. Ceviz Deresi’nde Su Yerine Kan Akmış

“Sadettin Efe çok Yunan askeri öldürmüş. Kütahya’nın Tavşanlı ilçesinden Emet’e giderken “Ceviz Deresi” adında bir dere vardır. Orada bine yakın Yunan askerini öldürmüşler ve onların içinde Sadettin Efe de varmış. Ceviz Deresi’nde su yerine kan akmış. Keles’in son köyü Demirci, oradan sonra da Tavşanlı’nın son köyü Esenköy vardır. Esenköy’de de üç tane atlı subayı yol bağı kurup öldürmüşler. Askerler aramışlar onları ama bulamamışlar.” (Niyazi Atak)

1.1.1.3.3. Temayüz etmiş kişiler ile ilgili efsaneler

Araştırma alanında derlenen temayüz etmiş kişiler ile ilgili olan efsanelerin çoğu Sadettin Efe etrafında toplanmıştır. Lakabı “Topal” olan Sadettin Efe, Kıranışıklar köyünde bulunan Handırlar Sülalesindendir. Okuma ve yazma bilmemektedir. 1930-1940’lı yıllarda öldürülmüştür. Millî Mücadele’de Yunanlılara karşı mücadele etmiş ve Millî Müfreze içerisinde yer almıştır. Gözü pek, alçak boylu, kurusıkı fakat çok cesur bir efedir. Dağ yöresinde oluşturulan kuvvetlerin reisliğini Kabakçı Salih Efe ile birlikte yapmıştır.¹³ Dağ müfrezesi içinde yer alan diğer efeler gibi Sadettin Efe de Orhaneli Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilene kadar Anadolu’nun Bursa ile bağlantısını sağlayan isimlerden biridir. Maksem’de muhallebici dükkânı olan “Gürcü Mustafa” bu hareketin kilit isimlerinden olup Ankara’dan gelen haber ve mektupları toplayarak dağda odun taşıyanlarla Tavşanlı’ya iletilmesini sağlamıştır.¹⁴

1.1.1.3.3.1. Sadettin Efe I

“Yunan Harbi zamanında hükümet yokmuş. Sadettin Efe de bizim köyü kurtarmak için çevresini toplayıp onlara: ‘Bu köyü, bu bölgeyi kurtaracağız.’ demiş. Bir de Kabaklardan Kabakçı Efe varmış. Bunlar Keles ve Bursa civarına yayılmışlar. Yunan buraya gelmiş, Sadettin Efe’yi duymuş ve nerede olduğunu sormuş. ‘Sadettin Efe karşıda çevresi ile beraber bekliyor.’ demişler Yunan’a. Onlar da : ‘Sadettin Efe burada, köye dokunmayın, dokunmayın !’ diye bağırıp geçip gitmişler köyümüzden.” (Fehmi Demir)

1.1.1.3.3.2. Sadettin Efe II

“Sadettin Efe ayağından kurşun yemiş de topal diye almamışlar orduya. O da hep halktan yana çalışmış. Tavşanlı’da Kabakçı Efe varmış, Akalan köyünden Canip Efe dağın arkasındaymış. Sadettin Efe devletin olmadığı, hükümetin bozulduğu zamanlarda halkı koruyup kollamış. Buralarda da nam salmış. Kütahya’da çiftlik sahibi olan birisi Bursa’ya malını harcamaya gelmiş ve bütün mallarını satmış. Bu malcı adam çobanına: “Sen Keles üzerinden git, ben Bozüyük üzerinden gideyim. Yalnız Kıranışıklar’dan gece geç. Sadettin Efe’ye sakın yakalanma.” demiş. O zaman para sarı liraymış. Sadettin Efe de düşmanla

¹³ Dinçel, a.g.e., s. 132, s. 133.

¹⁴ Saime Yüceer, **Bursa’nın İşgal ve Kurtuluş Süreci**, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2001, s. 114.

ilgili istihbarat almış ve köprüde yol bağı yapmış. O arada da çoban köprüden geçmiş. Çobana: “Kıpırdama!” diye bağırması. Çoban: “Eyvah yakalandık! Efe Dayı bütün param vücudumda al paraları canımı bağışla.” demiş. O da: “Oğlum, sen kimsin?” diye sormuş. Çoban da olanları anlatmış. Sadettin Efe çobana: “Al paralarını koy cebine, Derbent köyüne kadar başına bir iş gelirse benim selamımı söyle ama oradan ötesine karışmam.” demiş. Çoban Kütahya’ya dönünce ağasına durumu anlatmış. Adam çobana: “Sen şimdi geri git. Efeye selamımı söyle, onu çiftliğimde bir hafta ağırlayacağım.” demiş. Sadettin Efe davete icabet edip Kütahya’ya ağanın çiftliğe gitmiş, orda bir hafta kalmış. O zamanlar kara saban, öküz varmış tabi. Çiftliğin sahibi dönerken Sadettin Efe’ye bir çift öküz hediye etmiş.” (Niyazi Atak)

1.1.1.3.3.3. Sadettin Efe III

“Sadettin Efe de buradan Sarıyar köyüne köprü yapılırken çalışmaya gitmiş. Koca Çayı geçmiş de köprüde çalışırken onu sevmeyen altı ila yedi kişi kayalıkların orada Sadettin Efe’yi takip edip yaralamışlar. Şakirler Sülalesi’nden bir kadın varmış orda. Sadettin Efe kadına: “Efe Dedem öldün kaldın diye bağır, yaygara yap.” demiş. Kadın da yaygara yapmış. Yaralayanlar da efenin mavzerini almayı düşünmüşler ama korkup yanına gidememişler, geri dönmüşler. Sadettin Efe aslında omzundan yaralanmış doğruca Sarıyar’a dönmüş. Orada bir tane tavuk kesip tavuğu yarasına sarmış, atını eyerlemiş. Mavzerini, tabancasını almış, Emeç’ten Şahinbaba’ya gelmiş. Adamları orada yakalamış. Sonra o adamlara veriyor mavzeri, veriyor kurşunu. Onlarda da mavzer varmış ama korkudan doğrultamamışlar.” (Zeki Atak)

1.1.1.3.3.4. Sadettin Efe IV

“Harp zamanında Yunan köye gelmiş ve köyden kız istediklerini söylemiş. Köylünün içinden uyanığın biri Sadettin Efe’nin yanına gelmiş. Ona: “Efem, Yunan köye geldi yetmiş tane kız istiyor.” demiş. Sadettin Efe on beş yirmi arkadaşını toplamış, çıkmışlar köyün dışına. Yunana vermişler kurşunu, vermişler kurşunu. Onlara: “Teslim olun yoksa köyü yakacağız.” demiş. Yunanlılar yetmiş kişilermiş. Sadettin Efe yetmiş tane mekanizmayı onlardan istemiş, getirmezlerse de köyü yakacağını söylemiş. Yunanlıların

ellerinden yetmiş mekanizmayı almış. Silahları kalmayınca köyü bırakıp gitmişler.” (Zeki Atak)

1.1.1.3.3.5. Sadettin Efe V

“Sadettin Efe: “Doksan dokuz tane adam öldürdüm. Allah hesap sorarsa birinden sorar. Onu da haksız yere öldürdüm.” demiş. O adamı vurmuş, Kemaliye’deki kayadan aşağı atmış. Sadettin Efe’nin olumsuz bir yanı varmış. Kendisine herhangi bir şikâyet geldiği zaman hiç araştırmadan ceza verirmiş.” (Zeki Atak)

1.1.1.3.3.6. Tek Kurşunla Kartalı Düşürmüş

“Talip Dedem bir gün köyden bağlara gitmiş. Sadettin Efe de orada ateş yakmış, bir tane erkek kızartıyormuş. Selamlaşmışlar. Sadettin Efe coşkulu bir şekilde türkü söylüyormuş. Talip Dedeme: “Bak gördün mü gökteki kartalı? Arnavutlar atar atar vuramaz; İslamoğlu hevesinden duramaz.” diyerek yattığı yerden tek kurşunla gözükmeyen kartalı yere düşürmüş.” (Zeki Atak)

1.1.1.3.3.7. Atış Yarışması

“Yunan subayı Sadettin Efe’nin şanını duymuş, onu merak etmiş. Birini gönderip yanına çağırmış Sadettin Efe’yi. Efe de gitmeyi kabul etmiş. Bir gün binmiş atına, almış mavzerini, Durak köyüne subayın yanına gitmiş. Yunan subayı da o gidince çadırından çıkmış. Sadettin Efe subaya: “Beni arz etmişsin, buyur ben geldim.” demiş. Subay da: “Efe, ben de seni akıllı adam bilirdim, şimdi kıstırdım mı seni? Eee.. Sadettin Efe şimdi sana bir kurşun çok gelir.” demiş. O da : “Bana bir kurşun çok gelir ama sana da burası dar gelir. Ben enayi miyim? Yüz tane askerimle geldim. Senin de şimdi etrafın sarılı, istersen bir patlat.” demiş. Yunan subayı şaşırılmış. Sadettin Efe’ye: “Atış yarışması yapalım senle Efe, senin namını duydum.” demiş. Askerlerden birisine: “Yüz adım say, şuraya bir tane yumurta koy.” diye emretmiş. Subay tek atışta yumurtayı vurmuş. Sadettin Efe askeri çağırmış ona: “Al şu mermiyi aynı yere koy.” demiş ve tek atışta mermiyi vurmuş. Bunun üzerine subay Sadettin Efe’ye: “Her şeyini çok beğendim de bir şeyini yadırgadım. Atının boğazında sarı liralara var, Türk parası. Bir devletin parası atın boynuna takılmaz.” demiş.

Sadettin Efe de : “Bizim atımız, avradımız, silahımız, paramızın önündedir. Aklın varsa buraları terk et, yoksa buralar sana yakında mezar olacak.” demiş. Atına bir kamçı vurup, çekip gitmiş.” (Niyazi Atak)

1.1.1.3.3.8. Ağaç Eser Olayı

“Şaban Çavuş diye bir eşkıya dağın eteğinde çadır kurmuş ve köyleri basıp soygun yapıyormuş. Ağaç Eser köyünü akşamdan Şaban Çavuş gelip zenginleri soyacak diye çevirmişler. Birisi Sadettin Efe’ye soygun yapıp, köyü yakacakları haberini vermiş. Sadettin Efe giderken on beş sene askerlik yapmış olan Kaba Halil diye bir adamı yanına almış. Belenören köyünün başına Kaba Halil’i bırakmış. Giderken ona: “Onlar sabah buradan gelirler. Affetme tut ikisini de, kaç kişi gelirlerse gelsinler hepsini bize bırak.” demiş. Almışlar hepsini tabi. Elebaşları anlaşıma teklif edince Sadettin Efe: “Doksan tane mekanizma getirirseniz sizi affederim yoksa affetmem.” demiş. Seksen beş tane getirmişler ama Sadettin Efe kabul etmiş. Elebaşlarını bağlamış, öbürlerine de: “Sizden bir şey olmaz.” deyip birer tekme atmış, yollamış. Sabahleyin Şaban Çavuş ile Kara İzzet köye giderken çatışmışlar. Şaban Çavuş yara almış ama Keles’e dönmüş. Onu Keles’te yakalamışlar. Kabakçıyla Sadettin Efe, Şaban Çavuş’u götürürken yolda mola vermişler. Şaban Çavuş, Sadettin Efe’ye: “Sen efesin, ben eşkıyayım. Efelğin şanına eziyet yakışmaz, benim işimi bitir.” demiş. Sadettin Efe: “Şaban’a bir kahve yapın.” diyerek bir zehirli kahve yaptırmış. Şaban Çavuş içmiş kahveyi, gitmiş zaten. Sonra elebaşlarını getirmişler Keles’e. Beş kişiyi dut ağacında birbirlerine bağlamışlar. Sadettin Efe de onların önünde gezip, piyasa yapıyormuş. O sırada beş altı tane atlı gelmiş. Gelenlerden biri Kabakçı Efe’ymiş. Kabakçı Efe: “Sadettin, bunları daha bekletiyor musun ya?” demiş. O da : “Ya efem, birlikte karar vereceğiz.” diye cevap vermiş. Kabakçı onların başına gitmiş. Onlar da canlarını bağışlasın diye baya yalvarmışlar ama Kabakçı: “Ulan bu millet bir Yunanla bir İngilizle uğraşırken bir de sizinle mi uğraşacak? ” deyip hepsinin kafasına sıkıp bırakmış. Adamları kıymetli eşyaları bulmak için iç donlarına kadar soymuşlar. Keles’ten gelen bir adam da gelip arabaya koyup götürüyor adamları. Meğer tüm paralar adamların iç donlarının içindeymiş.” (Niyazi Atak)

1.1.1.3.3.9. Kara İzzet

“Bir gün Şaban Çavuş’un adamları Talip Ağa’yı yakalamışlar. Ağayı bağlayıp götürmüşler. Ona nereli olduğunu sorduklarında Kıranişıklar köyünden olduğunu öğreniyorlar. Köyün adını duyunca : “Sadettin Efe ile akrabalığınız var mı? Kara İzzet ile akrabalığınız var mı?” diye sormuşlar. Talip Ağa: “Sadettin Efe ile akrabalığım yok ama Kara İzzet halamın oğlu olur.” diye cevap vermiş. Kara İzzet’in adını duyunca birbirlerine bakarak: “Ya biz bunu nereye götürüyoruz? Kara İzzet bizi keser ya.” demişler. Kara İzzet benim dedemin kardeşinin oğlu oluyor, o zaman Şaban Çavuş’tan sonra iki numaralı eşkiya oymuş.” (Niyazi Atak)

1.1.1.3.3.10. Sadettin Efe Dokuz Evliymiş

“Sadettin Efe’nin dokuz hanımı varmış. İlk hanımı bu köyden, diğer hanımları Gelemiş, Kozağacı köylerinden yani o civardan. Türküsünde “Pullu” dediği annemin annesi olur. Sadettin Efe’nin ilk hanımı ve en sevdiği hanımı oymuş. Aslında dokuz evliymiş ama kayıtlarda yedi evli olarak geçiyor.” (Zeki Atak)

1.1.1.3.3.11. Sadettin Efe’nin Ölümü I

“Sarıyar köyünde kiremitçiler varmış ve orada kiremit yapıyorlarmış. Dört kardeş birlikte çalışıyorlarmış. Sadettin Efe’nin de bir sürü hayvanı varmış da oralarda Sadettin köyü kurmak istiyormuş. Onlara o köyden gitmelerini söylemiş. Onlar da: “Efem gel sana bir kahve yapiverelim de iç.” demişler. O da kahve yapacaklar diye tabakasını çıkarmış. Efe sigarasını sararken kiremitçiler en küçük kardeşe: “Biladerim nacayı arkadan giydir, bize rahat huzur vermiyor.” demişler. Bu sırada öteki kardeş de : “Ben kahveyi pişireyim. Nasıl olsun kahven efem?” diye sormuş. Diğer de arkadan nacayı vurmuş kafasına. Ölüsü önce biraz orda kalmış ama sonra köye getirmişler.” (İsmail Çikin)

1.1.1.3.3.12. Sadettin Efe’nin Ölümü II

“Sadettin Efe aslında Kurtuluş Savaşı’na katılmış ama savaşta ölmemiş. onu Kiremitçiler öldürmüşler. Mezarlıktan aşağı doğru inince karşı dağın bölümü ile bu

cephenin arasında kalan ince uzun vadide sıra sıra köylerden ilki Sadettin Efe'nin köyüymüş. O zaman da: "Artık buralarda Sadettin köyü kuracağım." diyormuş. Oralarda tuğla kesen kişilere: " Siz buralardan gidin." demiş. Onlar da : "Efem, gel sana kahve yapalım." demişler. Beklerken sigarasını çıkarmış ama kavını yakamamış. Kavla uğraşırken de kafasına nacağla vurmuşlar. "Kabağa mı vuruyorsunuz?" diye bağırılmış. Elini beline atmış ama silah yerine kuşağını çekmiş zaten orada ölmüş." (Zeki Atak)

1.1.1.3.3.13. Sadettin Efe'nin Ölümü III

"Sadettin Efe'nin beş yüz dönüme yakın arazisi varmış, o araziye yerleşmek istiyormuş. Öldürülmesinde asıl mesele namus veya benlik meselesi. Sadettin Efe'nin bir çobanı varmış, çobanı o arazide bulunan köyden bir kızla nişanlıymış. Koca Hakkılardan birisinin oğlu bu kızı kaçırmış bu da Efe'nin gururuna dokunmuş tabi. Oradakilerle arası biraz açılmış. Ondan sonra onların üzerine gitmiş. "Buradan bu kiremit ocağını kaldırın." demiş. Onlar da: "Efem, şu döktüklerimizi pişiriverelim." diye izin istemişler. Bakmaya gitmiş kaldırdılar mı diye ama ocak hâlâ yerinde duruyormuş. Orada bir sigara sarmaya oturmuş onlar da : "Bir kahve ikram edelim." demişler. On beş on altı yaşlarında gulu çobanlığı yapan bir serseriye hazırlamışlar da arkasından gelip nacağla kafasına patlatmış da efe orada ölmüş." (Niyazi Atak)

2. FIKRALAR

2.1. FIKRALARIN İNCELENMESİ

"Fıkra, hikâye çekirdeğini hayattan almış bir vak'a veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşerî kusurlarla içtimaî ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihzâ yoluyla yansıtan; umumiyetle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir diliyle yaratılmış, sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret yaygın epik-dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isimdir."¹⁵ İçerisinde güldürü öğeleri barındıran bu türle günlük hayatta karşılaşmak olağandır. Pertev

¹⁵ Dursun Yıldırım, **Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 3.

Naili Boratav’a göre, tıpkı hayvan masallarında olduğu gibi fıkralarda da kısa, hatta onlardan daha yoğun bir anlatı tekniği uygulanmıştır.¹⁶ Dursun Yıldırım, Saim Sakaoğlu, Pertev Naili Boratav gibi isimler fıkraları farklı şekillerde tasnif etmişlerdir. Boratav’ın fıkraları tasnifi şu şekildedir:

1. “ Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar ve belli bir toplumluk tip”
2. “Ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar”¹⁷

Saim Sakaoğlu’nun tasnifi ise şöyledir:

1. “Türkçe konuşulan bütün ülkelerde bilinen tipler”
2. “Sadece bir iki Türk ülkesinde bilinen tipler”
3. “Sadece çok dar bir bölgede bilinen tipler”¹⁸

Dursun Yıldırım’ın tasnifi ise daha ayrıntılı olmak üzere şu şekildedir:

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler,
2. Zümre tipleri,
3. Azınlık tipleri,
4. Bölge ve Yöre tipleri,
5. Yabancı tipler,
6. Gündelik tipler,
7. Moda tipler.¹⁹

2.2. FIKRA METİNLERİ

Araştırma alanında derlenen üç fıkra “Belli halk tipleri olan fıkralar ve belli bir toplumluk tip” başlığı altında incelenmiştir.

¹⁶ Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, a.g.e., s. 91., s. 92.

¹⁷ Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, a.g.e., s. 93.

¹⁸ Saim Sakaoğlu, **Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1992, s. 27.

¹⁹ Yıldırım, a.g.e., s. 24.

2.2.1. Belli Halk Tipleri Olan Fıkralar ve Belli Bir Topluluk Tip

2.2.1.1. Mart Kapıdan Baktırır Kazma Kürek Yaktırır

“Mevsim kışın son zamanına gelmiş, yaza dönmüş. Yörük bir de bakmış ki yakacak bir şey kalmamış. Gitmiş kazma küreği almış, gelmiş, atmış ateşe yakmış. ‘Mart kapıdan baktırır. Kazma kürek yaktırır.’ demiş.” (Ahmet Kaya)

2.2.1.2. Çocukların Aklı Ermiyor

“Çingen: ‘Mart falan bilmem ben, ne zaman Hıdırellez o zaman yaz.’ demiş. Demiştir ama Mart içeri, Çingen dışarı derler. Çingen çadıra çıkmış: ‘Aldın mı Mart ?’ diye de seslenmiş. Akşam oldu mu karısı çağırmış. Yine çıkmış çadırdan bu sefer de : ‘Mart Efendi, Mart Efendi! Kusura bakma, çocukların aklı ermiyor.’ demiş.” (Fehmi Demir)

2.2.1.3. Es Yiğidin Kara Bağrına

“Çingen çıkmış yükseğe, çadırını kurmuş. Bir taraftan rüzgâr esiyormuş. Çingen: ‘Es! Yiğidin kara bağrına es!’ demiş. Birden bir yağmur, tufan başlamış. Çok üşümüş Çingen o zaman da : ‘Buldun tabi garip Çingen’i esersin değil mi?’ demiş.” (Cafer Kabaca)

3. TÜRKÜLER

Sözlü gelenekte ezgisi olan halk şiirlerinin her çeşidine verilen ve kullanımı en yaygın olan ad “türkü” dür. Halkın sözlü geleneğinde gelişerek oluşan ve çağdan çağa, yerden yere içeriğinde ve biçiminde değişikliklere uğrayabilen her zaman ezgisi olan ve düzenleyicisi belli olmayan şiirlere türkü adı verilir.²⁰ Türkünün belli bir düzene sahip olmadığı söylenebilir. Bu konuda Öcal Oğuz şunları aktarmaktadır: “Yine ‘anonim’ halk şiirleri arasında yer alan ‘Türkü’yu ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi ‘dış’ unsurlar bakımından belirli bir şekilde karşılaşmamaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız ‘konu’ ve ‘ezgi’

²⁰ Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, a.g.e., s. 162 , s. 163.

beraberliği de yoktur. Bu bakımdan ‘türkü’nün de ‘Türkmani’, ‘Varsağı’, ‘Bayatı’, ‘Şarkı’ kelimeleriyle birlikte değerlendirilip izahının yapılması kaçınılmaz olacaktır. Bize göre türkü ‘Türklere mahsus ezgiler’ olup, bir nazım şekli veya türünün adı değildir.”²¹

Türkülerin her ne kadar düzenleyicisi belli olmasa da elbette ki bu nazım biçiminin başlangıcında bir söyleyeni vardır. Zaman içerisinde dilden dile, kültürden kültüre aktarımı sırasında anonim olduğunu, halk şiirinin en yaygın ve zengin biçimi hâlini aldığını söylemek mümkündür. Zira türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri ve nazım biçimi olan türkünün bazen söyleyeni belli olan biçimleri de vardır.²² Pertev Naili Boratav, Türkiye’nin halk geleneğindeki türküler göz önünde tutarak türküler bölümlendirdiğini ve bu tasnifin; türkülerin konuları ile kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ve söylenmelerini şartlandıran vazifelere göre yapıldığını ve bileşik bir düzene sahip olduğunu haber verir. Tasnif şu şekildedir:

“A” Bölümü :

1. Lirik Türküler
 - a) Ninniler
 - b) Aşk türküler
 - c) Gurbet türküler, Askerlik türküler
 - d) Hapishane türküler
 - e) Ağıtlar
 - f) Çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler
2. Taşlama, yergi ve güldürü türküler
3. Anlatı Türküler
 - a) Efsane konulu türküler
 - b) Bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler
 - c) Tarihlik konuları olan türküler

“B” Bölümü:

4. İş Türküler
5. Tören Türküler
 - a) Bayram türküler

²¹ Mehmet Öcal Oğuz, **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 16.

²² Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 289.

- b) Düğün türküleri
 - c) Dinlik ve mezheplik törenlere değ n türküler
 - d) Ağıt töreninde söylenen türküler
6. Oyun ve Dans Türküleri.
- a)  ocuk oyunlarında söylenenler
 - b) Büyüklerin oyunlarında söylenenler.²³

3.1. T RK LER N İNCELENMES 

Kıranışıklar köyünde derlenen kırk sekiz türkü Boratav'ın yaptığı tasnife göre muhtevalarına ve söylendikleri yerlere bakılarak incelenmiştir. Derlenen türkülerden ilk üçü; “Anlatı türküleri” başlığı altında “Bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler” adıyla incelenmiştir. Anlatı türkülerine yer verirken öncesinde olayların nasıl, nerde, ne zaman, vb. gerçekleştikleri de aktarılmıştır. Bu türkülerden ikisini söyleyen kaynak kişi t rk ye başlamadan önce hik yesini de anlatmıştır. Anlatı türkülerinden sonraki dokuz türkü “Tören türküleri”nden “Düğün türküleri” ve “Kına türküleri” başlığı altında incelenmiştir. Bu türkülerin ilk dördü erkekler tarafından düğün törenleri (gelin alayı, güvey salma) sırasında söylenmiştir. “Aşağıdan”, “ iftetelli” isimli iki türkü ile lirik türküler başlığı altında gurbet ve ayrılık temalı “Cezayir 1” isimli türkü Kıranışıklar köyü erkeklerin düğünlerde oynadıkları t rk lerdendir.

“Cezayir” türküsü oturak muhabbetlerde  alğı icralarının başında uzun hava (ağıt) olarak serbest bir şekilde icra edilir. Ayrıca kaşıkla oynanan oyun havası şeklinde de  eşitilmesi vardır.²⁴ Erkeklerin söyledikleri ve oynadıkları türkülerle birlikte “güvende” kavramından da bahsetmek yerinde olacaktır. Esasında güvende Uludağ yöresinde yaşayan Kayı Boyu Türkmenlerinin oynadığı oyunlardır. Yörede ve araştırma alanında da kadın ve erkekler bir arada oynamadıkları için g vendeyi erkeklerin icra ettikleri söylenebilir.²⁵

Kına türkülerinde özellikle söylenen    türkünün ilki “Ak Koyun Meler Gelir” isimli türküdür. Kına gecelerinde gelini ağılatma amacı g d l rek söylenir. Diğ r iki türkü

²³ Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, a.g.e., s. 163, s. 164.

²⁴ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Ninniler, Maniler, Ağıtlar, Türküler, Giyim Kuşam ve Halk Oyunları-I, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2014, s. 195.

²⁵  zlem Elitaş, “Güvendeler”, **Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Ninniler, Maniler, Ağıtlar, Türküler, Giyim Kuşam ve Halk Oyunları-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2014s. 12, s. 13.

ise hemen hemen her yörede yapılan kına gecelerinde karşımıza çıkabilecek türkülerdendir. Ayrıca “Lirik türküler” başlığı altında “Gurbet türküleri”, “Aşk ve seveda türküleri” olarak sınıflandırılan otuz altı türkü daha bulunmaktadır.

“Lirik türküler” ana başlığı altında incelenen ve teması bakımından “Gurbet ve ayrılık türküleri” arasında yer alan “Ayrılık türküsü II” adıyla verilmiş olan türkünün hikâyesiyle ilgili sözlü kaynaktan derlediği bilgiyi Mustafa Cemiloğlu şu şekilde aktarmaktadır: “Büyükorhan tarafında bir köyden komşu köye kız gelin ediyorlar. Kız gidiyor. Oğlan tarafı “bakire çıkmadı” diyerek sabaha karşı gelini evden çıkarıyorlar. Kız karanlıkta köyden ayrılıyor ama kendi köyüne de biraz mesafe var. Bir ağacın altında sabahı bekliyor. O sırada ay da doğmuş. Kız burada ağacın dibinde beklerken bu türküyü besteliyor. Ay doğdu ayan beyan diyor. Gelin olduğu sırada da beline acem şalı dolamışlar. Herhâlde yengesinin adı Halime ki o da kuşağın ucundan tutmuş. Sabahı beklerken bu türküyü bestelemiş.”²⁶

Anlatı türküleri başlığı altında incelenen “Buğış Ömer” türküsü ile “Sadettin Efe” türküsü, “Ak Koyun Meler Gelir” isimli kına türküsü, “Üç Tepe Dağı” ve “Ayrılık” türkülerinin köyde “koyuk”²⁷ olarak nitelendirildiği derlenen bilgiler arasındadır.

Türküler şekil açısından incelendiğinde belli bir düzene bağlı kalınmadığı görülmektedir. 7, 8, 11, 12’li hece ölçülerinin kullanıldığı türküler mevcuttur. Bununla birlikte aynı türkü içerisinde farklı ölçülerin kullanıldığı da görülmektedir. Ancak bu durum bütün türküler için geçerli değildir. Şekil özellikleri açısından düzenli türküler de vardır. Örneğin, “Aşk-Seveda Türküsü X” başlıklı türküde 7’li hece ölçüsü (4+3), “Menekşesi Tutam Tutam” adlı türküde 8’li hece ölçüsü (4+4); “Ayrılık Türküsü I” adlı türküde de 11’li (6+5) hece ölçüsü kullanılmıştır.

²⁶ Mustafa Cemiloğlu, “Türkü Yakma Geleneği ve Bursa Türküleri”, **Geleneksel Yaşam Kültürümüzde Bursa; Bursa’da Yaşam**, Olay Gazetesi Armağanı, Kasım 2012, Bursa, s. 71.

²⁷ Koyuk sözcüğü: 1. “Hazin”, 2. “Etkili”, 3. “Dokunaklı” anlamlarına gelmektedir. Bkz. Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 146.

3.1.1. Türkü Metinleri

3.1.1.1. Anlatı Türküleri

3.1.1.1.1. Kızılırmak Türküsü

“Kızılırmak türküsü, Anadolu’nun dört bir yanında bilinen ve söylenen, Türk kültürüne mal olmuş çok önemli bir folklor ürünüdür. Kızılırmak’ın geçtiği-geçmediği her yerde, genç-yaşlı, kadın-erkek, eğitimli-eğitimsiz hemen herkes tarafından bilinir ve söylenir. Kızılırmak Türküsü’nün öyküsü aslında Sivas’ta yaşanmıştır. Kendileri de Sivashlı olan Prof. Dr. Yener Okatan ve kardeşı Ahmet Sadi Okatan’dan edinilen bilgilere göre, türküy e konu olan olayın yaşandığı yer, Sivas’ın yaklaşık 6 km uzağında, Sivas-Ankara karayolu güzergâhındaki, Kayseri sapağındaki köprüdür. Bu köprü, ağıta konu olan hazine olayın ardından, Sultan Aziz döneminde, Eskiocioğlu Abdurrahman Usta tarafından yeniden inşa edilmiştir.”²⁸ Kıranışıklar köyünde bu türkü bir nişan töreni sırasında derlenmiştir.

Köprüye varmadan köprü

Yıkıldı yıkıldı yıkıldı

Üç yüz atlı birden suya

Döküldü döküldü

Nice yiğitlerin beli

Büküldü büküldü büküldü

Naptın Gızılırmak allı

Gelini gelini

Çevresi boyalı gelin

Yârimi yârimi

²⁸ Ali Arslan, “Death and the Death of the Young People in Turkish Culture: Mourning and Wailing In Turkish Folklore (Genç Ölümü Üzerine Yakılmış Ağıtlardan Hareketle Anadolu Kültüründe Ölüm ve Genç Ölümü Olgusu)”, **International Journal of Human Sciences**, ISSN: 1303-5134, 2004, s. 11.

Köprünün altında kaldı
Kır atım kır atım kır atım
On beşimde aldı beni
Murad'ım Murad'ım
Naptın Gızılırmak allı
Gelini gelini
Çevresi boyalı gelin
Yârimi yârimi. (Azime Geyik)

3.1.1.1.2. Buğış Ömer Türküsü

“Buğış Ömer’i vurmuşlar. Geride karısı bir tane çocukla kalmış. Onun için de türkü yakmışlar. Buğış Ömer de onu vurup öldüren de bizim köydenmiş. Kara Mınar denen yerde ağaç keserken vurmuşlar. Üzerine de kırmızı kadın peşkirini örtmüşler. Bizim köyde Soğur Hüseyin diye bir adam vardı, işte o adam kendi kendine böyle türküler yakmış. Bir tanecik oğlu varmış Buğış Ömer’in. Kendisini, karısını, oğlunu katarak türkü yakmışlar.”

Bıçkının altı guyu
Anam guyudan aldım suyu
Al peşkilin altında
Uyu Buğış Omer’ım
Uyu
Ağlasın Şerif Hanım
Ağlasın
Gönlünü Seyit Ahmet’im
Eylesin

Bıçkının altı tahta
Anam Omer gelecek
Bu hafta
Omer gitti gelmedi
Anam oldu bir ay
Beş hafta

Çıktım kara mınarın çamına
Anam düştüm mapus damına
Seyit oldum ben gidiyom
Anam ustunların yoluna
Ağlasın Şerif Hanım ağlasın
Gönlünü Seyit Ahmet'im eylesin

Kara mınarın çamları
Anam sallanıyor dalları
Nasıl kıydın
Be hey Hüsametdin
Buğış Omer gibi canlara
Ağlasın Şerif Hanım ağlasın
Gönlünü Seyit Ahmet'im eylesin

Kara mınarın başları
Anam sallanıyor saçları
Şu Bursaya ün olmuş

Anam Buğış Omer'in gaşları

Şu Beyce'ye ün olmuş

Anam Şerif Hanım'ın saçları

Çıktım kara mınar başı selamet

Bir meşeye çıktım

Goptu gıyamet

Bitane körpe oğlum var

Aman onun adı Seyit Ahmet. (Şahizer Çoban)

3.1.1.1.3. Sadettin Efe Türküsü

“Sadettin Efe köyümüzün efesiymiş. Onun korkusundan gâvur köyümüzü basamamış. Çok değerli adammış. Onu bir yerde ekmeklemişler. Tabi öyle adamın düşmanı olmaz mı? Olur. Otururken baltalayıp öldürmüşler. Sadettin Efe için yakılmış bu türkü.”(Şahizer Çoban)

Yar başından uçtum

Göçüğe düştüm

Yar başından uçtum

Göçüğe düştüm

Kendin ayağımlan

Duzağa düştüm

Kendin ayağımlan

Duzağa düştüm

Koca Ayşa'ye

Haber verin

Gelsin yanıma
Kendi kuzularını
Alsın yanına
Ufak da kuzularını
Alsın yanına
Hala heybem içinde
Alıven tası
Beş garım var arkamdan
İtsinler yası

Öküzlerimi goşun
Götürün beni
Öküzlerimi goşun
Götürün beni
Kendi toprağıma
Yatırın beni
Kendi toprağıma
Yatırın beni
Ellerinde mendil
İpekli mendil
Kaldırır da baltayı
Beynini erdir (eritir)

Hüseyin Efendi
Kurban kesmiş tekeyi
Hüseyin Efendi
Kurban kesmiş tekeyi
Sümüklü urda (orda)
Baltalamış efeyi
Sümüklü urda (orda)
Baltalamış efeyi
Koca Osman'ın

Bahçasından analar

Koca Osman'ın

Bahçasından analar

Nasıl dayansın

Bunu gören analar

Nasıl dayansın

Bunu gören analar

Ellerinde mendil

İpekli mendil

Kaldırır da baltayı

Beynini erdir

Evimizin önünde

Asmanın tali

Evimizin önünde

Asmanın tali

Ben ölürsem nec (nice) olur

Pullu'mun hâli

Ben ölürsem nec olur

Pullu'mun hâli

Benim ambarıma

Saman koydular

Benim ambarıma

Saman koydular

Çatık da kaşlı Pullu'mu

Yarsız kodular

Sarı saçlı Halime'mi

Öğsüz kodular

Derede değmenim
Bağlandı kaldı
Derede değmenim
Bağlandı kaldı
Tüfeğim duvarda
Yağlandı kaldı
Hala heybem içinde
Alıven tası
Beş garım var arkamdan
İtsinler yası
Hala heybem içinde
Alıven tası
Beş garım var arkamdan
İtsinler yası. (Şahizer Çoban)

3.1.1.2. Tören türküleri

3.1.1.2.1. Düğün türküleri

3.1.1.2.1.1. Oğlan Yandan Kız Yandan

Oğlan yandan kız yandan
Kız seni seviyom candan
İki yar bir sevilmez de
Ya ondan geç ya benden

Oğlan diyorum sana
Can gurban olsun sana
Kaldır beyaz kollarını

Ben de sarayım sana

Kız nereye nereye

Koyun inmiş dereye

Mevlam sabırlar versin

Gizli sevda çekene

Kara inek yoğurdu da

Kız seni kimler doğurdu

Seni doğuran ana da

Balınan mı yoğurdu. (Raif Kaya)

3.1.1.2.1.2. Derelerin Altı Tüfek Yangısı

Derelerin altı tüfek yangısı

Derelerin altı tüfek yangısı

Göster Allah'ım göster

Benim yârim hangısı

Benim yârim güzellerin kendisi

Güzelim kibarım

Yollarımız bir olsun

Seni de benden ayıranlar kör olsun

Engin derelerin suyu çağlasın

Dengine düşmeyen kızlar ağlasın

Hem ağlasın hem gönlünü eylesin

Güzelim kibarım

Yollarımız yollarımız bir olsun

Seni de benden ayıranlar kör olsun. (Raif Kaya)

3.1.1.2.1.3. Menekşesi Tutam Tutam

Menekşesi tutam tutam

Arasına güller katam

Gel senle sarılam yatam

Sen gel ben okşam a gelin

Gelin gider su doldurur pınardan

Aylar geçti haber gelmedi yardan

Ben bir çehreye başladım

On iki ayda işledim

Ben onu yâre başladım

Sen gel ben okşam a gelin

Gelin gider su doldurur pınardan

Aylar geçti haber gelmedi yardan. (Raif Kaya)

3.1.1.2.1.4. Odalarda İdare

Odalarda idare

Vallahi etmem müdahale

Odalarda idare

Vallahi etmem müdahale

Ne kız oldun ne gelin

Yüreğim ona yanar

Ne kız oldun ne gelin

Yüreğim ona yanar

Amma da yaptın ha ha ha ha

Düşme de gördün ey budala

Seni bana beni sana vermezler

Amma da yaptın ha ha ha ha

Düşme de gördün ey budala

Seni bana beni sana vermezler

Var git otur odana

Silin gözünüzün yaşını

İşte gettik oğlunuzun eşini

Amma da yaptın ha ha ha ha

Düşme de gördüm ey budala

Seni bana beni sana vermezler

Var git otur odana

Silin gözünüzün yaşını

İşte gettik oğlunuzun eşini

Odam kireç tutmuyor

Kumunu katmayınca

Odam kireç tutmuyor

Kumunu katmayınca

Sevda baştan gitmiyor

Sarılıp yatmayınca

Sevda baştan gitmiyor

Sarılıp yatmayınca

Amma da yaptım ha ha ha ha

Düşme de gördüm ey budala

Seni bana beni sana vermezler

Var git otur odana

Odam kireçtir benim

Yüzüm güleçtir benim

Ne kız oldum ne gelin

Yüreğim ona yanar

Amma da yaptım ha ha ha ha

Düşmede gördüm ey budala

Seni bana beni sana vermezler

Var git otur odana

Silin gözünüzün yaşını

İşte gettik oğlunuzun eşini. (Kıranışıklar köyü erkekleri+ Engin Kaya)

3.1.1.2.1.5. Aşağıdan

Bahçede erik tali

Aman bahçede erik tali

Dibinde gördüm yari

Sen otur da söyleyim

Amanın sen otur da söyleyim

Başıma gelen hâli

Gıydan gıydan

Gıydan gel

Ortası çamur gıydan gel

Gaz goydum yansın diye

Amanın gaz goydum yansın diye

Al geydim alsın diye

Kimşelere varmadım

Amanın kimşelere varmadım

Askerden gelsin diye

Gıydan gıydan

Gıydan gel

Ortası çamur gıydan gel. (Kıranışıklar köyü erkekleri)

3.1.1.2.1.6. Çiftetelli

Aman aman aman aman

Çiğ vurdum gazmayı

Çifte bağlar yazmayı

Çiğ vurdum gazmayı

Çifte bağlar yazmayı

Nerelerden öğrendin

Böyle gıvrak gezmeyi

Yarellim yarellim

İnce bellim

Sizin gibi oyuncuya çiftetelli

Aman aman aman aman

Pencereden bakıyor

Yorgan döşek yatıyo

Senin orda oynaşın

Beni burda yakıyo

Ayşe göbek Fadimeye zübek

Oynayana maşallah

Sizin gibi oyuncular oynar inşallah. (Kıranışıklar köyü erkekleri)

3.1.1.2.2. Kına türküleri

3.1.1.2.2.1. Ak Koyun Meler Gelir

Ak koyun meler gelir

Ay anam

Dağları deler gelir

Yabanlıkta kızların

Ay anam

Aklına neler gelir

Anam benim

Ay anam anam

Anam yokdur benim

Pıçak yoldum terledim

Ay anam

İndim atı eyerledim

Anan geliyor dediler

Ay anam

Goçu gurban eyledim

Anam benim

Ay anam anam

Anam yokdur benim

Merdivenim kırk ayak

Ay anam

Kırkına vurdum dayak

Anan geliyor dediler

Ay anam

Seyirttim yalın ayak

Anam benim. (Şahizer Çoban)

3.1.1.2.2.2. Yüksek Yüksek Tepeler

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun

Ben annemi özlerim

Hem annemi hem babamı

Ben köyümü özledim

Annemin yelkeni olsa açsa da gelse

Babamın bir atı olsa binse de gelse

Kardeşlerim yolları bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun

Ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı

Ben köyümü özledim. (Hanife Sarı)

3.1.1.2.2.3. Altın Tas İçinde Kınam Ezilir

Altın tas içinde gınam ezilir

Annem ezilir

Kümüş de darak üstüne zülfüm düzülür

Annem düzülür

Ben gidiyom annem düzen bozulur

Annem bozulur

Ah etmesin annem kızlar böyl'olur

Annem böyl'olur

El evine giden kızlar kül olur

Annem kül olur

Annem benim sandığımı açmasın

Annem açmasın

Çuha da şalvarıma uçkur takmasın

Annem takmasın

Kızım gelir diye de yollara bakmasın

Annem bakmasın. (Kıranişıklar köyü bayanları)

3.1.1.3. Lirik türküler

3.1.1.3.1. Gurbet ve Ayrılık türküleri

3.1.1.3.1.1. Üç Tepe Dağı

Üç Tepe Dağı'nda kar bölük bölük
Oğullarımdan ayrıldım yüreğim yanık
Hem oğuldan hem gardaştan
Yanıkdır yüreğim yanık

Yavrusunu aldırılmış yoz kuşa döndüm
Koyunu kıraca salmışa döndüm
Boşuna bekledim devrişe döndüm
Dururum ama bilmem göçüp giderim
Gözlerimden kanlar döküp giderim

Evimizin önünde çifte mınarlar
İçerler suyunu bizi anarlar
Gurbete gideni gelmez sanırlar

İşte ben gidiyom gelemem gali

Çıktığım evlere gelemem gali

Soyundum esvabı giyemem gali. (Şahizer Çoban)

3.1.1.3.1.2. Ayrılık Türküsü I

Gide gide gitmez oldu dizlerim

Ağlamaktan görmez oldu gözlerim

Ya ben ağlamayam kimler ağlasın

İşte ben gidiyom gelemem gali

Çıktığım evlere giremem gali

Oğullar sizleri göremem gali

Ana ben gidiyom gelemem gali

Ben gidersem benim hanem tüter mi

Bağımda bahçemde bülbül öter mi

Üç kız bir oğlan yeri mi tutar mı. (Halime Bayram)

3.1.1.3.1.3. Ayrılık Türküsü II

Acem şalı belinde

Bir ucu da Halime'nin elinde

Halime de benim olmazsa

A yarım Sabah oluyor

Durmam şu gâvurun kövünde

Ay doğar ayan beyan

Yollara çıktım yayan

Ben sevdim eller aldı

Seviyom ayrılamam

Dayan yüreğim dayan

Ben sevdim eller aldı

Hani ya ayrılamam

Dayan yüreğim dayan. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.3.1.4. Ayrılık Türküsü III

Hastaneye vardım yan basa basa

Ciğerlerim koptu gan gusa gusa

Ciğerlerim goptu anam gan gusa gusa

Selamımı söyleyin bacı gardaşa

Eyvah doktor eyvah ölecek miyim

Ölmeden selayı göreceğim miyim

Mezarımın başı Urfa'ya garşı

Üstümün toprağı gözümün yaşı

Üstümün toprağı anam gözümün yaşı

Baş ucuma göyüver yazılı daşı

Eyvah doktor eyvah havalarda bulut

Ana ben ölüyorum sen beni unut

Hastanenin içi halı döşeli

On beş sene öldü hastaneye düşeli

On beş sene oldu anam ben bu derde düşeli

Eyvah doktor eyvah ben ölüyorum

Ellerin köyünde can veriyorum. (Şahizer Çoban)

3.1.1.3.1.5. Ayrılık Türküsü IV

Aşağı yerden inen gelin

Oynasın keklik gibi

Buna yiyen doymasın

Keklik gibi

Buna yiyen doymasın

Size saran güzel oğlan ölmesin

Öte git a yarım

Beri gel bi başım için

Ayrılık çekiyom yar senin için

Acem olur Sandıklının biberi

Yar gabadayı gendisi getirir haberi

Yar gabadayı gendisi getirir haberi. (Hanife Sarı-Azime Geyik)

3.1.1.3.1.6. Leylim Ley

Döndüm daldan kopan guru yaprağa

Leylim ley

Seher yeli savur beni kır beni

Leylim ley

Ay bir yandan sen bir yandan sar beni

Leylim ley

Leylim ley Leylim ley

Yedi sene uğramadım yurduma

Leylim ley

Dert ortağı bulamadım derdime

Leylim ley

Ay bir yandan sen bir yandan sar beni

Leylim ley

Leylim ley leylim ley. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.3.1.7. Karadeniz

Karadeniz taşkın olur

Güzel seven şaşkın olur

Eşinden ayrılan kızlar

Ölmez ama düşkün olur

Eşinden ayrılan kızlar

Ölmez ama düşkün olur

Karadeniz'in ortası

Sarardı yârin arkası

Ben yârimden ayrılalı

Hem ay oldu hem haftası. (Hanife Acar)

3.1.1.3.1.8. Cezayir I

Gemilere çürük tahta dayanmaz

Yiğitlere gaflet basmış uyanmaz hey

Aman Allah buna canlar dayanmaz

Sokakları mermer daşlı

Güzelleri galem gaşlı

Cezayirin

Ölüm gelir
Cezayirinin harmanları savrulur
Savrulur da sağ yanıma devrilir
Hep analar yavrusundan ayrılır
Sokakları mermer daşlı
Güzelleri galem gaşlı
Cezayirin
Ölüm gelir. (Kıranışıklar köyü erkekleri)

3.1.1.3.1.9. Cezayir II

Cezayirinin harmanları
Savrulur ey savrulur ey
Savrulur aman
Sarı da buyday samanından
Ayrılır ey ayrılır aman
Ah yarelellim vah yarelellim
Kimlere benziyon
Öpülmedik kokulmadık
Güllere benziyon

Cezayirini bir ekindi bastılar
Bastılar ey bastılar ey bastılar ey
Bastılar aman
Avlusuna çilli de çanlar
Astılar ey astılar aman

Bir yiğidi gurban diye
Kestiler ey kestiler ey
Kestiler aman
Ah yarelellim vah yarelellim
Kimlere benziyon
Öpülmedik kokulmadık
Güllere benziyon. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.4. Aşk-Sevda türküleri

3.1.1.4.1. İslamoğlu Türküsü

“İslamoğlu gâvur kızına yanmış. Yandığı vakit onu İslam’a getiremezmiş. Gâvur kızı da: ‘Hayır İslamoğlu, dönmem dinine.’ dermiş. İslamoğlu da yanıp tutuşmuş. Kendine döndürmek istermiş kız da dönmezmiş.”

İstanbul’dan çıktım dünya yüzüne
İrast geldim bir Ermeni gızına
Yime içme bak yavrunun yüzüne
İmana gel be gâvur gızı imana
Evlerine vardım kandiller yanar
Oturmuş gâvur gızı saçını darar
Otursam ağlasam el beni gınar
İmana gel be gâvur kızı imana

Adımı sorarsan Ali’dir Ali
Tuttuğum yol ise bir İslam yolu

Seni beni yaradan Allah'ın gulu
İmana gel be gâvur kızı imana

Adın Ali ise geldim dinine
İşte başımı eydim önüne
Hayatım feda olsun İslam yoluna
Sıva kollarını gel gir goynuma

Aradım dünyada tek seni buldum
Her gece üryamda ben aşık oldum
O beyaz gollara saramam sandım
Cümlemin muradını versin yaradan. (Şahizer Çoban)

3.1.1.4.2. Bahçelerde Eğreli

Bahçelerde eyreli
Bahçelerde eyreli
Oynarlar iki elti
Oynarlar iki elti

Oynasınlar bakalım
Oynasınlar bakalım
Bilinmiyo gıymeti
Bilinmiyo gıymeti

Bahçelerde yaş elma

Bahçelerde yaş elma

Ne büyümüş maşallah

Ne büyümüş maşallah. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.3. Bursalı mısın Kadifeli Gelin

Bursalı mısın kadifeli gelin

Çaydan mı geçtin

Yanakların al al olmuş

Konyak mı içtin

Aman konyak mı içtin

İçtiğimiz konyak

Mezemiz kaymak

Sen kimin yârisin yavrum

Her yanın oynak

Aman her yanın oynak

Arabaya sen bin

Faytona ben

Anasını sen al

Kızını da ben

Aman kızını da ben

İçtiğimiz konyak

Mezemiz kaymak

Sen kimin yârisin yavrum
Her yanın oynak
Aman her yanın oynak. (Hanife Sarı)

3.1.1.4.4. İstanbul'un Kestanesi

İstanbul'un kestanesi
Okka çeker oğlan
Beş tanesi
Üç güzelin bir danesi
Al gel oğlan
Oğlan yemenimi
Ellere vermeye kıyamam
Ben yârimi. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.5. A Kavak Meşe Kavak

Uza kavağım uza
Dibine ektim ıza
Kümüş de bilezik yaptırdım
Oğlan yar
Senin gibi bir kıza
Kümüş bilezik dar geçer
Şimdi de burdan yar geçer
Ellere söyleyemem ben
Oğlan yar
Kalbimden neler geçer

A gavak meşe gavak

Yaprağı yeşil gavak

Dibinden yârim geçmiş

Oğlan yar

Elli yıl yaşa gavak. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.6. Arabası Dört Teker

Arabası dört teker

Hanımım

Arabası dört teker

Beyoğlu'na gum çeker

Hanımım

Beyoğlu'na gum çeker

Beyoğlu'nun kızları

Hanımım

Beyoğlu'nun kızları

Oynamadan diz çöker

Hanımım

Oynamadan diz çöker

Arabaya daş koydum

Hanımım

Arabaya daş koydum

Ben bu yola baş koydum

Hanımım

Ben bu yola baş koydum

Seni gelecek diye

Hanımım

Seni gelecek diye

Bir yanımı boş koydum. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.4.7. Fincanın Ağzı

Fincanın ağzı da

Gapaklı oğlan

Fincanın ağzı da

Gapaklı oğlan

Güzeller elma yanaklı

Çirkinler gözleri çapaklı aman

Elmayı kestim de soydum

Oğlan

Elmayı kestim de soydum

Oğlan

Ben yarsız canlarıma doydum

Ben yarsız canlarıma doydum aman. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.8. Elmayı Kestim de Soydum I

Elmanın bir yanı çukur oğlan

Elmanın bir yanı çukur oğlan

Yârimin gözleri çakır aman

Ben yârimi gördüm

Çok şükür oğlan

Ben yârimi buldum

Çok şükür oğlan

Ay oğlan

Aldırdım seni. (Hanife Acar- Naime Sarı)

3.1.1.4.9. Elmayı Kestim de Soydum II

Elmayı kestim de soydum

Yarım aman aman

Elmayı kestim de soydum

Yarım aman aman

Ben yarsız ben yarsız

Canlarıma doydum. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.4.10. İki de Keklik

İki de keklik sekip gelir

İzmir Dağı'ndan

Aman dağından

Şahin bülbül ötüp gelir

Yârin yolundan

Aman yolundan

Zeyneb'e yaptırdım altından sine

Aman vay sine

Mektuba yazdırdım

Zeyneb'im seni

Zeyneb'im seni

Zeyneb'in evleri yayla düzünde

Orman düzünde

Böyle gaş göz m'olur

Yörük gızında

Aman gızında

Böyle gaş göz m'olur

Yörük gızında

Aman gızında

Zeyneb'e yaptırdım

Altındanarak

Ay oğlanarak

Zeyneb'e yaptırdım

Altındanarak

Ay oğlanarak. (Hanife Acar- Naime Sarı)

3.1.1.4.11. Annem Entari Almış

Annem entari almış

Siyah dalları varmış hey

Keşke sevmez olaydım

Yârimin yâri varmış

Beyim aman dağlarda

Dağlarda

Goyun güder ovalarda

Keşke sevmez olaydım

Yârimin yâri varmış
Beyim aman dağlarda dağlarda
Goyun güder ovalarda

Yatma yârim çayıra
Uyur uyanamazsın hey
Verme beni ellere
Görür dayanamazsın

Beyim aman dağlarda dağlarda
Goyun güder ovalarda
Beyaz giyme tanırlar
Seni yolcu sanırlar
Senin fidan boyunu
Nazar eder yolcular
Beyim aman dağlarda dağlarda
Goyun güder ovalarda. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.4.12. Odana Serdim Halı

Odana serdim halı
Odana serdim halı
Boyun ey reyhan dalı vay
Boyun ey reyhan dalı vay

Gören maşallah çeksın

Gören maşallah çeksin
Kimin var böyle yâri vay
Kimin var böyle yâri vay
Of of
Susadım sümbülüm sevdiğim aman
Çok sevdim ölüyom inan
Odana serdim kilim
Odana serdim kilim
Gel otur benim gülüm vay
Gel otur benim gülüm vay
Ni dedim de darıldın
Ni dedim de darıldın
Kurusun ağzım dilim vay
Kurusun ağzım dilim vay
Of of
Susadım sümbülüm sevdiğim aman
Çok sevdim ölüyom inan. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.4.13. Yumurtanın Sarısı

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Yere düştü yarısı
Orta yerde oynayan
Hoca Bey'in garısı
Hoca Bey'in garısı

Of aman aman aman

Ben yandım

El oğlunu kendime yar sandım

Cahilmişim aldandım

Anam verecek sandım

Yumurtanın sarısı

Yere düştü yarısı

Yere düştü yarısı

Orta yerde oynayan

Recep Bey'in karısı

Recep Bey'in karısı

Of aman aman aman ben yandım

El oğlunu kendime yar sandım

Cahilmişim aldandım

Benim olacak sandım. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.4.14. Yörük Yaylası

Yaylamam yaylimden a yarım aman

Yaz olmayınca vay vay

Yaz olmayınca vay vay

Yimem gaymağını a yarım

Bal olmayınca aman aman

Bal olmayınca aman aman

A yeşim olmaz, a gülüm olmaz

Sana saranlar ölmez

Ölmez vallaha ölmez. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.15. Ohşaya Ohşaya Koydum Döşeğe

Avulun düzünü guyu mu sandın

Avulun düzünü guyu mu sandın

Güzel kız almasını golay mı sandın

Garşındaki hakimi dayın mı sandın

Ayşe'yi ohşaya goydum döşeye

Şimdin dudaklarından öptüm Ayşe'yi

Güzel kız anasına doyar mı sandın

Garşındaki hakimi dayın mı sandın

Ayşe'yi ohşaya koydum döşeye

Şimdin dudaklarından öptüm Ayşe'yi. (Azime Geyik)

3.1.1.4.16. Harman Yeri Dar Bana

Harmana yârim harmana

Harman yeri dar bana

Yeni kolyeler çıkmış

Alsana yârim sen bana. (Hanife Sarı)

3.1.1.4.17. Aşk-Sevda Türküsü I

Atını da eyerlemiş

Şanlı da padişah aman aman

Şanlı da padişah

Güzelliği Allah vemiş

Boyunuza maşallah

Aman aman

Boyunuza maşallah

Olmalı yârim güzel olmalı

Arayıp da dengini bulmalı

Gide gali gide gali

Evim olaydı

Aman aman

Evim olaydı

Orta yerde oynayanlar

Benim olaydı

Aman aman

Benim olaydı

Ayşe'yi doldur şişeyi

Akşama da goyar döşeyi. (Azime Geyik)

3.1.1.4.18. Aşk-Sevda Türküsü II

Oğlanın adı namertlik

Sür cezveye gaynat dök

Oğlanın adı namertlik

Sür cezveye gaynat dök

Ahmet kapıdan gelirken oğlan yar

Gaşını gözünü oynat dur

Ahmet kapıdan gelirken oğlan yar

Gaşını gözünü oynat dur

Oğlanın adı Mustafa
Gir goynuna sür sefa
Oğlanın adı Mustafa
Gir goynuna sür sefa
Yâri güzel olanlar oğlan yar
Sürer dünyada sefa. (Hanife Sarı)

3.1.1.4.19. Aşk-Sevda Türküsü III

Daşı galdır da gel
Yılanı öldür de gel
Güzel kız alacaksan
Keseyi doldur da gel
Ali'm ni nani nani
Gülüm ni nani nani

Mınarın başındayım
On iki yaşındayım
On iki yaştan beri
Gız senin peşindeyim
Ali'm ni nani nani
Gülüm ni nani nani. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.20. Aşk-Sevda Türküsü IV

Goca Omar'ın avlusunda kuyusu

Halime kız gaymakların goyusu

Halime'den ayrılamam doğrusu

Örtülü yazmalı boylu boyunca

Uyusun Halime'm boylu boyunca

Goca Omar'ın avlusunda gum gaynar

Gocaların gelinleri çift oynar

Küçük gelin büyüyünden çok oynar

Örtülü yazmalı boylu boyunca

Uyusun Halime'm boylu boyunca. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.4.21. Aşk-Sevda Türküsü V

Atımı bağladım ben bir

Meşeye meşeye meşeye

Selamlar yolladım ben bir

Ayşe'ye Ayşe'ye Ayşe'ye

Var git oğlan var git

Ben senin olmam

Yar olmam yar olmam

Anandan babandan intizar almam

Yar almam yar almam

Atımı bağladım ben bir ormana

Ormana ormana

Selamlar yolladım ben bir

Oğlana oğlana oğlana. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.22. Aşk-Sevda Türküsü VI

Bakırı takmış koluna

Çıkmiş yaylanın yoluna

Ben varmam elin oğluna

Sen gel ben a şallı gelin

Gelin gelin allı gelin

Ayağına bağla yârim

Hele hele şunun duruşuna bak

Kız olmadan gelin oluşuna bak. (Hanife Sarı- Azime Geyik)

3.1.1.4.23. Aşk-Sevda Türküsü VII

Caminin sıvası a yârim

Kireçten olur vay vay

Kireçten olur vay vay

Oğlanın gözeli a yârim

Tıraştan olur aman aman

Tıraştan olur aman aman

(Aydanını) buyday mı olur

Bu güzellik soydan mı olur

İnle turnam inle a yârim

Seni atarlar vay vay

Seni atarlar. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.24. Aşk-Sevda Türküsü VIII

Elin kunduzu musun

Sabah yıldızı mısın

Çok nazlanma a yarım

Ah Kerimem

Kaymakam gızı mısın

Çok nazlanma a yarım

Ah Kerimem

Kaymakam gızı mısın

Ben üşürüm ben üşürüm

Beni dengime düşürün

Ben dengime düşmessem

Ah Kerimem

Aklımı üşütürüm

Ben dengime düşmessem

Ah Kerimem

Aklımı üşütürüm. (Azime Geyik- Hanife Sarı)

3.1.1.4.25. Aşk-Sevda Türküsü IX

Gaz goydum yansın diye

Al geydim sarsın diye

Kimselere varmadım

Oğlan yar

Askerden gelsin diye

Kimselere varmadım

Oğlan yar

Askerden gelsin diye

Sarı mavi çiçeğim

Sen doldur ben içeyim

Sana allar yakışmaz

Oğlan yar

Mor kadifeden biçeyim

Sana da allar yakışmaz

Oğlan yar

Mor kadifeden biçeyim. (Hanife Acar- Naime Sarı)

3.1.1.4.26. Aşk-Sevda Türküsü X

Denizde gara balık

Okkalıktır okkalık

Dün gece varacaktım

Seviyom ayrılamam

Sokaklar galabalık

Dün gece varacaktım

Seviyom ayrılamam

Sokaklar galabalık

(Aç dizine) karınca

Aldım avuç dolunca

Ben yanarım dutmayın

Seviyom ayrılamam

Nazlı yâri görünce. (Hanife Acar)

3.1.1.4.27. Aşk- Sevda Türküsü XI

Dökülüyor çilelerin gözüne

Çekiliyor kasabanın güzeli

Hayna nina hayni naniiii

Benim yârim dünyaların güzeli

Hayna nina hayni naniiii

Engine gel a Fadime'm engine

Şimdiki rağbet güzel ilen zengine

Hayna nina hayni naniiii

Şimdiki rağbet güzel ilen zengine

Hayna nina hayni naniiii. (Azime Geyik)

4. NİNNİLER

Annelerin çocuklarını uyutabilmek için söyledikleri ezgili şiirlerdir. Annenin ninni söylediği sırada ses tonunu ve ezgisi çocuğun ağlamasına, gülmesine, konuşmasına göre değişiklik göstermektedir.²⁹ Divan-ı Lügati-t Türk'te "balu balu" olarak geçen ninni kelimesinin Türkçe'de ne zamandan beri kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber Anadolu'da "nen eylemek" olarak geçmektedir.³⁰ Ninnileri içerdikleri konuları açısından Amil Çelebioğlu şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Dinî, kutsî ve fikrî mahiyette ninniler,
2. Efsane ve ağıt türünden ninniler,

²⁹ Amil Çelebioğlu, **Türk Ninniler Hazinesi**, Ülker Yayınları, İstanbul, 1982, s. 9.

³⁰ Hülya Taş, "Ninni", **Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Ninniler, Maniler, Ağıtlar, Türküler, Giyim Kuşam ve Halk Oyunları-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2014, s. 100.

3. Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler,
4. Sevgi ve alaka ifade eden ninniler,
5. Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler,
6. Şikâyet ve teessür ifade eden ninniler,
7. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler,
8. Va'd mahiyetinde ninniler,
9. Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler.³¹

NİNNİLERİN İNCELENMESİ

Kıranışıklar köyünde ninni kavramı “nenni” şeklinde ifade edilmektedir. Derlenen ninni konusu açısından dinî, kutsî ve fikrî mahiyette ninniler grubuna dahil edilebilir. Nitekim içinde sitem duygusu da vardır. Ninni “ hu hu hu yavrum nenni” ifadesi ile bitmiş ve bu ifade iki kez tekrar edilmiştir.

Ninni

A devrişler devrişler

Bir fırın ekmek yemişler

Taha var mı demişler

Hu hu hu yavrum nenni

Bahçaya kurdum sallangaç

Eline verdim oyungaç

Niye uyumazsın yumurcak

Hu hu hu yavrum nenni. (Şahizer Çoban)

³¹ Çelebioğlu, a.g.e., s. 9.

5. KÖY SEYİRLİK OYUNLARI

5.1. KÖY SEYİRLİK OYUNLARININ İNCELENMESİ

“Düğünlerde, bayramlarda ve yılın belirli günlerinde köylülerin oyun çıkarma, oyun yapma esas çerçevesinde icra edilen dram karakterli tiyatro. Köy tiyatrosu, Köy Orta Oyunu yahut Köy Temsilleri adı da verilir.”³² Çağlar boyu halk tiyatrosu geleneğinin günümüze kadar gelen mirası olan köy seyirlik oyunları tarihsel süreçte göçlerden, çeşitli kültürler ve birikimlerden etkilenmiştir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe bugünkü İslamiyet ve Anadolu kültürünün etkisi görülmektedir. Zaman içerisinde değişip, gelişerek bugünkü şeklini alan bu oyunlar; oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğine bağlı olarak şekillenmektedir.

Seyirlik oyunları iki ana başlık altına incelemek mümkündür:

- 1) Ritüel nitelikte, belirli bir takvimi olan işlevsel oyunlar.
- 2) Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar.

Ritüel kökenli oyunlarda şenlik, büyü, bolluk ve bereket motifleri iç içe yer almaktadır. “Eski-yeni, iyi-kötü, bolluk-kıtlık, yaz-kış, ak-kara, güçlü-zayıf” gibi çatışmalar üzerine kurulu olan bu tür oyunlarda taklit, eylem ve toplu katılma doğaya karşı korunma amaçlıdır. Eğlence amaçlı oynanan oyunlarda ise topluluğu eğlendirme maksadı güdülmektedir. Toplumun eksik yönleri ele alınmakla birlikte bozuk kişilikler de alaya alınmaktadır. Kelime oyunlarından yola çıkılarak espriler üretilir ve ahlâki bir sonuca varma aranmaktadır. Belli bir metin yapısına sahip olan oyunlar doğmaca niteliğinde oynandığından oyundan oyuna ufak tefek değişiklikler görülmektedir. Seyirci oyunun metin yapısını bilir. Oyunda yönetici görevini oyunu en iyi bilen kişi üstlenmektedir. Seyircinin tepkisi oyuna yön vermektedir. Belirli bir dekoru olmayan oyunlarda kılık değiştirilir, kostüme çok önem verilmektedir.³³

Pertev Naili Boratav’ın “Seyirlik Köylü Oyunları” olarak ifade ettiği oyunlar daha çok köy çevrelerinde, yılın belirli günlerindeki bazı törenler ve düğünlerde ayrıca eğlenceye vesile olan kış geceleri toplantılarında oynanmaktadır. Bunlardan bazıları

³² Doğan Kaya, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 442.

³³ Erman Artun, *Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 17, s. 18.

söyleşmeli iken bazılarında mimler ve hareketler ön plana çıkmış, söze çok az yer verilmiştir. Ortak noktaları ise az-çok bir “tiyatro eseri”nin kurallarına uygun, basit de olsa bir eylemi canlı aktörlerle yürütmeleridir.³⁴ Boratav’ın da genel özelliklerini ifade ettiği köy seyirlik oyunlarının Kıranışıklar köyünde var olduğu ancak daha çok önceki dönemlerde oynandığı derlenen bilgiler arasındadır. Teknolojiye yenik düşmüş sözlü kültür ürünlerinden seyirlik oyunlarının Kıranışıklar köyünde önceki dönemlerde özellikle kış gecelerinde eğlenceli vakit geçirmek için halkın kendi arasında düzenlediği “Erfene” adı verilen gece toplantılarında ve bazı düğün ya da nişan törenlerinde, danışık gecelerinde, bayram eğlencelerinde oynandığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Bundan kırk elli sene önce, televizyonun olmadığı dönemlerde köyde yaşayanlar kış geceleri uzun olduğundan eğlenceli zaman geçirmek için kendi aralarında toplanıp oyun çıkartıyorlardı.” (Niyazi Atak)

“Kendi aramızda hoşça vakit geçirebilmek için toplanıp muhabbet ederdik. Oyunlar oynar, eğlenirdik. Bu yaptığımız etkinliğin ismi de erfeneydi. Erfene yapılacağı zaman herkes verebildiği ölçüde katkı yapardı, para toplanırdı, birkaç tavuk veya keçi keserdik. Pekmez ve unla yağlı helva yapardık. İşte o akşam güzel vakit geçirebilmek için oynardık bu oyunları. Aramızda muhabbet ederdik.” (Cafer Kabaca)

5.1.1. Köy Seyirlik Oyunları

Kıranışıklar köyü seyirlik oyunlarına birkaç örnek olarak şunlar verilebilir:

5.1.1.1. Sınır Taşı (Sınır Daşı)

“Sınır taşı” adı sözlü kaynaklar tarafından “sınır daşı” şeklinde telaffuz edilmektedir. Bu oyunun önceki dönemlerde köyde gerçekleştirilen gece toplantılarında oynandığı, toplantıya geç kalan kişiye ceza vermek üzere diğer kişileri güldürü maksatlı olduğu derlenen bilgiler arasındadır. Cezalı kimse sınır taşı seçilir. Oyun sınır taşı olan kişinin canı yanıp pes etmesiyle ve cezasına razı olmasıyla biter. Bu ceza genellikle toplantıda yenilmesi için tavuk kesip getirmek veya tatlı malzemelerini hazır etmektir.

³⁴ Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, a.g.e., s. 238.

“Köyde eğlence amaçlı bir toplantı yapıldığında bu toplantıya kim zamanında gelmezse ona bu toplantının içinde bir ceza verilir. Etraftakilerden biri: *‘Buna ne ceza verelim?’* der. Diğerleri de: *‘Bunu sınır daşı yapalım.’* diye cevap verirler. Karar verildikten sonra adamın ellerini de ayaklarını da bağlarlar. Karşılıklı duran iki kişiden biri karşısındakine sanki tarladaymış gibi: *‘Arkadaş benim sınırim burası? Sen neden benim tarafıma geçtin ki?’* diyerek eli ayağı bağlı adamı kaldırıp hızlıca öbür kişinin durduğu tarafa doğru atar, adam yere çakılır. Sınır daşının canı acır. Bu sefer de diğeri: *‘Yahu sen neden benim sınırima geçiyorsun, sen ne biçim adamsın?’* diyerek alıp sınır daşını beri tarafa atar. Bu böyle birkaç kez tekrarlanınca eli ayağı bağlı olanın canı acır. Mecbur cezasını çekmeye razı olur. *‘Ya beni bırakın, cezama razıyım. Gidip size beş tavuk getireyim.’* der. *Ancak o zaman çözerler adamı. Cezası neyse artık alır, getirir adam. Ondan sonra da getirilenleri ordakiler yerler, içerler.*” (Niyazi Atak)

5.1.1.2. Hacıya Gitme

“Erfene” adı verilen toplantılarda yapılan ve güldürü maksadı taşıdığı bilgisine rastlanan bir diğer oyundur. Oyunun tamamen eğlence maksatlı yapıldığı sonunda herhangi bir ödül veya ceza olmadığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Köyümüzde zamanında oynanan güldürü oyunları vardır. Bir araya toplanılır, bir meclis oluşturulur. İçlerinden birisi: *‘Ben bu sene birisini sırtımda hacıya götürmek istiyorum’* der. İşin içinde duygusallık var ya hani hacıya gitmek isteyen biri de: *‘Ben gitmek istiyorum’* der. Diğeri de: *‘Ya arkadaş! Gel bin sırtıma’* der. Adam biner diğerrinin sırtına. Sonra o adamın ayaklarını, ellerini bağlarlar. Sırtında taşıyan adamın eline bir tane toplu iğne verirler. Adamı güya Arabistan’a götürüyordur. Bulunduğu yerde dolaştırır. Dolaştırırken iğneyi ayağını saplar. Gezerken iyiydi ama kocaman iğneyi batırınca hacıya giden adam başlar bağırıp çağırmaya. Koskoca adama batırıyorlar iğneyi, bu çocuk oyunu değil tabi ki. Koskoca adam başlayınca bağırma millet güler, ortam şenlenir.” (Niyazi Atak)

5.1.1.3. İki İsli Tepsi

Danışık günü sofraların kurulması, misafirlere yapılan yemek ikramı, köye çalgıcıların gelmesi ve gezdirilmesi gibi uygulamalar eğlencenin başladığının

göstergesidir. Bu yönüyle danışık günü düğünün ilk günü kabul edilebilir. Eğlence için bir araya gelen toplulukta yine güldürü amaçlı oynanan bir oyundur.

“Bu oyunu rahmetli babam oynardı. Ben o zaman çocuktum. Bir gün iki tane tepsinin altını çirayla isledi. Tepsinin içine de bir tane demir para koydu. Bir tane adamı da aldı karşısına. Ona: *‘Bak arkadaş! Benim gözüme bakacaksın. Ben ne yaparsam sen de onu yapacaksın. Bu tepsinin içindeki parayı uçurucaz. Uçuktan sonra da bu para senin cebine girecek.’* dedi. Adam inanmadı tabi. Bir de bilmiyor olayı. *‘Madem öyle, zor bir şey değil ya bir deneyeyim’* dedi. Adamın eline verdi altı isli tepsiyi. Kendisi de diğer tepsiyi eline aldı. Tepsie okudu, üfledi. Sonra tepsinin altına elini koyup gezdirdi. Adama da: *‘Ben ne yaparsam, sen de aynısını yapacaksın.’* dedi ya. Adam da aynısını yaptı. En sonunda : *‘Elhamdülillâh’* deyip elini suratına çaldı. Adamın tepsinin altındaki isten haberi yoktu tabi. O da babam gibi elini yüzüne çalınca adamın suratı simsiyah oldu. Bu sefer herkes gülmekten çatladı tabi. Ben bu oyunu babamın bir danışık günü düğün evinde oynadığına rastladım.” (Niyazi Atak)

5.1.1.4. Yüzük Oyunu

Erman Artun, oyunu şu şekilde aktarmaktadır: “Çok yaygın oynanan bir oyundur. Oyuncular iki gruba ayrılır. Bir yüzük fincanlardan birinin altına konur. Bulan taraf diğer tarafa çeşitli cezalar verir. Bunlar yemek yedirme, tatlı aldırmadır.”³⁵

Araştırma alanında cevizlerle oynanan bu oyunun malzemeleri şöyledir: Ceviz kabuğu ve herhangi bir küçük eşya. Bu eşya genellikle yüzük ya da düğme olur. Cevizlerin kabukları ortadan kırılır. İçi boşaltılır. Açık alanda da oynanabilecek bir oyundur. Oyunu oynamak için toplanan kalabalıktan iki guruba ayrılmak üzere oyuncular seçilir. On tane ceviz kabuğunun altına saklanan yüzüğü veya düğmeyi iki tarafın oyuncuları sırayla bulmaya çalışırlar. Saklanan eşyayı en çabuk ve fazla sayıda bulan taraf oyunun galibi olur. Diğer taraftakilere cezalar verir. Bu cezalar genellikle tavuk veya yumurta gibi yiyecek malzemeleri ya da tatlı malzemeleri aldırmadır.

“Eskiden yüzük oyunu oynanırdı. Bir evde en az on kişi toplanırdık. Cevizleri tam ortadan ayırıp içlerini boşaltırdık. On tane ceviz olurdu. Bunlardan bir tanesinin altına bir

³⁵ Erman Artun, “Yörüklerde Gelenek ve Görenekler, Eski Kültürün İzleri”, **Adana Halk Kültürü Araştırmaları**, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 124.

eşya saklardık. Mesela düğme veya yüzük saklardık. Bu eşyayı bulmaya çalışırdık. Bazen bitanesinin altında hemen bulunurdu yüzük. Bazen de hepsinin altına bakar bulurduk. Öyle öyle sayı alınırdı. Kim fazla sayı alırsa da o taraf galip gelirdi. İki taraftan yenilen takımdakiler kendi evlerinden tavuk, yumurta, un, yağ, pekmez alıp gelirlerdi. Eskiden köy tavukları vardı. Her evde yirmi otuz ane tavuk beslenirdi. O kişiler de baştan konuşulduğu gibi gidip ya yumurta getirir ya tavuk getirirlerdi. ‘Yağlı helva’ dediğimiz tatlıyı yapmak için de un, pekmez getirirlerdi. Tavukları keserdik, pişirirdik. Yanına da biraz turşu koyardık. Üzerine helvayı karardık. Gece saat birde o yemeği yerdik. Ondan sonra gençler türkü söylerdi. Üç beş tanesi kalkıp kaşık oyunu oynardı. Sabaha kadar eğlenilirdi.” (Niyazi Atak)

5.1.1.5. Depmeleşme (Tekmeleşme)

Kıranışıklar köyünde herhangi bir evde toplanılarak oynanan kalabalığın heyecanla izlediği bir diğer oyun da “depmeleşme” oyunudur. Oyun on dört kişi tarafından oynanır. Yedişer kişilik gruplar oluşturulur. Taraflardan kişiler karşı karşıya gelerek birbirlerini tekmelerler. Tekmelerden dolayı en fazla oyun bırakan tarafın kaybettiği derlenen bilgiler arasındadır.

“Biz kış gecelerinde, ilkbahar gecelerinde depmeleşme oynardık. Tekmeleşme demek bu. Yedi arkadaş bu taraf, yedi arkadaş bir taraf. Kafa, göz, bacak fark etmez yani kim kimi yıldırırsa. Öyle tekmeyi vurduğun gibi kafaymış, karınmış, mideymiş fark etmez. Şimdi böyle oyunlar oynamak mümkün değil. Depmeleşme oyununda sakat kalanlar bile olurdu .” (Niyazi Atak)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRANIŞIKLAR KÖYÜ HALK BİLİMİ ÜRÜNLERİ

1. DOĞUM

İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi: doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır.¹ Halk, bugün uyulan âdet, inanma ve bunlara bağlı pratiklerin eski geleneklerden geldiğini bilir. Zira birçok âdet ve inanma kalıpları eski Türk inançlarının günümüze gelmiş şekilleridir. Bu da bize bir çoğu ritüel işlevini kaybetmiş Türk inanç kalıntılarının âdet adı altında yaşadığını göstermektedir. Eski inançlara dayanan âdet inanma ve bunlara bağlı pratiklerin bazılarının halk arasında İslamiyet'in gereğindenmiş gibi kabul edilip yaşatıldığı görülmektedir.² Bir ülkeye, bölgeye ya da yöreye özgü geleneksel kültürün en temel bölümlerinin birini geçiş dönemlerinde yer alan uygulamaların, âdetlerin, gelenek ve göreneklerin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

1.1. DOĞUM ÖNCESİ

Doğacak bebek için hazırlıklar bebeğin varlığı anlaşıldığı andan itibaren yapılmaya başlar. Bebek için ihtiyaç olan her türlü kıyafet, bebeğin yatacağı beşik veya karyola alınır, bunlar için takımlar hazırlanır. Doğuma hazırlık süreci ailenin maddî durumu ile yakından ilgilidir. Bu sebeple aileden aileye yapılan hazırlıklar değişiklik gösterebilir. Maddî durumu müsait olan aileler doğumdan önce bebek için gerekli olan gömlek, zıbın, bez, kundak, beşik, takke, bebek arabası, pijama takımı gibi eşyaların hazırlıklarını yaparlar. Bebek karyolası ya da beşik için mevsime göre örtüler dikilir veya

¹ Örnek, *Türk Halkbilimi*, a.g.e., s. 183.

² Erman Artun, "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum – Evlenme-Ölüm", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 9-10, İstanbul, 1988, s. 2.

diktirilir, kışın kullanılması için battaniye örülür. Bunların hepsi hamile kadın tarafından hazır edilebildiği gibi kaynana, görümce, yengeler de bu hazırlıklara katkı sağlarlar. Bunun yanında aile büyükleri tarafından bebek ve anne için hediyelik eşyalar veya altın takılar hazırlanır. Günümüzde evde doğum yapma oranı oldukça düşük olduğundan aileler sıklıkla doktor kontrollerine gidip gelerek bebeğin ve annenin sağlık durumlarını takip ederek doğumun olacağı gün için hazırlıklarını sürdürürler.

1.1.1. Kısırlığı Giderme Yolları

Geçiş dönemlerinin ilki kabul edilen doğum, toplumda kadın ve erkeğin yaptığı evliliğin ve birlikteliklerinin “aile” olarak anılmasını sağlayan mutluluk verici bir olaydır. Çiftlere ve aile büyüklerine, akrabalara büyük mutluluk veren bu olayın aksinin yaşanması yani doğumun gerçekleşmemesi de bir o kadar mutsuzluk ve sorunu beraberinde getirebilmektedir. Araştırma alanında çiftlerin çocuğunun olmamasının sebebi çoğunlukla kadına bağlanmaktadır. Kadın kolaylıkla kısır olarak kabul edilebilirken erkeğin kısır olması durumu ancak birkaç kadınla evlenip çocuk sahibi olmadığında bilinmeye başlanmaktadır.

Kıranışıklar köyünde kısırlık ile ilgili başvuru pratikleri;

1) Dinsel- büyüsel nitelikte olan pratikler

2) Halk hekimliği kapsamına giren pratikler

3) Tıbbî sağıltma alanına giren yöntemler³ şeklinde sınıflandırsak günümüzde uygulanan pratiklerin çoğunluğunun tıbbî sağıltma kapsamına girdiğini söyleyebiliriz.

Ocağı tüttüren çocuğun olmaması Eski Türkler’de büyük talihsizlik olarak değerlendirilir. Âdetlerimizi, inançlarımızı en doğru şekilde yansıttığına inandığımız Dede Korkut Hikâyelerinde Dirse Han, “Kadınım, direğim, döleğim” dediği karısına, Bayındır Han’ın oğulları ak otağa, kızlıları kızıl otağa, oğlu- kızı olmayanları kara otağa oturttuğunu söyler. “Senden midir, benden midir, yüce Tanrı bize bir erdemli oğul vermez, nedendir? diye hışımla karısına soru soran Dirse Han için Bayındır Han : “Onun oğlu kızı yoktur, yüce Tanrı onu hor görmüştür, biz de hor görürüz.” der.⁴ Manas Destanı’nda ise

³ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 185.

⁴ Orhan Şaik Gökyay, **Dede Korkut Hikâyeleri**, 1.b., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s. 3.

Yakup Han kendisinden şüphe etmeyerek, eşi Çıyırıcı'nın doğurgan olmadığını ve on dört yıl boyunca anne olmak için çabalamadığını söylemektedir.⁵

Toplumumuzda geçmişten bugüne insan hayatında kaderci yaklaşımın sergilendiği dönemlerin başında gelenlerden birinin doğum olduğunu söylemek mümkündür. Çocukları olmayan çiftler zaman içinde ayrılarak başkalarıyla evlenip çocuk sahibi olabilmektedirler. Sözlü kaynaklar erkeğin kısır olması durumunda başvurulmuş herhangi bir pratik olmadığını, bu durumda erkeklerin ancak ameliyat olabileceklerini veya başka bir kadınla evlenebileceklerini aktarmışlardır.

“Kadın kısırca köyde ona kötü gözle bakarlar. Erkek kısırca onu da aşağılarlar ama pek söylemezler ve erkek için bir şey yapılamaz. Kendisi ameliyat olursa olur.” (Hanife Acar)

“Erkekten dolayı da çocuğun olmadığı oluyor. Erkek başkası ile evlenip ondan da çocuğu olmayınca erkek de aşağılanıyor.” (Hanife Sarı)

“Bizim köyde pek öyle çocuğu olmayan kimse yok. Yani vardı aslında çocuğu olmayan evli bir çift. Evlilikleri boyunca çocukları olmadı ancak ikisi de farklı kişilerle evlenince ikisinin de çocuğu oldu.” (Güler Kaya)

Günümüz şartlarında kırsal kesimde ve kentlerde hemen her kadın doktor kontrolünde hamile olup olmadıklarını öğrenerek bu hamileliği sürdürmektedirler. Çocukları olmayan çiftler bu duruma tıbben çare aramaktadırlar. Tıbben çare bulamayanlar, halk hekimliği yöntemine başvurmakta, çeşitli dinsel ve büyüsel işlemler uygulamaktadırlar.⁶ Ayrıca araştırma alanında kısır olan veyahut elinde olmayan nedenlerle çocuğu ölen ya da sürekli düşük yapan bir kadının kocasını kendi rızasıyla bir başka kadınla evlendirmesi yani üstüne kuma alması nadir de olsa görülebilen bir durumdur. Çocuğu olmayan kadın, “kuma” veya “çocuk anası” ismi verilen kadını, bizzat kendisi kocasına zevce olarak bulur.⁷

⁵ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 506.

⁶ Özkan Demir-Nur Bakar, “Silifke Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 118.

⁷ Orhan Acıpayamlı, **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s. 13.

“Benim çocuğum oldu ama yaşamadı. Bizim mahallede bir kadına çocukların benden dolayı yaşamadığını ve onu kendi eşimle evlendirmek istediğimi, onların çocuğunu sevgiyle büyüteceğimi söyledim. Kadın kabul etmedi. Kocamı çok sevdiğim ve ayrılmak istemediğim için konuştum. Ama sonra iki tane çocuğum oldu ve ikisi de yaşadılar.” (Hanife Acar)

1.1.1.1. Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar

Araştırma alanında çocuğu olmayan kadın; Kur’ân-ı Kerim’in arasına kırk tane pirinç koyar, her gün Yasin Suresi’ni okur ve pirinci üfleyerek bir tanesini yutar. Camiye gidip dua eder. Olması istenen çocuğun doğduktan sonra yaşaması için veya herhangi bir sebepten daha önce ölmüş olan çocuk için adak adanır. İçinde “Ahmet”, “Mehmet” isimli kişilerin bulunduğu yedi evden toplanan bıçaklardan her biri “Emir Sultan”, “Ana Sultan” ya da “Şahan Baba” türbesi olarak belirlenir. İsimleri belirlenen bıçaklar akşamdan suya atılır ve sabahleyin hangisinin küflendiğine bakılır. Küflenmiş bıçağın ismine sahip olduğu türbenin adak istediğine kanaat getirilir ve hemen o türbeye gidilerek “çocuğum olup yaşayıncaya kadar” veya “çocuğum koçun boynuzundan tutacak kadar olsun” diyerek adak adanır. Hıdırellez’de ise sabah olmadan çocuk isteyen ya da çocuğu olmayan kadınlar toprağa çocuk resmi çizerler.

“Kur’ân’ın içine kırk tane pirinç koyup her gün bir Yasin okuyordum. Okuduktan sonra pirince üfleyerek onu yutuyordum. Böyle yaparak tam yirmi tane yuttum. Daha öncesinde de kasık çektiymiştim. Gerçi eşim askerdeydi o zaman. İzine geldi de öyle çocuğum oldu.” (Hanife Sarı)

“Çocuğu olmayan kadınlar camiye, türbeye giderler, adak adarlar.” (Güler Kaya)

“Çocuğu olmayan kimse adak adar. Çocuğu olup da yaşamıyorsa o çocuk için de adak adanır. Benim önceleri oldu ama yaşamadı çocuklarım. Annem de içinde Ahmet, Mehmet olan yedi evden bıçak toplamış. O bıçakları, isimlerini Emirsultan, Şahan Baba, Ana Sultan diye belirleyerek akşamdan suya atmış. Hangi bıçak sabaha küflenirse o türbe adak istermiş. Annemin adağında da Şahan Baba küflenmiş. Biz de gözleme yaptık, tavuk kestik, mahalleden çocukları derledik topladık götürdük Şahan Baba’ya. Orada onları çocuklara yedirdik.” (Hanife Acar)

“Çocuğu olmayan kişi Mayıs’ın beşinci günü akşamdan tarlaya, bahçeye ya da betonun üstüne çocuk resmi çizer.” (Fatma Teyin)

“Çocuğu olmayan kişi şahin Baba’ya giderek: ‘Çocuğum olsun, burada bir kurban kesicem.’ deyip adak yapar.” (Ahmet Bayram)

1.1.1.2. Halk hekimliğı kapsamına girenler

Kıranışıklar köyünde düşük yapan ve çocuğı olmayan kadına “kasık sarma” ya da “kasık çekme” adı verilen işlem yapılır. Çocuğı olmayan kadının rahminin düşük olduğı kanısıyla karnı sirkeli bez ya da kuşakla sımsıkı sarıldıktan sonra çiftler birlikte olur. Kasık çekme işlemi kadına uygulandıktan sonra çocuk olduğı derlenen bilgiler arasındadır.

Görünüşte fizikî bir hizmet gördüğü sanılan kuşak, aslında sihrî bir vazife görmektedir. Bele kuşak sarmak suretiyle yapılan hareket, annenin karnına intikal ederek çocuğı bulunduğı yere sıkıca bağlar.⁸

Kasık çekme işlemi haricinde bir de kadının soğuşa bağıltihip nedeniyle çocuğunun olmadığı kanısı mevcuttur ve iltihabın sökölmesi için gereken ısı “boz şap” adı verilen çayın, bilinen adıyla ada çayı bitkisi, papatyayla karıştırılıp kaynatılmasıyla elde edilir. Çocuğı olmayan kadın kaynayan bu karışımın buharının üstüne oturtulur.

“Eskiden kasık sararlardı. Gerçi şimdi de doktora gitmeden deneyenler var bunu. Kadınlar karınlarına sirkeli bez koyarlar. Kadın bezi bükerek sımsıkı şekilde kasığına sarar sonra da adamla birlikte olur. Çocuk ancak öyle yapınca olur. Herâlde rahim düşük olduğı için o sarılan kuşak rahmi tutuyor yani çocuğı da tutuyor.” (Hanife Acar)

“Bizde çocuk olsun diye boz şapla papatyayı kaynatıyorlar ve sıcak buharın üstüne de kadını oturtuyorlar. Üstüne de battaniye örtüyorlar. İltihabı gideriyormuş. Burada biri yaptı bunu gelinlerine ve o kadınların öyle çocukları oldu.” (Hanife Sarı)

1.1.1.3. Tıbbî sağıaltma kapsamına girenler

Sözlü kaynaklar araştırma alanında “kısır” olarak tabir edilebilecek çok fazla çift ya da kişinin olmadığını hatta çocuk sahibi olmak için uğraşanlardan bazılarının ayrılıp başka

⁸ Acıpayamlı, a.g.e., s. 114.

kişilerle evlendiklerinde çocuk sahibi olabildiklerini aktarmışlardır. Araştırma alanında erkekte kısırlık varsa ve bu durum tıbben onaylansa da kimseyle paylaşılmaz. Bu konuda tedavi gören bir erkek, kadın kadar ayrıca bir çaba sarf etmez. Günümüzde çocuk sahibi olmak isteyen çiftler birlikte doktora giderek tedavi için başvurmaktadır.

“Bazı erkek eşiyle beraber doktora gider ve tedavi görür. Ondan sonra da olmazsa artık tüp bebek koyduruyorlar.” (Güler Kaya)

Doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine birtakım geçiş töreleri ve törenleri eşlik eder. İnançlar ve gelenekler gebe kadını ve çevresini gebelik öncesinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya ve bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır. Böylece doğum, annenin gebe kalma isteğinden başlayarak yüzlerce âdetin, inancın, dinsel ve büyüsel özlü yüzlerce işlemin hücumuna uğrayarak âdeti onlar tarafından yönetilmektedir.⁹

1.1.2. Gebelikten Korunma

Kıranişıklar köyünde karnında çocuk olan kadına “hamile”, “gebe”, “yükli”, “döl tutmuş” gibi isimler verilirken; çocuğu olmayan kadına “dölsüz” ya da “kısır” denmektedir.

“Bizde hamile kadın için döl tutmuş, gebe, yükli de denir.” (Güler Kaya)

“Çocuğu olmayan kadına kısır ya da dölsüz derler.” (Hanife Acar)

Çocuk, aileye mutluluk ve bağlılık getirmektedir. Çocuk sahibi olmak genellikle istenen bir durum olsa da maddî sıkıntılar veya çok çocuklu olma nedeniyle çocuk sayısında sınırlandırma yapmak isteyen çiftler günümüz koşullarında tıbbî çarelere başvurmaktadır. Araştırma alanında gebelikten korunmak için yapılan uygulamalar gebe kalmak için yapılan uygulamalardan sayıca daha azdır. Günümüzde kadının gebelikten korunmak için başvurduğu en sık rastlanılan tıbbî yöntemler: hap kullanarak korunma veya spiral yöntemidir. Araştırma alanında bu yöntemlerin dışında gerçekleştirilen dört uygulamadan üçü cinsel temastan önce yapılır; rahim ağzına aspirin, bir miktar limon tozu veya bir miktar şap konur. Gebe olan kadın düşük yapmak için bazı pratiklere başvurarak gebeliği kendi kendine sonlandırabilir.

⁹ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 184.

“Bazı kadınlar düşük yapmak için rahime aspirin veya limon tozu koyarlar.”
(Hanife Sarı)

“Biz hep çocuğumuz olsun istedik ama istemeyenler rahimlerine şap koyarlardı.”
(Hanife Acar)

“Çocuk istemeyen kadın doktora gidip spiral taktırıyor.” (Güler Kaya)

“Günümüzde çocuk istemeyen kadın korunma yollarını iyi bilmektedir. Erkek de korunur. Eskiden kadınlar limon tuzu veya şap kullandıkları uygulamaları yapıyorlardı. Öyle korunurlardı çünkü bugünkü gibi haplar falan yoktu köyde.” (Fatma Teyin)

1.1.3. Gebeliğin Anlaşılması

Memleketimizde bir kadının yüklü olup olmadığını anlamak için müracaat edilen herhangi bir halk pratiği mevcut değildir.¹⁰ Bir kadın, gebe olduğunu kendi vücudundaki değişikliklerden anlar. Âdetten kesilmiştir. Karnı şişmiştir. Belirli bir müddet sonra mide bulantısı, baş dönmesi görülür. “Aşerme” başlar.¹¹

Gebeliğin anlaşılması ve doktora başvurularak durumun kesinleşmesi sonucu bu haberdan öncelikle eş sonrasında da aile büyükleri haberdar olur. Araştırma alanında geçmiş dönemlerde gebeliğin yaşlı kadınlar tarafından anlaşılan bir durum olduğu bilgisine derlemeler sonucunda ulaşılmıştır. Günümüzde gebelik durumu kadının âdetten kesilmesiyle, sözlü kaynakların ifadelerine göre “gününün geçmesiyle” anlaşılır. Kadın sonuçtan emin olabilmek için gebelik testi yapar ya da doktora başvurur.

“Biz eskiden günümüz geçince yaşlı kadınlara baktırıveriyorduk. Ellerini dışarıdan karnına değiriveriyorlardı ve hemen anlıyorlardı gebe olup olmadığını.” (Fatma Teyin)

Gebe olunduğu haberi önceki dönemlerde kadının karnı şişip belli olana hatta doğum anına kadar etraftan ve özellikle ailedeki erkeklerden saklanırken; günümüzde doktora gidilerek kesinleştirilen bu haberin söylenmesi için o kadar beklenmediği görülmektedir. Günümüzde gebe kadın bu haberi genellikle ilk olarak eşiyle paylaşır. Gelinin kayınpederi ve babası torununun olacağı haberini kendi eşinden ya da

¹⁰ Acıpayamlı, a.g.e., s. 26.

¹¹ Hülya Taş, **Bursa Folkloru-Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Gaye Kitabevi, Bursa, 2002, s.64.

etrafındakilerden öğrenir. Gebe kadın direkt olarak kayınpederine veya babasına haberi iletmez.

“Eskiden kadının gebe olduğunu karnı belli olana kadar ya da doğum ayına kadar gizliyorlarmış. Öyle ilk haftalarda etrafa söylenmiyormuş. Şimdi her şey haftasında belli oluyor ve herkese söyleniyor.” (Güler Kaya)

“Şimdi gebe olduğunu mesela gelin kayınpederine söylemez. Kayınpeder durumu kayınpederden öğrenir ama kadın haberi ilk olarak kocasıyla paylaşır.” (Naime Sarı)

Geçmiş dönemlerde yaşam şartlarının ağır olması sonucu gebe olan kadının tarlada, bahçede çalışması veya ağır işlere sürülmesi oldukça normal bir durumken günümüzde gebe kadına daha korumacı bir yaklaşım sergilenmektedir. Gebe kadın evde korumaya alınır. Ağır işler gördürülmez. Yemesine, içmesine, yatmasına önem verilir. Fazla yorulmasına müsaade edilmez.¹²

“Şimdi kadın hamile kaldı mı öyle iş falan yapmıyor.” (Güler Kaya)

“Hamile olduğumu günüm geçince anladım. Önceden de günümün geçtiği oluyordu ama motora biniyordum veya ağır kaldırıyordum sonra da hastalanıyordum. Günüm geçip de anladığımda traktörle ot almaya gitmemi istediler. Ben de günümün geçtiğini motora binmeyeceğimi söyledim. Öyle olunca da işe göndermediler beni. Keles’e tahlil yaptırmaya gittim. Hamile olduğumu öyle öğrendim.” (Hanife Sarı)

1.1.3.1. Aşerme

Aşerme, gebeliğin belirtilerinden biri olup; belirli bir dönem içerisinde kadının bir yemeği özellikle yemek istemesi, umulmadık ya da olmadık bir zamanda o yiyecek ya da yiyecekleri canının çekmesi hâli olarak tanımlanabilir. Gebe kadın bu dönemde özellikle koku ve tat alma duyguları açısından normalden daha hassastır. Kadında aşerme sırasında belli yiyecek ya da yiyecekleri tatmaya ya da yemeye dair bu istek tam tersi bir hâl alarak kadında tiksinti de uyandırabilmektedir. Aşerme, bazı şeyleri yemekten kaçınma ya da bazı şeyleri yemeye özen gösterme olmak üzere iki boyutludur.¹³ Aşerme deyiminin aslı “aş

¹² Taş, a.g.e., s. 64.

¹³ Sedat Veyis Örnek, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, 2.b., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1981, s. 134.

yerme” olup “yiyecek şeyden tiksınme” demektir. Yemek fiili “beğenmemek, kötülemek” anlamındadır. Deyim giderek anlam değıştirmiş ve “yüklü kadının kimi yiyecekleri canının çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” demeye gelmiştir. Gebeliğin bu döneminde kadına istediğı ne kadar münasebetsiz de olsa, vermeye dikkat edilir. Aksi takdirde; çocuğun düşmesi, sakat, kusurlu doğması gibi anada ve doğacak çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır.¹⁴ Türk destanlarında karşımıza çıkan aşerme durumu günümüzdeki anlamından farklıdır. Bu durum kahramanlık destanlarındaki kahramanın olağanüstülüğüyle ilişkilidir. Yeriklenen şey olağan bir nesne değil; kaplan, arslan, yılan, ejderha, yedi başlı yılan, ayı gibi yırtıcı ve son derece güçlü hayvanların etidir. Manas Destanında ise Manas’a gebe olan Çıyırđı, Kırgızların, Hıtayların, Kalmukların yemeklerini değil, arslan yüreğı ve ciğeri yemek istemektedir.¹⁵

Yörelere göre aşerme durumunu niteleyen pek çok ad, deyim, anıştırma, yakıştırma kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yerik yeriıyor, yerikli, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık, göğnü kötü, ağzı tatsuz, ağzının tadı yok, ağ seçen, abayı pişirmiş, ağzı kel, aş erdi, aş erginliğı, aşeri, aşerik, aş yürüyen, baklayı yutmuş, bebeli, bizim gelin mutfağı giremiyor, boylu bozgun, çalığı var, çocuğı kalmış, çocuk hastası, fenalık varmış, gebe, göğnü geğı, gumanlı, günü geğımiş, hamur üretiyor, kelle, küpe sıçan düşmüş, nebirani, nevrani, orta kata kiracı girmiş, ölmez hastalık, uşağı kalmış, üzerli, yavru çalkıyor.¹⁶ Kıranışıklar köyünde aşerme durumu “akçalıklı”, “akçalı”, “akçalıyorum” ifadeleri ile karşılanmaktadır.

“Bizim köyde aşermek demezler. Genelde “akçalıklı” ya da “akçalıyorum” diyorlar.” (Hanife Sarı)

“Çocuk kadının karnına düşüp bir ay geçince bulantı yapar. Akçalıklı kadın derler ona. Akçalıklıylen de insanın canı her şeyi ister.” (Naciye Kaya)

¹⁴ Işıl Altun, **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yayınları, İzmit, 2004, s. 112.

¹⁵ Mehmet Aça, “Türk Destanlarındaki Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 5, S. 34, Yıl 9, Yaz 1997, s. 78, s. 79.

¹⁶ Altun, a.g.e., s. 113.

1.1.3.1.1. Hamile kaçınmaları

Aşeren kadının canının çektiği her şeyi yemesi gerektiği, önceleri zamansız istenen şeylerin bulunamadığını ama artık her meyve ve sebzenin yaz-kış demeden manavlarda bulunabildiği ve hamile kadının isteğinden mahrum bırakılmamasına dikkat edildiği derlenen bilgiler arasındadır.

1.1.3.1.2. Doğacak çocuğun fizikî yapısını ve karakterini etkilediğine inanılan hamile kaçınmaları

Gebe kadın ile çevresindekiler, muazzam bir âdet ve inanma dünyasının baskısı altındadırlar. Bugün bile bunların birçoğu harfiyen tatbik edilmektedir. Maksat, sağlam ve güzel bir çocuk dünyaya getirmek, çocuğun cinsiyetini anlamak, çocuk ve yüklü kadını fena ruh ve kuvvetlerin kötülüklerinden korumak ve gebeyi doğuma hazırlamaktır.¹⁷ Hamile kadının baktıklarıyla, yedikleriyle ve yaptıklarıyla çocuğu arasında kaçınmalar ve uygulamalar karşılığı içinde ilişkiler kurulmaktadır. Hamilelik sırasında kaçınmaların/uygulamaların çıkış noktası tüm bu davranışların çocuğu olumlu/olumsuz yönde etkilediği inancından olan annenin korkularının ya da isteklerinin benliğini sarmasıdır.¹⁸ Gebe kadının yediği şeylerin, sık sık baktığı insanların, hayvanların da çocuğun huyuna, vücut yapısına, yüz özelliklerine yansıyacağına inanılır.¹⁹

Kıranişıklar köyünde gebe kadının kaçınması gereken bazı davranışlar vardır. Gebe kadın çilek yerken yanağını ısıtırırsa çocuğun yanağında da aynı yerde yazın kızaran, kışın sönen bir leke oluşacağına inanılır. Ayrıca gebe kadın ciğer, zeytin ve çileği yese de yemese de bu yiyeceklerle dokunduktan sonra elini temizlemeden yüzüne sürerse çocuğun yüzünde de kadının elini değdiği yerde iz kalır. Bu inanış gül için de geçerlidir. Özellikle zeytin ve ciğerle ilgili olan bu inanç iki yiyeceğin rengiyle de ilişkilidir.

“Bize hamileyken çilek, zeytin, ciğer yedirmezler. Yediğin zaman çocukta leke oluyor. Bizim gelinin annesi hamileyken çilek yemiş ve yanağını ısırmış. Şimdi gelinin de yanağında yazın kızarıp kışın sönen bir iz var.” (Güler Kaya)

¹⁷ Acıpayamlı, a.g.e., s. 26.

¹⁸ Altun, a.g.e., s. 114, s. 115.

¹⁹ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, 1.b., Bilge Su Yayınları, Ankara, 2013, s. 168.

“Zeytin, çilek, ciğer gibi yiyecekler hamileye yedirilir ama akçalıklı kadının yiyeceği yediği elini yüzüne sürmemesi lazım. Eğer yiyip de aklına gelmez de elini yüzüne sürerse çocukta da aynı yerde iz kalıyor. Buna dikkat ederler köyde.” (Hanife Sarı)

Aynı türden sayılabilecek bir başka uygulama da ayva yiyen gebe kadının elindeki ayva bulaşığını yanağına sürdüğünde çocuğun yanağında gamzesi olacağı inancıdır. Bu diğerlerine göre olumlu bir pratiktir ve kadınlar uygulamaktan çekinmezler.

“Ayvayı yiyen kadın elindeki ayva bulaşığını çocuğun gamzesi olsun diye yüzüne sürüyor. Bunu özellikle yapanlar var. Aslında ben de yaptım ama tutmadı. ” (Hanife Sarı)

Gebe kadının sevdiğine bakması ve çocuğunun ona benzemesini istemesi normal olandır. Ancak kadın sevmediği kişiden sakınmamalıdır çünkü bazen de anne çocuğun kime benzemesini istemezse aksine o kişiye benzeyebileceği inancı vardır. Fiziksel olarak beğenilen bir kişinin en çok beğenilen yerine bakılır. Böylece çocuk da o kişiye benzer. Doğacak çocuk beğenilen ünlülere benzesin diye gebe kadın o ünlüye bakar ve “benim çocuğum da ona benzesin.” der.

“Kimi istemezsen, sevmezsen aksine ona benzeyebiliyor çocuk. O yüzden kadınlar: ‘Sevdiğine bakacaksın ama sevmediğinden sakınmayacaksın.’ derler.” (Hanife Sarı)

“Genelde Sibel Can’ın gözleri güzel olduğundan ona bakılır. Çocuğun gözleri de ona benzesin istenir.” (Gülây Kaya)

Gebe kadın balık yiyebilir ama balığı temizlemez. Aksi hâlde çocuğun balık ağızlı olacağına inanılır. Keçiye ellerse ve eliyle bir yerine dokunursa da çocuğunun da aynı annesinin dokunduğu yerinde keçi kılı çıkacağına dair bir inanış vardır. Kaplumbağaya bakan ve özellikle de bunu aklına getiren gebe kadının çocuğunun bacaklarının sakat olacağına inanılır. Gebe kadının bileğine veya başka bir yerine çay dökülüp yanarsa çocuğun aynı yerinde iz kalır. Aşeren kadın eşek sütü veya keçi sütü içerse çocuğun inatçı olacağına inanılır.

“Gebe kadına çocuk balık ağızlı olur diye balığı yedirirler ama temizletmezler.” (Fatma Teyin)

“Kardeşimin çocuğunun çenesinde keçi kılları var. Annesi hamileyken keçiye elledikten sonra elini çenesine sürmüştü.” (Hanife Sarı)

“Eskiden gebe kadına eşek sütü, keçi sütü içirirlermiş. Eşek sütü, keçi sütü içince anne çocuk sinirli, keçi inatlı olur.” (Fatma Teyin)

“Hamileyken kaplumbağaya bakmayacaksın. Bizim Hatice’nin gelini bakmış kaplumbağaya bir de aklına getirmiş. Çocuğunun ayakları aynı kaplumbağaninkiler gibi oldu.” (Hanife Acar)

“Yengemin hamileyken bileğine çay döküldü ve dökülen yer yandı. Kızının bileğinde de aynı yerde yanık izi var.” (Hilal Kaya)

1.1.3.2. Düşük yapma

Gebe bir kadının geçerli bir sebep yokken isteyerek ve bazı pratiklere başvurarak düşük yapmasının günah ve ayıp sayıldığını aktaran sözlü kaynaklar ailede çok fazla çocuğun olması, yaşanan ekonomik sıkıntılar, annenin ciddi bir hastalığının olması,vb. nedenlerden dolayı kadının düşük yapmak istemesinin hoşnutlukla olmasa da kabul edilebilecek bir durum olduğunu ifade etmektedirler.

“Kadınlar düşük yapmak için uğraşıyorlar. Yüksekten atlıyorlar, ağır yük kaldırıyorlar. Kendilerine bilerek eziyet yapıyorlar. Bu sevap değil tabi. Ama çocuğun geleceğini hazırlayamıyorsa da doğurmak istemez kadın.” (Hanife Acar)

“Gelinin daha önce çocuğu yoksa kayınvalidesi özellikle düşük yapmak için uğraşmasına kızar tabi ki.” (Hanife Sarı)

Kıranişıklar köyünde günümüzde düşük yapmak veya gebe kalmamak için kadınlar ilaç kullanmaktadırlar. Ancak eski dönemlerden bu yana düşük yapmak için başvuru alan birtakım pratikler de vardır. Ucu sivri olan tavuk tüyü rahime koyulur ve rahim delinir böylelikle çocuğun düşmesi sağlanır. Gebe olan kadın karnını yara olması ve düşük yapması için odunlara yaslar. Soğanın suyunu kaynatıp buharına oturan kadın düşük yapar. Kocasından dövülen, ağır kaldıran, güç işler yapan, motora veya traktöre binen kadının düşük yapacağına inanılır.

“Eskiden kürtaj olmak da yoktu. Düşük yapmak isteyen kadın rahmine tavuk tüyü koyuyormuş. Tüyün o sivri kısmı çocuğun yatağını delip düşmesini sağlıyormuş.” (Güler Kaya)

“Ben çocuk doğurmak istemiyordum. Kendim rahmime şiş koydum, sonra beş tane gripin attım yine rahime. Bir keresinde de karnıma ağaç koydum, kafamı sarpanın içine soktum da ayaklarım dışarda kaldı sırf çocuk düşsün diye ama Allah’tan işte çocuğa hiçbir şey olmadı.” (Naciye Kaya)

“Benim kaynanam eşimi doğurmamak için rahmine şiş sokmuş, karnını sargınlara yaslamış bere yapsın da çocuk ölsün diye ama düşmemiş.” (Güler Kaya)

“Ben de hamileyken şişi rahmime tuttum ama çocuğum düşmedi.” (Fatma Teyin)

“Kadın düşük yapmak isterse soğanın suyunu kaynatıp üstüne oturur. O zaman düşüyor çocuk. Kocas kadını döverse de düşük olur.” (Hanife Sarı)

Acıpayamlı’ya göre, “rahme şiş sokma” pratiğinin hizmet ettiği ilk amaç: kısır olan kadının gebe kalabilmek için kullanıldığında ferç yolunu düzeltmesi ve kadını çocuk sahibi yapmasıdır. İkinci amaç ise verimsiz bir cinsel birleşme taklidiyle kadının ve kocasının tenasül uzuvlarının çocuk yapıcı hassalarını kaybetmesi ve sonucunda kadının çocuktan mahrum kalması durumudur. İki uygulama arasındaki fark zamandır. Birinci amaç için bir zaman koşulu yokken ikinci amacın gerçekleşebilmesi uygulamanın kadının hastalanmasından hemen sonra yapılmasına bağlıdır.²⁰

1.1.3.3. Çocuğun cinsiyetinin tayini

Gebeliğin bilinmesi ile birlikte doğum gerçekleşene dek çocuğun cinsiyetinin ne olduğu konusunun aile içinde ve çevrede en çok merak edilen konu olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde her yerde olduğu gibi Kıranlıklar köyünde de gebe kadınlar doktor kontrolündedirler ve ultrason tekniğiyle çocuğun cinsiyetini kısa sürede öğrenmektedirler. Çocuğun cinsiyetine duyulan merak sebebiyle cinsiyet kesinleşene dek hamile kadının çevresindekiler çocuğun cinsiyetine dair tahminlerde bulunurlar. Araştırma alanında da hemen her yörede olduğu üzere gebe kadının ekşi ve tatlı yeme durumu çocuğun cinsiyetine yorulmaktadır. Kız doğumunun üzüntü, oğlan doğumunun sevinç getirdiği fikri tatlı ve ekşi şekillerine aksederek çocuğun cinsiyetini belli eder.²¹

²⁰ Acıpayamlı, a.g.e., s. 112, s. 113.

²¹ Acıpayamlı, a.g.e., s. 107.

“Kızı olacak kadının kalçaları büyük olur. Oğlu olacak kadının da karnı sivri olur. Bir de bizde “Ye tatlıyı doğur Hakkı’yı; ye ekşiyi doğur Ayşe’yi.” derler.” (Fatma Teyin)

Çocuğun cinsiyeti günümüzde doktora gidilerek anlaşılsa da eski dönemlerde köyün diplomasız ebeleri veya yaşlı kadınları tarafından çocuğun cinsiyeti hakkında bilgi sahibi olunduğu derlenen bilgiler arasındadır. Ayrıca Kıranışıklar köyünde aylara göre ve kadının âdet günlerine göre çocuğun cinsiyetinin tayini için uygulanan pratik mevcuttur.

“Bizim gelinler konuşurken duymuştum. Mesela birinin üç tane oğlu var, birinin üç tane kızı var. Âdet görmene üç gün kala hamile kalırsan kız, âdetin bittikten üç gün sonra hamile kalırsan da oğlan doğururmuşsun.” (Hanife Sarı)

“Yaşlı kadınlar hamile kadının kız mı oğlan mı yoksa ikiz mi doğuracağını karnına bakarak bilirlerdi.” (Naime Sarı)

1.1.3.3.1. Erkek çocuk sahibi olma

Günümüzde köyde geçmiş yıllara nazaran erkek çocuk beklentisinin sözlü kaynakların “Kız oğlan fark etmez, sağlıklı olsun yeter.”, “Evladın kızı erkeği olur mu hiç?”, “Oğlan olsun istenir de Allah’ın verdiği evlâdın oğlan ya da kız olmasının bir önemi yok.” şeklindeki sözlerine dayanarak azaldığına dair düşünce geliştirilebilirse de geleneksel kültürümüzde ailelerin erkek çocuk beklentilerinin azalmadığı, her zaman var olduğu gerçeğinden bahsetmek mümkündür. Işıl Altun, Dede Korkut Hikâyeleri’nde erkek çocuk istemenin temelinde ailenin soy sürerken bolluk-bereket içinde olması durumunun yattığını aktarırken bütün değer yargılarının oğulla ilişkilendirildiğinden ve oğulun çok önemli olduğundan bahsetmektedir. Hikâyelerin adları da dikkat çekicidir. On iki hikâyenin dokuz tanesi baba-oğul üzerinedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul, Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı, Kazılık Koca Oğlu Yigenek, Beğil Oğlu Emre, Uşun Koca Oğlu Segrek, Salur Kazan Oğlu Uruz. Öyle ki hikâyelerde oğul, oğul-baba, oğul-aile, oğul-ulus ilişkisi göze çarpmaktadır.²² Eskiden bu yana soyun devamını sağlayarak ailenin adını yaşattığı için oğlan çocuğuna sahip olmak her zaman önemli olmuştur. Bu yüzden doğacak çocuğun cinsiyeti sadece annenin ya da babanın değil, tüm aile bireylerinin ve çevrelerinin

²² Altun, a.g.e., s. 119.

merak konusunu oluşturmaktadır. Araştırma alanında erkek çocuğun kız çocuğa oranla daha fazla istenmesi durumunun varlığı derlenen bilgiler arasındadır. Her aile kendi soyunun devamlılığının sağlanması için bir erkek evlada ya da toruna ihtiyaç duymaktadır. Çocuk elbette ki bir sevinç kaynağı olarak görülmektedir ancak erkek evladın varlığı bu sevincin sürüp gitmesini sağlamaktadır.

“Evlat ayrımı yapılmaz bizde ama mesela kızı olan adam oğlu yok diye üzülür. Bırakacak kimse yok diye de çok fazla mal edinmek istemez. Bizim buralarda erkek çocuk daha makbuldür.” (Hanife Sarı)

“Benim annem oğlu olana kadar uğraştı. Biz dört kardeşтик. En son beşinciye oğlan kardeşim oldu.” (Güler Kaya)

“Kız kısmı evlenip gidiyor, başkasının soy ismini taşıyor diye oğlan çocuğu makbuldür. Sanki evin dumanını o tütürüyor gibi gelir. Bizim burda soyismini çok önemserler. Oğlan çocuğuna kıvanırlar, bizim memleketin insanı oğlanı çok sever.” (Hanife Acar)

“Hanenin dumanı tütsün diye illa oğlan çocuğunu ararlar.” (Halime Sarı)

1.1.3.4. Doğuma hazırlık

Doğuma hazırlık safhasının kadının gebe olduğu anlaşıldıktan hemen sonra başladığı söylenebilir. Gebe kadın, doğumuna en az iki ay kala eşiyle cinsel ilişkiyi keser. Temizliğine dikkat eder. Akraba ve arkadaş ziyaretlerinde bulunur.²³ Çocuk ve kadın için yapılan hazırlıklara özellikle gebe kadının annesi ve kayınvalidesi de katılır. Bu hazırlıklar çoğunlukla doğuma kadar biter, kalan eksiklikler de doğumdan sonra tamamlanır. Doğum sırasında ve sonrasında giyilecek kıyafetler, doğum yatağı için kullanılacak eşyalar hazırlanır. Doğum öncesi ev eşyalarının yenilenmesi veya değişmesi hazırlıklara dâhil edilebilir, bu durum ailenin maddî durumu ile ilgilidir. Doğuma hazırlık, zenginlikle, fakirlikle, görgü ve bilgiyle ilgili olduğu için hazırlıklar her dönemde ve her yerde değişik olmaktadır.²⁴

²³ Taş, a.g.e., s. 69.

²⁴ Altun, a.g.e., s. 125.

1.1.3.4.1. Çocuk için yapılan hazırlıklar

Çocuğun doğduğu ilk gece hastanede kullanılmak üzere zıbın, bez, giysi takımı, eldiven, çorap, başlık gibi giyim eşyaları hazır edilir. Evde kullanılması için de örme patik, çorap, yelek, hırka,vb. hazırlanır. Çocuğun beşiği, beşik takımı, battaniyesi, yorganı, yastığı, emziği, biberonu, ilk oyuncacı alınır. Köyde özellikle eski dönemlerde çocuğun boynunun altından bağlanan “sarık”, “kundak”, “boncuklu fes” hazır edilmesi gereken önemli eşyalardandır. Günümüzde kundak çok kullanılan bir giydirme biçimi değildir. Fesin etrafına dikilen işlemeli boncuklara “terlik” adı verilir. Kız çocukları için yapılan fesin etrafı daha süslüdür. Erkek çocukları için de ucunda mavi boncuk olan beyaz oya ile terlik yapılır. Bu hazırlıklar hamile kadın, ailesi ve çevresi tarafından yapılır.

“Çocuğun bezini, zıbınını hazır edersin, evde kullanacağın yelek, hırka, patik, çorap gibi giysileri de hazırlarsın. Bu hazırlıkları anne de kayınvalide de yapar.” (Hanife Sarı)

“Çocuğun kafası yassı olsun diye sarık yapardık eskiden. Gerdanı sarkık olmasın diye de çocuk kırk gün kundak yapılırdı. Kız çocuğunun başına boncuklu fes giydiriyorduk eskiden. Erkek çocuğa da kenarına mavi boncukla ve beyaz oyayla terlik yaptığımız fesi giydirirdik.” (Hanife Acar)

1.1.3.4.2. Anne için yapılan hazırlıklar

Doğum için hastaneye gitmeden önce hastanede kullanmak üzere anne ve doğacak çocuk için eşyaların bulunduğu bir doğum çantası hazırlanır. Doğum çantasına hastanede kullanmak üzere, pijama takımı veya gecelik, iç çamaşırı, çorap, terlik gibi giyim eşyaları yerleştirilir. Evde kullanılmak üzere pijama ya da gecelik takımı, çeyizden çıkarılmış olan ya da satın alınan ve daha önce hiç kullanılmayan çarşaf, yastık ve yorgan kılıfları, pike takımı, yatak örtüsü, battaniye, havlu, başörtüsü gibi eşyalar hazır edilir.

“Kadın doğumdan önce takımını, sargısını, çantasını hazırlar. Evinin temizliğini yapar.” (Fatma Teyin)

1.2. DOĞUM SIRASI

Doğum anı, çocuk isteğinden başlayarak aşırme ve gebelikten geçip yeni bir canlının ortaya çıkacağı noktaya varılan ve doğumun en dramatik noktası olan doğurma eyleminin gerçekleştiği andır.²⁵ Doğum sancıları ve gebe kadının suyunun gelmesi durumunun doğumun başladığının habercisidir. Eski dönemlerde, özellikle kırsal alanlarda sağlık kuruluşlarının bulunmaması veya kuruluşlara ulaşımın kolaylıkla yapılamaması, maddî imkansızlıklar gibi nedenlerle köylerde doğumların tecrübeli yaşlı kadınlar tarafından yaptırıldığı, ebe kadınların var olduğu bilinmektedir. Doğum sancıları başlayıp da doğum yaklaştığında akla ilk gelen şey doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamaktır.²⁶ Doğumun ne şekilde yapılacağına, kadının o andaki durumunun hangi pozisyona daha uygun olduğuna ve çocuğun hangi pozisyonda daha rahat doğacağına ebe kadın karar verir.²⁷

Araştırma alanında eski dönemlerde kadınların kendi kendilerine doğum yaptıkları ya da bu işte tecrübeli olan yaşlı kadınların doğumu yaptırdıkları derlenen bilgiler arasındadır. Köyde diplomalı ebe yoktur. Günümüzde en yakın sağlık kuruluşu Keles'te bulunmaktadır ve gebe kadınların tümü doğumlarını hastanede gerçekleştirmektedirler. Doktor kontrolünde başlayan gebeliğin ne zaman sonlanacağı, doğumun hangi tarihte gerçekleşeceği, doğumun şeklinin ne olacağına gebe kadının başvurduğu doktor karar vermekte, bu karar gebe kadın ve ailesi tarafından bilinmektedir.

1.3. DOĞUM SONRASI

Kırışıklar köyünde yeni doğan çocuk “taze çocuk” diye anılır. Köyde çocuğun ve annesinin istenmeyen durumlara maruz kalma ihtimalleri hesaplanarak anne ve çocuğu korumak adına bazı uygulamalara başvurulmaktadır. Çocuk sağ salim dünyaya geldiği için veya uzun ömürlü olsun diye adak yapmak, mevlit okutmak, çocuğu ve anneyi kırklamak, yeni doğanı tuzlama yapmak gibi pratikler mevcuttur.

²⁵ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 194.

²⁶ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 170.

²⁷ Taş, a.g.e., s. 70.

1.3.1. Çocuğun Göbeği ve Göbek ile İlgili İnanışlar

Çocuğun göbek bağı ile kaderi ve geleceği arasında ilişki kurulmaktadır.²⁸ Göbek bağı anne karnında çocuğu anneye bağlayan parçadır. Çocuk ile göbeği arasında yazgısal ve büyüsel bir birliktelik söz konusudur; bu yüzden çocuğun göbeğiyle ilgili birtakım işlemler yapılır.²⁹ Kıranişıklar köyünde çocuğun göbek bağı, namaz kılma alışkanlığı olsun diye namazlığın içine koyulur. Hayatı boyunca inançlı bir kimse olsun diye göbek bağı Hacca gidenlere verilir, Mekke ya da Medine'ye gömdürülür veya cami duvarına sokulur ya da bahçesine gömülür. Göbek bağı okul bahçesine atılır veya gömülürse çocuğun okumuş, süpürgeye asılırsa da elinden her iş geleceğine dair inanışlar vardır.

“Oğlan çocuğunun göbeğini namaz kılsın diye caminin kovuğuna sokarlar. Kız olanın göbeğini de her işi yapsın diye süpürgeye bağlarlar.” (Naciye Kaya)

“Çocuğun göbeğini namaz kılsın diye seccadeye bağlarlar.” (Şahizer Çoban)

“Çocuk her zaman namaz kılsın diye göbeği seccadenin içine koyulur. Kimisi de çocuk inançlı olsun diye caminin bahçesine gömer. Okuyup büyük adam olsun diye okulun bahçesine de gömen olur.” (Hanife Acar)

“Ben büyük kızımın göbeğini görümcemin arka bahçesine gömdüm. İkiz kızlarımın göbeklerini de hacca giden komşumuza verdik. O da birini Mekke'ye birini Medine'ye gömdü. Çocuk doktor olsun diye hastaneye gömen olur göbeği. Genelde erkek çocuğunun göbeğini dinine bağlı olsun, namaz kılmaya gitsin diye camiye gömerler.” (Güler Kaya)

“Çocuğun göbeğini ya cami önüne, avlusuna ya da bir okula atarlar. Çocuk namaz kılsın, dinine bağlı olsun diye camiye atılır. Fazla okusun diye de okula atılır.” (Fatma Teyin)

“Çocuğun göbeğini mübarek yerlere gönderirsen çocuk dinine bağlı olur derler.” (Raif Kaya)

Göbek bağının gömüldüğü yer ile kazandığı yeni vasıf ait olduğu çocuğa intikal eder. Çocuğun bir parçası olan göbek bağı ile çocuk daimî bir temas hâlinindedir ve eğer göbek bağı, herhangi bir fena muameleye maruz kalacak olursa çocuk da aynı muamelenin tesiri altında kalır bu yüzden de göbek bağı, toprağa gömülmek suretiyle, fena etkilerden

²⁸ Taş, a.g.e., s. 72.

²⁹ Altun, a.g.e., s. 135.

uzak tutulmaktadır.³⁰ Gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı, çocukla göbeği ve eşi (plasentası) ya da “sonu” için de geçerlidir. Doğan çocuğun geleceğini, ilerdeki uğraşısını, işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişigüzel atılmaz.³¹ Temeli büyüünün temas ilkesine ve benzer benzeri etkiler düşüncesine dayanan bu pratiklerde çocuğun göbek bağı ve eşi temas aracı olarak görülür ve temas yoluyla parçanın başına gelenin, ait olduğu bütünün de başına geleceği inancı hâkimdir.³²

Göbek bağının gömülmesinden farklı olan birtakım inanış ve uygulamalardan da söz etmek mümkündür. Kars, Ağrı, Bitlis, Bingöl ve çevresinde tespit edilen bir inanca göre ebe kadın, çocuğun göbek bağı düşünce onu alıp bir tarafa fırlatıp atınca göbek bağının üzerine düştüğü eşyaya nispetle çocuğun büyüünce yapacağı iş, alacağı karakter ortaya çıkarmış.³³ Göbeğin gelişigüzel atılmayıp, saçak ve boncuklarla süslenerek annenin sol kalçasına asılmasıyla kaç çocuğunun olduğunun anlaşılması durumu Altay Türkleri, Anadolu’nun bazı yöreleriyle Dobruca Türklerinde görülen bir uygulamadır.³⁴ Göbek bağına saklamanın da rastlanan bir uygulama olduğu söylenebilir. Örneğin; Sibirya Türklerinde çocuğun istikbalinin iyi olabilmesi için göbek bağının itina ile saklanması gerekir.³⁵ Bursa’da çocuk doğduktan sonra göbek bağı kesilerek temiz bir beze sarılır. Çocuğun ikinci bir kardeşi olursa, kardeşleri hayat boyunca birbirlerine bağlı olmalarını sağlamak için onun göbek bağı da aynı beze sarılır ve sandığa konur.³⁶

1.3.2. Çocuğun Yaşamayı İçin Alınan Önlemler

Doğan çocukları yaşamayan veya bir müddet sonra ölen aileler, ölen çocuklarının arkasından doğan ilk çocuklarının hayatta kalabilmesi için birçok önlemlere başvururlar.³⁷ Araştırma alanında daha önce ölmüş çocuğu olan aileler yeni doğan çocuk sağ salım

³⁰ Acıpayamlı, a.g.e., s. 124, s. 125.

³¹ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 197.

³² Örnek, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, a.g.e., s. 72.

³³ Altun, a.g.e., s. 137.

³⁴ Mehmet Naci Önal, **Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme, Ölüm Âdetleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 42.

³⁵ Fatma Özkan, “Sibirya Türklerinde Geçiş Dönemleri”, **Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri (26-28 Mayıs 2000)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 599.

³⁶ Taş, a.g.e., s. 72.

³⁷ Taş, a.g.e., s. 73.

dünyaya geldiği için ve onun sağlıklı yaşamasını istedikleri için ölmüş olan çocuklarına adak yaparlar. Çocuk güzel, eksik, kusuru olmadan dünyaya geldiği için, konuşmaya ve yürümeye başladığı için de ayrı ayrı zamanlarda adak yapılır. Çocuk için mevlit okutma, kurban kesme gibi pratikler kişiden kişiye değişiklik göstermektedir.

“Doğum yapanlar çocuk dünyaya eksiksiz, kusursuz geldi diye adak yaparlar bizim burada. Sırasıyla da çocuk güzel doğdu, çocuk yürüdü, dillendi diye adak yaparlar. Gözleme yapılır ve dağıtılır. Ona adak yapma deriz biz, kurban kesmezler yani. Gözleme yapılır konu komşuya dağıtılır. Şimdi artık mevlit de yapıyorlar. Yeni doğan çocuk için kurban kesen de var kesmeyen de var.” (Halime Sarı)

“Bizim köyde çocuklara kurban kesen pek yok. Mesela şehirde çocuklara mevlit okuturlar ya burada öyle mevlit okutmak da neredeyse yok. Ben oğlanların ikisini de burada doğurdum, büyüttüm ama çocuklar için mevlit okutmadım, çok önemli değil yani.” (Hanife Sarı)

“Bizim buralarda akıka kurbanı diye bir şey yok, bilmeyiz biz. Çocuk olduktan sonra kurban kesilmez, çocuk olsun diye adanabilir.” (Ali Bay)

Araştırma alanında yeni doğan çocuğun sağlığını koruma amacıyla sarılık hastalığı geçirmesinin önlenmesi için doğduğu gün çocuğa sarı renkli yelek giydirilmekte ve beşiğinin üstü sarı renkli bir örtüyle örtülmektedir.

“Taze çocuğa doğduğu gün sarı yelek giydirilir, beşiğinin üstüne de illa sarı renkli bir dörtlük örteriz kırkı çıkana kadar. Kırkı çıktıktan sonra da bir daha sarılık olmaz zaten.” (Fatma Teyin)

1.3.3. İlk Anne Sütü

Günümüzde hastanelerde doğum yapan kadınlar, ilk anne sütünü çocuğa verebilmek için gerekli yöntemleri doktor ve hemşirelerden öğrenirler. Köyde çocuğa ilk anne sütü verilmeden önce ağzına şeker sürme, şeker şerbeti akıtma ya da zemberek suyu akıtma gibi pratikler uygulanmaktadır. Bu pratiğe “ağız açma” adı verilmektedir. Ayrıca bebeğin en geç iki yaşına dek emzirilmesine dikkat edilir aksi takdirde çocuğun ağzının kokacağına inanılır.

“Doğduktan bir, iki saat sonra çocuğa ilk sütü verirler. Çocuğun ağzına tülbentten geçirdiğimiz yumuşak toz şekeri parmakla sürteriz. Buna çocuğun ağzını açmak deriz. Kibar insanlara açtırmazlar çocuğun ağzını. Yiyen insanların iştahı çocuğa geçsin diye onlara açtırlırdı. Çocuk annesini emmeye başladı mı da kadının sütü yetmezse azıcık şeker şerbeti akıtırlar ağzına. Anne de sütü olsun diye o şerbetten içer. Gerçi şimdiki çocuklar mama ile büyüyorlar.” (Halime Sarı)

“Çocuk daha annesini emmeden onun alt ve üst damaklarına, diline şeker sürterler. Kimin boğazı büyükse çocuğun ağzını o açar. Yoksa çocuk yemek yemez derler. Yemek beğenmeyen, kolay yemeyen insana çocuğun ağzını açtırtmazlar.” (Naciye Kaya)

“Bazıları anne çocuğunu ilk kez emzirmeden önce çocuğun ağzına zenzem suyu akıtırlar. Dünyaya geldiğinde ilk kez ağzı zenzem suyuyla açılsın, sevap kazansın diye öyle yapıyorlar.” (Güler Kaya)

“Çocuk anneyi iki yaşına kadar emiyor genelde ama iki yaşında bıraktırırlar emmesini. İki yaşını geçince annesini emen çocuğun ağzı kokar.” (Raif Kaya)

1.3.4. Lohusalık

Kıranışiklar köyünde yeni doğum yapmış kadın için “lohusa”, “kırklı”, “doğan kadın” ifadeleri kullanılmaktadır. Doğum yapan kadın kırkı çıkıncaya kadar “lohusa” sayılır.³⁸ Acıpayamlı, yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkmamış kadın için “lohusa”, “loğsa”, “doğazkesen”, “emzikli”, “nevse” gibi ifadelerin kullanıldığını bildirmektedir.³⁹

“Biz yeni doğurana kırklı deriz.” (Hanife Acar)

“Yeni doğum yapana doğan kadın, lohusa, kırklı derler.” (Fatma Teyin)

Çocuğun doğumundan itibaren ilk kırk gün anne ve çocuğun sağlığı için önemli bir süredir. Doğum yapan kadın kırk gün boyunca yatmasa da yemesine, içmesine, dinlenmesine dikkat eder. “Lohusanın mezarı kırk gün açıktır.” inancıyla aile ve çevredekiler onun bakımını üstlenirler. Doğumun kolay ya da zor oluşu, kadının fiziksel yapısı, ekonomik durum, geleneksel yapı doğum yapan kadının yatakta kalma süresini

³⁸ Taş, a.g.e., s. 74.

³⁹ Acıpayamlı, a.g.e., s. 65.

belirlemektedir.⁴⁰ Araştırma alanında lohusa kadının kırk gün evden çıkmaması gerektiği bilinmektedir fakat çoğunlukla uygulanmaz. Normal doğum yapanlar iki ya da üç gün kadar kısa bir sürede ayaklanırken, sezeryanla doğum yapan kadınlar yaraları iyileşene dek yatarlar.

“Kırkklı kadın aslında yalnız bırakılmaz ama bizim köyde bırakılıyordu. Anne doğuruyordu ertesi günü işe gidiyordu eskiden. Şimdi uğrar ya da bir şey olur diye yalnız bırakılmıyor.” (Hanife Sarı)

“Önceden çocuk ve annenin kırkı çıkmadan dışarı çıkmıyorlardı. Şimdi isteyen çıkıyor.” (Güler Kaya)

“Normalde kadın kırk gün kalkmamalıdır yatağından ama bizim burada normal doğuranlar iki- üç günde kalkıyorlar. Sezeryanlılar biraz yatıyorlar.” (Hanife Sarı)

“Lohusa kadın yalnız bırakılmaz, yalnız kalırsa da yanına demir alır. ‘Demirsiz helaya gitme, ağzından bismillahi kesme.’ derler kadına.” (Şahizer Çoban)

1.3.5. Lohusa ve Çocuk Görme

Araştırma alanınızda lohusa ziyaretine ilk gidenler “gözüydına” gitmiş olurlar. Doğumun üzerinden biraz zaman geçtikten sonra anne ve çocuğu ziyarete gidenler içinse “Çocuk kırklamaya gitti.” ifadesi kullanılır. Gözüydına giderken mutlaka süt götürülür. Sütle gözüydına gidildiği zaman annenin sütünün çok olacağına inanılır. Annenin sütünün bol olması önemsenen bir durumdur. Gerek gözüydına gelindiğinde gerekse anne kırk uçurmaya bir yere gittiğinde sütün bol olması için çeşitli pratiklere başvurulur. Ayrıca yeni doğan çocuğu ziyarete gelen bir kadın hastaysa çocuğa bakmaz, bakarsa çocuğun yüzünün kızarıp kabaracağına inanılır.

“Bizde ziyarete gidenler: ‘Çocuğu kırklamaya gittim.’ derler.” (Fatma Teyin)

“Kırklıya ilk önce bir sütle gözüydına gidilir. Kadının sütü bol olsun diye önce süt götürülür mutlaka.” (Hanife Acar)

“‘Çocuk kırklamaya gidiyoruz.’ derler. Lohusayı ziyarete gidenler ellerinde olanı, gönlünden koparıp getirirler.” (Şahizer Çoban)

⁴⁰ Altun, a.g.e., s. 139.

“Lohusaya gözüydına gelen kadın hastaysa ona çocuğu göstermezler. Aybaşı olan kadın yeni doğana baktığında çocuğun yüzünde sivilceler çıkar,kızarır. Kadın da hasta olduğu için çocuğa bakmaz.” (Fatma Teyin)

Doğumdan sonra anne ve çocuğu görmeye gelen yakın akrabalar, aile büyükleri, komşular ve arkadaşlar çocuk ve anne için çeşitli hediyeler getirirler. Yakın akrabalar çocuğa altın veya para takarlar. Aile büyükleri de maddî imkânları ölçüsünde anneye bilezik gibi maddî değeri yüksek hediyeler verebilir. Yakın akraba olmayanlar ise çocuk için giyim eşyası hediye getirirler. Çocuk için getirilen hediye altınlar çocuğun beşiğinde duran ve “gözüydin yastığı” adı verilen işlemeli yastığa takılır. Araştırma alanında bu yastığın tüm kızların çeyizinde bulunduğu derlenen bilgiler arasındadır.

“Çocuk doğduktan sonra gözüydına giden herkes hediyesini götürür.” (Naciye Kaya)

“Ben torunum olunca geline bilezik yaptırdım, toruna da altın taktım.” (Hanife Acar)

“Çok yakın akrabalar çocuğa altın takıyorlar. Yakın akraba olmayanlardan para ve giysi getirenler oluyor.” (Halime Sarı)

“Çocuk görmeye gelip de altın getiren yakınlar çocuğun beşiğinin yanbaşındaki gözüydin yastığına takarlar altınlarını.” (Fatma Teyin)

Kıranişıklar köyünde lohusaya gözüydınınına ya da çocuk kırklamaya gelen ziyaretçiler anneye : “Sütünle kal.”, “Allah sütünü bol etsin.”, “Analı babalı büyü.” derler. Çocuk için de : “Nazar ermesin.”, “Maşallah”, “Uykular seninle olsun.” şeklindeki ifadelerle iyi dileklerde bulunurlar. Misafirlere lohusa şerbeti ikram edilir. Şerbet yapılmamışsa bisküvi, çay, çerez, kola, meyve suyu gibi yiyecek-içecekler de ikram edilebilir.

“Gözüydından dönerken anneye: “Sütünle kal.”, “Allah sütünü bol etsin.”, “Çocuğunu analı babalı büyü.” derler.” (Hanife Acar)

“Anneye: “Sütünle kal.” diyorlar bizde. Çocuğu görenler de : “Nazar ermesin.”, “Maşallah.”, “ Uykularımız senin olsun.” derler.” (Hanife Sarı)

“Lohusa şerbeti ikram edilir. Şerbet yapılmadıysa da bisküvi, kola, meyve suyu ikram ederler. (Hanife Acar)

“Köyde lohusa şerbeti yapmıyorlar, yani pek öyle âdetimiz yok. Gelenlere çay, bisküvi, çerez ikram edilir.” (Hanife Sarı)

“Köyde çocuk kırklamaya giden misafire yemek ve çay ikram edilir.” (Fatma Teyin)

1.3.6. Lohusalık ile İlgili Gelenek ve İnançlar

Araştırma alanında lohusa kadının ve çocuğun sağlığı, annenin sütünün bolluğu için uygulanan pratikler mevcuttur. Lohusayı ziyarete gelenler evden ayrılırken lohusa kadının kendilerini uğurlamasına izin vermezler. Lohusa kadın misafirlerini karşılayabilir ama uğurlayamaz. Bu pratik çocuğun uykusunun kaçmaması için alınan bir çeşit önlemdir. Annenin sütünün bol olması için “mürdük yemeği”, “mısır keşkeği”, “bulgur pilavı” yapılarak kadına yedirilir.

“Ziyaretime gelenler: “Lohusasın sen çıkma, bizi geçirme, çocuğun uykusu kaçmasın.” demişlerdi. Ben gelenleri karşıladım ama uğurlamadım.” (Hanife Sarı)

“Kırlı kadına sütü bol olsun diye mürdük yemeğinden yedirirler. Aynı sarı mercimek gibi bir yemektir o.” (Hanife Acar)

“Yeşil mercimeğin bir değişliği olan mürdük yemeği, mısır keşkeği, bulgur pilavı, kuru soğan yiyen annenin sütü bol olur.” (Fatma Teyin)

“Lohusa kadına sütü bol olsun diye tarhana çorbası, mürdük yemeği yedirilir.” (Naciye Kaya)

Budist inançtaki cin ile Şamanist inançtaki ruhlar en çok yeniden oluşmayı, başlangıcı, tazeliği ifade eden yeni evlenenler, lohusalar ve yeni doğan çocuklarla ilgilenmektedirler.⁴¹

Araştırma alanında da şeytanın lohusanın ve çocuğun peşinde olduğuna dair inanç vardır. Lohusa kırk gün boyunca evde yalnız bırakılmaz ve kırk çıkmadan evden dışarı çıkmaz. Çıkması gereken zamanlarda da eline bir demir alır. Yeni doğan çocuk da lohusa gibi evde yalnız bırakılmaz. Odanın içinde yalnız kalmasın, çocuğa arkadaş olsun diye yanına süpürge, yastığının altına da anahtar bırakılır. Yeni doğum yapmış kadının

⁴¹ Gülin Ögüt Eker, “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi”, **Millî Folklor Dergisi**, S.46, Yıl 12, Yaz-2000, s. 96.

eşikten geçmemesi gerekir. Aksi hâlde şeytanın kadının yanına uğrayacağına inanılır. Ayrıca lohusanın ve çocuğun eşyaları akşam ezanından sonra şeytan alıp değiştirmesin diye dışarıda bırakılmaz

“Çocuğun bezleri, lohusanın çamaşırları akşam ezanından sonra dışarda bırakılmaz, toplanır. Bırakılırsa da şeytan o çamaşırları alıp değiştirir.” (Hanife Sarı)

“Lohusa kadın ve çocuk kırkları çıkıncaya kadar yalnız bırakılmaz. Başka bir kırklı kadın kırkı çıkmamış çocuğun yanına gelemes, kırklı kadınlar kırkları karışmasın diye birbirlerinden kaçarlardı.” (Naciye Kaya)

“Kırklı kadını dışarı çıkartmazlar. Şeytan yeni gelinle, kırklı kadının peşinde gezermiş. Çocuğu da yalnız bırakmazlar. Lohusa yatağının başucuna süpürge bırakırlar. Çocuğun başının altına da anahtar koyulur. Bir de kırklının eşikten geçmesi sakıncalıdır. Annesi eşikten geçen çocuğu kırk basar, kadını şeytan çarpar. Kadın kırk gün özellikle geceleri dışarı çıkmaz ve çamaşırlarını da dışarı sermez.” (Fatma Teyin)

“Kırklı kadınla çocuğa şeytan çok gelir. Çocuğun başucuna çörek otu dikerler. Çörek otunu etrafa serpmek, saçmak günahıdır. Bir çıkının içine koyulup asılır.” (Naciye Kaya)

1.3.7. Tuzlama

Çocuğun vücuduna tuz serpilerek kısa bir zaman öyle bırakıldıktan sonra su ile yıkanması veya çocuğun önce tuzlu bir suda sonra da duru suda yıkanması işlemidir. Halk geleneğinde tuzlama uygulaması çocuğun teri ve nefesi kokmasın diye önceden alınmış bir sağlık tedbiri olarak nitelendirilse de tuzun nazar, uğur, bereket inançlarındaki kutlu yerinden doğan bir büyüklük işlem olduğundan da şüphe yoktur.⁴² Zira İslami kaynaklara göre tuz, Halil İbrahim Peygamber tarafından bulunmuştur. O Kâbe'nin inşaatı bitince, Allah'ın rahmetini dileyen Halil İbrahim Peygamber'e Allah: “Fakirleri giydir, açları doyur!” dedi. Halil İbrahim bunu nasıl yapacağını sorunca Allah: “Kâbe binasından artan toprakları dört bir yana savurmalısın” diye emretti. Halil İbrahim de öyle yaptı. Tanrı'nın emri ile topraklar düştükleri yerlerde tuz oldular.⁴³ Çocuğun kokmaması, terlememesi,

⁴² Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, a.g.e., s. 175.

⁴³ Fikret Türkmen “Batı Anadolu’da Doğumdan Ölüme Bazı İnanmalar Üzerine”, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S. 6, 1991., s. 23.

pişkin vücutlu ve kibirsiz olması için tuzlama işlemi yapılmaktadır.⁴⁴ Kırgız Türkleri ise tuzlama işlemini çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olmasını sağlamak amacıyla yapmaktadırlar.⁴⁵

Araştırma alanında yeni doğan çocuğa tuzlama işlemi yapılmaktadır. Çocuğun doğumundan üç gün sonra önce içinde tuz olan suyla sonra da temiz suyla çocuk yıkanır. Ayrıca bir miktar tuz suyla ıslatılarak çocuğun ağzına sürülür. Tuzlama işleminin çocuğun ağzının ve teninin kokmasını önlemek amacıyla yapıldığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Çocuğu yıkarken suyun içine az bir şey tuz atarlar.” (Naciye Kaya)

“Bizim köyde taze çocuğu doğduktan sonra üçüncü gün, büyünce teninin kokmaması için tuzlu suyla yıkarlar. Suyu biraz tuz serperler çocuğu o suyla yıkarlar ondan sonra da durularlar.” (Fatma Teyin)

1.3.8. Kırk ve Kırklama İle İlgili Gelenek, İnanç ve Uygulamalar

1.3.8.1. Kırk basması

Doğum olayından sonraki kırk gün içerisinde lohusanın ve çocuğun hastalanmasına halk arasında genel bir ifadeyle “kırk basması” denilmektedir. Yeni doğum yapan anne ve yeni doğan çocuk her türlü dış etkiye açıktır. Kırk günlük süre içinde annenin ve çocuğun hastalıklardan, zararlı güçlerden, nazardan korumak üzere birtakım tedbirler alınır, pek çok pratik uygulanır. Kırk basmaması için yapılan en yaygın uygulama anne ve çocuğun kırk gün evden dışarı çıkarılmaması ve kırkı birbirine karışmış kadınlarla çocukların karşılaştırılmamasıdır. Doğumun ilk kırk günündeki tehlikeli olan al karısı ve al basması daha çok kadın eksenli iken, kırk basması ise çocuk eksenlidir.⁴⁶ Araştırma alanında kırk basmasına uğrayan çocuğun yaşatlarından geri kalacağına, günler geçse de büyümeyeceğine, gelişiminin duracağına dair bir inanış vardır. Sözlü kaynaklara “al basması” ifadesi sorulduğunda “kırk basması”nı hatırlamış ve anlatmışlardır. Bunun nedeni “al basması” ifadesinin “kırk basması”nı çağrıştırması olabilir. Öyle ki Pertev Naili

⁴⁴ Acıpayamlı, a.g.e., s. 58.

⁴⁵ Mehmet Aça, “Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: Tuzlama”, **Millî Folklor Dergisi**, C.7, S.52, Kış 2001, s.93.

⁴⁶ Altun, a.g.e., s. 154

Boratav bu iki ifadenin arasında “benzetme yolu ile oluşturulan deyim” ilgisi kurarak, “kırk basması” deyiminin “al basması” sözüne benzetilerek oluşturulduğunu ifade etmektedir.⁴⁷ Nitekim Bursa yöresinin bazı kesimlerinde (Orhaneli, Mustafakemalpaşa) “kırk basması”, “al basması” ile aynı görülmektedir.⁴⁸

“Biz al basması bilmeyiz ama kırk basması olan çocuk ilerlemiyor, büyümüyor yani geri gidiyor.” (Hanife Sarı)

“Kırk basan çocuk geri gider, ilerlemez.” (Naciye Kaya)

“Al karısı diye bir şey duymadım, köyde bilinmiyor ama kırk basması var. Şeytan kendi çocuğuyla değiştirmiş çocuğu derler. Çocuk büyümmez, gelişmez, zayıflar.” (Hanife Acar)

“Ben hiç al karısı diye bir şey duymadım.” (Fatma Teyin)

“Al basması diye bir şey bilmiyorum ben.” (Naciye Kaya)

1.3.8.2. Kırk karışması

Araştırma alanında kırk karışması sonucu çocuğun kırk basığı olacağı inancı vardır. Bu sebeple aynı dönemde doğum yapmış lohusa kadınlar birbirlerini görmeye gitmezler, birbirleriyle karşılaşmaktan kaçınırlar. Kırkı çıkmamış çocuklar birbirlerine gösterilmez, aynı odada yatırılmazlar. Ayrıca bu çocukların bezleri ayrı yerde yıkanır. Çocuklar ve anneleri mecbur kalıp görüştükleri takdirde de kadınlar birbirleriyle düğmelerini ya da yakalarında bulunan iğneleri değiştirirler.

Lohusaların metal değeri taşıyan nesneleri kırkları karışmasın diye değişmelerinin kaynağının Eski Türk inanış sistemlerine dayanmaktadır. Zira metal niteliğinde sayılabilecek olan iğnenin işlevi kırkların karışmasından korunmaktır ve Şaman inancındaki demirciliğin öneminden gelmektedir. Kazaklar lohusayı “albastı”dan korumak için çekiç veya bir demir parçası kullanırlar; başka Türk boylarının folklorunda da demirci önemli bir yer tutarken demircinin aletleri de kutlu sayılmaktadır.⁴⁹

⁴⁷ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 177.

⁴⁸ Taş, a.g.e., s. 79.

⁴⁹ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 84

“Kırk basması çocuk ilk kırk günün içindeyken olur. Biz elimle on gün arayla doğum yaptık. Çocukların bezlerini, çamaşırlarını kırk gün boyunca ayrı yıkadık. Çocukları kırk gün ayrı odalarda tuttuk birbirlerini görmediler. Çocuklar anlık da olsa birbirlerini görünce düğme değişiyorduk. O bana düğmesini veriyordu ben ona düğmemi veriyordum.” (Hanife Sarı)

“Bir mahallede iki kırklı kadın oldu mu çocuklarının kırkları karışmasın diye düğme veya iğne değiştirirler. İki kırklı kadın rast gelirse de biri yakasından düğme koparı, diğerinin de düğmesini alıp kendininkini ona verir.” (Hanife Acar)

“İki kırklı kadın bir araya gelmez. Geldiği zamanda düğme ya da iğne değişirler.” (Güler Kaya)

“Şimdi ben dünyaya çocuk getirdim ya aynı zamanda sen de dünyaya çocuk getirdin diyelim. Senle ben kırk gün bir araya gelemeyiz eğer denk gelirse iğne değiştirmemiz gerekir yoksa çocukları kırk basar.” (Naciye Kaya)

1.3.8.3. Kırklama

Kırklama, kırk basmasını önlemek için yapılan en yaygın korunma işlemidir, koruyucu bir önlemdir. Kırkı karışan çocuklar kırk basması olurlar ve kırklanırlar. Geleneksel kültürümüzde “kırk” sayısı doğum, evlenme, ölüm olan geçiş dönemlerinde birtakım inanç ve uygulamaları beraberinde getirir.⁵⁰ Kırklama lohusa ile çocuğu gebeliğin ve lohusalığın kirlerinden arındıran bir pratiktir.⁵¹ Bu arınmaya doğum yapan kadın kirli olduğu için ihtiyaç duyulur çünkü bütün kötülükleri davet eder.⁵² “Kırk dökme”, “Kırk çıkarma” adları da verilen bu işlemle⁵³ lohusa ve çocuk âdeta suyun kutsîyetinden istifade ile manevi pisliklerden arınır.⁵⁴ Doğum sonrasında anne ve çocuk artık hassas bir dönem olan lohusalık sürecini atlatmış olur ve kırklama pratikleri sayesinde temiz bir vaziyette cemiyete girerler.

⁵⁰ Altun, a.g.e., s. 160.

⁵¹ Acıpayamlı, a.g.e., s. 122.

⁵² Hüseyin Sevindik, “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açısından İncelenmesi”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri II**, (22-23 Aralık 1994), C.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 237.

⁵³ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 146.

⁵⁴ Altun, a.g.e., s. 161.

Sedat Veyis Örnek, Pertev Naili Boratav, Orhan Acıpayamlı gibi isimler ülkemizde sulu ve susuz yapılan kırklama işlemlerinin varlığından bahsetmektedirler. Acıpayamlı, susuz yapılan kırklama pratiğinde beşiğin altına kaba bir döşek yerleştirildiğini, iki kadının bu döşegin sağında ve solunda oturduklarını ve sağdaki kadının başı kibleye dönük olduğunu ve çocuğu kucağına aldıktan sonra “Sallû salavat, sallû Muhammed diyenin akibeti hayrolsun” diyerek çocuğu soldaki kadına yuvarladığını bildirir. Soldaki kadın çocuğu beşiğin altından geçirerek derhâl sağdakine iade eder. Bu işlem üç kez tekrar edildiği takdirde çocuğun kırklama işlemi de tamamlanmış sayılır. Ancak kırklama pratiklerinin esasında su vardır. Kırk basan çocuk yıkanır. Su bir hayat kaynağıdır, üstüne dualar edilir, kurbanlar verilir, ancak kırklama için suyun gücü yetmeyecektir, suyun gücünü arttırmak gerekir.⁵⁵ Su, hastalığı alıp götürür. Çocuğu yıkarken suyu, çocuğun başına dökmek için kullanılan aletler veya doğrudan doğruya suyun içine konan maddeler temas yoluyla suyun temizlik vasfını kuvvetlendirmek maksadını gütmektedir. Temas yoluyla bazen suyun içine atılan altın, küpe, gümüş, ustura, demir, yumurta, arpa, buğday, çakıl gibi maddeler bu lohusa ve bebeğine özelliklerini aşırlarlar. Altın ve gümüş zenginlik, demir kuvvet ve sıhhat, arpa ve buğday zürriyet, çakıl sağlamlık nakleder.⁵⁶

Araştırma alanında yarı kırk pratiği vardır ancak susuz kırklama uygulaması yoktur. Yarı kırk uygulamasıyla kırklama işlemi uygulandığı zaman açısından birbirinden farklıdır. Yarı kırk uygulaması çocuk dünyaya geldikten yirmi gün sonra yapılmaktadır. Ayrıca yarı kırk uygulamasından önce kuruyan derinin soyulması ve tenin yumuşaklığı için çocuk bedenine zeytinyağı sürülerek ovulup temizlenmektedir.

“Yirmi gün dolunca yarı kırk yaparlar. Yalnız taze çocuk ikindi ezanından sonra yıkanmaz o yüzden ikindiye kadar kırklarlar çocuğu. Kazandaki suya kırk tane taş azıcık da tuz atarlar, o suyla çocuğu yıkarlar. Aynı suyla anne de yıkanır. Buna yarı kırk deriz. Otuz beşinci gün doldu mu kız çocuğunu, otuz yedinci gününde de oğlan çocuğunu aynı şekilde içine kırk taş attıkları suyla kırklarlar.” (Fatma Teyin)

Araştırma alanında kız çocukları otuz beşinci günde; erkek çocukları ise otuz dokuzuncu günde kırklanmaktadır. Kırklama işlemi kazana altın yüzükten süzülen ve içinde iyice yıkanmış kırk tane nohut büyüklüğünde taş bulunan kırk kaşık suya az miktarda tuz atılarak gerçekleştirilmektedir. Çocuk da anne de bu suyla yıkanır.

⁵⁵ Altun, a.g.e., s. 163.

⁵⁶ Acıpayamlı, a.g.e., s. 96, s. 121., s. 122.

Özellikle lohusanın bu suyla gusül abdesti alması önemlidir. Çocuğa ve anneye ait çamaşırlar da aynı suyla yıkanır. İşlemler tamamlandıktan sonra kalan su evin her yerine serpilir. Yarı kırk uygulaması ve kırklama işlemi ikindi vaktinden önce yapılmalıdır. Yeni doğan çocuğun ikindi vaktinden sonra yıkanmadığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Kırkinci gün delikli bir bezden süzdükleri bir tencere suya kırk tane taş atarlar. O suyla çocuğu yıkarlar. Çocuktan sonra annesi de yıkanır. Kalan suyla çocuğun eşyalarını yıkarlar. Kırk çıkıp gitsin diye de kapılara, evin içine, hayatlara aynı sudan serperler.” (Naciye Kaya)

“Altın yüzüğün deliğinden geçirilen kırk kaşık suyu kazana döküp içine toplayıp yıkadığımız kırk taşı koyarız. O suyla anne de çocuk da kırklanır. Kırklanan anne kırk gün eşiyile birlikte olmaz. Kalan suyu da evin her yerine serperler. Aynı suyla bütün çamaşırları yıkarlar. Çocukla anne kırklandıkları zaman sokağa çıkabilirler.” (Hanife Acar)

“Su dolu leğene kırk tane taş koyuluyor, parmağındaki altın yüzüğü de suyun içine atıyorsun. O suyla çocuğu yıkıyorsun. Kız çocuğu otuz beş günlükken yıkanır yani kırklanır, annesi de yıkanır aynı suyla. Çocuk üç günde temiz süt emer ve öyle kırkı çıkmış olur. Oğlan çocuğu otuz yedi günlükken kırklanır.” (Güler Kaya)

“Kazana kırk taş koyulur üstüne de kırk kaşık su koyulur. O suyla çocuk ve annesi yıkanıp kırklanırlar.” (Şahizer Çoban)

Sayı sisteminden sıyrılan bazı sayılar matematiksel işlemlerin yanı sıra yüklendikleri simgesel değerlerle kültürel birer unsur hâline gelirler. Kırk sayısı da bizim kültürümüzde simgesel bir anlam ifade etmektedir. Sayının niçin yaygın bir şekilde kullanıldığı sorusunun cevabı olarak akla ilk gelen düşünce, dinsel inanışlara bağlı olan ya da başka bir ifadeyle dinsel değerler yüklenen sayı ve simgelerin hayata yansımasıdır. Bu inanışlar insanların günlük yaşamda yaptığı birçok pratikle hayata geçer. “Kırk kere anlatmak”, “kırk dereden su getirmek” gibi örnekleri çoğaltılabilecek birçok deyiminde geçen kırk sayısı günlük hayatımızda karşımıza çıkar. Bunun yanında da kırk sayısını “Kutadgu Bilig”de olgunluk yaşı şeklinde, “Divan ü Lûgat’ it Türk” te de bir atasözünde görmek mümkündür. Ayrıca bu sayı “Kitabı Mukaddes” te ve “Kur’ân-ı Kerim”de de karşımıza çıkar. “Kırk basması”, “kırk uçurma”, “kırk mevlüdü”, “kırkının çıkması” şeklindeki pratik ve inanmaların varlığı kırk sayısının halk kültürümüze sirayet

ettiğinin açık bir göstergesidir. Kırk sayısının kendisinden büyük sayılar olmasına rağmen çokluğu temsil etmesinin nedeni bu sayının dinsel ve mitolojik geçmişinde aranmalıdır.⁵⁷

Görüldüğü gibi kırklama işlemi halk kültürümüzde kırk sayısının karşımıza çıktığı uygulamalardan yalnızca biridir. Kırklamadan sonra artık ananın da çocuğun da aşırı etkilenme yetenekleri kalmamış demektir, herkesin içine, herhangi özel bir törene uymadan katılabilirler.⁵⁸

1.3.8.4. Kırk uçurma

Anne ve çocuk kırklama işlemi gerçekleştikten ve kırk gün dolduktan sonra herkesin içine ilk kez çıkar. Buna “kırk uçurma” denmektedir. Anadolu’nun her yerinde kırk uçurmak için anne ve çocuğun evden çıkması, bir başka eve ziyarete gitmesi, ziyaret edilen evden çocuğa bir hediye verilmesi ortak bir pratiktir.⁵⁹

Araştırma alanında kırk uçurmaya giden kadına sütü bol olsun diye gittiği yerde muhakkak sofraya kurulur ve yemek yedirilir. Ayrıca anne ve çocuğa giyim eşyası da hediye edilebilir. Anneye yumurta sunma, çocuğun yüzüne un bulaştırma gibi uygulamalar da mevcuttur. Çocuk için verilen yumurtanın, çocuğun yüzüne sürülen unun manası çocuğun uzun ömürlü olması, aksakallı dede olana dek yaşaması için edilen temenniden başka bir şey değildir. Bu iki uygulamayı Acıpayamlı’nın temas ve benzetme prensiplerine⁶⁰ dayandırarak açıklamak gerekirse; çocuğa sürülen un da anneye sunulan yumurta da beyazdır. Beyaz renkle uzun ömürlü olma, aksakallı dede olana kadar yaşamanın kastedildiği; çocuğun yüzüne un sürme uygulamasında da temas yoluyla bu beyazlığın niteliğinin çocuğa geçmesiyle aksakallı dede olana dek yaşamasının istendiği söylenebilir.

“Kırk uçurmaya anneme, gelinlere gittim. Gidince çocuk aksakallı dede oluncaya kadar yaşasın diye beyaz yumurta verdiler. Bazıları da çocuğun yüzüne un bulaştırıyorlar.” (Hanife Sarı)

“Kırk uçurmaya önce büyüklere gidilir. Benim gelin kırk uçurmaya ilk olarak annesine gitti. Çocuğa bir zıbın veya elbise alırsın, annesine de giyim eşyası hediye

⁵⁷ Ahmet Özgür Güvenç, “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.41, Erzurum, 2009, s. 86., s. 87., s. 89.

⁵⁸ Boratav, a.g.e., s. 177.

⁵⁹ Altun, a.g.e., s. 194.

⁶⁰ Acıpayamlı, a.g.e., s. 97.

edebilirsin. Yumurta verilir bir de. Kırk uçurmaya gelenin önüne mutlaka sofraya kurarız o zaman sütü çok olur.” (Hanife Acar)

“Kırk uçurmaya çocuğu getirdikleri zaman anneye yumurta verilir. Soğan ve patates de verirsın hatta anne onları yesin de sütü gelsin diye. Bir de çocuk ömürlük yaşasın diye yüzüne un sürerler.” (Fatma Teyin)

“Çocuğu kırkladıktan sonra teyzesinin veya halasının evine götürürler, çocuğun kırkını uçururlar. Gittikleri yerde de çocuğun eline yumurta verirler.” (Naciye Kaya)

“Kırk uçurmaya götürülen çocuğun koltuğuna yumurta gibi ak saç olsun diye yumurta koyarlar. Uzun yaşasın, genç ölmesin diye de çocuğun alına un sürerler.” (Şahizer Çoban)

1.3.8.5. Kırk mevlidi

Araştırma alanında çok önem verilmediği bazı sözlü kaynaklar tarafından aktarılsa da son zamanlarda uygulanmaya yeni başlayan bir diğer pratik de kırk mevlididir. Doğumun üzerinden kırk gün geçtikten sonra da, gece ve gündüz bir gün sayılarak toplam da yirmi gün geçtikten sonra da mevlit yapılabilir. Kırk mevlidi için hoca çağırılır, mevlit okunur, dua edilir. Mevlit sonrası yiyecek içecek ikramı yapılır, misafirler için hazırlanan hediyeler dağıtılır.

“Mesela şehirde çocuklara mevlit okuturlar ya burada öyle mevlit okutmak neredeyse yok. Ben oğlanların ikisini de burada doğurdum, büyüttüm ama çocuklar için mevlit okutmadım, çok önemli değil yani.” (Hanife Sarı)

“Çocuk için mevlit yapıyorlar. Mevlitte meyve suyu, pasta, bez dağıtılır.” (Halime Sarı)

“Mevlide de çağrılan da gidersin çağrılmasan da gidersin. Akrabalar mutlaka mevlite gider. Kimileri geceli gündüzlü sayıp kırkını yirminci günde mevlit yapar, kimisi de tam kırk gün sayar.” (Hanife Acar)

1.3.9. Çocuğun Zihinsel ve Ruhsal Özellikleri ile Mizacını Belirleyen Davranışlar

Araştırma alanında yeni doğan çocuğun ileride nasıl bir mizaca sahip olacağı aileler tarafından ilgi duyulan ve merak edilen bir konudur. Çocuğun fiziksel özelliklerine veya bazı hareketlerine bakılarak bu durum tahmin edilmeye çalışılır. Dişleri seyrek olan çocuğun zengin olacağına, avcunu sikan çocuğun tutumlu, avuç içleri gözüken çocuğuna cömert olacağına inanılır. Akıllı olacak çocuğun hareketli olduğu düşünülür. Önceki dönemlerde solak olmanın kusur olarak görüldüğü derlenen bilgiler arasındadır.

“Dişleri seyrek olan çocuk zengin olur. Çocuk avcunu sıkarak duruyorsa tutumlu avuç içleri açık duruyorsa da cömert olur.” (Fatma Teyin)

“Çocuğun akıllı olacağı heyecanından ve hareketlerinden anlaşılır. Akıllı çocuk hareketlidir. Tembel olanlar çocukken daha miskin olurlar. Seyrek dişli çocuk zengin olur. Kalın kaşlı çocuk kartal bakışlıdır.” (Hanife Acar)

“Solak olmak önceden kusur sayılırdı. Benim teyzenin torununu doktora götürdüler. Doktor: “Onun sol beyni çok çalışıyor.” demiş. Artık solak insanla uğraşmamak lazım. Eskiden kusur sayılıyordu. Benim rahmetli görümcem solaktı da gayınanası iki de bir : ‘Eğer solak olduğunu bilseydim, almazdım.’ derdi.” (Hanife Acar)

1.3.10. Geç Yürüyen-Geç Konuşan-Ağlayan ve Uyumayan Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar

Aileler için çocukların vakitlice yürüyüp konuşmaları sevinçle karşılanan oldukça önemli bir durumdur. Ancak çocuğun yürümesinin ya da konuşmasının zamanı geçtiğinde aileler günümüzde doktora giderek çare aramaktadırlar. Köyde konuşma güçlüğü çeken çocuklara “kekeme” ya da “dilsiz” denilmektedir. Çocuğu doktora götürmenin haricinde yapılan bir diğer uygulama da muska yaptırıp onu çocuğun üzerine takmaktır. Ayrıca uyku problemi olan çocuğun kırıncının çıkması beklenir.

“Konuşamayan çocuğa kekeme veya dilsiz denir. Benim ablamı bir asker korkutmuş da o zaman kekeme olmuş. Annem muska yazdırmış hocaya ablam için sonra da konuşmaya başlamış. Müzeyyen Senar gibi tepine tepine konuşuyormuş ama sonra normalleşmiş. Benim rahmetlik dedem hocaydı ama öyle musakaya falan inanmazdı.

Ablam normalleştikten sonra almış o muskayı ateşe atıp yakmış da ablam yine kekelemeye başlamış.” (Hanife Acar)

“Bazı çocuk dokuz ay içinde yürür, bazı çocuk bir buçuk iki senede yürüyemez. Yürüyemeyen çocuk yürüyene kadar beklenir ama sakat olursa o başka tabi. Dili çözülsün diye konuşmayanı, yürüsün diye de yürüyemeyeni doktora götürürler.” (Naciye Kara)

“Uyumayan çocuğu annesi ayağında sallar, altını değiştirir. Kırkıdan sonra çocuk değişir zaten o yüzden kırkının çıkmasını beklerler. Yürümeyen çocuğu da doktora götürler. Eskiden de o çocuk öyle yürüyene kadar bekleniyordu.” (Hanife Acar)

1.3.11. Diş Çıkarma ve Diş Hediği

İlk diş çıkarma, ilk yürüme, ilk konuşma, ilk kez tırnağın ve saçın kesilmesi birtakım âdet ve inanmaları beraberinde getiren ilklerdir ve insanın hayatında önemlidir. Her şeyin ilkinde bir merak, bir beklenti, bir kutlama vardır ve ilklerde genellikle bir tören yapılır.⁶¹ Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Değişik bölgelerde değişik adlarla anılan bu töre – eğlencenin halk arasındaki yaygın adı “diş hediği” iken⁶² Bursa ve yöresinde buna “diş bulguru”, “diş buğdayı” gibi isimler verilmektedir.⁶³

Araştırma alanında çocuğun dişini ilk kez gören kişi, çocuk diş çıkarırken zorluk çekmesin diye çocuğun yakasını yırtar; çocuğa para, beyaz atlet, iç çamaşırı gibi hediyeler verir.

“Çocuğun dişinin çıktığını ilk kim görürse o kişi çocuğa hediye alır.” (Fatma Teyin)

“Çocuğun ilk dişi çıktığında onu ilk gören kişi çocuğa iç çamaşırı hediye eder.” (Güler Kaya)

“Çocuğun ilk dişinin bittiğini gören kişi diş biterken çocuk zahmet çekmesin diye çocuğun yakasını yırtar. Buna diş hediği deriz. Diş hediğinde çocuğa gönlünden ne koparsa onu verirsin, para verebilirsin ya da hediye alabilirsin.” (Hanife Acar)

⁶¹ Altun, a.g.e., s. 203.

⁶² Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 225.

⁶³ Taş, a.g.e., s. 84.

1.3.12. İlk Saç ve İlk Tırnak Kesme Uygulamaları

Doğumdan sonra büyüyüp gelişen çocuğun tırnakları ve saçları uzamaya başlar. Çocuğun vücudundan ilk olarak alınacak olan bu parçalar önemlidir ve özellikle ileride çocuğunun saçının güçsüz olmasına karşı da bir önlem niteliğindedir. Araştırma alanında çocuğun saçının gür ve kuvvetli uzaması için saç ilk defa dayısına kestirilir. Ayrıca yapılan bir diğer uygulamada da kesilen saç terazinin bir kefesine konur diğer kefesine koyulan parayla birlikte ölçülür. Ölçüm işleminden sonra terazideki para çocuklara dağıtılır. İlk kez tırnak kesimi yapılmadan önce çocuğun eli babasının cüzdanına veya cebine sokulurak para aldırılır. Çocuğun tırnağını ilk olarak genellikle annesi keser.

“Çocuğun saçını dayı çıksın diye, ilk seferde dayısına kestirirler. Tırnaklarını kesmeden önce çocuğa babasının cebinden para aldırırlar.” (Fatma Teyin)

“Çocuğun saçını ilk kez kesilince terazinin bir tarafına o saçları diğer tarafına da parayı koyarlar. Sonra o para çocuklara dağıtılır. Niye böyle yaptıklarını bilmiyorum ama. Tırnağını keserken çocuğun elini babasının cebine koyup oradan para aldırırlar.” (Hanife Acar)

1.3.13. Ad Verme

Birçok kültürde görülen ad verme uygulaması evrenseldir. Doğada canlı ve cansız olan her nesne ile her olayın hatta düşünce ürünlerinin bile birer adı vardır.⁶⁴ Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir. Onun için, yeni doğan bir çocuğa gelişigüzel bir ad konulmaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir. Ad, bir bakıma insanın tinsel varlığını da simgelemektedir.⁶⁵ M. Şakir Ülkütaşır ve Hamit Zübeyr Koşay'ın da değindiği gibi hiç şüphesiz “Türk ad verme” geleneklerinin kaynağı, Türk kültürünün, nice yüzyıllar ötesinde doğum yeri olan “Orta Asya”dır. Aslında bu yadsınması olanaksız olan apaçık tarihsel bir gerçektir. Bununla birlikte yazılı ve sözlü halk hikâyeleri, destanlar, şaman duaları, Altay, Yakut ve Batı

⁶⁴ Orhan Acıpayamalı, “Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik Yönden İncelenmesi”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C. IV, Ofset Repromat Matbaası, Ankara, 1992., s. 1.

⁶⁵ Örnek, a.g.e., s. 205, s. 206.

Türklerine ait etnografya ve folklor belge ve incelemeleri, bu durumun canlı tanıklarındır.⁶⁶ Oğuzlarda ve eski Yakutlarda “ad verme” âdeti ile ilgili en temel ortak özellik adın bir çaba karşılığında verilmesidir. Eski Yakutlar, gerçek adı yay çekip ok attıktan sonra verirken Oğuzlar da ancak kahramanlık gösterdikten sonra ad koyma gerçekleşmektedir. Dede Korkut hikâyelerinde “*O zaman da bir oğlan baş kesmezse, kan dökmezse ad komazlardı.*” denilerek Oğuz kahramanlarına ancak kahramanlık gösterdikten sonra Dede Korkut ad verir. Altay ve Yenisey Türkleri’nin de gerçek ad almak için kahramanlık göstermeleri gerekmektedir.⁶⁷

Günümüzde ise Eski Türk geleneklerinde görüldüğü gibi çocuğun herhangi bir kahramanlık göstermesi beklenmeden doğumunu izleyen yakın bir tarihte ad koyma töreni yapılmaktadır.

Geleneksel kesimde yeni doğan bir çocuğa ad konması genellikle dinsel nitelikli bir törenle olur.⁶⁸ Genellikle hoca çağırılarak yapılan bu tören aile büyükleri tarafından da gerçekleştirilebilir. Törenin gerçekleşebilmesi için temel şart adı verecek olan kişinin abdestli olup çocuğa ezan okuması ve kamet getirmesidir. Araştırma alanında bu eylem “gamet getirme”⁶⁹ şeklinde telaffuz edilmektedir. Ad verme işlemi çocuğun sağ kulağına ezan okunup, sol kulağına kamet getirerek ve tekrar sağ kulağına üç kez adı tekrar edilerek yapılır. Çocuğun adını erkek olan biri koyar, kadınlar çocuğa ad veremezler.

Çocuğa genellikle doğduktan sonra yaklaşık bir hafta içinde ad verilir. Çocuğun adı en yakın Nüfus Müdürlüğü’ne derhâl kaydolunur. Ad sahibi olmanın kanunda da karşılığı vardır. Nitekim 08.12.2001 tarih ve 24607 sayılı resmî gazetede yayınlanan Türk Medeni Kanunu’nun 339. maddesinde “Çocuğa adını ana ve babası koyar.” ifadesi yer almaktadır.

“Çocuğa doğduğu iki ya da üç gün içinde ismi verilir. Doğduğu gün hastaneden çıkmadan çocuğun ismi yazdırılıyor artık. Bir hoca çocuğun bir kulağına ezan okuyor bir kulağına gamet getiriyor. Üç kez adını söyler hoca. Çocuğun amcası, dayısı, dedesi yani büyüklerden de ezanı bilen gameti getiren çocuğa adını okuyabilir.” (Hanife Acar)

“Çocuğun ismini genelde dedesi, amcası, okuyan büyükler verir. Abdestini alan ezanı okur, kulağına üç sefer ismini söyler.” (Fatma Teyin)

⁶⁶ Acıpayamlı, a.g.m., s. 1.

⁶⁷ İnan, a.g.e., s. 173, s. 174.

⁶⁸ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 207.

⁶⁹ Kamet getirmek: “Farz olan namazdan önce okunan iç ezan.”, bkz. Türkçe Sözlük, s. 1289.

“Bizim zamanımızda Orhaneli kazaydı. Benim nüfus kağıdında Orhaneli doğumlu yazıyor. Köyün muhtarı bir ya da iki senede bir toptan köyde doğan çocukları nüfusa yazdırıveriyormuş. Üç yaşında olan bir, bir yaşında olan bir günlük veya beş günlük diye yazdırılıyormuş. Şimdi herkes çocuğunu nüfusa günü gününe yazdırıyor.” (Hanife Acar)

Türklerin İslam medeniyetine girişi, pek çok alanda olduğu gibi kişi adları geleneğini de etkilemiş ve İslamiyet’in kabulünden sonra çocuklara Allah’ın sıfatlarını ad olarak vermek, Hazreti Muhammed ve ashabının, evliyaların, sevgi ve saygı duyulan dinî şahsiyetlerin adını koymak, Türk kültüründe ad verme geleneğinin birer parçası hâline gelmiştir. Hazreti Muhammed’in *“Kıyamet gününde siz kendi adınızla ve babanızın adıyla çağrılacaksınız; dünyada güzel ad intihap ediniz.”* mealindeki hadisi ve ana babanın çocuğa ileride utanmasına sebep olmayacak güzel bir ad vermesinin bir çocuğun anne ve babası üzerinde ilk ve en önemli hakkı olduğuna dair İslami anlayış (Buharî, C. 12, s.158, 159), bu geleneğin oluşmasında ve sürdürülmesinde birinci derecede rol oynamıştır.⁷⁰

“Çocuğa isim verilirken genelde Kur’ân’da geçen isimler tercih edilir. Ahmet, Hasan, Hüseyin onlar daha makbuldür ama şimdikiler pek vermiyor işte. Bizim zamanımızda onlar makbuldü. Köyde isimler genelde Ahmet, Mehmet, İsmail, Recep’tir. Mesela Recep ayında doğduysa Recep, Ramazan ayında doğduysa Ramazan ismini verirler çocuğa. Şaban ayında doğduysa da ismine Şaban derler. Günümüzde artık değişik isimler çıktı.” (Fatma Teyin)

“Köyde çocuklarına peygamber isimlerini de koyuyorlar. Hz. Ömer’in, Hz. Ali’nin isimleri veriliyor.” (Hanife Acar)

“Dinî ismi arayanlar dinî isim verirler, aramayanlar kendilerine göre çeşit çeşit ad verirler çocuklara. Bak bizim torunun adı Ahmet Eren. Ermiş olan demek.” (Naciye Kara)

Türkiye’deki ad verme geleneklerinde, büyükanne ve büyükbabanın belirleyiciliği söz konusuysa toplumsal yapısının değişmesiyle birlikte bu gelenekler mazide kalmış ve kentsel çekirdek ailelerde anne-baba merkezli bir ad verme eğilimi yaygınlaşmıştır.⁷¹

⁷⁰ Leyla Karahan, “Türkçede Dinî Anlamalı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değiştirme Geleneği”, **The 51st Meeting of the Permanent International Altaistic Conference (PIAC 51) Bildiri Metni**, Bükreş, Temmuz 2008, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/Leyla_Karahan_Kisi_Adlari.pdf, (21.12.2014), s.2.

⁷¹ Aynur Köse, “Değişimin Gölgesindeki Gelenek: Popüler Diziler ve Farklılaşan Ad Verme Kültürü”, **Millî Folklor Dergisi**, S.101, Yıl 26, 2014, s. 295.

Araştırma alanında bu konudaki tutum aileden aileye farklılık göstermektedir. Çocuğa verilen ad dinî nitelikli olmakla birlikte aile büyüklerinden biri ya da birilerinin adı olabilir. Bir evde çocuğun doğduğu gün vefat eden kişinin adı çocuğa konulabilir. Özellikle ailenin varsa daha önce ölmüş olan çocuklarının adı, ölmüş olan bir aile büyüğünün adı veya sevilip sayılan aile büyüklerinin adları verilebilir. Aile başka çocuk istemiyorsa çocuğa Songül, Yeter gibi adları da uygun görebilir.

“Benim torunumun adı Beste İrem. Adını ben vermedim, kendileri buldular ve kendileri verdiler.” (Hanife Acar)

“Aynı evde ölüm doğum bir olduğunda ölenin adını veren olur. Çocuğa isim verirken büyükler başına gelir, kucaklarına alırlar çocuğu. Kulağının dibinden ezan okurlar. Bazısı ölmüş çocuklarının isimlerinden verir, bazısı babasının bazısı kızının adını verir. Şimdi artık her çeşit isim var. Bizim torunun adı Ahmet Eren. Benim kendi babamla Hatice'nin babasının adı birlikte.” (Naciye Kara)

“Adamın çocukları doğup ölür mesela. Birtanesi doğduğunda yaşasın diye Yaşar derler. Ölen çocuğun adını da koyan olur. Bizim dayımız öldü hepimiz Ramazan adını verdik dayımızın sevgisinden ötürü çocukların adıyla yaşasın diye düşündük. Adınla sevilsin diye ölenin ismi verilir bizde. Çocuk doğduktan sonra başka çocuk istenmiyorsa da Songül koyarlar, benim eltimin dört tane kızı var mesela dördüncünün adını Songül koydu.” (Fatma Teyin)

“Biraz Kur'an'da geçmesi isteniyor ismin. Sevilen birini ismi olur, ölen birinin ismini de koyarlar. Benim büyük oğlanın adı Ömer, dedesinin ismini verdik. Dedesi çok iyiydi de Ömer de öyle olsun diye verdik ki zaten aynı öyle oldu. Köyde bir çocuk dünyaya geldi öldü diyelim sonradan doğan çocuğa yine aynı adı koyuyorlar, eskisinin adını yaşasın diye koyuyorlar. Benim annemin iki tane oğlu öldü. İkisinin de adı İsmail'di.” (Hanife Acar)

Türk kültüründe çok ağlayan, hastalıklardan bir türlü kurtulamayan ve yürüme çağını geçirdiği hâlde sık sık düşen çocukların adlarının ağır geldiği inancı bulunmaktadır. Büyük ve ağır bir adı taşıyan çocuğun adı kaldıramaması, çekememesi, götürememesi ya

da çocuğun sürekli olarak hastalanmasından adının yaramayıp ağır gelmesi inancı karşısında bu ad tamamen değiştirilir.⁷²

“Muhammed adını verdin mi çocuk adı pek taşıyamaz. Ad çocuğa ağır gelebilir. Kimisi Muhammed Mustafa adını verir, kimisi de vermez.” (Fatma Teyin)

1.3.14. Sütanne / Süt kardeş

MÖ 2500 yıllarına ait Hammurabi kanunlarında ilgili maddede yer alan ve sütü olmayan kadınların çocuğunu beslemek için başvurdukları sütannelik geleneğinin tarihi oldukça eskidir. Antik dönem medeniyetleri kaynaklarında dahi sütanneliğe ilişkin bilgiler mevcuttur. İslam dininde sütannelik konusunda Kur'an ve sünnet ile düzenlemeler getirilmiş, emzirme ile süt kardeşlik gibi bir akrabalık olduğu kabul edilmiştir.⁷³ Hz. Peygamberin yaşadığı dönemde, Mekke toplumunda sütanne geleneği vardır. Bizzat anne kendi çocuğunu emzirmez, emzirme için sütanne aranır.⁷⁴ Araştırma alanında rastlanılan “süt kardeş”, “sütanne”, “sütoğlum” ifadeleri süt kardeşlik kavramının köyde bulunduğu ispat oluşturmaktadır. İki çocuğun anneleri farklı dahi olsa emdikleri sütün aynı olması durumu kardeş sayılma, kardeş olma anlamına gelmektedir. Annenin işe gitmesi, hasta olması, sütünün olmaması, vb. gerekçelerle çocuğun sütanne tarafından emzirilmesi olağandır.

“Süt kardeşlik köyümüzde var. Mecbur kalındığı zaman mesela anne işe gidince ya da hastalanınca süt veremezse o zaman sütanne bulunur. Benim eşime bir tane kadın: “Ben seni süt emzirdim, sen benim sütoğlumsun.” diyor.” (Güler Kaya)

“Süt kardeşlik var burada. Benim oğlanı ben dağlarda odundayken bir kadın emzirivermiş de: “Bu benim oğlanların süt kardeşidir.” deyip duruyor.” (Naciye Kaya)

Kur'ân-ı Kerim'de Nisa Suresi'nin 23. âyeti şöyledir: *“Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz*

⁷² Karahan, a.g.m., s. 3.

⁷³ İnci Hot-İbrahim Başağaoğlu, “Tarihte Sütannelik Geleneği”, *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, C. 22, S. 2, 2014, s. 68.

⁷⁴ Hacı Murat Kumbasar, “Süt Akrabalığı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 16., 2001, s. 324.

*birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”*⁷⁵ Âyet-i Kerîme’de süt kardeşle evlilik yapmak kesin olarak yasaklanmıştır.

Medenî Kanun yürürlüğe girmeden evvel eski hukukumuzda mevcut olan ve Medenî Kanun’un neşri sırasında kabul edilen fakat yürürlüğe girmeden evvel kaldırılan süt akrabalar (yani sütana ile süt evlât ve süt kardeşler) arasındaki evlenme yasağı sun’î ve sebepsizdir ve bugün kanun açısından evlenmek caizdir.⁷⁶ Sadece İslam hukukunda süt emme yoluyla akrabalık doğmakta ve bu durum da evliliğin gerçekleşmemesi için bir neden sayılmaktadır. Türk Medenî Kanunu önce 92 ve 112/3 maddelerinde bu engeli kabul etmiş ama daha sonra bu engel kanundan çıkarılmıştır.⁷⁷

Araştırma alanında sütannenin bilinmesi durumunda iki süt kardeş birbiriyle evlenemez. Emziren anne bir olduğundan çocuklar da kardeş sayılmaktadırlar. Akraba evliliğinin yol açtığı sakat çocuk doğumlarına yol açabileceği ve Allah katında günah olduğuna dair inanç vardır.

“ Aynı sütü emdikleri için süt kardeşle evlilik olmuyormuş.” (Güler Kaya)

“Köyümüzde süt kardeşlik var. Süt kardeşlerin anası birdir ve aynı sütü emdikleri için evlenemezler. Bilmeyerek evlenen olur belki ama bilip öğrensen de nişanlı olsan bile ayrılırlar, evlenemezler. Akrabayla evlenenlerin nasıl sakat çocuğu oluyor onların da öyle olur.” (Naciye Kaya)

1.3.15. İlk Doğum Günü

Çocuğun dünyaya gelmesinden sonra geçen on iki ayın sonunda aile büyüklerinin de bir araya gelmesiyle kutlanan bir gündür. İlk yaş günü olarak da anılır. Bu günün özelliği çocuğun dünya hayatında bir yılını doldurmuş olması yani bir yaşına basmasıdır. Eski dönemleri kapsayan Türk halk geleneğinde yer işgal etmeyen doğum günü kutlamasının son dönemlerde aileler arasında popüler hâle geldiğini söylemek mümkündür.

⁷⁵ Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2006, s. 80.

⁷⁶ Ferit Hakkı Saymen, “Evlenme Hürriyeti,” **Edirne Üniversitesi Haftası Konferans Bildiri Metni**, Edirne, 1957, <file:///C:/Users/acer/Downloads/4431-12875-1-PB.pdf>, (24.12.2014), s. 42.

⁷⁷ Kumbasar, a.g.m., s. 325.

Araştırma alanında eski dönemlerde ailelerin çocukların doğdukları günleri herhangi bir şekilde kaydetmemeleri, ulaşım zorluğu, okuma yazma bilmeme, vb. sebeplerle çocukların nüfus müdürlüklerine geç kaydolmaları çoğunluğun nüfus kağıdında yazan doğum tarihinin gerçeği yansıtmaması durumuna neden olmuştur. Kıranışıklar köyünde çocuklara ilk doğum günü yapılması uygulamasının yeni yeni yaygınlık kazandığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Önceden doğum günü yok idi. Gâvurun icadı derler, çalışmaktan bildik mi ki doğdukları günü. Şimdi artık yapıyorlar onu.” (Naciye Kaya)

“Durumu iyi olan yapıyor, pasta almaya parası olmayan yapamaz. Genelde yapıyorlar. Önceden yaygın değildi de yeni yeni başladı. Bizim gelin çocuğa doğum günü yaptı ama o Bursa’dan köye gelin gitti ya bildiğinden yapmış olabilir. Köyde doğup büyüyen herkes çocuğuna doğum günü yapmaz. Yapanlar evlerini hazırlarlar, pasta alırlar, akrabalarından çağrılacak olanları çağırırlar, çocuğa mum üfletirler. Herkes hediye olarak istediğini alır götürür, para ya da altın takan da olur.” (Güler Kaya)

2. SÜNNET

İslam dininde Hz. Peygamberin yaptığı, uyguladığı ya da yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya “sünnet” denmektedir. Arapça kökenli olan bu sözcük, ilk olarak “işlek yol” anlamına gelirken daha geniş anlamıyla “Tanrının yolunu ya da insanın âdet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranış” demektir. Sünnet geleneğinin tarihi süreci MÖ 4000 yılına kadar uzanmaktadır. Zira o döneme ait Mısır kabartmalarında erkek çocukların sünnetli olduğu görülmektedir.⁷⁸

Sünnet işleminin dinsel açıdan kural hâlinde yer aldığı din Yahudiliktir. Yahudilerde Tanrının birliğinin bir belirtisi, işareti olarak sayılan sünnet pratiği, İslam ve Yahudi dinleri dışında kalan Avustralya, Okyanusya, Afrika ve Amerika’da birçok toplumdaki yerliler tarafından çeşitli amaçlarla uygulanmaktadır.⁷⁹ Sünnet zorunluluğu, Kur’ân-ı Kerim’de açıkça buyurulmamış ve belirtilmemiş olsa da “İbrahim Peygamber’in bu husustaki şeriatına tâbi ol.” ayeti ile genel bir kural olarak kabul görmüştür.⁸⁰

⁷⁸ Taş, a.g.e., s. 101.

⁷⁹ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 238.

⁸⁰ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 239.

2.1. SÜNNET YAŞI / DÖNEMİ

Çocukların dört-beş yaşından başlayarak on dört-on beş yaşına kadar geçen süre içerisinde sünnet ettirilmeleri yaygın olandır. Ancak son zamanlarda büyük kentlerde, kimi ana babalar doğumdan hemen sonra çocuğun bilinçli olarak acı çekmesini ve korkmasını önlemek amacıyla çocuklarını sünnet ettirmektedirler. Geleneksel kesimde yaşayanlar arasında kentlerde yaşayan ve rasyonel düşündüklerini savunan ailelerin uyguladıkları gibi erken sünnete pek rastlanmaz. Sünnetin yüz yüze bakan bir örnek toplumlarda ailenin üyesi bulunduğu grup içerisindeki saygınlığını tazeleyip arttırması ve çocuğunun mürüvvetini görmesi yönünden işlevi vardır. Çocuğun bakımı, sünneti, evlendirilmesi geleneksel toplumlarda ana ve babanın “boynuna borç” olarak görülmektedir.⁸¹

Sünnet işlemi, Kıranişıklar köyünde âdeti farz olarak görülmüş ve benimsenmiştir. Bu işlem, çocuğun sağlığı açısından önemlidir ve Allah’ın isteği olarak benimsendiği için çocuk uygun yaşa geldiğinde veya ailenin tercihiyle göre doğar doğmaz gerçekleştirilir. Kıranişıklar köyünde geçmiş dönemlerde sünnet olacak çocuğun kendini bildiği bir yaşa gelmesi için özellikle beklendiği bilgisine derlemeler sonucunda ulaşılmıştır. Günümüzde ise ailenin tercihiyle göre doğar doğmaz sünnet ettirilen çocuğun ailesine karşı kırgınlık hissetmemesi, ailenin de toplumda saygınlığının tazelenmesi adına çocuk kendini bilmeye başladığı zaman çocuk için bir sünnet töreni düzenlenir.

“Babam: ‘Askerlik, sünnet ,düğün. Bu üçü anne ve babaya borç.’ derdi.” (Fatma Teyin)

“Ailelerin hepsinin oğullarının sünnetini yapmak veya kızlarının düğününü yapmak özlemidir. Sünnet olmanın belli bir yaşı yoktur ama buralarda sünnet olacak çocuk on yaşını geçmez.” (Niyazi Atak)

“Eskiden çocuğun yedi yaşı, sekiz yaşı, on bir yaşı beklenirdi. Şimdi belli yaş aralıkları da var galiba ama önceden yoktu. İlkokula başlamamış çocuğu sünnet ettirmiyorlardı. Çocuk biraz kendini bilsin, iyileşirken kimse onunla uğraşmak zorunda kalmayın diye büyüyene kadar beklerlerdi. Küçük çocukla uğraşmak başka büyümüş çocukla uğraşmak başka tabi. Şimdi iki yaşında, üç yaşında ya da doğunca çocuğu sünnet ettiriyorlar.” (Raif Kaya)

⁸¹ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 240, s. 241.

“Adamın durumu olmaz da düğün yapamazsa bile çocuğunu doktora götürür, sünnet ettirir. Sonra da evinde bir mevlit okutur. Öylesi de kabul olunur ama çocuğun sünnet olmaması gibi bir şey olamaz. En geç yedi yaşına kadar çocuk sünnet ettirilir. Eskiden sünnet işlemini cemiyetin olduğu gün yaptırıyorlardı ama şimdi cemiyetin olduğu gün çocuğun canı rahat olsun diye, bir hafta öncesinden çocuk sünnet oluyor. Bazısı altı aylıkken çocuğunu sünnet ettiriyor, bazısı da bir yaşındayken. Ama dediğim gibi yedi yaşına kadar mutlaka sünnet olması lazım. Yedi yaşından yukarı çocuk daha da büyüyor. Dokuz yaş geç olur diye o yaşa kadar çocuğu sünnet ettirmeden pek bırakmazlar.” (Fatma Teyin)

“Adamın maddî durumuna göredir sünnetin zamanı. Bakarsın çocuğu dört yaşına gelir sünnet ettirir, bakarsın adamın durumu iyi değildir bir iki sene daha erteleyeyim deyip beş ya da altı yaşında yapar çocuğunun sünnetini. Çocuk da fitık falan varsa zorunlu yapanlar da olur.” (Nevzat Esen)

Toplumumuzda toplu sünnet düğünleri karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman birden çok çocuğu olan aileler “hepsi birden aradan çıksın” düşüncesiyle en küçük çocuğun yaşını pek hesaplamadan tüm çocuklarını sünnet ettirirler.⁸² Sözlü kaynaklar, geçmiş dönemlerde köyde hayır için veya ekonomik şartlar gereği yapılan toplu sünnet düğünlerinin yapıldığını belirtmişlerdir.

“Bizim büyüklerimizin zamanında köyde zenginin biri çocuğunu sünnet ettireceği zaman herkesin çocuğunu toplayıp onları da sünnet ettiriveriyormuş.” (Azime Alınca)

“Adamın iki tane oğlu var diyelim; biri bir yaşında, biri dört yaşında. Bir yaşında olan dört yaşına girer, dört yaşında olan dokuz yaşına girer de adam o zaman hepsine birden sünnet düğünü yapar.” (Niyazi Atak)

“Toplu sünnet yaparlar mesela çocuğun dayısının oğlu, amcasının ya da komşunun oğlu sünnet olacaksa hepsini birden sünnet ettirirler, bir yatağa yatarlar ama yine de herkes evinde sonradan da olsa mevlidini okutur. Çocuğun gönlü olsun diye evinde herkes mevlüt okutmaya çalışır. Toplu sünneti sevap olsun diye yaparlar. Benim kendi durumum iyiymen komşumun maddî durumu yoksa ama çocuğu da sünnet olacaksa ben onun çocuğunu da kendi çocuğumun yanında sünnet ettiririm, düğününü yaparım. Komşu da

⁸² Örnek, *Türk Halkbilimi*, a.g.e., s. 241.

çocuğunu sünnet ettirmiş olur sonra ya ertesi gün ya üç dört gün sonra kendi evinde mevlidini yine okutur.” (Fatma Teyin)

İnsanların günümüz şartlarında aktif olarak iş yaşamının içinde olmaları ve misafir olarak da olsa işi olduğunda sünnet düğününe iştirak edememelerinin önüne geçilebilmesi, çocuğun iyileşebilmesi için Kıranışıklar köyünde sünnet düğünlerinin günümüzde hafta sonları, genellikle okullar tatil edildiği dönemde veya yaz aylarında yapılması tercih edilmektedir.

“Sünnet düğünleri, insanlarımız işten vakit bulsun da gelebilsinler diye genelde hafta sonları yapılır. Çocuğun sünnet ettirilmesi için özel bir gün beklenmez.” (Fatma Teyin)

“Eski dönemlerde çocuk Pazar günü sabahdan kestiriliyordu. Sonra düğünü yapılıyordu.” (Güler Kaya)

“Önceden sünnet, evlenme düğünlerinde yapılıyordu. Gelin almanın olduğu gün, yani düğün günü, genelde pazar günü olduğu için de o gün öğlen çocuğu sünnet ettiriyorlardı, öğleden sonra da eğlence oluyordu. Şimdi de perşembe akşamı ya da Cuma günü mübarek gün, o gün mutlaka sünnet olsun diye düşünülüyor. Yani sünnet için beklenen belirli bir özel gün yok.” (Raif Kaya)

2.2. SÜNNET HAZIRLIKLARI

Sünnet hazırlıkları birkaç ay öncesinden başlar. Düğün tarihi ve günü ise en az altı ay veya bir sene öncesinden belirlenir. Sünnetçiye de bu tarih haber verilir. Düğündeki eğlence için çalgı ekibi ayarlanır; mevlit okuması için de hocaya haber verilir. Aileler hazırlıkları tamamlamak için uğraşırlar. Anne ve babanın sünnet töreni sırasında giyeceği kıyafetler hazırlanır. Çocuk için iç çamaşırı, pijama takımı, sünnet kıyafeti, ayakkabı satın alınır. Çocuk sünnet töreninin olduğu gün kendisine alınan bu özel kıyafeti giyer. Eğer birden fazla çocuğun sünneti yapılacaksa o çocukların da ihtiyaçları karşılanır. Düğün evinin ekonomik durumuna göre ev temizlenir, düzenlenir, değişecek eşyalar varsa değiştirilir. Sünnet töreninin olduğu gün misafirlere dağıtılacak ve ikram edilecek yiyecek içecekler hazırlanır.

“Anne ve baba sünnet düğününde diğer günlerden farklı, çevredekilerden daha süslü giyinirler. Çocuğun annesine ‘sünnet annesi’, babasına da ‘sünnet babası’ derler. Sünnet annesi genellikle sünnet düğünü sırasında ve kına gecesinde giymek için ayrı elbise alır. Sünnet babası da takım elbise giyer.” (Güler Kaya)

“Çocuğa çarşıdan düğünde giyeceği pelerin, pantolon, ceket, yelek, papyon, gömlek; elinde tutacağı sopa ve başına takacağı takke alınır. Bunlar hep takım gibi satılıyor. Ben bildim bileli de çocukları böyle giydiriyorlar. Annemlerin zamanında böyle takımlar yokmuş.” (Fatma Teyin)

2.3. SÜNNET YATAĞININ HAZIRLANMASI

Sünnet olacak çocuğun sünnet sonrası yatması için özel eşya ve süslerle hazırlanan yatağın adı “sünnet yatağı”dır. Sünnet yatağı hazırlığı ile için sünnet çocuğunun annesi ilgilenir. Ayrıca yakın akrabalarından olan kadınlar, arkadaşlar, komşular yatak hazırlamaya çağrılır. Sünnet yatağı yapılmadan önce hiç kullanılmamış olmasına özen gösterilen yatak örtüsü, yastık kılıfları, yorgan, çarşaf, oyali çemberler, cibinlik gibi satın alınan veya annenin sandıktan çıkardığı özel eşyalar; nazarlıklar, maşallah yazıları, yatağı ve odayı süslemek için çeşitli süs eşyaları hazır edilir. Sünnet yatağını hazırlamak için toplanan kadınlar yiyip içip kendi aralarında eğlenirler.

“Sünnet yatağını düğünden üç gün önce, mesela düğün cumartesiye, çarşamba gününden daha hazırlarlar. Evin bir odasında sünnet yatağı olur ve o odayı da sünnet için hazırlarlar. Sünnet yatağının üzerine sünnet için yaptırdıkları özel pike takımlarını, yorganı, havluları ve kanaviçeli örtüleri sererler. Sonra da yatağın etrafını tülle süsleyip tülün üstüne nazar boncuğu, kurdela takarlar. Odanın girişine veya içinde bir yere bir de yatağa yanıp sönen lambalardan takarlar. Maşallah yazısını da sünnet yatağının önüne asarlar. Sünnet yatağı yazsa da kışsa da evin için de kurulur. Çörek otunu da nazar ermesin diye çocuğun başucuna küçük bir çıkıya doldurup koyarlar.” (Fatma Teyin)

2.4. SÜNNET DÜĞÜNÜNE DAVET / OKUNTU

Sünnet düğünleri birçok açıdan evlenme törenlerine benzer.⁸³ Kıranışıklar köyü sünnet düğünleri için de aynı durum söz konusudur. Sünnet düğüne davet köyde okuntu verilerek yapılır ve bu durum düğün töreniyle ortak bir noktadır. Düğüne beklenen misafirlerin evlerine gidilerek, tek tek çağrılmasına “okuntu”; okuntuyu yapan kişilere de “okuyucu” adı verilir. Davetiyeler ve okuyucuların dağıtacağı “küsteci” adı verilen hediyeler hazır edilir. Düğün için yapılan okuntu sırasında evlere yakınlık derecelerine göre örtü, havlu, gömlek, kumaş, vb. hediyeelik eşyalar dağıtılır. Bu durum köydeki evlenme törenleri için de geçerlidir. Günümüzde uzak yerlere davetiyeler posta, kargo, internet yoluyla ya da ortak bir noktaya bırakılarak davet edilen kişilere ulaştırılır. Araştırma alanında sünnet kinasından sonraki gün sünnet mevlidine tüm köylü köyün camisinden anons edilerek davet edilir.

“Sünnet düğünü için misafir davet ederken çok yakın akraba olan erkeklere gömlek, kadınlara da kumaş ve penye alırlar. Uzak akrabalara ve komşulara havlu ya da bez konur. Fırınlarda yapılan halka parça, yarım veya bütün şekilde davetiyeyle ve küstecilerle birlikte tek tek evlere dağıtılır. Hediyelere ‘küsteci’ deriz. İnsanları çağırmaya da ‘okuntu’ denir. Düğün sahipleri dağıtılabacakları hazır edince : ‘Yengeleri gelsin köyü okusun, yaban köyleri de gidip amcaları okusun.’ derler. Yakın yere yengeyi, uzağa amcaı ya da dayıyı gönderirler. Genelde yengeler okur bizde hala, teyze pek okumaz. Okuyucu gittiği eve : ‘Falan kişinin şu gün sünneti var buyrun gelin.’ der. Hediyesini, halkayı ve davetiyesini verir. Herkes düğüne çağrıldıktan sonra da düğünün olacağı gün minareden anons edilir, evlenme düğünlerinde de bu böyledir.” (Fatma Teyin)

“Sünnet düğüne herkes davet edilir. Küsteci, yani okuntu sırasında dağıtılan hediyeler, yakınlık derecesine göre ayarlanır. Herkes çağrıldıktan sonra da caminin minaresinden köyde falanca komşunun sünnet cemiyeti vardır diye anons edilir, düğünlerde de öyledir mesela. Düğünde de sünnette de okuyucu vardır ve herkes eşine, dostuna, akrabasına yakınlık derecesine göre küsteci hazırlar. Havlu, mendil, gömlek, kadınlara basma gibi eşyalar alınıp dağıtılır.” (Raif Kaya)

⁸³ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, a.g.e., s. 184.

2.5. KONAK VERME

Sünnet düğünü için davet edilen misafirleri ağırlama işini düğün sahibine yardımcı olunması amacıyla komşular üstlenirler. Bu duruma “konak verme” adı verilir. Diğer köylerden ve şehirlerden gelen kişilerin geceyi kimin evinde geçireceği sünnet düğününe hazırlık aşamasında belirlenir. Sünnet ve evlenme düğünlerinde konak verme geleneğinin geçmişten günümüze devam ettiği derlenen bilgiler arasındadır.

“Köyde sünnet düğünlerinde konak verme vardır. Mesela düğün sahibinin dışarıdan düğün için misafiri gelecekse eğer komşusu ya da akrabası: ‘Sana konak vereyim.’ der. Gelen misafir konak veren kişinin evinde yiyip içirilir, düğün sahibinin yerine ağırlanmış olur.” (Fatma Teyin)

2.6. SÜNNET DÜĞÜNÜ / SÜNNET HAYRI

Pertev Naili Boratav, sünnet töreninin dayandığı esası şu şekilde ifade etmektedir: “Bir inanışa göre Muhammed Peygamber sünnetli doğmuş; inanış, sünnet göreneğini bu olguya bağlamak istiyor. Gerçekte ise çocukları ‘sünnet etmek’ İslam’dan önce de, Sami asıldan ve başka soylardan toplumlarda olduğu gibi, Araplarda da uygulanan bir töre idi; Muhammed bu töreyi sürdürdü. İslam dininde peygamberin yaptığı ya da yapmasını öğütlediği şeylere uymaya ‘sünnet’ adı verildiği için, oğlan çocukların erkeklik uzuvlarının ucundaki deriyi çepeçevre kesip alma işlemi, halk dilinde bu deyimle adlandırılır. Deyimin eski yazı dilinde karşılığı, Arapça “hitân” kelimesi idi.” Boratav’a göre Müslüman-Türk geleneklerinde sünnet törenlerinin en belirgin yönü, çocuğun bir törenle İslam topluluğuna katılmasını kanıtlamasıdır. Nitekim kendi dinini bırakıp Müslüman olan kişinin sünnet edilmesini ilk şart, bir çeşit yasa sayma inancı da işlemin bu anlamını belirtir.⁸⁴ Peygamberin sünnetli doğmuş olduğu inancı da geleneğin bu denli köklü olmasının bir başka gerekçesi olarak sayılabilir.⁸⁵

Hiz. Muhammed’in hadislerinde yer alan sünnet işleminin aksi hususunda toplumun hoşgörüsünden bahsedilemez. Sünneti geciktiren veya sünnet yapmayan aileler toplum tarafından hoş karşılanmaz, eleştirilir ve hatta kınanırlar. Kıranışıklar köyünde sözlü kaynakların “küçük mürüvvet” olarak tanımladıkları “sünnet olma” hadisesi, erkek

⁸⁴ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 181, s. 182.

⁸⁵ Örnek, **Türk Halkbilimi**, s. 236.

çocuklarının erkekliğe geçişi olarak görülmektedir. Bu geçiş dinsel ve törensel birçok uygulama ile kutlanmaktadır. Önceki dönemlerde dinsel yönü ağır basan sünnet hadisesi, günümüzde zenginlik, statü farklılığını ortaya koyma gibi çok çeşitli yönlerle karşımıza çıkmaktadır.

“Biz de sünnet şarttır. Çocuğunu sünnet ettirmeyene insanlar: ‘Sen Gâvur musun?’ derler. Kimi çocuk kendinden sünnetli doğar. Kimi çocuğu küçükken sünnet ettirirler, kimisi de büyünce sünnet olur. Bazı aileler önce sünnet yaptırırlar sonra da düğün yaparlar. Sünneti gösteriş için yapanlar da oluyor. Aslında peygamberimizin sünnettir. Yani çocuk sünnet edilsin, kesilsin diye yaparsın sünneti. Şimdi yapanlar salon tutuyorlar düğün için. Öyle şeyler şatafata giriyor, kimisi sünnet düğünü yapacak diye evini bile değiştiriyor.” (Fatma Teyin)

“Bizde sünnet için ‘erkekliğe ilk adım’ veya ‘küçük mürüvvet’ de derler.” (Niyazi Atak)

“Sünnet, Peygamber Efendimizin sünnetidir. Farz değildir ama sünnettir ve yapılması gereken bir şeydir, o yüzden çocuklar sünnet ettirilir. Şimdi çocuklar iki, üç, altı, yedi yaşında sünnet ettiriliyorlar. Eskiden herkes sünnet düğünü yapmıyordu. Birisinin abisi evlenecekse o kişi abisinin düğününde sünnet oluyordu veya bir aile komşusunun kınasında çocuğunu sünnet ettiriyordu. Çocuğun sünneti için özel eğlence düzenlemek, yemek vermek yeni başladı. Ben mesela abimin düğününde sünnet oldum. Bana özel bir eğlence düzenlenmedi.” (Raif Kaya)

Sünnet düğünleri günümüzde ilçe veya şehirde yapılanlar hariç köyde genellikle “avlu” adı verilen evlere ait bahçelerde düzenlenmektedir. Kıranişıklar köyünde hangi düğün yapılıyorsa yapılsın ilk iş olarak düğün evinin çatısından aşağıya büyük bir Türk bayrağı asılır. Böylelikle düğünün başladığı haberi verilmiş ve o evin düğün evi olduğu anlaşılmış olur. Araştırma alanında sünnet düğünleri “eğlenceli” ve “eğlencesiz” olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Kına gecesi eğlenceleri tüm sünnet düğünlerinde ortaktır ancak sünnet işlemi bittikten sonra okutulan mevlidin ardından kimi düğünlerde misafirlere yalnızca yemek ikramı yapılır. Bazı düğünlerde ise sünnet mevlidinin ardından yemek ile birlikte erkeklere içki servis edilir. Müzisyen eşliğinde karşılıklı oynanan kaşık oyunları ile erkekler eğlenirler. Bu sırada kadınlar da düğün evinde kendi aralarında bakır çalıp, türkü söyleyerek kaşık oyunu oynarlar, eğlenirler.

2.7. SÜNNET KINASI

Yaz aylarında ve özellikle haftasonları yapılan sünnet düğünleri Kıranişıklar köyünde genellikle cumartesi akşamı kına gecesi ile başlar. Önceki dönemlerde yalnızca kadınlar için yapılan kına gecesi eğlencesi, günümüzde aynı akşam ayrı bir yer hazırlığıyla erkekler için de düzenlenmektedir. Cumartesi akşamından törene katılmak için köye dışarıdan gelenlere konak verilir. Düğün sahibinin telaşını hafifletmek adına yapılan bu uygulama da misafirler öğünlerini farklı evlerde yiyerek ağırlanırlar. Bunun yanı sıra düğün evinde de gelen misafirlere yemek ikram edilir. Köyde sünnet düğünü öncesi yalnızca kına gecesi düzenlenmektedir. Sünnet hamamı geleneğine rastlanmamıştır. Sünnet düğününden bir gün önce yapılan kına gecesinde kadınlar kendi aralarında, erkekler kendi aralarında eğlenirler. Kadınların eğlencesi düğün evinde türkülerini bilen ve söyleyebilen bir kadının yanında da ona eşlik eden üç veya dört kadının dümbelek veya bakır çalmalarıyla başlar. Kadınlar bu türküler eşliğinde karşılıklı olarak genel adıyla kaşık oyunu adını verdikleri oyunları oynarlar. Erkekler de düğün evinin bahçesinde düğün için kurulmuş olan masalarda oturarak eğlenirler. Bu eğlenceler sırasında erkeklere yemek ve içki ikramı yapılır. Erkekler eğlence sırasında havaya silahla ateş açarlar. Araştırma alanında düğünlerde içki tüketimi ve havaya silahla ateş açılması sıkça rastlanılan bir durumdur. Kadınlar içki içmezler ve silah atışı yapmazlar.

“Bizde sünnet hamamı yok. Köyde yapan hiç olmadı.” (Fatma Teyin)

“Cumartesi akşamı, kına gecesinde kadınlar eğlenirler. Önceleri kına gecesinde erkeklere eğlence yapılmazdı ama son zamanlarda erkekler için de eğlence düzenleniyor.” (Raif Kaya)

Kadınlar arasında uzun bir müddet devam eden eğlencenin sonlarına doğru sünnet olacak çocuğa kına yakma törenine geçilir. Sünnet çocuğuna kına gecesinde giymesi için önceden alınan pijama takımı giydirilir ve çocuk kadınların bulunduğu yerde ortaya oturtulur. Kınanın üzerine konan mumlar çocuğa üfletilir. Sünnet kinasını çocuğun sağ elinin küçük parmağına yengesi yakar. Sünnet çocuğunun annesi kına yakan ve etrafta bulunan yengelerin kollarına kırmızı yemeni bağlar. Kına yakıldıktan sonra da çocuğa yakın akrabaları tarafından altın takılır. Sünnet annesi ve yengeler çocuğun başına çerez serperler. Gelen misafirlere de çerez ikram edilir. Kına yakıldıktan sonra da eğlence bir müddet devam eder.

“Kına gecesinde kadınlar eğlendikten sonra aynı gelin olucak kıza yakar gibi çocuğu orta yere oturtup küçük parmağına genellikle de sağ elinin küçük parmağına yengeleri kına yakarlar.” (Güler Kaya)

“Kına gecesi için pijama takımı alınır ve kınası yakılmadan önce çocuğa giydirilir. Saat onbir olduktan sonra karılan kınanın üstüne mum dikilir ve yakılır. Çocuk orta yere otururarak mumu üfler. Çocuğun kınasını yengesi sağ elinin serçe parmağına yakar. Şimdi avucunun ortasına da kına koyuyorlar ama sünnet çocuğun avucuna altın konulmaz. Kına yakılırken ya da yakıldıktan sonra çocuğa altın takılır. Sünnet annesi yengelere, etraftakilere, gelen akrabalara örtülerini bağlar. Çerez dağıtılır. Sonra yine oyun başlar.” (Fatma Teyin)

2.8. SÜNNET GEZDİRMESİ

Sünnet çocuğu gezmeye giderken düğün için alınmış açık renkli bir sünnet giysisi giyer ve üzerinde altın renkli veya mavi renkli bir işlemeyle yazılmış olan “Maşallah” yazısının bulunduğu bir başlık takar. Elinde özel bir kumaşa sarılmış, ucunda figürlü kabartması olan asayı taşır. Pantolonun üzerinde bir kemer veya kuşak sarıdır. Gömleğinin üzerine yelek giyen çocuğun sırtında boynundan bağlanan asası ve başlığıyla aynı renkte bir pelerin durur.

“Çocuğun kıyafetleri çarşıdan alınır. Düğün günü giymesi için pelerin, pantolon, ceket, yelek; elinde taşınması için sopa, başına da takke alınır. Bunlar zaten takımdır ve o takımı giydirirler. Biz bileli beri düğünde çocuğa böyle takım giydirirler.” (Fatma Teyin)

Sünnet kıyafetini giyen çocuk aile büyüklerinin elini öptükten sonra civar köylere veya Keles’e; Ana Sultan Türbesi’ne, Kocayayla’ya ya da Şahin Baba Türbesi’ne gezmeye götürülür. Çocuğun sünnet olmadan önce gönlünü hoş tutmak için gezdirildiği derlenen bilgiler arasındadır. Bu gezi alayla birlikte gerçekleştirilir. Eski dönemlerde atla ya da herhangi bir binek hayvanla çocuk gezdirildiği günümüzde ise çocuğun arabayla gezmeye götürüldüğü derlenen bilgiler arasındadır. Uğranılan yerlerde sünnet çocuğu ve yanında bulunan hoca çevrediklerle birlikte dua ederler.

“Kavacık köyüne, Alpagut’a, Keles’e, Şahan Babalarımız vardır bizim oralara sünnet çocuğunu götürürler, dua yaptırırlar, gezdirirler sonra gelir. Kimisi kendi

Şahanbabamıza gider kimisi Alpagut köyünün oralardaki Ana Sultan'a çocuğu götürür, gezdirir, okuturlar. Çocukla birlikte o gün kadınlar ve sünnet annesi de gezmeye gider, duaya katılırlar. Fatıha, İhlâs okunur. Sen de ne dualar biliyorsan okursun orda. Hoca da çocukla birlikte gider, orada çocuğun büyük mürüvveti de görülsün, Allah ömür versin diye uzun dua yapar.” (Fatma Teyin)

Gezdirilip eve getirildikten sonra faytondan inmeyen çocuğa âdet olduğu üzere babası, dedesi veya ninesi çocuğa sünnet hediyesi olarak “sünnetlik” adı verilen bağışta bulunur. Ailenin durumuna göre bu bağış dükkân, ev, tarla, at veya kıymetli bir hediye olabilir.⁸⁶ Kıranışıklar köyünde de sünnet çocuğu eve döndüğü vakit dedesinden yahut babasından bir istekte bulunur. Çocuk genellikle tarla, ev, araba veya telefon, vb. gibi maddî karşılığı olan isteklerde bulunur. İsteğinin yerine getirilmesi şartıyla sünnet olacağını yoksa arabadan inmeyeceğini söyler. Çocuğun dedesi veya babası isteğini yerine getireceğine dair çocuğa söz verir. Çevredikler de çocuğun korkmaması için cesaretli olması yönünde telkinlerde bulunurlar. Sünnet annesi de çocuk arabadan indiği sırada başına çerez, şeker ve para serper. Dedesinden veya babasından isteğinin yerine getirileceğine dair söz alan çocuk arabadan indirilir ve etraftakilerin tekbirleri eşliğinde eve girer.

“Çocuk sünnet olmak için dedesinden veya babasından bir tarla ister. İsteği yapılmazsa sünnet olmayacağını söyler. ‘Ben tarlayı vermezsen sünnet olmam, arabadan inmem.’ der. Çocuğa, dedesi ya da babası: ‘Tarlayı sana verdim.’ diyerek herkesin önünde söz verir. Gerçi şimdiki çocuklar genellikle telefon istiyorlar. Bizim köyde bu âdettendir ve sünnet karşılığında verilen bir hediyedir.” (Raif Kaya)

“Sünnet annesi çocuk arabadan inerken başından aşağı çerez serper ve de çocuklar toplayıp sevinirler diye de etrafa şeker ve para atar.” (Fatma Teyin)

2.9. SÜNNET İŞLEMİ

Sünnet için civar köylerde görev yapan diplomalı bir sağlık memuru eve çağrılır. Sünnetçi, işlem için evde hazırlıklarını tamamlar ve çocuğun gelmesini bekler. Çocuk eve

⁸⁶ Taş, a.g.e., s. 107.

getirildikten sonra sünnet sırasında giymesi için alınan parlak veya pamuklu kumaştan olan gecelik şeklindeki sünnet entarisini giyer.

Aralarında sünnetçinin, çocuğun babasının ve kirvesinin de bulunduğu aile büyükleri, yakın akraba olan tüm erkekler çocukla birlikte bir odaya girerler. Sünnet işlemi içeridekilerin tekbir getirmeleriyle başlar. Sünnet işlemi sırasında sünnet annesi kapının dışında bekler. Bekleme müddetince de elinde ucunda soğan takılı olan oklavayı çevirir. Köyde bu pratik sayesinde çocuğun acısının hafifleyeceğine inanılmaktadır. Aynı pratiğe Tahtacılar da rastlanır, kadınlar sünnet işlemi uygulandığı sırada avuçları arasında oklava döndürmektedirler.⁸⁷ Sünnet işlemi bittikten sonra ise çocuğa tatlı bir şey yedirilir ve sünnet yatağına yatırılır.

“Çocuk arabadan eve getirilirken ve sünnet işlemi sırasında tekbir getirilir. İçeridekiler çocuğun elini kolunu tutarlar. En az dört kişi çocuğu tutmak zorundadır çünkü ancak hakkından gelir. Etraftakiler çocuğa: ‘Ağlama oğlum, bak delikanlı olcaksın, adam olcaksın, sen iğneden, makastan mı korkuyorsun? Korkulacak bişey yok.’ gibi şeyler söylerler. Çocuğu sakinleştirmeye çalışırlar. Kimi çocuk ağlamaya devam eder kimisi azcık cesaretlense de bıçağı görünce ağlamaya başlar. Çocuk sünnet olduktan sonra yatağına yatırılır.” (Raif Kaya)

“Tekbir getirerek içeri sokarlar çocuğu, kesene kadar da tekbir getirirler. Çocuğun sünnet edildiği odanın kapısı örtülü durur. Çocuğun annesi içeri girmez. Dışarda kapının önünde çocuğun acısı azalsın diye oklavanın ucuna soğanını takar ve avucunun içinde çevirir. Benim oğlanın sünnetinde ben de soğanı taktım çevirdim.” (Fatma Teyin)

“Eskiden biz sünnet olduğumuz zamanlarda ilaç milaç nerde? Ağaçtan üskü toplarlardı da onu kanamaması için çocuğun memesine dökerlerdi. Bir de ağlamasın diye şekerli olduğu için çocuğa ağda yediyorlardı.” (Nevzat Esen)

Sünnet işlemini tamamlayan sünnetçi, çocuğun sağlık durumunu kontrol amacıyla belli bir süre bekleyerek yarayı kontrol eder ve tercih edilirse sünnet işlemini izleyen bir haftalık süreçte de çocuğun pansumanını yapar. Sünnet işlemi ve tedavisi günümüzde para karşılığı yapılmaktadır. Ayrıca sünnet annesinin hazırladığı seccade, havlu, örtü gibi eşyalar mevlidi okuyan hocaya ve sünnet işlemini gerçekleştiren sünnetçiye hediye edilir.

⁸⁷ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 184.

Sünnet olan çocuğun tedavisini genellikle babası üstlenir. Sünnet sonrasında çocuk belirli bir süre banyo yapmaz.

“Hocaya ve sünnetçiye havlu, örtü, beyaz takke, seccade gibi hediyeler parasıyla birlikte çocuğun sünnet olduğu gün verilir.” (Fatma Teyin)

“Sünnetçi Keles’ten gelen diplomalı sağlık memurudur. Bir sene önceden düğün tarihi belli olduğu için sünnetçinin de önceden haberi olur kendini ona göre ayarlar. Çocuğu sünnet eder, yarım saat sonra yarasına bakar. Bu işlem için iki yüz ila üç yüz lira alır. Sünnet sonrası çocuğun temizliğini baba üstlenir. Sünnetçi bir iki gün sonra gelip tekrar yaraya bakar. Eğer pansuman sonrası bir sorun yoksa artık çocukla annesi ilgilenmeye başlar. Çocuk sünnetten sonra bir hafta yıkanamaz çünkü yaraya su değdirmemek gerekir. Çocuğun sünnet olduktan sonra çok yatması iyi değildir, ayağa kalkabilir.” (Raif Kaya)

“Kirve, kivra, kivre” şeklinde biçimleri olan ve Türkiye’de Doğu, Güney ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görülen kirvelik geleneğinin yayılış alanı net olmamakla beraber önemli bir geçiş töreni olan sünnet vesilesiyle çocuğun ailesine dışarıdan katılan ve o günden sonra aileden sayılan; aşağı yukarı Hristiyan çocuklarının vaftiz törenlerindeki vaftiz babası ile vaftiz annesinin yerine tutan erkek kişiye “kirve” adı verilir.⁸⁸ Kirve, esas itibariyle çocuğu sünnet töreni sırasında kucağına alarak çırpınmasını engelleyen ve sünnet töreninin masraflarını kısmen de olsa yüklenen kişidir. Ayrıca bir erkek çocuğunun sünnet töreninin külfet ve masraflarını başka bir aile büyüğünün üzerine almasıyla iki aile arasında kurulan sanal akrabalığın adı da “kirvelik”tir.⁸⁹ Bir ailenin erkekleri tarafından, sünnet edilecek çocuğu sünnet esnasında kucağında tutması için bir diğer ailenin erkeklerinden birine kirve olması çağrısı yapılır ve bu çağrı şeref ve imtiyaz olarak değerlendirilerek kabul edilir.⁹⁰

Kıranişıklar köyünde kirve adıyla anılan kişi sünnet çocuğunun babasının en yakın arkadaşıdır. Düğün günü sünnetçiyle ve çocukla ilgilenmek kirvenin temel görevidir. Düğünü sahiplenir ve babanın yapması gereken birçok şeyi yapar. Düğünde misafirlere ikram edilmek üzere maddî durumuna göre büyükbaş ya da küçükbaş hayvan kestirir. Sağdıçlıktan kirveliğe nakil olmuştur. Karşılık beklenmeden yerine getirilen bir

⁸⁸ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 185.

⁸⁹ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 252.

⁹⁰ Altun, a.g.e., s. 209.

sorumluluk olduğu ve sünnet çocuğu ile kirvesi arasında sürüp giden bir bağ olduğu derlenen bilgiler arasındadır.

“Kirve, sünnet çocuğunun babasının en yakın arkadaşıdır. Sağdıçlıktan kirveliğe geçmiştir. Bekar ya da evli olabilir. Düğünde misafirleri ağırlamak için bir ya da iki kuzu keser, durumu iyi ise büyükbaş hayvan keser ve düğünü sahiplenir. Baba gelen giden misafirle ilgilenir ama o gün sünnet işiyle, sünnetçiyle ve çocukla esas olarak kirvesi ilgilenir.Çocuğa altın takar. Kirve babanın en yakını olduğu için ona diğer misafirlerden farklı olarak en iyisinden bir gömlek alınır.” (Raif Kaya)

“Sünnet çocuğunun kirvesi amcası, babasının en yakın arkadaşı veya aileden biri olabilir ve mutlaka düğüne gelir. Çocuğun babası kirve olmasını istediği kişiye önceden haber verir. Sünnet sırasında çocuğu kirve tutar, ileri doğru kirve çocuğa : “Ben senin kirvendim.” der. Aralarında o günden sonra bir bağ oluşur. Kirveye herkesten ayrı güzel bir hediye verilir.” (Fatma Teyin)

“Bizim burlarda babanın en yakınına kirve değil de daha çok ahiretlik veya sağdıç derler. O kişi çocuğu tutar ve acıyı hissetmemesi için ağzına tatlı sürer. Şimdi onların hepsi geride kaldı. Artık sünnet gününden yirmi gün önce sünnet işlemini gidip hastanede halledip geliyorlar.” (Niyazi Atak)

2.10. SÜNNET MEVLİDİ / SÜNNET YEMEĞİ

Sünnet işlemi sırasında okunmaya başlayan mevlit bittikten sonra gelen misafirlere köydeki tüm tören ve düğünlerdeki gibi sünnet mevlidi sonrasında “takım yemeği” ikram edilmektedir. Bu yemek düğün için tutulan bir aşçı tarafından hazırlanarak servis edilir. Takım yemeği şu çeşitlerden oluşmaktadır :

- 1) Çorba (mercimek veya ezogelin)
- 2) Et yemeği
- 3) Pilav
- 4) Salata
- 5) Ayran veya cacık
- 6) Tatlı
- 7) Meyve.

Araştırma alanında sünnet işlemi sonrasında maddî imkanlardan dolayı yemek verip mevlid yapamayan aileler çocukları sünnet olduktan on beş gün sonra evde sünnet mevlidi yaparlar. Komşu ve yakın akrabalar mevlide davet edilirler. Mevlit bitiminde gelen misafirlere çörek, meyve suyu, çay veya limonata ikram edilir.

Dürü

Kıranışıklar köyünde düğünlerde takı töreni için hazır edilen tahtadan yapılmış ve üstü kadife kumaşla kaplı tabloya “dürü” adı verilir. Sünnet düğününde de mevlidin okunması ve yemek ikramı sırasında misafirler takılarını dürüye takarlar. Düğün evine ait olan dürünün başında düğün sahibinin güvendiği iki kişi bekler. Bu kişilerden biri dürüye takılan her takının kim tarafından takıldığını düğünden sonra düğün sahibine teslim etmek üzere elindeki dürü defterine yazar. Diğeri ise takı takan misafirlere yardımcı olarak dürünün başında bekler. Yakın akrabalar genellikle dürüye altın takarken diğer misafirler de maddî durumlarına göre para asarlar. Dürüye para ya da altın taktıktan sonra sünnet çocuğunu ziyaret eden bazı misafirler ise yatakta yatan çocuğun yanında açık vaziyette duran başlığının içine hediye veya para bırakırlar.

“Çocuk önceden değil de düğün günü sünnet edildiyse düğün sırasında sünnet yatağında yatar. Akrabalar çocuğun yanına giderek yattığı yastığın yanındaki yastığına para ya da altın dikerler veya hediyesini bırakırlar. Köyde sünnet düğünlerinde de dürü vardır. Misafirler takacakları asıl hediyeği dürüye takarlar ama çocuğun gönlü olsun diye de beş, on milyon da takkesinin içine bırakırlar. Takısını takan yemeğini yer, çocuğu görür.” (Fatma Teyin)

2.11. SÜNNET ZİYARETLERİ

Sünnetten bir hafta on gün kadar sonra düğüne katılamamış olan akrabalar, komşular çocuğu ve ailesini ziyarete yani “geçmiş olsun”a gelirler. Düğünde dürüye katılamamış olanlar gelirken hediye getirirler. Altın, battaniye veya çeşitli ev eşyaları, çocuk için alınan oyuncaklar getirilen hediyeler arasında sayılabilir. Bu ziyaretler sırasında çocuğun ailesine ve çocuğa:

- Geçmiş olsun.

- Allah büyük mürüvvetini de göstersiz.
- Hayırlı uğurlu olsun.
- Erkek oldun.
- Oğlum, artık adam oldun. gibi sözler söylenerek sünneti kutlanmış olur.

“Çocuğun ziyaret edilmesi ile düğün sona ermiş olur. Düğüne katılamayanlar sünnet sonrası çocuğu evde ziyaret ederek hediyesini getirirler. Düğüne gelemeyenler de düğünden bir hafta on gün sonra ‘geçmiş olsun.’ demeye gelirler. Çocuğun ailesine: ‘Geçmiş olsun.’, ‘Allah büyük mürüvvetini de göstersiz.’ derler. Kimisi altın, kimisi battaniye, kimisi de kapacak hediye getirir. Sünnet olan çocuğa :‘Oğlum artık adam oldun.’, ‘Erkek oldun.’ derler.” (Fatma Teyin)

3. ASKERLİK

Sözlük anlamıyla askerlik “asker olma durumu”, “askerlik hizmeti”dir.⁹¹ Askerlik hizmetini yerine getiren kişi “asker”dir. Asker sözcüğü orduda görev yapan erden generale kadar herkes için kullanılmaktadır.⁹²

Askerlik çağı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her erkeğin 20 yaşına girdiği yılın Ocak ayının birinci gününden başlayarak 41 yaşına girdiği yılın Ocak ayının birinci gününde biten dönemi⁹³ kapsar. Vatan için yapılan en büyük ve kutsal hizmet askerliktir. Onun için Bursa il ve ilçelerinde askerliğe ayrı bir önem verilir.⁹⁴ Kıranışıklar köyünde de askerliğe bakış değişmez. Vatan hizmeti olduğu için kutsaldır ve askere çocuğunu yollayan ailelerin gurur kaynağıdır.

“Askere gitmek kutsaldır bizim köyde. Eskiden askerlik yapmayanlar adam yerine konulmayıp onlara kız verilmiyormuş. Şimdi bu anlayış biraz değişti tabi. Ama yine de asker çocuğu olan anne ve babalar çocuklarıyla övünür, çocuğu askere gitmeyenler üzülür.” (Raif Kaya)

⁹¹ Türkçe Sözlük, s. 166.

⁹² Türkçe Sözlük, s. 166.

⁹³ Türkçe Sözlük, s. 167.

⁹⁴ Taş, a.g.e., s. 113.

“Askerlik bizim köyde kutsal bilinir, önemlidir. Ne demiş evvelki kadın: ‘Kınayı bir kurbanlık koça, bir askere, bir de geline yakarlar.’ Bizde çocuğu asker etmek önemlidir. Kimisinin çocuğu sakat falan oluyor da oğlu askere gidemedi diye üzüliyor. Evlâdını askere gönderen de seviniyor.” (Fatma Teyin)

“Bundan otuz sene önce askere hep birlikte gidilirdi. ‘Tertip’ denirdi birlikte askerlik yapanlara. Mesela köyde on beş kişi asker olacaksa on beşi de aynı gün askere giderdi. Şimdi isteğe göre dönem dönem askere alıyorlar. Bir, iki tanesi şubatta gidiyor mesela askere; üç ay sonra bir, iki tanesi daha gidiyor.” (Niyazi Atak)

3.1. ASKER İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR

Askere çağrılan ve görev yeri kesinleşen genç ve ailesi askerlik için hazırlıklara başlar. Kırsal kesimde aileler o yıl askere gidecek çocukları için elde edip sattıkları mahsulden gelen bir miktar parayı köşeye koyarlar.⁹⁵ Kıranışıklar köyünde de askere gidecek genç için gerekli maddî hazırlıklar tamamlandıktan sonra asker anneleri çorap, eldiven, iç çamaşırı, traş takımı, havlu, içlik, eşofman takımı, boyuna takılan cüzdan, sabun, banyo malzemeleri, tırnak makası, iğne, iplik, diş fırçası, diş macunu, kirli çantası, vb. eşyaları hazırlar.

“Askere gitmeden evvel çanta hazırlanır. Çantaya tırnak çakısı, eşofman takımı, makara, iğne, iç çamaşırı, sabun, tıraş köpüğü, havlu koyulur. Asker ocağından kıyafet verdikleri için gündelik kıyafetler çantaya koyulmaz.” (Fatma Teyin)

3.2. GÖNÜL ALMA

Kıranışıklar köyünde vatanî görevini yerine getirmeye giden gençleri uğurlamak ve karşılamak için çeşitli merasimler düzenlenir. Bunlardan ilki “gönül alma” uygulamasıdır. Akrabalar ve yakın komşular askere gidecek gencin evine gitmesine bir ya da iki hafta kala ziyarete giderler. Ziyarete gelenler yanlarında gözleme, ayran gibi yiyecek içecek malzemeleri götürürler. Ayrıca iç çamaşırı, havlu, vb. eşyaları da askere hediye ederler. Bazıları da asker olacak gence para verir.

⁹⁵ Taş, a.g.e., s. 116.

“Akraba derecesine göre askere gidecek gencin evine misafirliğe gidilir. Ziyarete giden kişi bakkaldan yiyecek veya içecek alır götürür. Buna ‘gönül alma’ deriz. Eskiden başka şeyler hediye götürmüş de şimdi bakkaldan alınıyor.” (Niyazi Atak)

“Bir hafta veya on beş gün önce insanlarımız askerin evine ziyarete gelmeye başlar. Gözleme yapıp getiren olur. Ziyarete gelen kişi elinden ne geliyorsa veya gönlünden ne kopuyorsa onu alır hediyesiyle birlikte getirir.” (Fatma Teyin)

“Köydekiler askere gidecek gencin evine akşamları oturmaya giderler, giderken de yanlarında evde ne varsa mesela tavuk, makarna, atlet, iç çamaşırı gibi hediyeler götürürlər. Evde toplanırlar, sohbet ederler.” (Raif Kaya)

Gönül almanın dışında ayrıca askere gidecek olan genci akrabaları ve komşuları yemeğe davet ederler. Genç, askere gitmeden evvel davet edilen her eve yemeğe giderek akrabaları ve komşularıyla görüşüp helalleşir.

3.3. ASKER DUASI

Asker yolcu edilmeden bir hafta önce köyde “Gedik” adı verilen yerde toplu asker duası yapılmaktadır. Toplu asker duasının yapılacağı camiden anons edilerek duyurulur. Böylece tüm köy halkı asker duasına davet edilmiş olur. Kadınlar da asker duasına katılırlar ancak bu dua sırasında erkeklerle kadınlar ayrı yerlerde dururlar. Hoca ve toplanan cemaat gencin ya da gençlerin sağ salim asker ocağına gidip aynı şekilde baba ocağına dönmeleri için dua eder. Dua bitiminde de asker olan gencin annesi ve yengeleri duaya katılanlara ve etraftaki çocuklara çerez, bisküvi gibi çeşitli yiyecekler dağıtır. Askere gidecek genç duaya katılan büyüklerin elini öper ve herkesle helalleşir.

“Köyde bizim ‘Gedik’ dediğimiz bir yer var. Orada asker yolcu edilmeden toplu asker duası yapmaya gidilir.” (Güler Kaya)

“Asker uğurlanmadan bir hafta önce toplu dua yapılır. ‘Yarınki asker duasına bütün köylü davetlidir.’ diye minareden anons ederler. Ertesi gün hoca gelir oraya, kadın erkek karışık, koca köy ‘Gedik’ dediğimiz yere çıkar ve orada asker duası yapılır. Kimi asker annesi sevabına etraftaki çocuklara bisküvi, halley dağıtır. Asker olacak çocuk köylülerin ellerini öper, helalleşir.” (Fatma Teyin)

3.4. ASKER EĞLENCESİ / ASKER KINASI

Köyde askere gidecek olan genç veya gençler yakın arkadaşları ve akrabalarıyla birlikte kendi aralarında toplanırlar. Köylüden toplanan malzemeler ve ortak para ile eğlence için hazırlık yaparlar. Aşçı tutulur, yiyecek malzemeleri ve içecekler hazırlanır. İnce saz ekibiyle anlaşılır. Tüm bu hazırlıkların yapıldığı gün camiden asker eğlencesinin yapılacağı anons edilir ve tüm köy halkı bu eğlenceye davet edilmiş olur. “Köylü kahvesi” olarak bilinen yerde asker eğlencesi düzenlenir. Bu eğlencenin “asker eğlentisi” olarak bilindiği ve ifade edildiği derlenen bilgiler arasındadır. Hazırlanan yemekler ikram edildikten, içkiler içildikten sonra eğlencenin bitimine doğru daha önce askere gitmemiş olan arkadaşları veya yakın akrabaları askere gidecek gence kına yakar. Eğlence yapılamıyorsa da askerin kınası evde yakılır. Asker annesi kına merasiminde ve eğlence sırasında askerin yakın arkadaşlarına ve akrabalarının kollarına üzerinde ay-yıldız işlemesi olan kırmızı, oyali örtü atar. Eğlence sırasında erkekler silah atışı yaparlar.

“Asker olacak genç ya da gençler için askere gitmeden bir hafta veya on beş gün önce köyde erkekler arasında asker eğlencesi düzenlenir. Eğlencenin yapılacağını minareden anons ederler. Koca pınarın orda köylü kahvesi dediğimiz bir yer vardır. Oraya masalar koyarlar. Köylüden o gün ne yenip içilcekse de o malzemeleri almak için para toplanır. Bir yemekçiye yemek yaptırılır, erkeklerin hepsi yemeklerini orda yer, içki içerler, silah atarlar. Kendi aralarında eğlenirler ama kadınlar asker eğlencesine gitmezler.” (Fatma Teyin)

“Askere gideceklere asker eğlencesi yapılır. Bir gün belirlenir ve o gün çalgılı, içkili eğlence olur köyde. Eğlencede askere kına yakılır hani kurbanlığa da kına yakılır ya o yüzden. Asker annesi o gün için işlemeli, oyali bezler hazırlar. Eğlenceye gelenlerin omuzlarına o bezleri takar. Oynayanlara ve kına yakanlara verilen bezler düğünlerdekinden farklıdır. Bu bezlerin üzerinde ay yıldızlı işlemleri vardır. Asker eğlencesi köy meydanında yapılır. Erkekler olur o eğlencede ama kadınlar da kına yakılacağı vakte dek kenardan seyrederler. Normalde kadınlar girmez eğlencenin içine ama kına yakılacağı zaman yardım ederler. Erkeğin kına yakmasıyla kadınınki bir değildir çünkü. Kınayı askere gidecek olan gencin genellikle daha önce askere gitmemiş olan arkadaşları yakar.” (Raif Kaya)

“Askeri uğurlamadan önceki akşam kınası yakılır, sabahleyin de askere gönderilir. Kınasını kimin yakacağı da düğünlerdeki gibi fark etmez. Amcası da yakabilir, yengesı de yakabilir.” (Fatma Teyin)

“Daha eskiden eğlence yapılmazdı ama son yıllarda askerler kendi aralarında bir akşam eğlence düzenliyorlar. Müzisyen getiriyorlar, münasip bir yerde asker eğlentisi yapıp eğleniyorlar.” (Niyazi Atak)

3.5. ASKERE UĞURLAMA

Asker uğurlaması sırasında askere giden genç, gelinin baba evinden çıktığı gibi tekbir ve dualarla evden çıkarılıp uğurlanmaktadır. Genç evden çıkmadan önce köyün hocası gelip etraftakilerle birlikte dua yapar. Askerin omuzlarına kırmızı renkli örtü bağlanır. Askerin bineceği arabanın üzerine de Türk bayrağı asılır. Askere uğurlamanın yapılacağı vakit camiden anons edilerek tüm köy halkına duyurulur. Uğurlama törenine katılanlar kadın ve erkekler karışık şekilde köy meydanına kadar askerle birlikte yürüyerek onu arabaya kadar yolcu ederler. Bu uğurlama töreni sırasında köyde hemen her törende olduğu üzere erkekler havaya silah atışı yaparlar. Askere gidecek genç kendisini uğurlamaya gelen büyüklerinin ellerini öper, herkesle helalleşir. Bu sırada herkes gönlünden koptuğu kadar parayı harçlık olarak gencin cebine koyar veya eline verir. Bazı aileler çocuklarını bineceği taşıtın beklediği otobüs terminaline kadar uğurlarken bazıları da teslim olacağı kıtaya kadar götürürler. Askerlikle ilgili köye özgü herhangi bir türkü ya da ağıt bulunmamaktadır. Asker uğurlama sırasında kurban kesme âdeti yaygın değildir ancak kişiden kişiye göre de değişiklik göstermektedir. İsteyen aileler maddî durumlarına ve tercihlerine göre askere giden ya da askerden sağ salım dönen çocukları için kurban kesebilirler.

“Asker evinden çıkarken hoca gelir, asker için dua yapar. Hocayla birlikte hısım akraba da duaya katılırlar. Askerin omuzlarına kırmızı örtü koyulur, evden meydana kadar yürüyerek onu geçiririz. Bayrağımızı arabaya bağlar askeri uğurlarız. Kimisi terminale kadar onunla gider kimisi de asker ocağına kadar götürür, bırakır, gelir.” (Fatma Teyin)

“Asker uğurlarken kurban kesilmez bizde öyle bir âdetimiz yoktur. Maddîyat meselesi tabi isteyen olursa da keser çocuğu için. Kimse karışamaz.” (Niyazi Atak)

“ Askerin ailesi varsa kendi arabasıya yoksa da bir yakınınınkiyle gedikte helalleşildikten sonra askerle birlikte onu ocağına teslim etmek için yola çıkar. Eğer asker çok uzağa gidiyorsa da ilçeye kadar yakın akrabalarla birlikte gider ve oradan uğurlanır.”
(Recep Koyakbaşı)

“Askerin gideceği tarihte köyün çıkışına kadar asker geçirilir, silahlar atılır, helalleşilir. Askerler büyüklerin ellerini öper. El öptüren kişiler de askere yolluk olması için gönlünden koptuğu kadar para verir.” (Raif Kaya)

“Askerin arkasından özel bir türkü söylenmez . Tüm Türkiye’nin bildiği çok asker türküsü var ama buraya özgü yok.” (Niyazi Atak)

3.6. ASKER BEKLEME / ASKER KARŞILAMA

Asker olan gencin anne ve babası evlatları askerdeyken görevini sağ salım tamamlayıp evine dönsün diye sürekli dua ederler. Asker yolu bekleyen sözlü ya da nişanlı kız da gencin anne ve babası gibi şafak sayar. Günümüzde askere giden gençlerle haberleşmek önceki dönemlere oranla daha kolaydır. Önceki dönemlerde askerdeki gençlerle yalnızca mektupla haberleşilebildiği ve bu yüzden de askerden gelen mektupların aileler tarafından heyecanla beklendiği derlenen bilgiler arasındadır. Kıranışıklar köyünde henüz askerliğini tamamlamamış olan bir gencin evlenmesine müsaade edilmektedir. Bu durumun köyde olumsuz karşılanmaz ancak asker eşi asker yolu bekler. Köyde özellikle önceki dönemlerde askere gitmeden evlenenlerin hatta çocuk sahibi olanların sayısının çok olduğu günümüzdeyse askere gitmeden evlenenlerin sayısının eskiye oranla çok daha az olduğu derlenen bilgiler arasındadır.

“Eşim askere gitmeden önce iki tane çocuğum vardı benim. Kadın evlenince ne yapsın asker yolu bekliyor.” (Fatma Teyin)

“Eskiden mektuptan başka bir iletişim aracı yoktu. Postacı geldiği zaman insanlar ‘Bana da mektup var mı?’ diyerek postacının yanına koşardı. Ben askerdeyken köyün yüzde ellisine mektup yazardım.. Kendi arkadaşlarıma, amcama, dayıma, halama, teyzemin çocuğuna yani herkese ayrı ayrı mektup yazardım.” (Niyazi Atak)

“Bizim mektupları cumadan cumaya alan bir bakkalımız vardı. Her cuma kardeşim Osman’ı bakkala yolluyordum. Nişanlımdan mektup bekliyordum o zaman. O da ağabeyine

yazıyormuş gibi mektubunu yazardı ama aslında bana yazardı. Mektup gelecek diye çok heyecanlanırdım, cumayı getirmezdin. Askerdekiler mektuplarında her şeyi sorar, yazarlardı. Aileleri ve sevdikleri için de resim yollarlardı.” (Azime Alınca)

Askere giden gencin dönüşü ailesi için oldukça sevindiricidir. Uğurlamada olduğu gibi genci karşılama sırasında da birtakım pratikler mevcuttur. Askerin döndüğünü öğrenen arkadaşları ve yakın akrabalar onu karşılamak için toplanırlar ve hepsi sırayla gence “hoş geldin” derler. Karşılama sırasında karşılıklı hasret giderilir. Erkekler asker karşılama sırasında tıpkı askere uğurlamada olduğu gibi havaya silahla ateş açarlar.

3.7. ASKER MEVLİDİ

İlerleyen günlerde de asker sağ salim evine döndüğü için mevlit okutulur. Bu mevlidi dileyen aileler askeri uğurlamadan önce de okutabilirler. Yaygın olanı asker sağ salim evine döndükten sonra okutulmasıdır. Mevlide gelen misafirlere et yemeği, pilav ve tatlı ikram edilir.

“Anne ve babaların bir gözü televizyonda bir gözü radyoda hep haber bekleyip şafak sayarlar. Asker de sayar, annesiyle babası da sayar, askerin bir sevdiği varsa o da sayar. Asker göndermek gurur vericidir ama beklemek zordur. Sevinçle üzüntüyü bir arada yaşarsın. Oğlan askerliğini tamamlayıp eve döndükten sonra ailele sağ salim geldiği için mevlit okuturlar, konu komşuya mevlitte yemek ikram edilir.” (Raif Kaya)

“Askere uğurlamadan ya da döndükten sonra mevlüt okutulur. Pilav, et, tatlı ikramı yapılır. Kimi aile oğlan askere giderken okutur mevlidi, kimisi de evine dönünce okutur.” (Fatma Teyin)

4. EVLENME

İnsan yaşamındaki en önemli geçiş döneminden biri evlenmedir. Evlenme bireylerin yeni bir hayata başlamasına ve toplumda bulundukları statülerin değişmesine sebep olmaktadır. Uzun bir süreci kapsayan evlilik beraberinde birçok pratiği de getirerek bireylerle birlikte bireylerin ailesini ve çevresini de yakından ilgilendirmektedir. Her toplumda, evlilik süresince farklılıklar gösteren birçok pratik karşımıza çıkmaktadır. Bu

pratiklerin amacı yeni kurulan yuvanın mutlu, huzurlu ve uzun ömürlü olmasını sağlamaktır.

Kıranışıklar köyünde “büyük mürüvvet” olarak adlandırılan evlilik ailelerin gurur kaynağı, gençlerin ve evliliğe aday her bireyin gönülden istedikleri bir kurumdur. Oldukça önemli görülen bu kurumun kurulması sırasında geçirilen her aşamaya ait uygulamalar özen gösterilerek yerine getirilmektedir. Aileler, çocukların doğumundan itibaren onların evliliklerini hayal etmekle birlikte evlilikteki her aşamanın eksiksiz şekilde yerine getirilebilmesi için çok öncelerden çalışmaya, biriktirmeye ve hazırlık yapmaya başlamaktadırlar. Yeni doğum yapan bir anneye veya sünnet olan bir çocuğun annesine “Allah büyük mürüvvetini de göstersiz.” şeklinde çevrenin yaptığı dua evliliğe verilen önemi ve gösterilen özeni ortaya koymaktadır.

4.1. EVLENME BİÇİMLERİ

Ülkemizde “görücü usulü, kız kaçırma, oturakalma, dezmal kaçırması, beşik kertme, berdel, kepir ve taygeldi” şeklinde sekiz adet evlenme biçiminin varlığından bahsetmemiz mümkündür. “Tanışarak evlenme” büyük kentlerde giderek artış gösterse de gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde görülen en yaygın evlenme biçiminin “görücü usulü ile evlenme” olduğu söylenebilir.⁹⁶ Kıranışıklar köyünde “görücü usulüyle evlenme, kaçarak evlenme, anlaşarak evlenme” gibi evlenme biçimleri yaygın olanlardır. Günümüzde köyde gençlerin görüşerek anlaşmaları ile yapılan evlilikler yaygın olsa bile bugün ve yakın geçmişte büyük oranda görücü usulü yapılan evlilikler mevcuttur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde sıklıkla görülen “beşik kertme” olayına Bursa’da az rastlanmaktadır. İki aile veya iyi iki arkadaş aynı hafta veya aynı ay içerisinde doğan farklı cinsiyetteki çocuklarını daha beşikteyken birbirleri ile sözlerler. Çocuklar büyüdüğünde bu söz evlilikle sonuçlanabildiği gibi unutulabilir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’ndeki sıkı kurallar Bursa’daki beşik kertme olayında gözetilmemektedir.⁹⁷ Kıranışıklar köyünde eski dönemlerde “beşik kertme” adı verilen evlenme biçiminin var olduğuna dair bilgiler derlenmiştir. Ancak sözlü kaynaklar

⁹⁶ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 255-261.

⁹⁷ Taş, a.g.e., s. 127.

günümüzde gençlerin beşik kertmeleriyle evlenmediklerini ayrıca bunun kalıcı ve mantıklı bir uygulama olmadığını aktarmışlardır.

“Beşik kertmesi oluyordu eskiden. Çocuk küçükken daha evleneceği kimse belliyordu. Ama sonra zamanı geldi mi ayrılıyorlar. İşte kaç tane ayrılan oldu beşik kertmesinden. O yüzden de artık yapmıyorlar. Şimdi zaten oğlanla kız anlaşıyorlar. Oğlan gelini kendisi buluyor o işte sana sıra kalmıyor. (Naciye Kaya)

“Köyde elli, altmış sene önce çocuğuna beşik kertmesi yapan ve onu beşik kertmesiyle evlendirenler olmuş ama şimdi öyle yapanlar yok. Biz bugün torunlarımıza beşik kertmesi yapmayız.” (Niyazi Atak)

“Eskiden beşik kertmesi varmış köyde ama şimdi yok. Şakasına söylense de eskisi gibi uygulaması yapılmıyor. Eskiden beşik kertmesi yapıldığında sonuna kadar gidiliyormuş.” (Raif Kaya)

“Köyde eskiden beşik kertmesi yapılıyormuş ve yapıldıktan sonra öyle de gidiyormuş, evlendiriyorlarmış. Önceden beşik kertiği kızın ana babasına ‘Ana,baba.’ diyormuş ama şimdi böyle bir uygulama yok.” (Azime Alınca)

Kıranışıklar köyünde dul kalan kişilerin “taygeldi” evlenme biçiminde evlendikleri derlenen bilgiler arasındadır. Sözlü kaynaklar yaşlı veya çocuklu dul kadınların çoğunlukla bir daha evlenmeyi tercih etmediklerini ancak gençken dul kalındığında ikinci ya da daha fazla evliliğin yapılabildiğini aktarmışlardır. Bursa’da geçerli sebebi olmayan bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi çevrede iyi karşılanmaz. İlk eşinden çocuğu olmayan erkeğin çocuk sahibi olmak üzere ikinci bir hanımla imam nikâhı ile evlenmesi, kadının sağlıklı olması gibi sebeplerle erkek ancak ikinci bir kadınla evliliğini gerçekleştirebilir. Aksi takdirde böyle bir teşebbüs yörede hoş karşılanmaz.⁹⁸ Araştırma alanında da hemen her yörede olduğu gibi erkekler kadınlara göre evliliği ve boşanmayı daha kolay gerçekleştirebilirler ancak ortada geçerli hiçbir sebep yokken evli bir erkek karısı sağken başka bir kadınla evlenmez. Böyle bir durumda erkek gerek çevresinden gerekse ailesinden olumsuz tepkiler alabilir. Çocuğu olmayan bir kadın, en azından eşinin evlat sahibi olabilmesi için ailesini dağıtmamak şartıyla başka bir kadınla imam nikâhıyla evlenmesine ve o kadından çocuk sahibi olmasına razı gelebilir.

⁹⁸ Taş, a.g.e., s. 127.

“Benim çocuğum oldu ama yaşamadı. Bizim mahallede bir kadına çocukların benden dolayı yaşamadığını ve onu kendi eşimle evlendirmek istediğimi, olursa onların çocuğunu sevgiyle büyütçeğimi söyledim. Kadın kabul etmedi. Kocamı çok sevdiğim bu yüzden ayrılmak istemediğim için konuştum kadınla. Ama sonra iki çocuğum oldu ve yaşadılar.” (Hanife Acar)

“Ben on altı yaşında evlendim, on sekizimde bekâr kaldım. Önce evladım öldü sonra hanımım. O öldükten sonra da birini kaçırdım geldim ama onu kafam sarmadı sonra geri yolladım. En son da bu hanımla evlendim işte.” (Ahmet Kaya)

“Eşi ölmüş kişiler çok var bizim köyde ama artık yaşlandıkları için evlenmezler. Ben ikinciye evlendiğimde gençtim. Yirmi yaşında vardım. Çocuğu olanlar ikinciye kocaya gitmezler. Bana kalsa benim de bir kızım vardı o yüzden ikinciye kocaya gitmeyecektim. Beni buraya kaynanam verdi. ‘Kızım, ben yarın ölücem senin kız da kocaya gidicek, sen napacaksın?’ dedi. Yaşlıyken dul kalıp da kocaya gidenler için: ‘Yaşlı karıya bak gitti buldu birini de evlendi.’ derler bizim burada. Genç iken dul kalıp da evlenirsen bir şey demezler. Bir de burada kuma olmaz. Evde bir tane kadın var iken ikincisi gelirse o zaman o kadını evde tutmazlar. Adamın karısı ölürse o zaman olur, yeniden evlenebilir. Eşlerden biri ölürse evleniliyor. Nasiple oluyor işte bunlar.” (Naciye Kaya)

Günümüzde görücü usulüyle evlendirilmek istenen ve aileleri ya da yakın akrabaları tarafından tanıştırılıp birbirleriyle telefonla ya da yüz yüze görüşen gençlerin evlilik kararı vermeleri beklenmektedir. Karar aşamasında son söz gençlerin olsa dahi alınan kararda ailenin etkisinin varlığından bahsetmek mümkündür. Eski dönemlerde görüşmelerin kısıtlı yapıldığı, sözlü ve nişanlı kızların sözlülerinden ve nişanlılarından uzak durdukları; özellikle kayınpeder ve kayınbiraderin bulunduğu yerden uzaklaşılmasına dikkat edildiği derlenen bilgiler arasındadır. Ayrıca sözlü kaynaklar günümüzde büyükler tarafından eleştirilseler dahi söz ve nişan merasimi gerçekleşmemiş gençlerin birçoğunun henüz evlilik kararı almadan köyde serbestçe görüştükleri bilgisini vermişlerdir. Bu durum köyde anlaşarak evlenme biçiminin varlığının göstergesi sayılabilir.

“Şimdi kızla oğlan telefonla veya bilgisayarla konuşuyorlar, onlar daha meşhur yani. Önce görüşüyorlar sonra anneyi, babayı veyahut yakın bir akrabasını gönderip kızı istettiriyorlar. Benim zamanımda öyle değildi. Biz eşimle evlenene kadar bir araya gelmedik. Kızla oğlan ancak evlendikten sonra görüyordu birbirini. Kız istenince bir

seferde verilmüyordu, ikinciye kız evine geliniyordu. Oğlan tarafı kız tarafına bohça getiriyordu, söz o zaman kesiliyordu. Şimdi her şey serbest. Şimdi oğlan kızın evine evlenmeden de gelebiliyor.” (Güler Kaya)

“Şimdi oğlanla kız anlaşıyor, konuşuyor öyle evleniyor. Bizim zamanımızda baban verirse evlenirdin, vermezse evlenemezdin. Anne baba kimi isterse kız o aileye verilirdi. Nişanlandın mı da kayınbabayı, kayını gördüğünde kaçırdın. Eskiden öyle şeylere dikkat edilirdi. Şimdi nerde o günler?” (Naciye Kaya)

Kaçarak evlenme, Kıranışıklar köyünde günümüzde nadirde olsa iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Evlenmek isteyen kız ve erkek kendi ailelerinden gizli bir şekilde kendi istekleriyle kaçarlar. Ya da kızın isteği olmadan erkeğin zorla kızı kaçırmasıdır. Bazı aileler kızlarının kaçtığı ya da onu kaçırان kişiyle evlenmesine razı gelirken bazısı da kızını tekrar geri alabilmektedir. Günümüzde aileler kızlarını kendi kararları doğrultusunda evlendirdikleri için köyde zorla kız kaçırarak veya birlikte kaçarak evlenenlerin sayısı gittikçe azalmaktadır. Kendi rızasıyla evlenmek istediği kişiyle kaçan kız ile ailesi arasında yıllar süren dargınlıklar yaşanabilmekte ancak çoğunlukla bu dargınlıklar araya yakın akrabaların girmesiyle veya torunun dünyaya gelmesiyle sona ermektedir. Sözlü kaynaklar kızı kaçan ya da kaçırılan bazı kimselerin dargınlıklarının ömür boyu sürdürebildiği bilgisini de vermişlerdir. Kızın ailesine haber vermeden gönüllü olarak kaçması köyde ve yakın akrabalar arasında hoş karşılanan bir durum değildir. Çoğunlukla kızın terbiyeden yoksun olduğu düşünülür. Kızın ailesinin namusuna hâle geldiği düşüncesi yaygındır. Erkek tarafının ekonomik açıdan düğün yapamayacak kadar güçsüz olması durumunun kız kaçırmanın yaygın bir sebebi olduğu söylenebilir. Kıranışıklar köyünde yıllardır sürüp giden kan davasının kız kaçırma olayından ileri geldiği derlenen bilgiler arasındadır. Köyde evliliğe dair kesin olarak söylenebilecek bir durum da kan davalı sülâlerden kız alınıp verilmediğidir. Köyde kız kaçırma eylemine “kız kaldırma” da denmektedir.

“Köyde kız kaçırma var ya olmaz mı. Kaç tane kızımız kaçtı bizim. Çocukla birbirlerini istiyorlar. Kimseye haber vermeden eşyalarını topluyorlar ve kaçıp gidiyorlar. Oğlanın anasının babasının evine de gitmiyorlar. Oğlan kızı uzak bir yere alıp götürüyor. Benim sülâlemde de dört beş tane kız kocaya kaçtı. Ailelerle çocuk olmadan araya hısım akrabaların girmesiyle barışılıyor. Köyde kaçan kızın arkasından : ‘Kancık kaçmış gitmiş. Yosma işte nolcak kocaya gitmiş.’ deniyor. Kızın kaçması kötü bir şey tabi güzel mi? Senin

anan, baban var. Kalkıp gideceğine istediğin oğlanı söylesene ailene. Bazısı da kızını geri alıyor. Bazısı da kesinlikle barışmıyor. Biri vardı köyde kızını camdan indirdiler. Kız evlendi, çocuğu oldu ama babası bir daha kızının yüzünü hiç görmeden mezara girdi.” (Naciye Kaya)

“Kız kaçırma eskiden köyde çok oluyordu ama şimdi yok. Bir adam vardı da onun kızı rızasını almadan kocaya kaçtı. Adam da bir daha kızıyla hiç konuşmadan öldü.” (İsmail Çikin)

“Kocaya kaçma ya da kızı kaçırma eskidenmiş. Şimdi olsa öyle bir duruma tıpkı o zamandaki gibi kötü gözle bakılır. Köyde hoş karşılanmaz. Öyle olaylar oldu zamanında. Ama sonunda genellikle barış sağlandı.” (Nevzat Esen)

“Kız kaçır, kaçırılır veya istenir bizim burda üç çeşit evlenme var. Benim amcamın torunu kız kaçırdı mesela. Ama kız evlenmeyi istemediğini söylemedi ve evine de geri gitmedi. Amcamın kızı da kocaya kaçtı. Amcam ‘Kızım benim namusumu yastı gitti, beni hiç düşünmedi. Baba yerine koymadı.’ diye düşündü. Bir, iki ay boyunca kahveye, insan içine hiç çıkmadı. Kızı için : ‘Barışmaktan ya da geri almaktan geçtim, gördüğüm yerde onu vurucam.’ diyordu. Amcam kızıyla barışmadan öldü. Kızın annesi ne kadar üzülse de derdini konu komşuya anlatıp bir nebze duruma alışıyor ama baba kabullenemiyor. Kızı kaçırp sonradan barışanlar da oldu tabi köyde ama isteyerek kaçan kıza iyi gözle bakılmaz. ‘Babasının namusunu yastı gitti, ne biçim kızmış, hayırsız evlatmış.’ derler arkasından.” (GülerKaya)

“Kan davalı aileler birbirlerinden kız alıp vermezler. Zaten birbirlerini bilerek büyüdükları için birbirleriyle evlenmek istemezler. Kızla oğlan birbirlerini isteseler de aileleri onay vermezler. Hiç öyle bir durum olmadı bugüne kadar. Gençler derdinden ölseler bile evlendirmezler. Kan davalı aileyi bırak o sülaleden olsa bile evlendirmezler.” (Raif Kaya)

Kur’an-ı Kerim’de Nisa Suresi’nin 23. ayetinde kişinin kendi yeğeniyle evlenmesi haram kılınsa da amca, dayı, hala ve teyze çocuklarıyla evlenme yasaklanmamıştır. Yakın akraba ile evlilik biçimi ülkemizin her yerinde yaygındır ve aile kültürünün en belirgin özelliklerindendir. “Tercihli Evlilik Geleneği” olarak antropoloji literatüründe yer alan bu akraba evliliği geleneği paralel kuzen evliliği ve çapraz kuzen evliliği olarak karşımıza

çıkılmaktadır.⁹⁹ Dede Korkut Hikâyelerindeki Oğuz Türkleri'nde de “dayı kızı-hala oğlu” evliliği ideal evliliklerdir. Biyolojik açıdan kan yakını olan bu kuzen evliliği, baba soyu sistemine göre dışarı gelin verilen halaların çocukları başka soydan kabul edildiği için kültürel açıdan dış evlilik olarak görülmektedir.¹⁰⁰ Kıranışıklar köyünde akraba evliliği oldukça yaygındır. Bu durumun sebeplerinden birinin kan davası olduğu derlenen bilgiler arasındadır. Akrabalık olmasa dahi aynı köyden kız alıp verme tercih edilen bir durumdur. Köyde yaşıt kız ve erkeklerin sayısının az olması ve okumak ya da çalışmak için ailesinin yanından ayrılan gençlerin dışarıdan bir kızla anlaşıp evlenmek istemelerinden dolayı dışarıdan kız alıp dışarıya kız verme durumu da görülmeye başlanmıştır.

“Kızı verceğin yeri ya da alacağın yeri şöyle bir araştırırsın tabi birden kızını ya da oğlunu evlendirecek hâlin yok. Kızın ya da oğlanın anasına babasına bakarsın. Benim bir tane kızım var. Kızımı eşimin kardeşinin oğluyla evlendirdim. Uzaktan kız alıp vermezler köy yerinde. Benim üç gelinim var üçü de bize akraba. Biz gelinleri kendimiz seçtik. Oğlanlar da isteyip onayladılar. Ben istediğim kızı oğullarıma söyledim öyle evlendiler. En büyük oğlumun eşi benim annemin kız kardeşinin kızı. Ortanca oğlumun hanımının dedesiyle benim babam kardeş çocuğu. En küçük oğlanın hanımı da benim kız kardeşimin kızı. Hepsi bize akraba. Akraba ile evlilik var bizim burada aslında günah ama yakın akraba evlilikleri var bu köyde.” (Naciye Kaya)

“Bizde daha çok köyden kız alınır. Yeni yeni dışardan gelin alınmaya başladı çünkü köyde kız kalmadı. Çok erkek var ama kişilerin yaşına uygun kız olmadığı için şimdilerde dışarıdan kız alınıyor. Eskiden kız çoktu köyde. Bir de burada kan davası olduğu için insanlar dışarı açılmak istemiyorlar. Genellikle amcasının torunuyla veya kız kardeşinin, dayısının torunuyla evleniyorlar. Şimdilerde dışarı gidilmesinin bir sebebi de okuyanların dışarıda tanıştığı kişilerle evlenmek istemeleri. Ama genellikle herkes kendi sülalesinden, kendi akrabalarından seçiyor evleneceği kızı ya da oğlanı. Arada bir çıkma olduğunda da evlenebiliyorsun. Ben önce amcamın torunuyla nişanlıydım. Sonra annem eşimi istedi. Biz de nişanı bozduk sonra ben eşimle evlendim. Eşim teyzemin kızı oluyor. Anne ve baba:

⁹⁹ Altun, a.g.e., s. 230.

¹⁰⁰ Nejla Serpil Altuntek, “Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, Ankara, 2001, s. 20.

‘Aman gelin yabandan olmasın, bizim kendi insanımız olsun.’ der ve köyde çoğu insan genellikle akrabasıyla evlidir.” (Raif Kaya)

4.2. EVLİLİK YAŞI

Ülkemizde on-on dört yaşları arasındaki dönemde başlayan buluş çağı geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen birtakım ölçütlerin başında gelmektedir. Buluşa ermiş kız ve erkekte annelik ve babalık için gerekli olan birtakım biyolojik ve sosyokültürel kişiliklerinin geliştiren buluş çağına ait önemli belirtiler görülmektedir. Kızlar ve erkekler ailelerinin ekonomik, toplumsal ve kültürel etkinliklerine katılırlar.¹⁰¹ Kırsal kesimde kentlere göre evlenme daha erken yaşlarda olsa da¹⁰² günümüzde Kıranışıklar köyünde kızların ve erkeklerin evlenmeden önce okuyup iş sahibi olmaları çoğu aile tarafından desteklenmektedir. Sözlü kaynaklar eski dönemlerde erkeklerin askere gitmeden önce evlenip çocuk sahibi oldukları bilgisini aktarmışlardır. Kıranışıklar köyünde askere gidip geldikten sonra da evlenememiş erkeklere “kalasan”; kızlara da “kalmış” denir. Otuz yaşına yaklaşmış da evlenemeyen kız için : “Alan satan olmadı.” ifadesinin kullanıldığı bilgisi derlenmiştir.

“Biz delikanlı iken askere gitmeden mutlaka evlenmek zorundaydık. Askere gidip gelmiş ama evlenmemiş olan delikanlıya “kalasan” derlerdi. Yani olamamış, evlenememiş, evde kalmış demektir. Mutlaka askere gitmeden evleneceksin. Böyle bir durum vardı bizim gençliğimizde. Şimdi askerden gelen çocuk anne ve babasından bebek muamelesi görüyor. Yirmi beş, otuz yaşlarına gelip de evlenememiş kadına “kalmış” derlerdi. Zaten otuz yaşına yaklaşan kadına da pek sahip çıkan olmazdı.” (Niyazi Atak)

“Önceden askere gitmeden daha evlenilirdi. Ama şimdi erkekler askere gidip gelmeden evlenmiyorlar.” (İsmail Çikin)

“Bizim zamanımızdakiler daha erken evleniyordu. Şimdiki geç evleniyorlar. Ben gelin olduğumda on dört yaşına girmeme dört ay vardı. Şimdi millet okuyor, askere gidiyor geliyor o zaman da yaşı yirmi, yirmi beş oluyor ancak öyle evleniyor. Ben küçük yaşta evlendim. Eşim evlendiğimizde askere gitti, geldi. Sonra da öldü. Benim şimdiki eşim de öyle küçük yaşta evlendi. Onun da eşi ölünce biz evlendik. Beni buraya kayıinvalidem

¹⁰¹ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 261.

¹⁰² Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 262.

everdi. Eskiden erkek on sekiz yaşına girmeden; on beşinde, on ikisinde, on üçünde evleniyordu. Şimdi okuyorlar diye hepsi geç evleniyor. Köyde otuz yaşına gelip de evlenmeyen çok erkek var. Kız otuz yaşına gelip de evlenmedi mi onun için 'Alan satan olmadı.' derler. Öyle alanı satanı olmayan kızlar da var köyde. Nişanlanıp ayrılan sonra bir daha evlenmeyenler de var.” (Naciye Kaya)

5. EVLİLİK AŞAMALARI

5.1. EŞ SEÇİMİ

Eş seçimi bireylerin geleceğini şekillendiren evlilik sürecindeki en önemli karar aşaması sayılabilir. Günümüzde eş seçimlerinde gerek kızda gerek erkekte birtakım özelliklere dikkat edilmektedir. Ailelerin bu karar aşaması sırasında daha geniş pencereden bakarak çocuklarını bir şekilde etkilediklerini, özellikle eş adayının ailesinin özelliklerine dikkat ettiklerini söylemek mümkündür. Günümüzde eş seçimlerinde kızla erkeğin fiziksel özellikleri, karakteri, yaşı, eğitim durumu, maddî durumu, çevresi, sosyal yaşamı, toplumsal statüsü gibi konularda eşleştirmeler yapılmakta ve bu özelliklerden hangisinin ilk sırada yer aldığıysa kişiden kişiye değişmektedir. Geçmiş dönemlerdeki eş seçim süreci ile günümüz arasında farklılıkların bulunduğunu söylemek mümkündür.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek evlenmeden önce at koşturur, güreş tutarlar. Kan Turalı, Salcan Hatun’la evlenebilmek için kahramanlık gösterir. Bamsı Beyrek de Kan Turalı da seçilebilmek için test edilirler. Kan Turalı ve Bamsı Beyrek’in evlenmek istedikleri kızlarda aradıkları özellikler birdir. Bamsı Beyrek : *“Baba, bana bir kız aliver ben yerimden doğrulup kalkmadan onun doğrulup kalkması gerek. Ben karakoç atıma binmeden o binmek gerek. Ben karıma varmadan o bana baş getirmek gerek. Bunun gibi kız aliver bana.”* der. Kan Turalı da babasına: *“Baba, ben yerimden doğrulmadan o kalkmış, ayağa dikilmiş olmalı; ben karakoç atıma binmeden o binmiş olmalı; ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı.”* diyerek evlenmek istedikleri kız da aradıkları kahraman ve savaşçı özellikleri dile getirmişlerdir.¹⁰³ Kutadgu Bilig’de ise evlenirken çok dikkatli olunması gerektiği; erkeğin

¹⁰³ Gökyay, a.g.e., s. 55, s. 58, s. 132.

kendinden aşağı derecede, yüksek aileye mensup olmayan; huyu güzel, soyu soppu belli, iyi bir Müslüman, iyi bir aileye mensup, hayâ sahibi ve temiz olan erkek yüzü görmemiş, kocasını seven iyi bir kızla evlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.¹⁰⁴

Kıranişıklar köyünde geçmiş dönemlerde eş seçimi ailelerin isteğine göre yapılırken günümüzde sözlü kaynakların ifadesine göre evlenecek kişilere kalmıştır. Geçmiş dönemlerde gelin adayları oğlan anneleri tarafından düğünlerde, tarla işlerinde, çamaşırlığa, su taşımaya giderken beğenilerek seçilmektedir. Nişanlıların ya da sözlülerin birbirlerini görebilmeleri veya gençlerin eş seçimi yapabilmeleri için bayram ve düğünlerin en uygun zaman ve ortamlar olduğu sözlü kaynaklar tarafından aktarılmıştır.

İşıl Altun, Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde bayramlarda salıncak kurma âdetinin kalktığını, bayram eğlencelerinin genç kız ve erkeğin birbirini görüp beğeneceği bir ortam da olsa günlük telaşın karmaşasında yok olup gittiğini aktarmaktadır.¹⁰⁵ Bu durum Kıranişıklar köyü için de geçerlidir.

“Anne baba kabul ettiği zaman evlilik oluyordu önceden. Yani oğlanla evlenmeyi isteyip istemediği kızı sorulmuyordu. Bizim zamanımızda bir nebze soruluyordu yine de bizden daha öncekilere hiç sorulmuyormuş. Mesela benim dayımın kızı yanıma gelip eşimi isteyip istemediğini sormuştu bana. Ben de annem babam uygun görürse kabul edeceğimi söylemiştim.” (Güler Kaya)

“Bizim buralarda önceden adamın evladı yetiştiyse ona kimle evlenmek istediğini sormaya gerek yoktu. Babası oğluna: ‘Gel oğlum sana şu kızı alalım.’ derdi veya kızına: ‘Seni falancanın oğluna veriyorum.’ derdi ve o iş orada biterdi. İsterse anne babanın seçtiği o kişi isterse çingene evladı olsun, onunla evlenilirdi. Eskiden üç sene beş sene nişanlı bekleniyordu. Artık hiçbir şey eskisi gibi değil ve o kadar uzun nişanlılık olursa araya mutlaka şeytan girer. Kızla oğlan anlaşıyorlar da öyle evleniyorlar şimdi.” (Ahmet Kaya)

“Önceden kızları düğünlerde beğenirlerdi. Oğlanın anasıyla babası evde oturur: ‘Falancanın kızını bizim oğlana alalım.’ diyerek gizliden konuşurlardı. Sonra oğlanla da konuşurlardı, kızı da sordururlardı. İş olacaksa dümdüz giderlerdi. Eskiden Harmanyeri’ne gidilirdi. Orası dernek yeri olurdu. Bayramlarda erkekler salıncak

¹⁰⁴ Umay Günay, “İslâmî Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 6, S. 46., Yıl 12, Yaz 2000, s. 6., s. 7.

¹⁰⁵ Altun, a.g.e., s. 245.

kurarlardı, kızlar da salıncaklara binerlerdi. Nişanlı olanlar birbirlerini samanlıklardan gözetlerlerdi. Şimdiki gibi görüşmek yoktu. Hocaların dediklerine bakarsan eğer bir kızla bir oğlan nişanlandı mı yanlarında biri olmadan kesinlikle bir arada oturmamalıymış. Bu durum günah ve harammış. Ama artık kızla çocuk birlikte sokak arasında, sokaklarda geziyorlar.” (Naciye Kaya)

“Önceden bir düğün alayında kız kendisini isteyen erkeği davullara bakarken erkek oynadığı zaman görüyordu. Erkek de kızı suya gidip gelirken veya çeşmeye çamaşır yıkmaya giderken görüyordu. Yoksa öbür türlü birbirlerini nerede görecekle? O zamanlar gelin olacak kızlar bir yerde denk geldi mi sözlüsünden, nişanlısından, kaynatadan, kaynından kaçıyormuş.” (Güler Kaya)

Eski dönemlerle günümüzün ortak bir yönü: köyde ailelerin sosyal yaşam içinde bir arada bulunmalarından dolayı evlilik çağına gelmiş erkek ve kızların herkes tarafından biliniyor olmasıdır. Birbiriyle iş yapan ya da çok yakın arkadaş olan iki babanın evlilik çağına gelmiş çocukları varsa ikisinin çocuklarını birbiriyle evlendirecekleri haberinin asılsız da olsa köyde mutlaka yayıldığı ve çoğunlukla da söz konusu olan bu evliliğin gerçekleştiği sözlü kaynak tarafından aktarılmıştır.

“Köyde babası yakın arkadaş olanlar düğünlerde birbirlerine sürekli yardım ederler. Bu yüzden de bu kişilerin birbirleriyle yaşıt kız ve oğulları varsa onları birbirlerine yakıştırıyorlar. Köyde ikisinin evleneceği, birbirlerini istediklerine dair söylentiler çıkıyor. Zaten genellikle de kızla çocuk birbirlerini beğeniyorlar. Evlenmeyi kabul ederlerse de evlendiriliyorlar.” (Hilal Kaya)

Eş seçiminde evlenecek kızla erkeğin akraba olması, gelin adayının tanıdık, soyunun sopunun bildik olması anlayışı bir avantaj sayılır ve akraba evliliklerine sebebiyet vermektedir.¹⁰⁶ Kıranışıklar köyünde aileler çocukları için eş seçimlerinin aynı sülaleden hatta aynı aileden olmasını tercih etmektedirler. Kızın beğenilmesi ve eş olarak seçilebilmesi için becerikliliğine, fiziksel güzelliğine, sağlıklı oluşuna, yaşına, saygıda kusur etmemesine, huyunun güzelliğine, annesinin karakteri gibi özelliklere dikkat edilirken daha önceden nişan atmış veya sözlüsünden ayrılmış ise bu durumun neden yaşadığı konusunun muhakkak araştırıldığı da derlenen bilgiler arasındadır. Erkekten aranan

¹⁰⁶ Altun, a.g.e., s. 246.

öncelikli özellikler ise: kötü alışkanlıklarının olmaması, maddî durumunun iyi olması, dinine bağlı olması ve işinin olmasıdır.

“Kız köyde yaşıyorsa ve annesi babası da köydeyse o kızı herkes tanır, bilir zaten. Bazı aileler kızın huyuna suyuna, her şeyine dikkat ederler. Misafirlerine nasıl davranacağına, evlerinde geçim yapip yapamayacağına, huyunun güzelliğine de özellikle bakarlar. Bizim burda dış görünüşüne de bakarlar. Boylu poslu, güzel olan kız aranır. Kendisi güzel oldu mu kızın huyuna pek fazla bakılmaz. İlk önce huyunun güzel olduğuna bakmıyorlar yani kız güzel ya o daha öncelikli geliyor. Önceleri gelin gittiğin evdekilerin âdetlerine istesen de istemesen de uymak zorundaydın ama şimdiki zamanda öyle değil. Şimdi kızların erkek evine uyum sağlaması zor. Kızlar herkesten daha iyi bildiklerini düşünüyor. Evde bir sorun çıkmasından korkmuyorlar. Önceden bir sorun olsa da kız onu kendi kendine hallediyordu çünkü o evde durmak zorundaydı. Bazı ailelere göre de maddî denklik önemlidir. Ama genelde kız evinin maddî durumuna dikkat edilmez. Önceden beri bu aynıdır.” (Güler Kaya)

“Alınacak kızın bir akrabanın kızı olmasına dikkat edilir. Huyu güzel olsun diye bakılır azıcık kendi de güzel olursa daha iyi olur tabi. Erkeklerin de içkisi, kumarı olmasın diye bakarlar. Şimdikiler okuyorlar. Kızın okumuşluğu da aranıyor ama okumuş olsa da olmasa da kızı alıyorlar. Aileler düngüre bakıyorlar asıl. Başındaki düngürün iyi olması önemli. ‘Anasını gör kızını al, kızını gör bezini al.’ derler bizim burda.” (Naciye Kaya)

“Kızı alırken azıcık anasına bakacaksın. Anası iyi olmazsa kızı iyi olur mu hiç?” (Ahmet Kaya)

“Köyde kızın adı biriyle anılırsa ya da söz kesilip de sözden dönülürse ayrılığın sebebi neymiş diye illa sebebini ararlar. Sebebini bilmezlerse veya kız zamanında başkasını istediye o zaman da oğlan tarafı kızı istemeyebilir. Köyde kızın adının çıkmasından önceleri çekinilirdi. Şimdi büyükler hoş karşılamasalar da gençlerin görüşüp konuşmaları serbest.” (Güler Kaya)

Bursa’da iç güveysi şeklinde evlenmeler nadir de olsa görülebilmektedir. Kız ile oğlan birbirini sever, aileleri bu duruma rıza gösterirlerse oğlan kızın ailesinin yanına taşınır, iç güveyi gitmiş olur ve evlenirler. Ancak bu durumu tercih eden gençler çoğunlukla ailesi kalabalık olan ve geliri ile geçinemeyen ailelerin çocuklarıdır. Yakın dostlar ve arkadaşlar arasında gönül rızasıyla iç güveyi verme olabildiği gibi tek kızı olan

ailelerin dürüst, çalışkan ve sevgi duydukları genci iç güveysi olarak kendilerinin seçebilmeleri de söz konusudur.¹⁰⁷ Kıranışıklar köyünde erkeklerin evlenmeleri ya evlendirilmelerinde önemsenen iç güveyi olma durumuna iyi gözle bakıldığı söylenemez. İç güveyi olan erkek hakkında köy halkı olumsuz söylemlerde bulunur hatta bazı durumlarda bu erkek aşağılanabilir. İç güveyi olmanın haricinde erkeğin eşiyle birlikte de olsa kayınpedere ait bir evde kalması ya da kayınpederin işinde çalışması da köyde yadırganan bir durumdur. Olumsuz bir ruh hâli içerisindeki kişiye hatır sorulduğunda “iç güveysinden hâlliceyim.” diye cevap alınması, sözlü kaynakların aktardıkları üzere “kimse dokuz oğlu olsa da birini iç güveysi vermez.” şeklindeki söylemler ve iç güveysine “soğan erkeği” gözüyle bakılması araştırma alanında bu durumun yadırgandığını ispatlar niteliktedir.

“Bizde iç güveysi yoktur. Kız, damadın evine gelin gelir. Damat, kızın evine gidiyorsa iç güveysi olmuş olur. Bizde iç güveysi yoktur çünkü dokuz oğlu olsa da birini bile iç güveysi kimse vermez. Bu durum yadırgandır, oğlan küçümsenir. Bırak iç güveysi vermeyi iç güveysi gitmemişsindir ama kayınpederin ile iş yaparsın o durumu bile yadırgarlar, aralarında konuşurlar. ‘Ben giderim iç güveysi nolcak ki’ diye muhabbetini, şakasını yapsan dahi yadırgandır, şakası bile yapılmaz.” (Raif Kaya)

“Dokuz oğlu olsa yine kimse oğlunu iç güveyi vermez.” (Azime Alınca)

“İç güveysi bazen oluyor bizim buralarda ama duruma göre değişiyor. Elin bircecik oğlu olmuyor mesela sadece bir tane kızı oluyor o zaman evlerine oğlanı alıyorlar. Kimisi geçiniyor, geçinemeyen de oluyor. Bir de bir evde gelinle damat azıcık tartıştı mı kaynana geline; ‘İç güveysi değil benim oğlum.’ diye karşı gelir. Kötü bir şey oldu mu da hatır soranlara ‘İç güveysinden hâllice.’ denir. Öyle çocuğa acınır bizim burda.” (Naciye Kaya)

“İç güveysi gidene olumsuz bakılır, iç güveysi olunca emir komuta kadında olur yani soğan erkeği derler o adama. İç güvey giden aileye girdiği an, o evin ve kadının emrinde gibi gözükür. Damat kayınpederinin yanında çalışır, yanına sıklıkla uğrarsa bu durum da yadırgandır. Ama bir ailenin üç beş tane kızı olup hiç oğlu yoksa o aile dumanın tütmesi yani hanesinin kapanmaması için damatlarından biri evine getirebilir. Bu durum bir nebze kabul edilebilir ama yine de adama iyi gözle bakılmaz. İç güvey giden erkek

¹⁰⁷ Taş, a.g.e., s. 129.

soyadını değiştirmmez. Erkeğin soyadı aynı kalır. Sadece gittiği evde beslenir, orada bakılır.” (Niyazi Atak)

“Hanenin dumanın tütmesi için yani o ailenin soy isminin kaybolmaması için iç güveyi alanlar vardır.” (Nevzat Esen)

Anadolu’nun tüm yörelerinde olduğu gibi Bursa ve çevresinde de süt kardeşle evlenilmez.¹⁰⁸ Kıranışıklar köyünde de süt kardeşlik, sütannelik kavramları mevcuttur ve süt kardeş olanlar bir anneden bir süt emdikleri için öz kardeş sayılırlar. Eş seçiminde süt kardeşlik kaçınılan ve dikkat edilen bir durumdur. Süt kardeş olanlar birbirleriyle evlenemezler. Ayrıca araştırma alanında kan davalı sülaleler birbirlerinden kız alıp vermedikleri için bu sülalelere mensup aileler ve evlenmek isteyen kişilerin eş seçiminde en başta dikkat ettikleri özellik davalı aileyle herhangi bir bağın bulunmaması durumudur. Çoğunlukla bu ailelerde dışarıya açılma eğiliminin olmadığı bilgisine rastlanılmıştır.

“Köyümüzde süt kardeşlik var. Süt kardeşlerin anası birdir ve aynı sütü emdikleri için evlenemezler. Bilmeyerek evlenen olur belki ama bilip öğrenince nişanlı olsalar bile ayrılırlar, evlenemezler. Akrabayla evlenenlerin nasıl sakat çocuğu oluyor onların da öyle olur.” (Naciye Kaya)

“Kan davalı aileler birbirlerinden kız alıp vermezler. Ölseler de vermezler. Kız ya da oğlan ölse bile yan yana gelemmezler yani. Gençler kan davasını ne kadar da gütmeseler de durumu bilirler ve birbirleriyle konuşmazlar, birbirlerini sevmezler.” (Güler Kaya)

“Bizde daha çok köyden kız alınır. Yeni yeni dışardan gelin alınmaya başlandı. Çünkü köyde kız kalmadı. Erkek çok var. Erkeklerin yaşına uygun kız olmadığı için şimdilerde dışarıdan kız alınıyor. Eskiden kız çoktu köyde. Bir de köyümüzde kan davası olduğu için insanlar dışarı açılmak istemiyorlar. Amcasının torunuyla veya kız kardeşinin, dayısının torunuyla evleniyorlar. şimdilerde dışarı gidilmesinin bir sebebi de okuyanların dışarıda tanıştığı kişilerle evlenmek istemeleri. Ama genellikle herkes kendi sülalesinden, kendi akrabalarından seçiyor evleneceği kızı ya da oğlanı. Arada bir çıkma olduğunda da evlenebiliyorsun. Ben amcamın torunuyla nişanlıydım ilk olarak. Sonra anam eşimi istedi. Biz de nişanı bozduk. Sonra ben eşimle evlendim. Eşim teyzemin kızı oluyor. Anne ve babalar: ‘Aman gelin yabandan olmasın, bizim kendi insanımız olsun.’ derler ve köyde genelde çoğu insan akrabasıyla evlidir.” (Raif Kaya)

¹⁰⁸ Taş, a.g.e., s. 128.

5.2. HACI ANALIK YAPMA / ARACI-GÖRÜCÜ

Anlaşarak evlenmelerin bir kısmı evlenecek kişilerin sosyal yaşamda bir şekilde tanışıp görüşmeleriyle gerçekleşebildiği gibi bir kısmı da ailelerin veya yakın akrabaların aracılığıyla kız ve erkeğin tanıştırılıp görüştürülmeleri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Aile ve yakın akrabaların aracı olduğu bu evlilik biçimi, erkekle kızın birileri tarafından tanıştırılması ile geçmiş dönemlerde en sık rastlanılan görücü usulü evlenme biçimine yaklaşmaktadır. Aradaki fark ise evlendirilmek istenen kişilerin tanışma sonrasında görüşüp, anlaşarak evlilik kararını kendilerinin almasıdır.

Günümüzde araştırma alanında sosyal yaşamda, iş veya okul çevresinden bir kız ya da erkekle tanışıp evliliğe karar veren bireyler ve aileler tarafından onaylanan evliliklere rastlandığı gibi anne babaların, yakın akraba ve arkadaşların aracı olduğu evlilikler de mevcuttur. Bu evliliklerin başlangıç noktasında yani çiftin tanışmasında önemli rol oynayan kişinin yani “aracı”nın tam olarak hangi görevi üstlendiğini aktarmadan önce Kıranışıklar köyünde “hacı ana” sözcüğünün ve “hacı analık yapma” ifadesinin ne anlama geldiğinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu iki kavram birbirlerinden bir farkla ayrılmaktadır. “Hacı analık yapmak” birbirleriyle daha önce hiç tanışmamış iki kişiyi tanıştırmak, halk arasındaki tabirle bu iki kişinin “arasını yapmak” olarak bilinirken; “aracı” evlilik aşamasında devreye girmektedir. Sözlü kaynağın ifadesine göre hacı analık kişilerden ya da kişiden gelen özel istek üzerine yapılır ve hacı analık yapan kişi evlilik kararının alınıp alınmadığıyla ilgilenmez. Hacı analığı yapan kişinin güvenilir, iki tarafı da tanıyan ve bu tür gönül meseleleriyle ilgilenmeyi seven biri olmasına özen gösterilir. Eğer tanışmanın sonu evlilikle sonuçlanırsa da o kişi çifte hacı analık yapmış olur.

“Kızla çocuğu ilk kez buluşturanlara ‘hacı ana’ denir bizim burda. Gerçi artık kendi kendilerine birbirlerini buluyorlar dışarıda. Diyelim ki bir kızla bir çocuk ilk kez konuşmak istiyor ama bir türlü görüşemiyorlar. İşte o zaman kızı da oğlanı da seven, güvenilir, sır çıkmayacak, bu tür işleri seven bir kadın bulunur. Zaten böyle bir insan her sülalede vardır. Ona gider durumu anlatırsın o da kızı bir şeyi bahane ederek yanına çağırır. Oğlan da gider orada onun yanında kızla konuşur. Bu tür işlerde kişilere yardımcı olanlara, oğlanla kızı ilk kez görüştürüp tanıştıranlara hacı ana denir. Hatta iki kişinin arası yapıldığında da arayı yapan kişiye: ‘Sen hacı analık mı yaptın onlara?’ diye sorulur.

Hacı analık yapan kişi erkek de olabilir. Erkekle kızın ortak olarak tanıdığı bir kişi olmalıdır. Köyde hacı analık yapan ve yapmış olan kişiler de vardır.” (Raif Kaya)

İki kişinin evlenmesi için kızla erkeği buluşturup tanıştırma aracının işidir. Evlilik aşamasında devreye giren aracının amacı erkekle kızın evlenmesini sağlamaktır. Aracı hangi tarafa daha yakınsa o taraf için araştırma yapar; diğer tarafa da kız evini ya da oğlan evini, kızın ya da oğlanın iyi özelliklerini anlatır. Genellikle evlilik sürecinde aktif rol oynayan erkek tarafı olduğundan aracı oğlan tarafının akrabalarından biri olur ve kıza oğlanı anlatarak gönlünün olup olmadığını sorar. Erkek isteyen, kızsız istenilen konumundadır. Aileleri olumlu etkileyecek konuların üzerinde duran aracı, oğlanla kıızı konuşturup görüştürerek işin sonunu evliliğe vardırarak için çaba göstermektedir. Kızın olumlu özelliklerini oğlan tarafına; oğlanın olumlu özelliklerini de kıza ve kızın ailesine aktarır. Kıranışıklar köyünde kız isteme ailelerin ilk görüşmesinde daha gerçekleşmediği için kız isteme ve söz kesme aşamalarını aracı organize etmektedir. Bazı sözlü kaynaklar tarafından “aracı” adı verilen kişiye “aracı-görücü” de denmektedir. Aracının kız tarafına yaptığı ziyaretlere bir tür alışveriş gözüyle bakıldığı için “alıcı-verici” dendiği sözlü kaynak tarafından aktarılmıştır.

“Evlilik aşamasına gelindiği zaman yani iş anne ve babalara vardığında kızın görülme işini yapan, kız tarafına haber eden kişiye ‘aracı’ deniliyor. Erkekle kıızı evlendirmek için konuşturup görüştirenler aracılardır. Evlilik boyutunda devreye girerler. Aracı iki ailenin ve sülalenin uyuşup uyuşmadığına bakar. Erkeğin maddî durumuna, huyuna suyuna bakar. Aracı erkek tarafına yakınsa o zaman erkeğin içki içip içmediğini, kumar oynayıp oynamadığını araştırmaz ve bu konulardan kız tarafını olumsuz etkileyecek şekilde bahsetmez. Evliliğin olması için uğraşır. Kız tarafına: ‘Ailenin de çocuğun da durumu iyi. Bu adamdan iyi aile babası olur. Ben kefilim.’ diyerek kıızı ve ailesini ikna etmeye, işi oldurmaya çalışır. Aracı kız tarafına daha yakınsa erkeğin içkisi var mı, kumarı var mı diye muhakkak araştırır. Oğlan tarafına da kızın tüm olumlu özelliklerinden bahseder, köy yerinde kızların haylazlıkları pek yoktur zaten.” (Raif Kaya)

“Kız isteme olmadan evvel ilk önce alıcı-verici olur. Aracı gelir. Kızın isteyip istemediği sorulur. Oğlan tarafı akrabalarından birini gönderir, alıp verme işi olduğundan alıcı-verici denir ona. Aracı kıızı ayrı bir odaya götürür ve oğlanda gönlünün olup olmadığını kıza sorar.” (Gönül Basrik)

“Ben nişanlımı bizim köyden olduğu için zaten tanıyordum. Bursa’da anlaşabilcek miyiz diye görüştük, anlaştık, oldu. Nişanlanmadan önce telefonla da konuştuk. Sonra aracı geldi bana: ‘Senin gönlün var mı?’ diye sordu ben de ona : ‘Nasipse olur.’ dedim. Sonra istemeye geldiler.” (Emine Basrik)

“Kızla oğlanı evlendirmek için kıza gönlünün olup olmadığını aracı sorar. Oğlan tarafı kızı istemeden aracı gönderir. Sonra kızın evine dünür giderler.” (Güler Kaya)

5.3. DÜNÜRCÜ ÇIKMA/ KIZ GÖRME

Dünür sözcüğü sözlüğün birinci anlamıyla “Eşlerin baba ve annelerinin birbirlerine göre durumu.” demektir.¹⁰⁹ Kıranışıklar köyünde sözlü kaynaklar, “dünür” kelimesini “düngür” şeklinde söylemektedirler. Araştırma alanında aracının önerdiği veya oğlanın ya da annesinin direkt olarak görüp beğendiği kızın evine aracı yollanıp gönlünün olup olmadığı sorulduktan sonra oğlan tarafının aile büyüklerinden bazıları kızı istemeden evvel kızın babasına niyetlerini açıklamak için dünür giderler. Bu ziyarette “kız görme”ye gelinmiş ya da “dünürçü çıkmış” olunur. Kızın bu ziyaretler sırasında görülmesine de “görücüye çıkma” denir.

Araştırma alanında oğlan tarafının kız evine yaptığı bu kısa süreli ziyaretler kız isteme gerçekleşmeden önce en az iki kere tekrar edilmektedir. Oğlan tarafından kız tarafına bir veya iki kez dünür gidenlerden biri kız evinde görülebilecek bir köşeye kırmızı renkli yemeni bırakır. Bu yemeninin özelliği kırmızı renkli olmasıdır. Sözlü kaynaklar yemeni sözcüğünün yerine “bez” sözcüğünü kullanmaktadırlar.

Oğlan tarafından dünür gelenler kızın babasına niyetlerini bildirir. Baba da misafirlere: “Bir düşünelim.” diyerek kızın gönlünün olup olmadığını öğreneceği söyler. Bu kısa görüşmeden sonra dünür gelenler “Yine buyrun gelin.” denilerek kız evinden uğurlanırlar. Bu sırada kızın evlenmeye niyeti varsa gelen misafirlerin ayakkabılarını çevirerek dizmektedir. Kızın gönlünün olmadığı ayakkabıları çevirmeyişinden anlaşılır. Ayrıca evlenmek isteyen kız oğlan tarafının getirdiği kırmızı renkli örtüyü ertesi gün başına takar. Oğlan tarafı kızın rızasının olduğunu ve istemeye gideceklerini kızın başındaki yemeniden anlar. Aksi durumda kırmızı yemeni “Nasibinizi başka yerde

¹⁰⁹ Türkçe Sözlük, s. 735.

arasınlar.” denilerek oğlan tarafına iletilir. Bu tür durumlar yaşayan ailelerin arasında kısa süren küslükler olmaktadır.

“Kızı görmeye oğlanın dayısı, amcası gider, kızın babasıyla görüşürler.” (Naciye Kaya)

“Kız oğlanı istemezse bezi geri yollarlar ve bezi getiren kişi oğlanın ailesine: ‘Nasibinizi başka yerde arayın dediler.’ der. Kimisi öyle olunca küser ama sonra barışılır.” (Hatice Basrik)

“Kız evlenmek istiyorsa oğlanda gönlü varsa eğer getirilen bezi ertesi gün başına bağlar.” (Güler Kaya)

“Önce kızı görüp beğenirsin sonra kardeşini veya bir akrabanı aracı olarak gönderirsin. Aracı gittikten sonra kızı görmeye giderler ama hemen vermezler bizim burda kızı. Hemen bir seferde o iş olmaz, bir giderler, iki giderler ancak üçüncü seferde söz kesilir. Damat isterse çok uzaktan gelsin kızı bir kerede vermezler. Bir kez gider oğlan tarafı kız tarafıyla konuşur. İkinciye yine gider konuşur. Ancak üçüncü sefer gidildiğinde söz kesilir. Söz kesilene kadar oğlan evi kız evine gittiği zaman çay yapılmaz, yiyecek de ikram edilmez. Kız tarafından bir kimse kızı danışılacağını, evlenmeyi isteyip istemediğinin öğrenileceğini oğlan evine söyler. Oğlan tarafı da kalkar gider. Bu durum en az iki kez tekrarlanır. Dünür gidildiğinde kız oğlanı istiyorsa misafirlerin ayakkabılarını çevirir ve dizer. Ama oğlanı istemiyorsa misafirlerin ayakkabılarını çevirmez. Üçüncü sefer gelindiğinde kız istendikten sonra çay ya da kahve yaparlar. Oğlan evini yedirirler, içirirler.” (Naciye Kaya)

5.4. KIZ İSTEME

Oğlanla kız tanıştırılıp görüştürüldükten sonra aracı kadın kız isteme safhasını organize eder. Kızın evliliği isteyip istemediği aracıya verdiği cevaptan, ziyaretler sırasında getirilen bezin geri yollanıp yollanmamasından, kız görmeye gelenlerin ayakkabılarını çevirip çevirmemesinden anlaşıldığı üzere oğlan tarafı müsait olunan bir perşembe ya da pazar günü üçüncü sefer kız evine gelir ve kız isteme gerçekleşir. Kız isteme köyde genellikle perşembe günü yapılmaktadır. Kız istemeye oğlanın ailesi ve tüm yakın akrabaları toplanarak gidilmektedir. Günümüzde oğlan tarafı kız istemeye giderken

çikolata, tatlı, çiçek götürmektedir. Dünürler arasında tatlılık olması için kız istemeye gidilirken tatlı götürüldüğü derlenen bilgiler arasındadır. Oğlan tarafındaki aile büyüklerinden birisi hatır sorma faslı bittikten sonra ziyaretlerinin maksadını açıklayarak kızın babasına “Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızınızı oğlumuza istiyoruz.” diyerek kızı ister. Kızın babası da : “Nasipse olur.” şeklinde cevap verir. Bu cümle oğlan tarafı için “Kızımı veriyorum.” anlamına gelmektedir. Bu sırada damat aile büyüklerinin yanında otururken kız başka bir yerde beklemektedir. Kız verildikten sonra içeri gelerek oğlanın anne ve babasının, aile büyüklerinin elini öper. Oğlanın yengesi ya da annesi kızın başına günümüzde moda olan çilek oyalı kırmızı yemeniyi takar. Sözlü kaynaklar bu işlem için “bez bürümek” ifadesini kullanmaktadır. Kırmızı örtüyü bürünen kız verilmiş yani sözlenmiş olur. Daha önceki seferlerde kız evi dünür gelenlere herhangi bir ikram da bulunmazken kız isteme gerçekleştikten sonra kahve yapılır, çerez, kuru pasta gibi yiyecekler oğlan evine ikram edilir. Köyde kız isteme sırasında damadın içmesi için tuzlu kahve pişirme uygulamasının kişiden kişiye değiştiği bilgisine rastlanmıştır.

“Kız istemeye ilk gidilirken tatlı götürürler köyde. Dünürler arasında tatlılık olsun diye tatlı götürülür. Köyde kız isteme ya perşembe ya da pazar günü olur. Çoğunlukla da perşembe günü yapılır.” (Güler Kaya)

“Kız istemeye anne, baba, kardeş, yenge, dede, amca yani bütün yakın akrabalar gider. Oğlan tarafı dargın olduğu bir akrabası varsa o akrabasını çağırmayabilir. Hâl hatır sorulduktan sonra kızın babasından kız istenir. Oğlan tarafından bir büyük kimse ister kızı. ‘Allah’ın emri peygamberin kavli için kızına düngür geldik, oğlumuza istiyoruz, verecek misin?’ diye kızın babasına sorulur. O da: ‘Nasipse olur.’ der. Gelin içeri gelir, herkesin elini öper.” (Naciye Kaya)

“Kız istemede oğlanın annesi, babası, kardeşleri, yakın akrabaları olur. Oğlan kızın evine çikolatasını, çiçeğini alıp gider. Kız isteme olmadan evvel bir, iki kere daha giderler kız evine. Kızla oğlan anlaşsın diye aracı da gider, anlaştıktan sonra kız isteme olur.” (Güler Kaya)

“Kız isteme sırasında kız içeride beklemes. Kız istenip de verildikten sonra kızı çağırırlar. Kız içeriden gelir sırayla herkesin elini öper. O zaman haberi olur verildiğinden. Kaynanası başına kırmızı bez bürür.” (Hatice Basrik)

5.5. SÖZ KESİMİ / GELİN GÖRME

Bursa’da söz kesimi olduğunda kıza “söz yüzüğü” takılır. Kız tarafı da oğlan evine mendil verir. Oğlan evi kız istemeye giderken kız tarafına yüzük, bilezik, kumaş gibi hediyeler götürür. Kız tarafı da oğlan evinden olup istemeye gelen erkeklere çorap, kadınlara tülbent veya mendil hediye eder.¹¹⁰

Araştırma alanında kız istendikten sonra karşılıklı olarak yapılan “gelin görme” adı verilen ziyaretlerin birincisinde oğlan evi kız evine giderken hediye olarak çay, şeker, pide, halka, yemeni götürür. Kız istemedikten sonra gelin görme sırasında oğlanın annesi, kıza söz yüzüğü ve söz bileziği takar. Kız, aile büyüklerinin elini öper. Bu sırada kıza para verilir. Kayınvalide varsa elti, görümce kız için getirdikleri yemenileri hediye olarak verirler. Oğlan evinin kız evine yaptığı ilk ziyaret sırasında söz kesilmiş olur. İki aile bir arada yemek yer. Bu ziyaretin sonrasında gelin görmenin karşılığı yapılmaktadır. İkinci aşamada kız tarafı oğlan evini ziyarete gider, giderken de getirilenlerin karşılığı olarak tavuk, helva, halka, buğday götürür.

“Kız isteme olduktan sonra söz kesmeye gidilirken kız evine çerez, halka götürürler. Gelin büyüklerin elini öper. Kaynana da gelinin eline bez, para verir. Kıza söz yüzüğü takılır. Yiyip içilir kız evinde. Sonra da kız tarafı oğlan evine gelir. Öyle de yenilir, içilir. Kız istemedikten sonra söz kesilir sonra da çıkı yapılır.” (Naciye Kaya)

“Kız istendikten sonra gelin görme yapılır. Bir sofralık kız evine gidilir. Kız kayınvalidesinin, aile büyüklerinin elini öper. Onlar da kıza para verirler. Kayınvalide, elti, görümce kıza bez bürürler. Sofra kurulur. Misafirlere yemek ikram edilir sonra da çay verilir.” (Güler Kaya)

Nişan ve düğün gününün tarihi söz kesimi yapıldığı gün konuşulmaz. Aile büyükleri başka bir zamanda bir araya gelerek nişan ve düğünün yapılacağı tarihi belirler. Ancak evlenecek olan kişiler belli bir yaşın üstündeyse nişan ve düğün hazırlıklarının bir an önce başlaması ve törenlerin arka arkaya yapılabilmesi için günler kararlaştırılabilir. Söz kesimi sırasında başlık parası konusu köyde “başlık parası” geleneği bulunmadığından konuşulmaz. Yalnızca düğün gününden bir gün önce, danışığın olduğu gün, kız evine heybe ve urba götürüldüğü zaman kız için “toprak bastı” parasının alındığı derlenen bilgiler arasındadır.

¹¹⁰ Taş, a.g.e., s. 132.

“Kızla oğlan yetişkinse o zaman nişanda ya da sözde düğün günü konur. Ama genellikle düğün günü sonradan konulur. Bir sene, iki sene nişanlı duranlar olur. Eskiden beş ya da altı sene nişanlı kalınırdı.” (Naciye Kaya)

“Gelin görme yapıldıktan sonra aile büyükleri nişanın yapılacağı günü bir araya gelerek konuşurlar veya kız tarafı nişan yapacakları günü belirleyip oğlan tarafına söyler.” (Güler Kaya)

“Bizim köyde başlık parası yok. Yabandan kız alırsan o zaman belki verilir de bizim burada yok.” (Hatice Basrik)

“Burada başlık parası istemezler. Öyle âdetler doğuda var.” (Naciye Kaya)

“Cuma günü urba götürüldüğü zaman toprak bastı parası alınır.” (Gülay Kaya)

Kızın ve oğlanın bekârlık günlerindeki alışkanlıklarından vazgeçip dikkatli ve ağırbaşlı olmaları, sözlülük süresince evliliğin sorumluluğunu taşıyabilecek durumda bulunduklarını çevrelerine göstermeleri gerekir. Nişan törenine kadar herkes gerek kız gerekse oğlan hakkında böylelikle olumlu düşünceye sahip olmuş olur.¹¹¹

5.6. NİŞAN (ÇIKI)

Yakut Türklerindeki gibi Altay Türklerinde de kız kaçırma yoluyla evlilikler gerçekleşse dahi kız kaçırarak gençler için düzenlenen şamanî bir tören mevcut değildir. Eski devirlere ait olan kız kaçırma âdeti düğünlerdeki bazı uygulamalarda iz sürmektedir. Altaylılarda kız kaçırma kızın rızasıyla, anne ve babasının da onaylamasıyla gerçekleşmektedir. Kızın delikanlıya bir yüzük veya mendil vermesi rızasının olduğunun delilidir ve “nişan yüzüğü” yerini tutmaktadır.¹¹² Böylece nişan geleneği evlenmenin geçerli olmasını sağlayan bir öge olarak evlenme törenine girmiştir.¹¹³

Söz kesiminden bir sonraki aşama¹¹⁴ olan nişan, evlenme geleneklerimiz arasında yer alır; evlenme olayının resmen açıklanması ve duyurulması anlamına gelmektedir.¹¹⁵ Nişan, kız tarafının töreni olarak bilinmektedir. Kız evinde ya da kız ailesinin uygun

¹¹¹ Taş, a.g.e., s. 133.

¹¹² İnan, a.g.e., s. 166.

¹¹³ Taş, a.g.e., s. 124.

¹¹⁴ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 267.

¹¹⁵ Taş, a.g.e., s. 133.

bulduğu bir yerde nişan yapılmaktadır.¹¹⁶ Nişanlılık süresinin kesin bir kuralı olmamakla beraber iki tarafın anlaşmasına bağlıdır ancak askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm, vb. gibi özel durumlara göre değişiklik gösterebilir.¹¹⁷ Gençlerin serbestçe bir araya gelmelerini yasal ve toplumsal yönde kolaylaştıran, yasada “evlenmeye hazırlık” olarak kabul edilen nişanlılık dönemi kız ve erkeğin almış oldukları kararı değerlendirme, sınama imkanı vermektedir.¹¹⁸ Kentlerde nişanlıların birlikte gezmeleri olağan görülürken geleneksel kesimde bu durum çoğu zaman aile üyelerinin izniyle ya da yanlarında bulunmalarıyla gerçekleşmektedir.¹¹⁹

Günümüzde Kıranişıklar köyünde nişan töreninin yapılacağı gün herkesin katılabilmesi için genellikle pazar günü olarak belirlenmektedir. Nişanın yapılacağı tarihe söz kesiminden sonra aile büyükleri bir araya gelerek karar verirler. Bu karardan sonra nişan gününün gelmesi için heyecanlı bekleyiş başlar. Aileler nişan hazırlıklarına devam ederler. Nişan hazırlıklarının en başında nişan alışverişi gelmektedir. Nişan ve düğün alışverişi ayrı yapılmaktadır. Her iki alışveriş için de çoğunlukla Keles ve Bursa Kapalı Çarşı tercih edilmektedir. Nişan alışverişine damat, gelin, her iki kayınvalide varsa elti, görümce veya baldız gider. Nişan alışverişi sırasında geline alınanlar şöyledir: ipek iç çamaşırı, sabahlık, terlik, ayakkabı, çanta, bir ya da iki takım elbise, kumaş, makyaj takımı, parfüm, örtü, nişan yüzüğü, bilezik, altın, elmas ya da pırlanta set, köstek adı verilen altın zincir. Kızın annesi için eşarp, yemeni, kumaş veya bluz; kızın babası için gömlek, mendil, çorap ve varsa kızın kardeşleri için de uygun hediyeler alınır. Damat için alınanlar şöyledir: takım elbise, ayakkabı, iç çamaşırı, pijama takımı, sabahlık, cüzdan, kol saati, çorap, parfüm, tıraş takımı. Oğlanın annesine bluz, elbiselik kumaş, eşarp ve yemeni, iç çamaşırı, tespih, seccade, havlu; babasına da gömlek, iç çamaşırı, namaz takkesi, mendil, çorap gibi malzemeler alınır. Oğlanın kardeşleri için de uygun hediyelikler seçilir. Oğlan evi için alınanların masrafını kız tarafı karşılamaktadır. Alınan eşyaların çeşitliliği ailelerin maddî durumlarına göre değişiklik göstermektedir. Ancak seçilen hediyelerin pahada denk olması ailelerin birbirlerine verdiği değeri ifade ettiği için önemlidir.

¹¹⁶ Altun, a.g.e., s. 257.

¹¹⁷ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 268.

¹¹⁸ Ali Rıza Yalman (Yalkın), **Cenup'ta Türkmen Oymakları I**, yay.haz. Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri, Ankara, 2000, s. 267.

¹¹⁹ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 268.

“Nişan alışverişine gelin ve gelinin annesiyle beraber gidilir. Gelin beğenir, oğlan tarafı da gelinin beğendiklerini alır. Varsa elti, görümce de o gün onlarla alışverişe gider. O gün herkes için üst baş alınır. Geline bir ya da iki takım kıyafet mutlaka alınır. Genellikle de alışveriş için Bursa’ya Kapalı Çarşı’ya giderler.” (Güler Kaya)

Nişan gününden önce nişan alışverişi sırasında her iki tarafta aldıkları hediyelik eşyaları konu komşunun yardımıyla süslü bohça yaparlar. Bohçalama işlemi sırasında kadınlar sohbet edip alınan hediyeliklere bakarlar. Bu kısım her iki taraf için de eğlenceli geçmektedir. Nişan gününden önce oğlan evi hazırladığı bohçaları kız evine yollar. Bohçalar, nişan günü herkes tarafından görülebilecek bir yere yerleştirilir. Gelen misafirlerden isteyenler nişan töreninden önce bohçalara bakarlar. Oğlan evi nişan günü kız evine giderken bohçalarla birlikte ayrı ayrı kutulara koyulan çay, şeker, çerez, yufka, halka, ekmek, buğday, bisküvi gibi yiyecek ve içecekleri hediye olarak götürür. Kıranışıklar köyünde nişan gününün ertesi günü gerçekleşen ikinci aşamada kız tarafı oğlan evine davetlidir. Oğlan evinde de tıpkı nişanda olduğu gibi davet edilen akraba ve yakınlarla yemek verilir. Ancak yüzük takma merasimi yapılmaz. Kız tarafı oğlan evine giderken hazırladığı bohçaları götürür. Araştırma alanında oğlan evi ve kız evinin birbirlerine bohça göndermeleri âdet olduğu üzere mutlaka gerçekleştirilen bir uygulamadır.

Evlenen kızlar, evlendiği erkeğin yakınlarına bohça gönderirler. Onların da karşılığında geline benzer hediyeler alması geleneksel bir âdettir.¹²⁰

Kıranışıklar köyünde “nişan” sözcüğünün yerine “çıkı” sözcüğü de kullanılmaktadır. Köyde nişan töreni özelliklerine göre “çıkı”, “nişan”, “açık nişan (büyük nişan)” olarak adlandırılmaktadır. Çıkı ile nişan sözcükleri aynı anlamda kullanılırken açık ya da büyük nişan olarak adlandırılan törenin usulü nişana göre daha farklıdır. Genellikle nişan törenleri kız evinde veya uygunsa kız evinin avlusunda gerçekleştirilir. Ayrıca törene katılan erkek misafirlerle kadın misafirler ayrı yerlerde ağırlandığıdır. “Açık nişan” ya da “Büyük nişan” adı verilen törenlerde ise kadın ve erkekler bir arada ağırlanır. Bu tür nişanlar kız tarafının o gün için kiraladığı bir salonda veya kızın evinde ya da evin avlusunda da yapılabilir. Bunun yanında Bursa’da veya Keles’te kiralanan bir salonda

¹²⁰ Ayten Sürür, “Geleneksel Yaşamda Bursa ve Çevresinde Türk Çantası ve Çekmeceleri ‘Bohçalar’”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri**, C.1, Kültür Bakanlığı, Ankara, 22-23 Aralık 1994, s. 260.

yapılan açık nişan törenleri de vardır. Bu tür nişanlarda eğlence için müzisyen getirilir. Kadınlar ve erkekler eğlence sırasında bir arada bulunurlar. Köyde açık nişanı maddî durumu iyi olan aileler yapmaktadır. Açık nişanda nişanlanacak olan kız köyde yapılan diğer nişan törenindeki kızların giyimlerinden daha farklı olacak şekilde süslü ve gösterişli bir elbise giyer. Açık nişanda çifte nişan yüzükleri takılır. Ayrıca kayınvalide, geline nişan alışverişi sırasında alınan mücevheratı herkesin gözü önünde takar. Damada da gelinin annesi nişan alışverişi sırasında alınan kol saatiyle birlikte altın takar. “Çıkı” adı verilen nişan töreninde ise çifte bir aile büyüğü tarafından yalnızca nişan yüzükleri takılır. Kayınvalide, geline alınan mücevheratı herhangi bir akraba düğününde gelinin kullanması için törenin olduğu günden birkaç gün önce kız evine gelerek takar. Özellikle nişanlı veya sözlü kızın kendisine oğlan evi tarafından hediye edilen mücevheratı akrabaların düğünlerinde veya köyde yapılan herhangi bir törende takması oğlan evi için önem taşımaktadır. Nişanlı kız, köydeki tüm törenlere kendisine alınan bu mücevheratı takarak gider. Çevrede kızın verildiğinden ya da nişanlandığından haberi olmayan kişiler bu takılar sayesinde kızın sözlü ya da nişanlı olduğunu anlarlar.

Ayrıca nişanlı ya da sözlü kıza, yakın bir akrabanın nişan töreninde, kına gecesinde veya sünnet düğünü sırasında oğlanın kadın olan aile büyükleri ile kayınvalidesi tarafından para takılması da uygulanan bir âdettir. Kayınvalidenin çevrenin kızı o ailenin gelini olarak algılamasını istemesinden dolayı böyle bir uygulamanın var olduğu derlenen bilgiler arasındadır.

“Kına gecesinde veya başkasının nişanında sözlü ya da nişanlı kıza kaynanası para takar. ‘Bu benim gelinim.’ der gibi, göstermelik olsun diye para takar. Mesela nişanlı ya da sözlü bir kız yakın akrabanın nişanına, sünnetine ya da kinasına kayınvalidesiyle gidince ona para takılır. Evlendikten sonra ise takmazlar.” (Güler Kaya)

Nişan için köyde okuyuculuk yapılmaz. Bunun yerine kız tarafı yakın akrabalarını nişana sözlü olarak davet etmektedir. Köyün dışında yapılan nişan törenleri için günümüzde davetiye bastırılarak kız evi ve oğlan evi tarafından ayrı ayrı dağıtılmaktadır. Nişan günü köyün camisinden birkaç gün önce anons edilerek köy halkına duyurulur böylelikle de köydeki herkes nişana davet edilmiş olur. Köy halkından nişana genellikle gelin ve damadın yakın arkadaşları ile komşular gelmektedir. Oğlan evi kız evinde yapılan nişan törenine en yakın akrabalarıyla birlikte gider. Oğlan tarafı kız evine gitmek için

evden çıkarken havaya silahla ateş açar. Silah sesleriyle kız evine gelmek için yola çıktıklarını haber vermiş olurlar. Oğlan tarafının kız evine gelmesiyle nişan töreni başlamış olur.

“Nişan için köyde okuntu yoktur. Genelde çarşamba ya da perşembe gününden insanlar nişana davet edilir. Kız evi akrabalarını, komşularını ve erkek evini ağırlar. Nişandan sonraki akşamda oğlan evi kız evini ağırlar. Nişana herkes çağrılmaz, herkese yemek verilmez. Nişan töreni düğün gibi değildir.” (Nurcan Ata)

Nişan günü yazıya denk geldiyse kız evinin avlusuna büyük yaygılar yayılır. Gelen kadın misafirler yere yayılan bu yaygının üstüne otururlar. Nişanda köyde sünnet düğünleri ve evlenme düğünlerindeki gibi “takım yemeği” adı verilen yemek gelen misafirlere ikram edilir. Önce evde ağırlanan erkek misafirlere yemek servisi yapılır. Erkeklerin yemek ikramı bittikten sonra kadınlara yaygının üstüne ortaya sofralar koyularak yemek ikram edilir. Her yemek bir tas içinde sofraya getirilir. Herkesin kaşığı ayrıdır ancak aynı tasta yemekler yenir. Bazı nişan törenlerinde de plastik tabak, kaşık, çatal, bardaklar kullanılarak her kişiye ayrı ayrı yemek servisi de yapılır. Kadınlar yemeklerini yerken erkeklere de çay ikram edilir. Bazı tören sahipleri yemek için aşçı, bulaşıklar için bulaşıkçı tutarken bazıları da bu tür işleri kendileri görür. Bu durum ailenin maddî durumuna göre değişmektedir.

Misafirlere yemek ikramı yapıldıktan sonra nişan merasimine geçilir. Erkekler ve kadınlar merasimi izlemek adına aynı yerde ayrı ayrı durarak toplanırlar. Nişanlanan kızın kayıvalidesi gelinin omzuna kırmızı yemeni örter. Kızın varsa yengesi, eltisi ve görümcesi bir örnek yemeni takarlar. Bu durum kına gecesi ve düğün töreni içinde geçerlidir. Gelin ve görümceler başkalarının düğünlerine de aynı yemenileri örterek katılırlar. Nişan töreninde kızın giysisi genellikle bluz ve etekten oluşan bir takımdır. Damat da takım elbise giyer.

“Düğünlerde, kına gecelerinde veya nişanlarda elti ve görümceler birbirleriyle aynı bezi takarlar. Özellikle kendi ailelerinden birinin düğününde aynı bezleri başlarına bürürler. Bu bezlerin ucunda çilek oyası vardır. Genellikle de kırmızı ya da koyu pembe renklidir. Yeni gelinin bezi biraz daha gösterişlidir.” (Hilal Kaya)

Nişan merasimi sırasında nişan yüzüklerinin olduğu tepsiyi kızın yanında durarak varsa kız kardeşi yoksa da yeğeni ya da kuzeni veya en yakın arkadaşı tutar. Nişan

yüzüklerini kız tarafının aile büyüklerinden biri takar. Yüzüğü takacak olan kişinin hitabının güçlü olmasına dikkat edilir ve bu kişiyi kızın ailesi belirler. Nişan yüzüklerini takan kişi de günün anlam ve önemi ile ilgili bir konuşma yapar. Aşağıda bir örnek oluşturması açısından nişan yüzüklerini takmadan önce yapılan bir konuşma metni yer almaktadır. Yüzükler takılıp kurdele kesileceği zaman yüzükleri takan kişi “Kurdele kesilmiyor.”, “Bu makas körmüş.”, “Şu makası çarklayın bakalım.” şeklinde ifadelerde bulunur. Bu ifadelerle damadın yakınlarından birkaçının yüzüklerin durduğu tepsiye bahşiş bırakmaları istenmektedir. Kıranışıklar köyünde çifte nişan yüzüklerinin takılması sırasında şöyle bir konuşma yapılır:

“Sayın davetliler, memleketimizin örf ve âdetlerince yapılan bu tür cemiyetler Osmanlı’dan bu yana devam etmektedir, edecektir de. Çünkü yapılan bu tür cemiyetler Türklüğün sembolüdür. Nişanın tamamına ermesini yüce Tanrı’dan niyaz ediyorum. Bu düşüncelerle kurdeleyi kesiyorum. Allah rast getirsin.” (İsmail Çikin)

Nişan yüzüklerinin takılmasından sonra erkekler bu anı kutlamak amacıyla havaya silahla ateş açarlar. Bu durum köydeki tüm cemiyetlerde karşımıza çıkmaktadır.

Nişan yüzükleri takıldıktan sonra takı töreni başlar. Kız tarafına yakın olan akraba ve komşular kıza; oğlan tarafına yakın olanlar da oğlana para ya da altın takarlar. Takı töreni bittikten sonra kadınlar kendi aralarında bakır çalıp, türkü söyleyerler. Karşılıklı kaşık oyunu oynayarak eğlenirler. Nişan töreninde kız ve kızın yakın akrabaları oynar. Ancak kızın annesi oynamaz. Erkekler de nişan töreni sırasında oynamazlar.

Kıranışıklar köyünde nişan için yapılan tüm masrafları erkek tarafı karşılamaktadır. Kız evi yalnızca nişan bohçalarına koyulan hediyeliklerin parasını öder. Nişan sırasında verilen yemeğin yalnızca servisinden sorumludur. Nişan töreninden sonra aileler düğün için hazırlık yapmaya başlarlar.

5.7. NİŞANLILIKTA BAYRAM GELENEKLERİ

Nişandan sonra kız ve erkek ailelerinin izni doğrultusunda görüşürler. Nişanlı çift evlenene dek bir bayram geçirecek olursa bayram gelmeden önce bayramda kullanması için kıza birtakım eşyalar almak için hep beraber alışverişe çıkılır. Nişanlanan çiftler bayramlarda yakın akrabalara bayramlaşmaya giderek el öperler. Kız evine bayramlaşmaya

gelen damat, kayınpederinin ve kayınavalidesinin elini öper. Bayram günü kız evinde birlikte yemek yenir. Yemek sırasında ya da yemek bittikten sonra kayınpeder sofradan kalktığı zaman damat sofradaki ekmeğin altına para koyar. Sofra toplandıktan sonra ekmeğin altındaki parayı nişanlısı alır.

“Bayram gelirken nişanlı kızı alışverişe götürürler. Kıza üst baş alınır ama takı takılmaz. Bayram geldiği vakit de nişanlı ve sözlü olanlar birbirlerinin ailelerini, akrabaları, komşuları ziyaret ederek el öpmeye giderler.” (Naciye Kaya)

“Bayramda damat nişanlısının evine kaynatasının elini öpmeye gider. Gittiği zaman damadın önüne sofraya koyulur. Beraber yemek yenir. Damat, kayınpederi sofradan kalktıktan sonra ekmeğin altına gönlünden koptuğu kadar para koyar. Öyle bir âdetimiz vardır. Ev sahibi sofrayı toplarken o parayı bulur ve para nişanlı kıza verilir.” (Güler Kaya)

“Nişanlıyken damat kayınpederinin evine gittiğinde birlikte yemek yerler. Yemek sırasında kayınpeder bir ara sofradan kalktığında damat ekmeğin altına para koyar.” (Raif Kaya)

5.8. DÜĞÜN HAZIRLIKLARI

Düğüne hazırlık safhası her iki tarafın ailesi için de oldukça yoğun geçen bir süreçtir. Düğün günü köyde yapılacak bir başka düğün töreni ile aynı güne rast gelmesin diye ailelerin karar verdikleri tarih için muhtardan sıra alınmaktadır. Muhtar düğün tarihlerinin yazılı olduğu listeyi köyde bulunan kahvelere asar. Düğün sahipleri, kahvelerde asılı olan listenin altına muhtar olmadığı zamanlarda düğünlerinin tarihlerini sıradan devam ederek yazmaktadır. Düğün tarihleri genellikle bir yıl önceden belirlenip listeye yazılmaktadır.

“Bir sene evvelden ilk düğün muhtara yazdılarak sıra alınır. O düğünden sonra düğünü olanlar da sıra alırlar. Kağıt köy kahvesinde durur. Herkesin birbirinin düğününden haberi olur. Düğünler karışmasın, birbiriyle denk gelmesin diye yaparlar bunu.” (Nazife Teyin)

“Düğün gününün köydeki başka bir aile ile aynı güne rastlamaması için önceden gün belirlenir. Bu tarihi belirleyen gider muhtara düğün tarihini yazdırır. Muhtar yoksa

kendileri de listeye adlarını yazabilirler. Tarihlerin olduğu liste kahvelere asılır ve orada durur. Köylü de oradan takip eder.” (Niyazi Atak)

Köyde düğünler genellikle bahar ve yaz aylarında çoğunlukla da düğün evlerinin avlularında yapılmaktadır. Ancak bazı aileler düğünlerini Bursa’da ya da Keles’te yapmaya karar verebilirler. Bu karar sonucu çiftler düğünün yapılabilmesi için uygun bir yer aramaya başlarlar. Düğünden önce resmî nikâh için nikâh tarihi alırlar. Bu sürecin önemli bir kısmını ailelerin düğün, kına gecesi ve yeni kurulacak evin düzeni için alışverişe çıkmaları ve yaptıkları çeyiz hazırlıkları oluşturmaktadır. Önceki dönemlerde köyde yeni evlenen çiftlerin genellikle kendilerine ait bir evleri olmadığından oğlan evinde yaşadıkları, kendilerine ait bir odalarının olduğu bilgisi derlenmiştir. Günümüzde düğün alışverişinde en çok zaman ve nakitin harcandığı kısım gelin ve damadın evlendikten sonra oturmaları için kurulacak evin eşyalarının seçilmesi ve tamamlanmasıdır. Düğün hazırlıkları sırasında ve düğün süresince yapılan masrafların çoğu oğlan evine aittir. Kız evinin önceki dönemlerde sadece kız çeyizinden mesul olduğu günümüzde ise kızın ailesinin alması gerekenlerin belirli olduğu ancak bu durumun ailenin maddî durumuna göre değişiklik gösterdiği derlenen bilgiler arasındadır. Oğlan evinin düğün hazırlıklarını tamamlamaması gibi bir durum söz konusu değildir. Aksi hâlde aile öncelikle kız evine ve çevreye karşı mahcup duruma düşmüş olur. Kız tarafı çiftin evlendikten sonra oturacağı ev için oturma grubu, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi ve fırın satın almaktadır. Bunun haricinde kız evinden giden kız çeyizi için alınan ve biriktirilen eşyalar da evin eksikliklerini tamamlar niteliktedir.

“Eskiden kızın çeyizinde işe yarayacak bir tek şey yoktu. Tabak çanak, incik boncuk çeyiz olarak verilirdi. Ama şimdi maddî duruma göre değişse de kız tarafı çiftin evi için çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, fırın, oturma grubu alabiliyor. Geri kalan her şey oğlan evine ait. Ama kız tarafının maddî durumu yoksa ve almazsa oğlan tarafı mutlaka her şeyi mecbur alır. Kız tarafının alması mecbur değildir.” (Raif Kaya)

“Düğünden önce de alışverişe çıkılır. Düğünden önce yapılan alışveriş önemlidir. Nişanda kıyafetler alındığı için düğün alışverişine nazaran daha az masraf yapılır. Düğün alışverişi sırasında kına gecesinde kullanılmak üzere bindallı, yüz örtüsü, kına takımı, mum, kınada gelen misafirlere dağıtmak için paket kınalar alınır. Kız tarafından çeyiz gider. Bununla birlikte kız tarafı bulaşık makinesi, çamaşır makinesi, fırınlı aygaz, tencere

takımı, oturma grubu gibi eşyalar alır . Mobilya, yatak odası, misafir odası, beyaz eşyayı ve televizyonu ve geri kalan her şeyi oğlan tarafı alır.” (Güler Kaya)

Köyde yapılacak düğünlerde düğün yemeği verilebilmesi için aşçı ve bulaşıkçı ile anlaşılır. Yemeklik malzemeler satın alınır. Misafirlerin avluda oturacağı sandalye ve masalar kiralanır. Eğlence için müzisyenlerle anlaşılır. Kız tarafı, kız çeyizindeki eksiklikleri tamamlar. Çiftin oturacağı evin temizliği yapılır, düzeni oluşturulur.

Araştırma alanında önceki dönemlerde köyde düğün öncesinde yapılan bir uygulamanın adı “gelin heybesi”dir. Yakın bir akrabanın kına gecesinin yapılacağı gün henüz düğünü olmamış gelin, kayınvalidesi ve yakın akrabaları ile düğün evine gider. Kayınvalide ve yakın akrabalar düğünde giymesi için geline aldıkları elbiseleri, yemenileri veya kumaşları yanında götürür. Kendi düğününe bir ay kalan gelin başkasının düğün evinde arkadaşlarıyla birlikte kaşık oyunu oynar. Oynadıktan sonra da orta yere oturtulur. Kayınvalidesi ve yakın akrabaları geline düğünluk aldıkları hediyelik eşyaları sunarlar. Sesi yüksek çıkan bir kadın hediyeyle birlikte getiren kişinin de adını söyleyerek (kayınvalidesinden birtakım elbise, ipekli kumaş, vb. şekilde) eşyaları gelinin üstüne doğru atar. Bu uygulamaya “çeyiz artması” adı da verilmektedir. Ancak bu uygulama günümüzde Kıranişıklar köyünde uygulanmamaktadır. Ayrıca köyde Bursa ve çevresinde yaygın olan gelin hamamı âdeti de bulunmamaktadır.

“Önceden gelin heybesi yapılıyordu. Ama artık bu uygulama tamamen kalktı. Mesela düğün evine gelen gelin arkadaşlarıyla oynuyordu. Oynadıktan sonra onu orta yere oturtuyorlardı düğün evinde. Kaynananın aldıklarını, yakın akrabaların getirdikleri kumaş ve gömlekleri: ‘Bu dayısının hanımından, bu amcasının hanımından, bu yengesinden.’ diyerek bir kadın gelinin omzuna atıyordu. Bunu kendi düğününden aşağı yukarı bir ay önce başkasının kına gecesinin olacağı gün yapıyorlardı. Nişanda değil sadece kına gecelerinden evvel yapılırdı. Kadınlar kendi aralarında kayınvalide için ‘Çeyiz atmaya gidiyor.’ diye konuşurlardı. Şimdi artık köyde çeyiz atma hiç yapılmıyor, tamamen kalktı.” (Güler Kaya)

5.9. ÇEYİZ HAZIRLIKLARI

Araştırma alanında ülkemizde yaygın olduğu üzere kız çocuğu olan anneler çocuğun bebeklik döneminden itibaren çeyiz hazırlıklarına başlamaktadırlar. Bu

hazırlıkların düğün dönemine bırakılması durumuna sık rastlanmaz. Ancak günümüzde her şeyin çok hızlı gelişip değişmesi ve moda kavramının insan yaşamını tamamıyla etki altına alması nedeniyle çeyizde bulunan bazı eksik parçaların tamamlanması “son moda olsun” diye düşünülerek düğün öncesine bırakılabilmektedir. Evlenecek kızlar kendi çeyizleri için evde dantel takımı örüp yemenilerin kenarlarına moda olan iğne oyalarıyla işlerler. Dikiş bilenler kendilerine yatak örtüsü ya da pike takımı diker. Bunları diktiren de veya satın alanlar da vardır. Kız anneleri, kızları yetişip gelin oluncaya kadar geçen sürede patik ve yelekleri şişlerle örerek biriktirirler. Anneler kendilerine hediyelik gelen veya satın alınan ipekli kumaşları kullanmayıp kızlarının çeyizi için saklarlar. Anneler on iki kişilik yemek takımı, çatal, bıçak seti, bardak takımı, kahvaltı takımı, çaydanlık setini satın alıp hazır ederler. Ayrıca kız ya da oğlan anneleri köye haftanın belirli günlerinde gelerek ev eşyaları satan ve köyde “yaymacı” adı verilen satıcıdan ihtiyaç olan malzemeleri satın alırlar. Düğün alışverişi sırasında mobilyalara uygun düşecek şekilde kullanılacak süs eşyaları ve halılar oğlan evi tarafından satın alınır. Perdeler dikilir veya diktirilir çeyizle birlikte yeni eve götürülür.

“Köye öte beri satmaya gelen adam var. Ona ‘yaymacı’ deriz. O burda tabak, çanak, örtü, battaniye, yorgan aklına ne gelirse işte her şeyi satar. Çeyiz yapıyorsak yaymacıdan bir şeyler mutlaka alırız.” (Hatice Basrik)

“Gelinin çeyizinde kayınvalide, kayınpeder için ayrı ayrı bohça yapılır. Gömlek, iç çamaşırı, havlu, çorap kayınpeder için hazırlanıp paket yapılır. Kaynana için seccade, gömlek, iç çamaşırı, kumaş, örtü konur. Kız tarafının çıkışı da vardır oğlan tarafı da kız tarafına karşılık vermek için çıkı yapar. Sağdıçlara da yengelere de çıkı yapılır. Çıkı nişanda da düğünde de hazırlanır. Her iki taraf da birbirine verir çıkıyı. Kimisi nişanda vermez düğünde verir, kimisi ikisinde de verir.” (Nurcan Ata)

5.10. ÇEYİZLE İLGİLİ İŞLEMLER

Araştırma alanında özenle hazırlanan ve çeşitlilik içeren çeyiz ile ilgili törenler üç safhadan oluşmaktadır: İlki gelinin evinden “çeyiz alma”, ikincisi gelinin yeni evine “çeyiz serme”, üçüncüsü de düğün bittikten sonra düzenlenen “çeyiz toplama” törenidir. Bu törenlerin hepsi aşağıda ayrıntılarıyla ifade edileceği üzere farklı pratiklerle süslenmiştir.

Pratiklerin çoğunluğu da evlenecek olan çiftte nazar değmesini önlemeye ve özellikle çift için her anı eğlenceye çevirip mutlu bir başlangıç yapmaya yönelik eylemlerdir.

Araştırma alanında eski dönemlerden bu yana çeyiz, kız annesinin ve kızın övünç kaynağı olarak sergilenmektedir. Yalnızca günümüzde çeyiz serme sırasında uygulanan pratikler eskiye oranla değişim göstermiştir. Önceki dönemlerde düğün günü, gelin alma yapılmadan önce, kız evinden alınan çeyiz oğlan evine getirilerek serilmektedir. Evlenecek çift için oğlan evinde hazırlanan odanın duvarına boydan boya bir ip asılır. Bu ipin ve odada bulunan yatağın üstüne hazırlanan çeyiz serilerek sergilenir. Günümüzde ise çeyiz serme ve çeyiz görme safhaları düğünden önce yapılmaktadır. Çeyiz toplamaya ise düğünden sonra gidilmektedir.

5.10.1. Çeyiz Serme

Oğlan evi düğüne iki hafta kala araba kiralayıp kız evinden çeşitli ve ağır eşyalardan oluşan çeyizi alarak çiftin yeni evine götürmektedir. Çeyiz sermeye her iki taraftanın yakın akrabalarıyla birlikte oğlan ve kızın anneleri de gitmektedirler. Çeyiz toplanarak götürülüp serilse de çeyiz sandığı kız evinden düğün günü çıkarılmaktadır. El emeği göz nuru olan yemeniler, patık ve havlular büyükçe kartonlara sırayla dikilir. Hırka, yelek ve şallar jelatinlenerek paket yapıp sergilenmektedir. Yatak odasında uygun bir yere alınan yastık ve yorganlardan yük yapılır. Yorganların ve yükün üstüne ucunda kanaviçe işlemesi olan yük örtüleri kapatılır. Çeyizde bulunan en güzel nevresim takımı, pike takımı veya yatak örtüsü serilerek gelin yatağı hazırlanmaktadır. Gelin için alınan iç çamaşırı takımları, gecelik ve sabahlıklar, makyaj seti ve damadın tıraş takımı yatak odasına yerleştirilerek sergilenir. Gelin ve damada alınan elbise ve takımlar çoğunlukla yatak odasında gardıroba asılarak sergilenmektedir. Günümüzde çeyizdeki çeşitli eşyalardan çok yemek takımı, kahvaltı takımı, çaydanlık, çatal, bıçak takımı ve bardak takımları rağbet görmektedir. Satın alınan bu takımlar da evde kullanılacakları şekilde mobilya içlerine yerleştirilerek sergilenmektedir. Çeyiz serme sırasında gelinin çeyizindeki “*gözaydın yastığı*” kayınvalideye sembolik bir para karşılığında satılır. Bu yastık iki tarafın çocuk beklentisini simgelemektedir.

Çeyiz sermeye giden kadınlar çeyiz serme işlemi sırasında kendi aralarında bakır çalıp, türkü söyleyerek eğlenmektedirler. Çeyiz serme sırasında gelinin annesi oynamaz.

“Kız çeyizi için eskiden kanaviçe, iğne oyalı dörtlükler, elbiseler işlenip dikiliyordu. Kız anaları çok çeyiz yaparlardı. Çeyiz sererken önceden gardıroplar olmadığı için dörtlükler tavanlara asılıyordu. Duvardan duvara ip takıp elbiseleri, etekleri o ipe asıyorlardı. Vitrin takımı, masa örtüsü, yatak odası için parça danteller yapılırdı. Kadife türü kumaşa onları dikip duvarlara asıyorduk. Kanaviçeleri çekyatların üzerine açarak seriyorduk. Çeyiz, bizim zamanımızda böyle seriliyordu. Şimdiki gibi pike takımı, dantel takımları satın alınmıyordu. Eskiden orlon iple kare kare örüp onları birbirine ekleyip yatak örtüsü örülüyordu. Şimdi yatak örtüsü, pike takımı ya dikiliyor ya da kendin yapmazsan bile birtakım alıp seriyorsun. Hem de son moda olmuş oluyor. ‘Oyma’ denilen mutfak takımı oyması gibi örgüler vardı da onları örüp, etek yapıyorduk. Gelin mutlaka birtakım kanaviçe yapardı. Kanaviçe daha öncelikli geliyordu bizim zamanımızda. Üç dört tane yorgan, yastık veriliyordu çeyiz için. Bizim zamanımızda kısa yastık yoktu mesela. Hep uzun yastık vardı. Uzun yastıklardan dört tane erkek tarafı veriyordu. O yastıkları doldurup sargılarını sarıyordun, kanaviçelerini dikiyordun, kılıfını geçirip dantelle yastık başı örüyordun. Tüm bunlar çeyizdi ve seriliyordu. Şimdi kanaviçe yapan yok. Ama pike takımı ya da yatak örtüsü örüyorlar. Kızlar şimdi de çeyizleri için dantel örüyorlar. Genelde örtüler alınıp iğne oyası yapılıyor. Patikleri ve yelekleri şişlerle kız anneleri örüyor. Zaten yastıklar kısaldı. Kılıf, çarşaf hepsi takım satılıyor, onlardan alıyorlar. Gelinin kendi özel evi oluyor. Bizim gibi bir odaya gelin gitmiyorlar. O yüzden artık çeyiz daha değişik seriliyor. Yorganlarını, yastıklarını yük yapıyorlar. Yükü kanaviçeli yük örtüsüyle kaplayıp, yatağın üstüne serilecekleri yayıp gelin yatağını hazırlıyorlar. Gelinle damadın gardırobunu yerleştiriyorlar. Bezleri, patikler kartona dikip yelekleri de paket yapıp, üstünü jelatinleyip kartonlara koyuyorlar. Onlar nişandaki gibi bohçalarla gidip sergileniyor. Bizim zamanımızda bir odanın içine ne sığdırabilirdin ki? Gelinlerin öyle ayrı ayrı yemek takımı, tencere takımı yoktu. Birtakım tencere alınıyordu, altı tane su bardağı, altı tane çay bardağı, altı tane tabak, kaşık, çatal alınıyordu. Aynı evde kullanılıyordu. Şimdiki gelinlere hepsi ayrı ayrı alınıyor. Onların kendilerine özel evleri olduğu için hepsini satın alıyorlar. Mobilyalara yerleştirip onları da sergiliyorlar. Tabak, çanak gibi eşyalara ağırlık veriliyor. Önceden insanlarımız çeyize ağırlık veriyordu. Anne: ‘Vitrin takımı yapayım.’ deyince kızı: ‘Sanki kullanılacak mı?’ diyor. Onun yerine daha çok tabak, çanak alıyorlar. Önceden pazar günü gelin almaya gelmeden kız tarafı; çeyizi damat evine götürüp, bir odaya serip geliyordu. Şimdi direkt oğlan evine bir hafta, on gün

öncesinden çeyiz götürülüp seriliyor. Kız evinden çeyiz damat tarafının tuttuğu arabayla alınıp getiriliyor. Çeyiz sermeye de bir araba insan gidiyor ve çeyiz seriliyor. Çeyiz sermeye giden kadınlar kendi aralarında bakır çalıyorlar. Gelin de eğlenip oynar. Kızın çeyiz sermesi oldu derler o zaman.” (Güler Kaya)

“Çeyizi kız evinden almak için oğlan tarafı araba tutar. Çeyiz oğlan evine bir hafta veya on gün önceden gider. Çeyiz sandığı çeyiz serildiği gün oğlan evine gitmez. Çeyizin serildiği gün yemekleri, ikramlıkları yengeler hazır ederler. Orada serip, yiyip, çalıp oynarlar, eğlenirler.” (Naciye Kaya)

“Bizim gelinin çeyizi Bursa’ndan alındı. Beyaz eşyası, mobilyaları Bursa’ndan alındı. Ama kız evinden yorgan, havlu, örtü, namazlık gibi eşyalar geldi. Çeyiz de düğünden on gün önceden serildi.” (Azime Geyik)

“Çeyiz serme sırasında ‘gözüydün yastığı’nı kız tarafı kayınvalideye satar. Kayınvalide yastığı satın alır. Aileler çocuk beklerler ya o yüzden kayınvalide yastığı satın alır.” (Fatma Teyin)

5.10.2. Çeyiz Görme

Köyde çeyiz sermeye gitmeyenler “Kız çeyizi serilmiş. Bakmaya gidelim.” diyerek birbirlerine haber verip bu durumu kız evine duyururlar. Çeyiz serildikten birkaç gün sonra kızın yengesi yakın akrabaların ve komşuların evlerine giderek onları “çeyiz görme”ye gitmek için davet eder. Hep birlikte çiftin yeni evine çeyiz görmeye gidilir. Çeyiz görme sırasında diğer törenlerde olduğu gibi kadınlara evde, erkeklere de dışarıda “takım yemeği” veya cantık, ayran, tatlı ikram edilmektedir.

“Çeyiz serildikten sonra da komşular birbirlerine: ‘Bugün çeyize bakmaya gidelim.’ diyerek haber verirler. Bunun üzerine kızın yengesi akrabaları, yakın komşuları ‘Bugün çeyiz görmemiz var. Buyurun, gelin.’ diyerek davet eder. Hep birlikte çeyizi görmeye giderler. Çeyiz görmeye gelen kadınlara düğünlerde nişanlardaki gibi evin içinde takım yemeği ikram edilir. Erkekler, kadınları dışarıda beklerler. Onlara da dışarıda yemek ikram edilir. Genellikle çorba, ekmek, meyve, tahin helvası, un helvası, et yemeği, pilav gelen misafirlere ikram edilir. Bazısı da cantık, ayran, tatlı verir. Herkesin bütçesine göre de değişir tabi ikram edilen yemeğin çeşidi.” (Güler Kaya)

5.10.3. Çeyiz Toplama

“Çeyiz toplama” çeyizin üçüncü safhasıdır. Düğün olup bittikten, gelin evine yerleştikten on ya da on beş gün sonra yapılmaktadır. Bu uygulamada yeni gelinin yeni evinin hayırlı olması amacıyla “çeyiz mevlidi” okutulmaktadır. Gelin, çeyiz mevlidi okutmadan çeyizini toplamaz. Bu mevlit sırasında önceden çeyiz görmeye gelememiş olan akraba veya komşular varsa onlar da çeyizi görmüş olurlar. Mevlidin okunduğu gün gelin misafirlerini uğurladıktan sonra çeyizini toplar. Mevlide gelen misafirlere meyve suyu, cantık, pilav üstü tavuk, poğaça gibi yiyecekler ikram edilmektedir. Çeyiz mevlidini köydeki bayan hocalardan biri okuyabilir.

“Yeni gelin çeyiz toplama yapar. Çeyiz toplayacağı için mevlidini okutur, çeyizini öyle toplar. Yengeleri yakın akraba ve komşulara giderek onlara: “Bugün çeyiz mevlidimiz var. Buyurun gelin.” deyip çağırırlar. Çeyiz toplama düğünden on beş, yirmi gün sonra oluyor. Genelde akrabalar, komşular çağırılıyor. Gelin mevlidin olduğu günün akşamına çeyizini toplar. Çeyize bakan bakar, mevlidi dinleyen evine gelir. Gelin tanıdığın ya da akrabansa ve çeyiz serildiği zaman yoksan çeyiz mevlidine gidersin. Çeyizi toplanmadan görürsün. Düğün olduktan sonra gelinin evine misafirlğe pek giden olmaz. Mevlide gelen misafirlere o gün kimi poğaça ile meyve suyu, kimi cantık ve ayran kimisi de pilav üstü tavuk verir. Köyün içinde bir bayan hoca okur mevlidi. Bu çeyiz mevlidine erkekler gelmezler.” (Güler Kaya)

Çeyiz serilme ve görme düğünden bir ya da iki hafta önce yapıldığı için düğünden önce çeyiz etrafındaki uygulamalar bittikten sonra sözlü kaynakların ifadelerine göre köyde düğün olmadan evvel sırasıyla resmî nikah, düğünden bir ya da iki gün önce dinî nikah kısılmaktadır.

6. DÜĞÜN

İnsanları bir araya getirerek bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştirip; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren ve insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini, inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran, tüm bunların yanı sıra da eğlendirip mutluluk verme fonksiyonlarına sahip olan düğün, Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biri sayılmaktadır. Farklı coğrafyalarda insanları bir araya getirerek

eğlendirme, eğitime ve gelenekleri canlandırma gibi nihai amaçlara hizmet eden düğün olgusu, kültürel ve sosyolojik açıdan oldukça önemlidir.¹²¹

Kıranışıklar köyünde yapılan düğünlerin safhaları ilerleyen bölümlerde ayrı ayrı üzerinde durularak aktarılmaya çalışılmıştır. Köyde düğünlerin eski dönemlerde kış aylarında yapıldığı ve beş gün sürdüğü günümüzde ise bahar ve yaz aylarında yapılmasının tercih edildiği genellikle hafta sonuna rastlayıp üç veya dört gün sürdüğü derlenen bilgiler arasındadır.

“Düğünler burada yazın yapılır. Cumadan başlar. Üç gün boyunca davullar çalınır, davulcular köyde gezer. Sonra eğlence olur ve biter. Eskiden beş gün davul çalınırdı perşembeden başlardı düğün.” (Hatice Basrik)

“Eskiden düğünler en az dört gece, beş gün sürerdi. Hiç bitmesin isterdik. O zaman televizyon, müzik aleti yoktu. Çalgıcı gelirdi. Düğün beş gün devam ederdi. Perşembeden başlardı, pazartesi akşamı biterdi. Alpagut köyünden davet edilenler olurdu. Gelirlerdi düğüne de düğün bittikten sonra bir, iki gece bırakmazdık onları. Misafir sevgisi çoktu. Ayrıca ekonomik yönden kimsede çöküntü yoktu. Herkesin avlusunda elli tane keçi, koyun vardı. Hayvanlar kesilirdi. Bir arada yenilir, içilirdi. Düğünden sonra da artık o misafirler gidene kadar, sabahlara dek vur patlasın çal oynasın, inadına eğlence yapılırdı. Eskiden düğünler genelde kışın olurdu.” (Niyazi Atak)

“Eskiden herkes özellikle kışa saklardı düğününü. Çünkü öylesi daha güzeldi. Şimdi buralarda daha öncelerden yazın düğünler devam ederdi. Adamlar dambul dumbul düğün yaparlardı. Bizde de kışın olurdu. Ev sahibi düğün yapacak diye evine çekidüzen verirdi de birisi düğünde oturduğu yerden silah atardı çatıyı vururdu. Bir yandan silahlar bir yandan yağmur inerdi.” (Recep Koyakbaşı)

6.1. DÜĞÜNE DAVET / OKUNTU

Okuntu, belirli bir maddî değeri olan hediyelek eşyaların yakın akrabadan uzak olana, toplumsal statüsü yüksek olandan düşüğe dek belirli bir hiyerarşi düzeninde düğüne davet için verilmesi, davet edilen kişilere ayrı ayrı değer atfedilmesini sağlamaktadır.

¹²¹ Gülin Ögüt Eker, “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açıdan Değerlendirilmesi, *Millî Folklor Dergisi*, C. 6, S. 46, Yıl 12, Yaz 2000, s. 92., s. 93.

Davetiyelerin ortaya çıkmasıyla davetliler eşitlenip olabilecek gönül kırgınlıklarının önüne geçilmiş; maddî külfetin ortadan kalkmasıyla da düğün sahibinin yükü hafiflemiştir.¹²²

Günümüzde hâlâ Kıranışıklar köyündeki tüm düğünlere yakın akrabalar, komşular ve diğer yakınlar davetiyeyle birlikte “küsteci” adı verilen hediyelerle “okuyucu” denilen kadınlar tarafından davet edilmektedir. Köyde düğün okuntusunu oğlan evi yapmaktadır. Düğün sahibi, oğlan evi olduğu için oğlanın yengeleri küsteci dağıtıp okuyuculuk yaparlar. Sözlü kaynaklar bu uygulamayı “okunculuk” şeklinde telaffuz etmektedir. Yani davetiyenin yanında hediyeelik eşya götürme âdeti Kıranışıklar köyünün gelenekleri arasında varlığını sürdürmektedir. Bu durumun değişmesini isteyen ve bunun düğün sahibine maddî külfet yüklediğine inanan bazı aileler, kendi düğünlerinde düğün davetiyesinin yanında hediyeelik eşya gönderme geleneğini karşılıklı olarak uygulamamış fakat yine de bu âdetin önüne geçilememiştir. Hediyeelik eşya göndermeden düğüne davet edilme, köyde bazı aileler tarafından birkaç sefer denense de bunun sonrasında hediyelerin ilk zamanlarda el altından dağıtıldığı, günümüzde ise itinalı bir şekilde geleneğin devam ettirildiği derlenen bilgiler arasındadır.

Araştırma alanında düğüne davet için gönderilen hediyeelik eşyaların maddî değeri davet edilecek kişilerin düğün sahibine yakın veya uzak akraba ya da komşu oluşlarına göre değişmektedir. En yakın akrabalara davetiyeyle birlikte genellikle gömlek, çorap, kumaş, yemeni gibi eşyalar hediyeelik olarak giderken bunların yanında kadınların farklı bir teknikle yoğurup pişirdikleri “halka” adı verilen ekmek çeşidi bir bütün hâlde okuyucuyla birlikte akrabanın evine gönderilmektedir. Uzak akrabalara davetiyeyle birlikte hediyeelik eşya olarak havlu veya yemeni gider. Bunun yanında uzak akrabaya halka adı verilen ekmek yarıya bölünerek gönderilmektedir. Düğün evine uzak olan komşular ise davetiyeyle birlikte yalnızca çeyrek halka gönderilerek düğüne davet edilmektedir.

İbrahim Türkmen, küstecinin Keles’te düğün öncesinde geline ve gelinin yakın akrabalarına alınan düğün hediyelerinin teslim edildiği ayrıca dinî nikahın da kıyıldığı önemli bir tören olduğunu ifade etmektedir.¹²³ Kıranışıklar köyünde “küsteci” adı, düğüne davet için oğlan tarafının akrabalara ve komşulara gönderdiği hediyeler için kullanılmaktadır.

¹²² Şeref Boyraz, “ ‘Okuntu’ dan Davetiye Bir Dönüşümün Anatomisi”, **Millî Folklor Dergisi**, S. 84, Yıl 21, 2009, s. 90.

¹²³ İbrahim Türkmen, “Keles’te Düğün Öncesi İki Tören: El Öpme ve Küsteci”, **I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı**, C. I, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 4-6 Nisan 2002, s. 584.

Araştırma alanında önceki dönemlerde düğüne davet için köyde “gelin gezdirme” adı verilen bir uygulama mevcuttur. Ancak günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır. Gelin gezdirme sırasında gelinin yengesi ile birlikte bir kalburun içine hediyeelik eşya doldurup düğüne davet edilecek yakın akrabaların ve komşuların evlerini gezerek onlara hediyeelik eşyalar verdiği, evine gittiği kişilerin ellerini öpüp onları düğüne davet ettiği derlenen bilgiler arasındadır.

“Düğünden evvel nereden akrabaları varsa Uzunöz’de, Alpagut’ta var diyelim, buraların âdeti öyle oralara hep okunculuk yollarlar. Okunculuk deriz biz. Davetiyenin yanına havlu, entari koyulur. O hediyeelikler bütün akrabalara dağıtılır oralarda. Onlarda kına gecesinin olduğu gün düğün evine gelirler. Bir de koca köye halka dağıtır okuyucular. O halkalar düğün evinde üç gün evvelden yapılır. Danıştıktan evvel iki ya da üç fırın halka yapılır. Halka dediğimiz şey bir çeşit ekmektir. Un, su, tuzdan hamur yapılır. O hamuru bir tekne de yoğururlar. Hamurun ortası boş bırakılarak sacın üstünde el ile açılır, üzerine yağ sürülür; hamur bekletilerek kabırır. Dört, beş kadın köye yetecek kadar halkayı fırınlarda pişirir. Düğünden evvel yengeler sepetlere halka doldururlar, küstecilerle davetiyelerle birlikte halkaları da dağıtırlar. Eskiden gelinle eltisi olacak olan kişi koca bir kalburu alırdı. Kalburun içine örtü, kumaş, havlu koyup kapı kapı gezerlerdi. Evine gittiklerini düğüne çağırırlar, ellerini öperlerdi. Gelinlere elini öptüren de onlara para verirdi. Buna ‘gelin gezdirme’ denirdi. Yakın akrabalara gelini gezdirirlerdi. Artık gelin gezmıyor.” (Naciye Kaya)

“Düğüne davet için okunculuk vardır. Akrabalık derecesine göre bazısına havlu, bazısına gömlek, bazısına sadece davetiye yollarsın. Mesela ben oğluma düğün yaparken Alpagut köyüne otuz tane gömlek götürdüm. Gömleğin ya da havlunun yanına davetiye de koyulur. Küsteci de verilen hediyelere denir. Küstecilerin ve davetiyenin yanında bir de halka gider. Bazı akrabaya bütün, bazısına yarım, bazısına çeyrek halka verilir. O da yakınlık derecesine göre değişir. ” (Niyazi Atak)

“Düğün günü caminin minaresinden anons edilir. Böylelikle köylü düğün yemeğine davet edilmiş olur. Düğün için okuntuyu erkek tarafının yengeleri yapar, küsteci dağıtırlar. Yengeler küsteci dağıtırken gittiklere evlerdekilere: ‘Düğünümüze buyrun gelin.’ derler.” (Nurcan Ata)

“Akrabayı, komşuyu düğüne davet ederken halka yaparlar. Halka bir çeşit ekmektir. Yuvarlaktır ve ortası deliktir. Onu evlere dağıtırlar. Götürülen evin yakınlığına göre bütün ya da yarım hâlde verirler. Herhangi bir komşuya da çeyrek olarak götürülür o halka. Eskiden düğüne davet etmek için sadece halka götürülürdi evlere. Ama şimdi yanında erkeklere gömlek, bayanlara elbiselik kumaş götürüyorlar. Bu da düğün sahibine çok büyük külfet oluyor. Benim Mehmet’in düğününde küsteci vermeyelim diye karar aldılar köyde. Zaten hediye alıp da çok kaliteli gömlek almıyorsun. Beş liralık veya on liralık gömlek alıyorsun ama elli, altmış tane alınca da pahalı oluyor o zaman. Dolayısıyla masrafın çoğalıyor. Ben düğün yaparken küsteciyi kaldırmak istediler. Ben de benim düğünde kaldırıp da arkasından devam edilecekse mahcup olacağımı söyledim. Gerçekten karar aldılar ve on, on beş sene böyle devam etti. Kimseye küsteci alınmadı. Ama şimdi yine var.” (Recep Koyakbaşı)

“Ben, şahsen hiç kimseye küsteci vermedim. Prensibimi koymuştum. Kimseden hediye almadım, düğün yaptığımda da kimseye küsteci dağıtmadım.” (Ziya Atak)

6.2. DANIŞIK

Danışık, düğünün ilk günü akşamı sofracıların, misafir kabul edecek hanelerin tespiti, düğünün planlandığı, görevlilerin ve köy halkının eğlendirildiği geceye verilen addır.¹²⁴ Kıranışıklar köyünde düğünün başladığı gün olarak kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle köyde düğünler cuma günü yapılan danışık ile başlamaktadır. Danışık gününde tüm köylü düğünün başladığını çalınmaya başlayan davul seslerinden anlar. Aynı gün düğün evinin çatısından aşağıya büyük bir Türk bayrağı asılmaktadır. Ayrıca düğün evinin önündeki fırına da kırmızı yemeni bağlanmaktadır. Bu sayede düğün için başka yerlerden köye gelen misafirler tarafından o evin düğün evi olduğu anlaşılmaktadır. Aynı durum köydeki sünnet törenleri içinde geçerlidir.

“Düğün evine bayrak asılır. İşarettir o. Düğünden birkaç gün önce de ekmek falan yaparken fırının önüne kırmızı pullu bağlanır, evin önüne de kırmızı bayrak asılır.” (Güler Kaya)

¹²⁴ Özer Güleç, “Keles- Belenören Köyü’nde Düğün Bölümlerinden Güvey Salma-Güvey Uyandırma ve Dürü Toplama”, **II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı**, C. I, Bursa, 2005, s. 254.

Danışık günü köyde asker uğurlamalarının da yapıldığı “Gedik” adı verilen mevkide dışarıdan gelen müzisyenler karşılanmaktadır. Müzisyenler, Gedik mevkisine geldikleri zaman müzik sesleri ve silah sesleri köyde duyulmaya başlamaktadır. Danışık gününden itibaren davullar köyde üç gün süreyle çalar. Köyün delikanlıları, damadın yakın akrabaları ve yakın arkadaşlarından olanlar müzisyenleri karşılayıp onlara düğün evine kadar eşlik etmektedirler. Yol boyunca davullar çalınip silahlarla havaya ateş edilerek tüm köye düğünün başladığı duyurulmaktadır. Düğün evinde müzisyenlere, akrabalara, komşulara ve diğer misafirlere gün boyunca takım yemeği ikram edilmektedir.

Danışık günü ikindi ezanından sonra köyde düğünlerde ortak kullanılan iki cepli, renkli ve büyük heybenin içine tavuk, et, buğday, ekmek ve halka koyulur. Damadın amcası heybeyi omzuna atar, oğlan tarafının akrabaları da amcaya eşlik ederler. Amca ve erkekler bir alay hâlinde kız evine yürüyerek giderler. Heybe, kızın varsa amcasına veya abisine teslim edilir. Kız evi heybenin içini boşaltarak damadın amcasına geri verir. Bu uygulamaya “heybe götürme” adı verilmektedir.

“Heybeye buğday, çay, şeker, ekmek, et, tavuk, halka konur. Başka bir pakete de gelinin ayakkabısı, gelinliği, kına takımı, kınalığı; kaynatasına, kaynanasına ve kardeşlerine küstecilerini koyarlar. Cuma akşamı düğün evinde millet yemeğini yer. Sonra heybeyi amcası, paketi yengesi alır. Birlikte kız evine giderler. Kız evinde de eğlence yapılır. Birer içecek ikram edilir orda. Kızlar ve kadınlar da urba günü kendi aralarında oynarlar.” (Fatma Teyin)

“Köyde danışık gününde yani cuma gecesi, erkekler önde kadınlar arkada ayrı ayrı alay oluşturarak oğlan evinden kız evine içinde et, küsteci, halka, buğday, ekmek olan heybeyi götürürler. Ayrıca oğlanın yengesi kızın düğünde giyeceği kıyafetleri, gelinliği, kınalığı hazır eder ve hazırladığı bu paketi kız evine heybe verildikten sonra teslim eder. Heybe, kız evinde boşaltılarak oğlan evine içi boş bir şekilde geri yollanır. Buna heybe götürme deriz. Yenge de aynı zamanda paketi teslim ettiği için urba götürme adı da verilir.” (Güler Kaya)

“Heybenin içine bir tas buğday koyarız. İki halka koyarız. Bütün ekmek koyarız. Helva koyarız. Tavuk veya et koyarız. Bunların yanında da gelinin yengelerine, kardeşlerine gömlek, bez koyarız. Heybeyi damadın amcası götürür. Götüren adam kız evinden heybeyi geri ister. Onlar da hebenin içini boşaltıp geri verirler. Gerisin geri heybe

oğlan evine gelir. Gelin almaya giderken de yenge heybeyi götürür. Heybenin içine halka, buğday koyarlar. Heybe kız evinde kalır. Ama kız evi de küsteci koyacaksa heybeyi doldurup geri yollar.” (Halime Sarı)

Heybeyle birlikte kız evine götürmek için düğün alışverişi sırasında alınan gelinlik, kına kıyafetleri, diğer elbiseler, ayakkabı, çanta, yemeni gibi geline ait olan eşyalar paketlenir. Ayrıca gelinin ailesi için alınan hediyelik eşyalar da hazır edilir. Damadın yengesi paketlenen eşyaları eline alır. Kadınlarla birlikte alay hâlinde yürüyerek ve türkü söyleyerek elindekileri kız evinde kızın yengesine teslim eder. Bu uygulamaya “urba götürme” adı verilmektedir. Urba götürme işlemi tamamlandıktan sonra kız evinde kadınlar bakır çalıp, türkü söyleyerek kendi aralarında bir süre eğlenirler. Kaşık oyunu oynarlar. Erkekler kız evindeki eğlenceye katılmazlar. Köyde önceki dönemlerde gelin olacak kızların düğün günü “urba” adı verilen yöresel kıyafetleri giydikleri ve bu kıyafetlerin oğlan evinden kız evine yollanmasından dolayı bu uygulamaya “urba götürme” adı verildiği derlenen bilgiler arasındadır. Günümüzde yöresel kıyafetlerin yerini “beyaz gelinlik” ve “kınalık” adı verilen kaftanlar almıştır.

“Önceden gelinler düğünde urba giyerlerdi. Üç etek, fes giyerlerdi de buna urba denirdi. Urba oğlan evinden kız evine götürülürdü.” (Hatice Basrik)

“Önceden gelin olacak kız üç etekli urba giyerdi. Urbanın altına sarı renkli entari giyerdi. Şal kuşanırdı. Fes giyerdi. Gelin bezi dedikleri bezden bürünürdü. Ayağına düz bir gelin ayakkabısı alınırdı, onu giyerdi. Bilezik, altın, küpe, saat, yüzük takardı. Eskiden süsleyici dediğimiz kadınlar vardı. Onlar gelinin saçlarını kırkma keserlerdi de fes kırkmaların üstünde dururdu. Kızın saçları ikişer parçaya ayrılarak iki yandan aşağı doğru örülürdü. Fesin üstünde de sallama dediğimiz boncuklar olurdu. Feslerin üstüne boncukları kendimiz dikerdik. Her renkten olurdu o boncuklar. ‘Şaplaboncuk’ derdik adlarına da. Fesin altına da pullu takılırdı. Fesin arkasından o pullu sallanırdı. Üstüne de gelin teli takardık. Gelin, kına gecesi günü de düğün günü de aynı kıyafeti giyerdi.” (Naciye Kaya)

“Cuma günü akşamı kız evine urba gider. O akşam gelinlik, kınalık, çerez, düğün için alınan her şeyi oğlanın yengeleri kızın evine götürürler.” (Güler Kaya)

Urba götürme işlemi ve eğlencesi kız evinde sona erse de oğlan evinde danışık günü eğlenceleri sürmektedir. Kına gecesinin yapılacağı gün başka köylerden ve şehirden

düğüne gelmesi beklenen akrabalar için kimin konak vereceği danişik günü belli olmaktadır. Yakın akrabaların veya komşuların gelecek olan misafirleri düğün sahibi adına ağırlamalarına “konak verme” adı verilmektedir. Konak verme, köylünün birbirleriyle dayanışma içerisinde olduğunun göstergesi sayılabilir. Yakın akrabalar ya da komşular düğün sahibine: “Sana konak vereyim.” diyerek gelen misafirleri ağırlamak istediklerini bildirirler.

“Düğünlere çevredeki bütün köylerden akrabalar davet ediliyor. Düğüne dışarıdaki köylerden davetli olan diyelim ki otuz kişi var. Mesela Uzunöz köyünden sekiz kişi, Alpagut köyünden de on kişi gelecek diyelim. Müsait olan bir komşu Uzunöz’den olanları konağına alır yani kendi evinde ağırlar, yedirir, içirir, yatırır. Beş komşu da diğer Alpagutlularla ilgilecek diyelim. Alpagutlular düğüne geldikleri zaman o beş kişi onları evine davet eder, yemeğini yedirir, yatağında yatırır. Bu sayede de düğün sahibinin dışarıdan gelen misafirlerle bir derdi olmaz. O, misafirler için zahmete girmez. Buna konak verme denir.” (Niyazi Atak)

“Köyde sünnet düğünlerinde de konak verme vardır. Mesela düğün için misafiri gelecek olanın komşusu ya da akrabası: ‘Sana konak vereyim.’ der ve gelen misafire yemek yedirir, içirir, onu düğün sahibinin yerine kendi evinde ağırlar.” (Fatma Teyin)

6.3. ÇEYİZ ÇIKARMA

Araştırma alanında kına gecesi başlamadan önce gelinin çeyiz serme sırasında çeyizle birlikte düğünden sonra yaşayacakları eve götürülmeyen çeyiz sandığı, oğlanın yengeleri tarafından içerisine çerez koyularak oğlan evinden çıkartılır. Kadınların oluşturduğu alayla birlikte bakır ya da dümbelek çalınıp söylenen türküler eşliğinde yürüyerek kız evine götürülür. “Çeyiz çıkarma” adı verilen bu uygulama cumartesi günü ikinci ezanından sonra yapılmaktadır. Çeyiz çıkarma olup da kına gecesi başlayana dek kız evinde hazırlıklar tamamlanmaya çalışılır. Çeyiz sandığını kız evine getiren kadınlar avlunun bir köşesine koyarlar. Gelin getirilen çeyiz sandığının üstüne oturtulur. Bu sırada kadınlar bakır çalarlar. Türkü söyleyip kaşık oyunu oynarlar. Gelin de zaman zaman oynayan kadınlara eşlik eder. Oğlan evinin çeyiz sandığına koyduğu çerez etraftakilere dağıtılır. Kına gecesi için gelecek olan diğer misafirler beklenir.

“Kına gecesinin olduğu gün, ikindiye doğru çeyiz sandığının içine ekmek, çerez, tavuk, gözleme, çay, şeker konur. Yengeler sandığın başından tutarak onu kız evine götürürler. Sandık oğlan evinden kız evine gider. Buna ‘çeyiz çıkarma, sandık çıkartma veya çeyiz götürme.’ deriz biz. Alırlar o sandığı kız evine getirirler. Kız evinde o sandığa açıp bakarlar. Çerezden yiyerek etraftakilere dağıtırlar. Yengeler ve kadınlar çeyiz çıkarmada bir süre karşılıklı oynarlar.” (Fatma Teyin)

6.4. KINA GECESİ

Arapça kökenli “hınna” kelimesinden dilimize geçen kına ve kına gecesi, evlenme törenlerinin çok önemli bir safhasıdır. Bütün Anadolu’da ve Bursa’da da uygulanan geline kına yakma işlemi, genç kızın bir, iki gün içinde düğünün yapıp evleneceğini ve taze bir gelin olacağını belirtmektedir.¹²⁵

Araştırma alanında düğünler genellikle pazar günü olduğundan kına gecesi de düğünden bir gün önce cumartesi günü yapılmaktadır. Kız evine ait olduğu bilinen kına gecesi için yapılan tüm masraflar oğlan evine aittir. Kınalık malzemelerin, gelinin giyeceği kıyafetin, gece için tutulacaksa müzisyen ve kameramanın, evde misafirler için dağıtılan yemeğin, kına gecesi için yapılan her türlü hazırlığın masrafını oğlan evi karşılamaktadır. Oğlan evi düğünün sahibi olduğu için “düğün evi” olarak da anılır.

Kına günü, gelinin yengeleri ellerine hediyelik eşyaları alarak evlere tek tek gidip kına gecesine akrabaları ve yakın komşuları “Akşama kına gecemiz var. Buyurun gelin.” diyerek davet ederler. Kına gecesi içinde okuyuculuk yapılmaktadır. Ancak düğünden farklı olarak kına gecesi için ayrıca davetiye bastırılmaz. Düğün için yapılan okuyuculuk sırasında oğlan evi düğüne kendi tarafını davet ederken kına gecesine ağırlıklı olarak kız tarafı çağırılmaktadır.

“Kına gecesi için kız tarafındaki yengeler okuyuculuk yaparlar. Kızın yengesi, dayı ya da amca karısıdır. Davet edilecek olan evlere küsteci dağıtırlar. Yakınlık derecelerine göre örtü, havlu, halka dağıtılır. Kına gecesi için küsteciyi kız evi alıp dağıtır. Yengeler sabah erkenden evden çıkarak kınaya çağırılacak herkesin evini okurlar. ‘Kınamıza buyurun, gelin.’ derler. Köy yerinde köyün içine kına gecesi için davetiye verilmez. Yakınlık

¹²⁵ Taş, a.g.e., s. 138.

derecesine göre evlere hediye dağıtılır. Çok eskiden şeker dağıtırlardı. Maksat cemiyete insanları çağırmaktı. Düğüne erkek evi genellikle kendi tarafını çağırır. Kız evi de kendi tarafını kınaya çağırır.” (Nurcan Ata)

Kız evinin avlusu kına gecesinin yapılacağı gün içinde büyük yaygılarla kaplanır. Yaygının çevresine sandalyeler yerleştirilerek avlu kına gecesi için hazır edilir. Genellikle kına gecelerindeki eğlence için bir müzisyenle, geceyi kayıt yapması için de kadın bir kameramanla anlaşılmaktadır. Müzisyen çağırılmayan kına gecelerinde kadınlar kendileri bakır ya da dümbelek çalıp, türkü söyleyerek kaşık oyunu oynarlar. Günümüzde Kıranışıklar köyünde kız evinde kına gecesi eğlencesi yapıldığı gibi oğlan evinde de eğlence düzenlenmektedir. Danışıkta ve düğün yemeğinde olduğu gibi oğlan evinin avlusunda aynı sofra düzeni kuruludur. Erkek misafirlerin ağırlanması için düğünün başlamasından üç gün önce masa ve sandalyeler kiralanarak avluda uygun yerlere yanyana dizilir. Oğlan evinde kız evinin avlusundaki gibi yerde yaygı bulunmaz. Avluda oturan misafirlerin hepsi erkektir. Kına gecesi için gelen misafirlere yemek ve içki ikramı yapılır. Oğlan evinde eğlence için müzisyen vardır. Eğlence boyunca erkek misafirler havaya silahla ateş açarlar. “Aşağıdan”, “Cezayir”, “Harmandalı”, “Çiftetelli” adı verilen oyunları tahta kaşıklarla veya parmak aralarına zil takarak oynarlar.

“Erkek evinde de kına gecesinin olduğu akşam eğlence olur. Başka köylerde pek olmaz ama bizim köyde olur. İki tarafta da ayrı ayrı eğlence kurulur. Daha sonra oğlan evinden yengeler gelinin kınasını getirirler. Kızın eline kınası yakılır ve eğlence orda biter.” (Nurcan Ata)

“Kına gecesi düğünden bir gün önce cumartesi akşamı yapılır. Düğünler pazar günü olur bizde. Kına gecesinde eskiden sadece kadınlara eğlence yapılırdı. Şimdi artık oğlan evinde erkeklere de eğlence düzenleniyor.” (Raif Kaya)

Günümüzde eski dönemlerden farklı olarak kına gecesi gelinle damadın dans müziği eşliğinde dans etmeleriyle başlamaktadır. Gelin, kına gecesinin başında gelinliğini giyer. Damadın üstünde de damatlık bulunur. Çift kentlerde yapılan düğünlerdeki gibi düğün günü dans etmezler. Dans bitiminde damat gelinle karşılıklı “Çiftetelli” oyununu oynarlar. Bu oyunu oynamaya başlamadan önce bir yenge damadın ve gelinin omuzlarına kırmızı yemeni atar.

Araştırma alanında düğün safhalarından kına gecesinde gelin ve damat karşılıklı oynarken, gelin alma sırasında gelin arabaya binerken oğlanın annesinin gelin ve damadın üstüne ve etrafa çerez ve şeker saçmaktadır. Yengeler, damatla gelinden sonra oynayacak olan sağdıçların omuzuna aynı renk ve desene sahip kırmızı yemenileri atarlar.

Sağdıç bayrakları (oyalı, yazma, pullu krepten oluşan) kına gecesinden sonra evlere götürülür. Her sağdıç bayrağına sahip çıkmak zorundadır aksi hâlde bayrağını kaptıran sağdıç, para vererek yengelerden bayrağı geri alır. Düğün sabahı da bayraklarını çıkaran sağdıçlar¹²⁶ kollarına bağlarlar. Damadın da kına gecesinde ve düğün günü köyde “pullu” adı verilen kırmızı yemeni omuzlarında durur.

Damat gelinle karşılıklı oynadıktan sonra da sağdıçları ile birlikte “Aşağıdan” ve “Çiftetelli” adı verilen oyunları oynar. Damat ve sağdıçlarının oyunu bitince eğlenceye devam etmek üzere oğlan evine geri dönerler. Kadınlar ve gelin gecenin ilerleyen saatlerine kadar “düzme” ve “sekme” adı verilen kaşık oyunlarını oynarlar. Gelinin annesi kına gecesinde oynamaz. Aksi bir durumda kızının evden ayrıldığına üzülmeyeceği düşünülerek kınanır. Gelin kendi yengeleri, yakın arkadaşları ve oğlan evinden gelen misafirlerle karşılıklı oynar.

“Kına gecesinde gelin en başta gelinlik giyer, kına yakılacağı vakit gelinliğini çıkarır, bindallısını giyer.Eskiden gelinler üç etekli urba giyerlermiş.” (Nurcan Ata)

Genellikle saat 23.00’ü gösterdikten sonra geline kına yakılması için hazırlıklara başlanmaktadır. Gelin kendisine kına yakılacağı vakit odasına giderek gelinliğini çıkarıp yengelerinin ve yakın arkadaşlarının yardımıyla “bindallı” adı verilen kaftanı giyer. Günümüzde kına gecelerinde giyilen köye özgü bir kıyafet ya da giyilen kıyafette mutlaka tercih edilmesi gereken ortak bir renk mevcut değildir. Ancak çoğunlukla kırmızı ya da koyu yeşil renkli kaftanlar tercih edilmektedir. Gelin, kına merasimi için hazırlanırken oğlanın yengeleri düğün evine giderek kınayı ve kına malzemelerini hazır ederler. Kına oğlan evinde karılıp kız evine kadınlardan oluşan alay eşliğinde türküler söylenerek yengelerin ellerinde getirilmektedir. Kız evinin avlusuna girmeden yengeler avlunun önünde durarak kınanın üstünde dikili olan mumları yakarlar. Mumlar geline üfletilerek söndürülür ve ardından kına yakma merasimine geçilir. Damadın aynı köyden olmaması durumunda kına kız evinde karılır. Gelinin yakın arkadaşları ve akrabalarından olan genç

¹²⁶ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köyleri – I, s. 282.

kızlar karşılıklı iki sıra hâlinde dizilip, mumlarla beraber ellerini havaya kaldırarak gelinin evden çıkışı için ışıklı kısa bir yol oluştururlar. Gelin bu yolda elinde kına tepsisini tutan ve önden yürüyen yengeyle birlikte kızların arasından yürüyerek geçer ve kına merasimine başlanmaktadır.

“Kına yakılmaya geçilmeden önce yengeler kız evinde eğlenmeyi bırakıp tekrar oğlan evine gelirler. Kınayı kararlar. Kına malzemelerini hazırlarlar. Kınanın üstüne mum dikerler. Kadınlar alay yapar, türkü söyleyerek kız evine kınayı götürürler. Geline kınanın üstündeki mumlar üfletilir. Orada eğlence devam eder. Yengeler gelinin kinasını yakarlar. O gece öyle biter.” (Fatma Teyin)

Gelin kinasını kızın yengeleri yakarlar. Kınayı yakan kişinin evli olması önemlidir. Kına yakılma işlemi sırasında “Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar”, “Altın Tas İçinde Kınam Ezilir Annem” gibi dokunaklı türküler söylenerek gelin ağlatılmaya çalışılır. Gelinin kına yakılma sırasında ağlaması baba ocağından ayrıldığı için üzüldüğünün göstergesidir. Bu sırada yakınları ve annesi de onunla birlikte ağlayarak, kına yakılma işlemini izlemek için etrafında toplanırlar. Kına yakılma işlemi esnasında gelinin yüzü kırmızı kına örtüsü ile örtülüdür. Gelinin yengesi kınayı yakmak için gelinin elini kendine çeker ancak gelin elini vermez ve avucunu açmaz. Bu sırada gelinin çevresindeki arkadaşları ve yengesi “Gelin avcunu açmıyor.” diye bağırır. Burada amaç kayıvalideyi uyarmaktır. Gelin avucunu açsın diye kayıvalide elinde altınla gelinin yanına gelir. Bu sırada gelin avucunu açar ve yengesi avucunun ortasına kınayı yuvarlak biçimde sürer. Kınanın üzerine kayıvalidenin getirdiği altın koyulur. Kınanın üstü pamukla kapatılır. Gelinin parmakları avuç içine doğru bastırılır ve eline kınanın dağılmaması ve tutması için kaftanıyla takım olan eldivenlerden giydirilir. Kına yakma işlemi gerçekleştirildikten sonra kayıvalide geline altın takarak duvağını kaldırır.

Gelinin yakınları ve akrabaları kına yakıldıktan hemen sonra geline takı takmak için sıraya girerler. Sesi yüksek çıkan bir kadın gelinin yanında durarak kendisine altın ya da para takan kişilerin adlarını ve ne taktıklarını bağırarak söyleyerek etraftakilere duyurur. Araştırma alanında damada kına yakılmamaktadır.

“Kınayı genellikle yengeler yakar. Kızın yengesi yoksa da yenge yerine geçebilecek biri mesela amca gelini yakar. Hiç yoksa kızın teyzesi, halası kinasını yakar. Bekar kimseye kına yaktırmazlar. Kınayı yakan kişinin evli olması gerekir. Damada kına

yakılmaz bizde. Kız ağlasın diye türkü söylerler. Eskiden koyuk türkü çok varmış ama gençler artık öyle türkülerini bilmiyorlar.” (Güler Kaya)

Kına merasiminden ve takı töreni bittikten sonra oğlan tarafı kız evinden ayrılır. Düğün evine düğün için dışarıdan gelen misafirlere komşular ve yakın akrabalar konak verir. Kına gecesi eğlencesinin sonunda danışık günü kararlaştırıldığı üzere konak verecek kişilerin evlerine gelen misafirlerin dağıtımı yapılır. Yakın akraba ve komşular düğüne gelen misafirleri durumdan haber ederek evlerine davet edip ağırlarlar. Böylece düğün sahibinin yükü hafiflemiş olur. Bu durum sünnet düğünleri için de geçerlidir. Misafirler de ertesi gün düğün evine geri gelmek üzere ağırlanacakları evlere giderler. Gelinin arkadaşları ve yakın akrabaları gelinle birlikte kalırlar. Kız tarafı kına gecesi için gelen misafirler gittikten sonra toplanarak oğlan evine tavuk almaya gider. Oğlan tarafı da aynı gecenin devamında kız evinden baklava tepsisi almaya gelir. Sabaha kadar gelin ve damadın da katıldığı eğlenceler devam eder. Sabah olunca herkes düğün için hazırlık yapmak üzere evlerine dağılır. Gelin düğün günü sabahı erken saatlerde hazırlanmak için en yakın akrabaları, arkadaşları, yenge, elti ve görümcesiyle birlikte düğün gününe hazırlanmak için kuaföre gider.

6.5. TAVUK ALMA

Kına gecesinden sonra özellikle gençler aynı zamanda oğlan ve kız tarafının yakınları bir araya gelip eğlenirler. Bu eğlenceye damat ve gelin de katılırlar ve toplanan kalabalıkla birlikte oğlan evinin önünde karşılıklı oynarlar. Kalabalıkta kadın ve erkekler karışık eğlenmektedirler. Gelin bu sırada kına gecesinde giydiği kaftanı ya da daha farklı işlemeli süslü bir elbise giymektedir. Eğlence sürerken bir yere saklanır damat da saklanan gelini bulup çıkarmaya çalışır. Gelin bulunduktan sonra eğlence bir süre daha devam eder. Kızın akrabaları ve yakınları kendileri için önceden hazırlanmış olan tavuğu tepsisiyle birlikte oğlanın annesinden alırlar. Tavuğun yanında çerez, sigara, içecek de verilir. İstediklerini oğlan evinden alan kız tarafı ellerinde tepsiler ve yiyeceklerle yürüyerek evlerine döner. Dönerken damadın akrabalarının evlerine uğrarlar ve gelecekleri bilindiği için önceden hazırlanan yiyecek veya içecekleri uğradıkları evlerden alırlar. Daha sonra oğlan tarafı toplanan kalabalıkla birlikte kız evine gider. Kızın annesinden baklava tepsisi alınır. Tüm bu gidiş gelişler sırasında toplanılan meydanda, yollarda ve gidilen evlerin

önünde bakır veya dümbelek çalan kadınlar türkü söyleyip oynarlar. Gelinin yakın arkadaşlarından biri çingene biri de erkek kılığına bürünürler ve ortada oynayarak kalabalığı eğlendirirler. Yakın akrabaların değişik kılıklara girmesi düğünden düğüne, kişiden kişiye değişmektedir. Düğün sahiplerin tercihinine göre uygulanan bu pratiğe “tavuk alma” adı verilmektedir. Tavuk almada eğlenceler kına merasimi sona erdikten sonra gecenin geç saatlerine kadar devam etmektedir.

“Kına bittikten sonra bir de tavuk alma, baklava alma yapılır. Önce kız tarafı tavuk almak için oğlan evine gider sonra geriye dönülür. Oğlan tarafı da aynı şekilde kız evine baklava almaya gider. Baklava tepsisini gelinin annesi önceden hazırlar.” (Nurcan Atak)

“Tavuk alma özellikle gençler için çok eğlenceli geçiyor. Kız tarafı türkü söyleyerek, darbuka çalarak oğlan evine gider. Oğlan evine gelindiğinde damada ‘Darbuka çalmıyor.’ diye bağırlar o da kadınlara bahşış verir. Oğlan tarafıyla kız tarafı karşılıklı oynar. Sonra gelin bir yere saklanır. Damat gelini bulmaya çalışır. Bulduktan sonra damatla gelin aile büyükleri ile birlikte oynarlar. Herkes sırayla ortaya geçip oynadıktan sonra oğlan evi kalabalığa kola, içki, tavuk, çerez verir. Kız tarafı verilenleri alıp etrafa dağıtır ve geri gider. Geri giderken de damadın akrabalarının evlerine de uğrayıp oralarda hazırlanan şeyleri alırlar. Oğlan evi de kız tarafının arkasından toplanır. Bakır çalıp, türkü söyleyen kadınlar gençlerle birlikte yürüyerek kız evine giderler. Oğlan tarafı da kız evinin önünde oynar, eğlenir. Kız evinden bir tepsi baklava alınır.” (Hilâl Kaya)

6.6. NİKÂH

İslam hukukuna göre bir erkek ve bir kadına beraber yaşama ve yararlanma imkânı doğuran ve rızaî bir akid olan nikâh, taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yüklemektedir. Kadın ve erkeğin irade beyanlarının birbirine muvafakati ile doğar. Bu sebeple de bir din adamının veya aktin şartlarını iyi bilen bir kimsenin huzurunda yapılması uygun görülmüş ve tarih boyunca da böyle uygulanmıştır. Resmî nikâh işlemleri için müracaat etmeye ve doktor muayenesine kız ve oğlan aile büyükleriyle birlikte giderler. Kız tarafı ile oğlan

tarafının anlaştığı bir tarihte düğünden önce resmî nikâh töreni birkaç akraba ve nikâh şahitleri eşliğinde yapılır.¹²⁷

Kıranışıklar köyünde iki tür nikâh vardır. Bunlardan birisi imam nikâhı bir diğeri ise resmî nikâhtır. Resmî nikâh zorunludur. Evlilikler ancak imam nikâhı yapılarak geçerli sayıldığından bu uygulama araştırma alanında devam etmektedir. Resmî nikâh, belediyeden alınan ve aileler tarafından ortak olarak uygun görülen bir tarihte yakın akrabaların ve tarafların belirlediği şahitlerin katılımıyla gerçekleşmektedir. Resmî nikâhta gelin ve damada şahitlik edecek kişiler gelişigüzel belirlenmektedir. Gelinin şahidi kız tarafına yakın olan akrabalarından, damadın şahidi ise yakın arkadaşlarından veya yine damadın yakın akrabalarından biri olur. Dinî nikâh ise düğünden bir gün önce yapılmaktadır. Dinî nikahı kıyması için köyün imamına haber verilir. Danışık günü oğlan evinden kız evine urba/ heybe götürüldüğü sırada damat da iki şahidiyle birlikte kız evine gider. Nikâh sırasında gelin adına imamın ve damadın yanında bulanacak iki erkek vekil belirlenir. Bu kişiler imamın huzurna çıkmadan kızıdan sözlü yolla vekâlet alırlar. Gelin imam nikâhı kıyılırken imamın, damadın ve şahitlerin yanında bulunmaz. İmam, damat ve vekiller bir araya gelip selamlaştıktan kısa bir süre sohbet ederler. Daha sonra pazarlık başlar, mihir konuşulur. Damat içeride olsa da şahitler onun adına konuşup mihrin miktarına karar verirler. İmam mihri maddeler altında bir kağıda yazar ve geline vekillik edenlere teslim eder. Onlar da mihir kağıdını kıza ulaştırırlar. Mihre karar verildikten sonra imam damada birtakım dinî sorular sorar. Sorularına yanıt aldıktan sonra duaya başlanır. Gelin içeride yapılan duaya dışarıdan eşlik eder. Duanın sonunda imam nikâhı kıyılır. Damat ve gelin imam nikâhı olduktan sonra aile büyüklerinin elini öper.

“Düğünün başlamasına bir gün kala cuma günü, oğlan evinden kız evine urba getirilir. Kız evine urba getirenlerle birlikte iki kişi de oğlanın şahidi olarak damatla birlikte gelirler. İmam, damat ve şahitleri karşılıklı muhabbet ederler. Önce gelenlere ikram yapılır. Sonra pazarlık edilmeye başlanır, mihir konuşulur. Üç, beş Adana burgusuna anlaşılır. Bizim burda mihirde bir kural yoktur. Kimse ciddiye almaz. Aslında gerekli bir şeydir ama taraflar boşansalar da erkekler kadına mihri vermezler. İmam mihrin külfetini yazıp kızın şahitlerine verir. İmamla birlikte damat ve şahitler dua okur. Kız duayı dışarıda dinler. İmam damada otuz iki farzı, abdest almayı bilip bilmediğini sorar. Kızın vekilleri de erkektir ama kız tarafındandır. İmam köyümüzün hocasıdır. Mihre

¹²⁷ Taş, a.g.e., s. 147, s. 150.

karar verildikten sonra dua edilir ve hoca nikâhı kıyar. Düğün sahibinden de nikâh kıydığı için para alır. Köyde o gün imam yoksa nikâhı kıyması için gelmesi beklenir. Nikâhı köyde her zaman imam kıyar. Resmî nikâhı düğünden önce yaparlar. Resmî nikâhta şahit seçerken kesin bir kural yoktur. Herhangi biri şahit olabilir. Damadın şahitleri genellikle sağdıçlarından olur. Birkaç yakın akraba ve aile büyükleri bir araya gelip belediyede resmî nikâh görevli tarafından kıyılır. (Raif Kaya)

6.7. DÜĞÜN YEMEĞİ

Kına gecesinin ertesi gün düğün günüdür. Sabah saatlerinden itibaren düğün evinde düğün yemeği için hazırlıklar başlar. Aşçı düğün yemeği başlayana kadar her çeşit mezeyi, yemeği hazırlar ve servis etmek üzere düğün evine getirir. Düğün yemeğinin servis edilmesine yakın misafirler gelmeye başlayınca müzisyenler de müziğe başlarlar. Oğlan evinin avlusunda danişık gününden beri hazır olan kurulu masa düzeni, gelen misafirlerle dolmaya başlar. Erkekler dışarıdayken kadınlar evde gelin alma vaktinin gelmesini beklerler. İkinci vaktine dek kadınlar evde erkekler avluda eğlenmeye devam ederler. Öğle vaktinde müziğe bir süre ara verilir ve düğün yemeği servisine başlanır. Düğün yemeği köyde tüm törenlerde misafirlere ikram edilen ve “takım yemeği” adı verilen yemektir. İçki ikramı genellikle her düğünde yapıldığı için köyde takım yemeği haricinde içkinin yanında misafirlere çok çeşitli mezeler de ikram edilmektedir. İçki düğünlerde sınırsızdır. Düğün evinde her türlü yerli ve yabancı içki bulunmaktadır. Misafirlere içki, meze ve yemek dağıtımını işini damadın arkadaşları yapmaktadır. Bu görevi üstlenen kişilere “tongur” adı verilmektedir. Tongurlar hiçbir misafiri atlamadan hepsine yemek, içki ve meze servisi yaparlar. Erkeklerle yemek servisini bitiren tongurlar, düğün yemeğini kaplarla yengelere taşırlar. Yengeler de evde eğlenen kadınlara yemek servisi yaparlar. Düğün yemeğinin belirli bir süresi yoktur gün boyunca gelen misafirlere yemek ve içki verilir. Gelin alma alayının kurulmasına kadar servis devam eder.

Yemeklerini yiyen erkek misafirler içki içerek eğlenirler. Düğün günü erkek misafirler “Aşağıdan”, “Cezayir”, “Çiftetelli”, “Yüksek Hava”, “Arap Oyunu”, “Harmandalı” adı verilen oyunları ağaç kaşıkla veya zillerle karşılıklı oynarlar. Havaya eğlence sırasında sıklıkla hemen her misafir silahla ateş açmaktadır. Kadınlar da evde bakır çalıp, türkü söyleyerek kaşık oyunu oynarlar.

“Kınadan sonraki gün oğlan evinde yemek verilir. Koca köy orada doyurulur. Köylüler kına gecesine gelmez ama düğün günü oğlan evinde yemek yemeye gelir. Düğün günü çalgılar çalmaya başlar. Erkekler dışarıda oynayıp eğlenirler. Kadınlar evin içinde bakır çalıp, türkü söyleyerek eğlenirler. İkindiden sonra gelin almaya giderler.” (Naciye Kaya)

“Bizim köyde düğün yemeği aynıdır. Ekmek genelde taş fırınlarda yapılır. Ama satın alan da olur. Halka, köy ekmeği yapılır. Perşembe gününden daha ekmekler, halkalar hazır edilir. Cumadan misafirler gelmeye başlar. O yüzden o günden daha aşçı tutulur. Aşçı mercimek ya da ezogelin çorbası, pilav, tas kebabı yanına cacık veya salata yapar. Bunların yanında helva, kola, ayran, gazoz, çay ikram edilir. İçkili düğünlerdeki mezeler farklıdır. Bütün içkiler bulunur. Beş yıldızlı otellerde olan mezelerin hepsini yaparlar. Mesela rus salatası, Antep ezme, biber borani, kavurma, tavuk, köfte, dil söğüş, kokoreç, sucuk, muz, ballı muz, yoğurt, cacık, kavun, karpuz, çerez aklına gelebilecek her şey içkinin yanında herkese ikram edilir. Masada boş yer kalmaz. Düğünü oğlan tarafı yapar. Kız tarafı hiçbirşeye karışmaz. Aşçının yemeği pişirmek için kendi malzemesi vardır. Pişirmeyi de dağıtımı da o yapar. Aşçının ücreti 1500 TL’dir. Önceden bardak tabak da onlara aitti. Kırıldığı eksildiği için artık getirmiyorlar. Düğün sahibi köpük tabak, bardak, çatal alıyor. Yendikten sonra çöpler toplanıp atılıyor. Eskiden bir de o tabak çanaklar için bulaşıkçılar tutulurdu. Düğün sahibinin durumu olsa da olmasa da mutlaka aşçı tutulur. Düğünlerde dürü vardır bizde. Dürüde para toplanır ve o para düğün sahibine kalır. Adamın parası o an yoksa da yemek sırasında dürüye takılan paralarla aşçıya borcunu öder.” (Raif Kaya)

Düğün günü oğlan evine gelen misafirler eğlenceye katılırlar, yemek yerler, içki içerler, oynarlar. Düğün yemeği sırasında damat ve gelin bir arada bulunmaz. Gelin, gelin alma olana dek hazırlıklarını tamamlar ve baba evinde bekler.

Günümüzde kentlerde yapılan düğünlerde olduğu gibi araştırma alanında düğün günü takı merasimi yapılmamaktadır. Düğüne gelen misafirlerin hediyeleri “dürü” adı verilen tahtaya asılır. Dürü; 1,5 veya 2 metre uzunluğunda, 70-80 cm eninde desenli veya düz basmanın ucuna bir buçuk ile ikişer metrelik sopanın bağlanması ile oluşturulan, iki kişi tarafından taşınan düğün sahibine yardımcı olmak amaçlı üzerine para takılan pankarttır.¹²⁸ Misafirler oğlan tarafına yakınlık derecelerine göre dürüye para ya da altın

¹²⁸ Güleç, a.g.m., s. 254.

asarlar. Düğün için okuyuculuk genellikle oğlan tarafının akrabalarına verildiği için gelen misafirlerin çoğu damadın akrabalarıdır. Yakın akrabalar genellikle hediye olarak altın, biraz daha uzak akrabalarsa para takarlar. Dürünün başında düğün sahibinin güvendiği yakın akraba ya da arkadaşlarından iki kişi durur. Bunlardan birisi misafirlere hediyelerini takmaları konusunda yardımcı olurken diğeri de dürüye altın veya para takan misafirleri adları ve taktıklarıyla birlikte dürü defterine kaydeder. Bu defter ve dürü üzerindeki hediyelerle birlikte düğünün sonunda düğün sahibine teslim edilir. Dürüde toplanan altın ve para oğlan evine aittir. Damatla geline verilmez. Damadın ailesi düğün için yaptıkları masrafları, varsa ödenmesi gereken borçları dürüde toplananlarla öder. Bu sayede düğüne katılan misafirler de maddî durumları elverdiğince düğün sahibine destek olmuş sayılırlar.

“Dürü ‘t’ harfinin şeklinde olan bir tahtadır. Üstüne seccade ya da başka bir örtü asılır. Düğün sahibinin güvendiği iki kişi dürünün başında durur. Düğüne gelenler dürüye para ya da altın takarlar. Dürünün başında bekleyen iki kişiden biri deftere kim ne takıyorsa adıyla birlikte taktığını yazar. Düğün bitip herkes dağıldığında dürünün başında duranlar düğün sahibine defteri, paraları ve altınları teslim ederler. Düğün sahibi aşçının, çalgıcıların, içkilerin parasını ordan verebilir. Altınlar da dürüye dahildir. Gelen bütün hediyeler düğün sahibine kalır. Çok eskiden insanlarımız tencere, tava getiriyorlardı. Düğünden sonra her yer bardak, tepsi, tencere, tava kaynıyordu. Allah’tan onlar kalktı. Bazı köylerde hâlâ var. Şimdi yakınlık derecesine göre ya da önceden başkasının cemiyetine götürdüğü hediyeye göre sana da hediye getirirler. Eğer çok yakınsan altın götürürsün, dürüye takarsın. Sonra düğünün olduğu zaman sana da altın getirirler. Defterde yazar zaten kime ne taktığın. Bizim köyde çeyiz senedi yapılmaz, yapılan köyler vardır. Çiftler ayrılırken kızın da oğlanın da getirdiğini alması kolay olsun diye yapılır. Ama bizim köyde kız tarafı çeyiz olarak genellikle incik boncuk getirir. O yüzden incik boncuk dürüye yazılmaz.” (Raif Kaya)

“Kınada takılanlar ya da çeyizde götürülenler dürüye yazılmaz. Kınada kıza takılanlar kıza kalır. Bazı köylerde çeyiz senedi vardır ama bizim köyde yapılmaz.” (Güler Kaya)

Kıranışıklar köyünde düğün boyunca damada sağdıçları eşlik ve rehberlik etmektedir. “Sağdıç” damadın en yakın arkadaşısıdır. Damadın bir veya iki tane yakın arkadaşı sağdıç olabilir. Sağdıç, damadın düğün sırasında ilgilenemediği ve yetişemediği

işlere koşar. Müzisyenlere, aşçıya ödenecek tutardan, misafirlerin karşılanmasına kadar her işle sağdıç ilgilenmektedir. Sağdıç düğünün sahibi sayılmaktadır. Maddî imkanlarınca düğün yemeğinde ikram edilmesi için hayvan kestirir veya kasalarla içki satın alır; bir şekilde düğün masraflarına ortak olup katkıda bulunur. Araştırma alanında damat kendi sağdıçının veya sağdıçlarının düğünleri sırasında onların sağdıçı olup aynı görevleri üstlenmektedir.

Sağdıç geleneğinin nasıl başladığı hususunda kesin bir bilgi bulunmasa da kırsal kesimde okuma ve yazma oranının düşük olması, yazılı ve görsel yayın organlarının bulunmaması gibi sebeplerden dolayı kişiler bilgi ihtiyaçlarını büyüklerinden duydukları ve gördükleriyle karşılamışlardır. Bu bilgi aktarımlarının değişiklik göstermesi, düğün mekânlarının uygunluğu ve uzun süreli düğünlerin yapılması gibi faktörler de birtakım gelenek ve göreneklerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur zira sağdıçlık da bu geleneklerden biri olabilir.¹²⁹

Köyde sağdıçın damat için üstlendiği görevin aynısını gelin için “yenge” üstlenmektedir. Yenge ve sağdıç düğünde aynı sorumluluklara sahiptirler. Sağdıçlık gibi yenge kavramı da köyde oldukça önemlidir. Yenge gelinin yakın akrabalarından biridir. Düğün için baştan sona yapılan tüm hazırlıklarda aktif rol oynar. Gelini gerdek gecesine psikolojik açıdan hazırlayıp bilgilendirir. Düğün ve kına gecesinde gelinin her türlü hazırlığına yardımcı olur. Gelinin ve annesinin yapması gereken işlere koşar. Oğlan tarafıyla yapılan hediye alışıverişlerini organize eder. Damadın yengesi veya yengeleri de tıpkı gelininkiler gibi düğün sırasında aktif rol oynamaktadırlar. Çeyiz çıkarma, urba götürme, kına hazırlıkları, çeyiz serme, gelin alma, güvey salma, güvey uyandırma, döşek kaldırma, gelini suya götürme, paça gibi düğünün safhaları boyunca yengelere önemli görevler düşmektedir. Düğün yemeği safhasında da tongurların ve sağdıçların kollarına kırmızı yemenileri yengeler bağlar. Böylelikle düğün boyunca tongurların ve sağdıçların kimler olduğu etraftakiler tarafından da bilinir.

“Damadın en yakın arkadaşı düğünlerde sağdıçtır. Damadın yapması gerekenleri sağdıç yapar. O düğünden sorumludur. Düğündeki tüm organizasyonları düğün bitinceye kadar sağdıç ayarlar. Masaların kurulmasından tutun da aşçılara yardıma, gelen misafirleri karşılamaya kadar her şeyle o ilgilenir. Damadın bir sürü arkadaşı vardır da

¹²⁹ Kürşat Mehmet Korkmaz, “Sağdıçlık ve Yengelik Geleneği”, **Halk Kültüründe Değişim ve Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 360.

en yakın arkadaşları sağdıç olur. Sağdıçlar bir veya iki kişidir. Diğer arkadaşlarına 'tongur' deriz. Onlar da yakındır ama çok yakın olmadığı için onlara tongur denir. Onlar düğünde hizmet ederler.” (Raif Kaya)

“Yengeler gelini düğüne hazırlarlar. Gelinin her şeyiyle yengeler ilgilenir. Düğün günü ve düğünden önce yapılacak herş eyi yengeler yapar. Düğün günü kadınlara yemek dağıtırlar, oynarlar.” (Güler Kaya)

Düğün yemeği ve içki servisine gelin almaya gidileceği ve alay kurulacağı için ara verilir. Köyde gelin almaya ikindi vaktinden sonra gidilmektedir. Gelin alayını damadın sağdıçları organize eder. Günümüzde gelin almaya motorlu araçlarla gidilmektedir. Gelin almak için arka arkaya dizilen araçlara yengeler havlu bağlarlar. Gelin almaya gitmeden evvel damadın omzuna da yengelerden biri kırmızı bir örtü bağlar. Düğün evinin önünde uzunca bir konvoy oluştuktan sonra yola çıkılır. Konvoyun en önünde düğün günü için süslenmiş “gelin arabası” ya da “düğün arabası” adı verilen içinde damadın ve sağdıcin bulunduğu araç yer alır. Kız evine doğru yola çıkılacağı sağdıçlar tarafından havaya silahla ateş açarak duyurulur.

6.8. GELİN ALMA

Gelin alımı için düğün evinin önünde alay kurulmaktadır. Alaya katılan arabalar korna çalarak kız evine doğru yola çıkarlar. Gelin almaya giden alayın kalabalık olması makbuldür. Bu yüzden yalnızca arabalarla değil aynı zamanda kadınlar ve erkekler ayrı ayrı alay oluşturup, yürüyerek ve türkü söyleyerek gelin almaya kız evine giderler. Yürüyerek yapılan alayda erkekler önde yürürken kadınlar arkada onları takip etmektedirler. Gelin alayına dünün başında duran iki kişi de dünü ellerinde taşıyarak katılırlar. Erkeklerin oluşturduğu alayın en önünde sağdıçlar ve tongurlar kolkola girip yan yana dizilerek diğerleri ile beraber şu türkülerini söylerler:

Oğlan Yandan Kız Yandan

Oğlan yandan kız yandan

Kız seni seviyom candan

*İki yar bir sevilmez de
Ya ondan geç ya benden*

*Oğlan diyorum sana
Can gurban olsun sana
Kaldır beyaz kollarını
Ben de sarayım sana
Kız nereye nereye*

*Koyun inmiş dereye
Mevlam sabırlar versin
Gizli sevda çekene
Kara inek yoğurdu da
Kız seni kimler doğurdu
Seni doğuran ana da
Balınan mı yoğurdu. (Raif Kaya)*

Dereleri Aldı Tüfek Yangısı

*Dereleri aldı tüfek yangısı
Göster Allah 'ım göster
Benim yârim hangısı
Benim yârim güzellerin kendisi
Güzelim kibarım
Yollarımız bir olsun
Seni de benden ayıranlar kör olsun
Engin derelerin suyu çağlasın*

*Dengine düşmeyen kızlar ağlasın
Hem ağlasın hem gönlünü eylesin
Güzelim kibarım
Yollarımız yollarımız bir olsun
Seni de benden ayıranlar kör olsun. (Raif Kaya)*

Menekşesi Tutam Tutam

*Menekşesi tutam tutam
Arasına güller katam
Gel senle sarılam yatam
Sen gel ben okşam a gelin
Gelin gider su doldurur pınardan
Aylar geçti haber gelmedi yardan
Ben bir çehreye başladım
On iki ayda işledim
Ben onu yâre başladım
Sen gel ben okşayım a gelin
Gelin gider su doldurur pınardan
Aylar geçti haber gelmedi yardan. (Raif Kaya)*

Alay kız evine ulaştığı sırada kız tarafı oğlan tarafını havaya silahla ateş açarak karşılar ve avlu başında misafirleri bekleyen gelinin abileri, babası ve yakın akrabaları “Beyler! Cümleten hoşgeldiniz.” diyerek oğlan tarafını selamlar. Damadın sağdıçlarıyla tokalaşılır. Misafir gelen erkekler kız evinin avlusunda kendileri için hazırlanan yerlere otururlar. Müzik çalınmaya başlar. Kız tarafı gelin almaya gelen misafirlere lokum ve içecek ikram eder. Erkekler sırayla ortaya çıkıp daire şeklinde konumlanarak kaşık oyunu

oyunlar. Bu sırada kadınlar erkeklerin durduğu yerden ayrı bir yerde dururlar ve gelinin aşığı inmesini beklerler. Beklerken kendi aralarında bakır çalıp, türkü söyleyerek eğlenirler. Bu sırada kız evinde, gelin baba ocağından ayrılacağı için hüznün hâkimidir. Yengeler ve arkadaşları gelini yalnız bırakmazlar. Gelin duasının yapılmasını odada oturarak bekler. Gelin almaya gelen misafirlerin eğlencesi hoca geldiğinde sona erer. Gelinin varsa abisi ya da babası duaya başlanmadan ve gelin evden çıkmadan önce gelinin bulunduğu odaya girip beline kırmızı kuşak bağlar. Bu kuşağın kırmızı renkli olması şarttır. Gelinin abisi kırmızı kuşağı gelinin belinin çevresinde üç kez çevirir. Bu sırada içinden besmele çekerek üç kez İhlas Suresi okur. “Pazara kadar değil mezara kadar sürsün.” diyerek kuşağa ilk düğümü atar. Araştırma alanında gelinin “kız oğlan kız” yani bakire olduğunu kırmızı kuşağın simgelediği sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler arasındadır. Bu kuşağa köyde “baba kuşağı” da denmektedir. Geline baba kuşağı bağlandıktan sonra başının üzerine yüzünü örtecek şekilde kırmızı renkli üstü pullarla işli büyükçe bir örtü atılır. Köyde gelinin başında kırmızı örtüyle baba evinden ayrılması “Allı başlı gelin oldu.” şeklinde anılmaktadır. Gelinin abisi, babası, annesi, yakın akrabaları, yengeleri, arkadaşları dua yapılmadan gelinin yanına gelerek ömür boyu eşiyle iyi geçinmesini temenni edip haklarını helal ettiklerini söylerler.

“Gelinin beline kırmızı kuşak üç kez İhlas Suresi okununca takılır. Buna ‘baba kuşağı’ derler. Abisi bir de gelinin başına kırmızı bez koyar. ‘Allı başlı gelin yapmak.’ deriz biz. O yüzden gelin, baba evinden başında kırmızı örtüyle çıkar.” (Sevim Kazanç)

“Düğün günü gelin almaya gidildiğinde kız evinde de çalgı vardır. Erkekler gelin almadan önce avluda oynarlar. Kadınlar da başka bir tarafta eğlenirler. Akşamüstü duasıyla gelini çıkarırlar. Oğlan evine getirirler. Gelin kız evinden babasının koluna girerek çıkar. Gelin evden çıkmadan gelinin beline kırmızı kuşağını abisi bağlar. Abisi yoksa babası bağlar.” (Naciye Kaya)

“Gelin baba evinden çıkmadan daha beline kırmızı kuşak sararlar. O kuşağı abisi bağlar. Duası yapıldıktan sonra da gelin abisinin veya babasının koluna girerek baba evinde ayrılır.” (Fatma Teyin)

Damadın yakın akrabaları ve babası, kız evine hocayla birlikte girerler. Bu sırada gelin anne ve babasının yanında odada beklemektedir. Hoca, duaya başlar ve içeride bulunan misafirlerle dışarıdakiler de duayı dinlerler. Duanın sonunda hocanın isteği

üzerine herkes Fatiha Suresi okur ve dua tamamlanmış olur. Kız evinden gelin çıkarken hocanın ettiği dua şu şekildedir:

“Bismillâhirrahmânirrahîm... Allah’ım bugün evlenmiş olan her iki gencimizin de bir yastıkta ihtiyarlamalarını nasip eyle Ya Rabbi! Bu gençlerimizi bundan sonraki günlerinde de bugünkü gibi mutlu ve huzurlu eyle ya Rabbi! Ya Rabbi! Gençlerimizi her türlü kazalardan, belalardan, musibetlerden görünür görünmez akla hayale gelmeyen felaketlerden, tehlikelerden muhafaza eyle ya Rabbi! Ya Rabbi! Gençlerimize hayırlı evlatlar nasip eyle, devlete, millete hayırlı uğurlu olacak evlatları bu gençlerimize nasip eyle ya Rabbi! Gençlerimizin mutlulukları için, Allah rızası için el Fatiha!”

Çalgılı da olsa her düğünde mutlaka gelin baba evinden çıkarken uygulanan ve gelin dahil herkesin katıldığı “gelin duası”, “gelin alma duası”, “gelin çıkarma duası” gibi adlar verilen bu dua mazeretli durumlar haricinde mahallenin veya köyün resmî din görevlisi tarafından yapılır. Duaya çevredekiler “Âmin.” diyerek eşlik ederler. Yeni kurulan ailenin huzurlu, bereketli ve uzun ömürlü olması duada temel olarak temenni edilenlerdir.¹³⁰

Hocanın duasından sonra kız tarafından bir akraba elinde tepsi gezdirilerek kız evinde duaya katılanlardan kızı ve çeyiz sandığını almaya gelenlerden bahşiş toplar. Kızın yengesi çeyiz sandığının üzerine oturur. Damadın babası sandığın üzerinde oturan yengeye: “Ne dilersin?” diye sorar. Yenge: “Ne gönlünden koparsa.” diye cevap verir. Bunun üzerine damadın babası yengeye bahşiş verir. Yenge bahşişi alır ve sandığın üzerinden kalkar. Damadın babası ve yakınlarından biri sandığın ucundan tutup “Hayırlı, uğurlu olsun.” diyerek sandığı evden dışarı çıkarırlar. Gelin de babasının kolunda çeyiz sandığının arkasından evden çıkar ve gelin arabasına biner. Bu sırada gelin alma gerçekleştiği için dışarıda bulunan erkek misafirler sevinç gösterisinde bulunmak için havaya silahla ateş açarlar. Kayınvalide gelin ve damat arabaya binerken başlarından aşağı çerez ve şeker saçır. Uğurlanan gelin arabasının arkasından da kızın yengesi bir tas su döker.

“Çeyiz sandığının içine kızarmış tavuk, çerez, gözleme, helva, gelinin öteberisi koyulur. Gelinle damat sandığın içindekileri üç gün evden çıkmayacakları için birlikte yerler. Sandığı gelinin kendisi evinde açar. Gelin almaya gidildiğinde alınır sandık,

¹³⁰ Dikmen, a.g.e., s. 84.

sandığın üstüne gelinin yengesi oturur oğlanın babası veya aile büyüklerinden biri yengeye bahşış verirler.” (Naciye Kaya)

Gelinin geldiği gün başına saçı saçma geleneği Şamanist ve Müslüman Türklerin evlenme törenlerinde müşterek olan şamanizm unsurudur. Her devirde topluluğun istihsal ettiği en mühim mahsulünden olan saç; avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday, muhtelif meyvelerdir. Yabancı soya mensup olan kızın kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır.¹³¹

Gelin arabasına binen gelin köyün dışına doğru çıkarılır. Gelin gezdirildikten sonra oğlan evine getirilir. Gelin, oğlan evine geldiğinde arabadan inmeden önce sağdıçlar silahla havaya ateş açarak oğlan evinin çatısına, bacasına doğru atış yaparlar. Gelin eve girmeden önce oğlan evinin kapısının önünü kızın yakın akrabaları kapatır. Oğlan tarafından toprak bastı parasıyla birlikte kurbanlık koç istenir. Para verilmeden ve koç getirilmeden oğlan evinin kapısını kız tarafından olanlar tutar. Bu sırada gelin arabadan inmez. Toprak bastı parasıyla birlikte kurbanlık koç verildiğinde kapının önü açılır ve gelin alkışlarla birlikte damadın koluna girerek, arabadan inip oğlan evine girer. Gelin oğlan evine girerken “Koyun kadar uysal olsun.” diye düşünülerek ayağının altına serilen koyun postunun üzerine basar.

“Gelin, ilk kez oğlan evine girdiği gün ayağının altına koyun postu yayarlar. Gelin eve girerken o postun üstüne illa basar. Basarsa koyun gibi olur.” (Naciye Kaya)

Araştırma alanının bulunduğu yörenin tamamında gelin kapının eşiğine serilen pöstekinin üzerine basarak içeriye girmektedir. Bu uygulama “Gelin huy ve davranış yönüyle koyun gibi uysal ve namazcı olsun, ibadetlerine düşkün olsun.” diye yapılmaktadır.¹³² Sedat Veyis Örnek’e göre bu gibi uygulamalarla gelin daha adımını içeri atmadan önce birtakım işlemlere tâbi tutulmakta ve ona âdeti yeni bir kişilik kazandırılmaya çalışılmaktadır.¹³³

¹³¹ İnan, a.g.e., s. 167.

¹³² Dikmen, a.g.e., s. 86.

¹³³ Örnek, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtlı İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, a.g.e., s. 80.

Gelin ve damat eve girince damadın babası avludaki misafirlere: “Hepinizden Allah razı olsun.” diyerek teşekkür eder. Sağdıçlar ve erkek misafirlerden bazıları elele tutuşarak daire şeklini alırlar. Elele tutuşan misafirler dönerek şu türküyü söylemeye başlarlar:

Odalarda İdare

Odalarda idare

Vallahi etmem müdahale

Odalarda idare

Vallahi etmem müdahale

Ne kız oldun ne gelin

Yüreğim ona yanar

Ne kız oldun ne gelin

Yüreğim ona yanar

Amma da yaptın ha ha ha ha

Düşme de gördün ey budala

Seni bana beni sana vermezler

Amma da yaptın ha ha ha ha

Düşme de gördün ey budala

Seni bana beni sana vermezler

Var git otur odana

Silin gözünüziün yaşını

İşte gettik oğlunuzun eşini

Amma da yaptın ha ha ha ha

*Düşme de gördüm ey budala
Seni bana beni sana vermezler
Var git otur odana*

*Silin gözünüzün yaşını
İşte gettik oğlunuzun eşini*

*Odam kireç tutmuyor
Kumunu katmayınca
Odam kireç tutmuyor
Kumunu katmayınca
Sevda baştan gitmiyor
Sarılip yatmayınca
Sevda baştan gitmiyor
Sarılip yatmayınca*

*Amma da yaptım ha ha ha ha
Düşme de gördüm ey budala
Seni bana beni sana vermezler
Var git otur odana
Odam kireçtir benim
Yüzüm güleçtir benim
Ne kız oldum ne gelin
Yüreğim ona yanar
Amma da yaptım ha ha ha ha*

Düşmede gördüm ey budala

Seni bana beni sana vermezler

Var git otur odana

Silin gözünüzün yaşını

İşte gettik oğlunuzun eşini (Kıranışıklar köyü erkekleri+ Engin Kaya)

Türkü söylenirken damat gelini eve bırakır ve tekrar dışarı çıkar. Halkanın ortasına gelerek havaya silahla ateş açar. Türkü alkışlarla bitirilir. Damat etrafta bulunan tüm misafirlere sigara ikram eder. Sağdıçlar ve damadın yakın akrabaları gelin alma bittikten sonra “güvey salma” adı verilen uygulama için yatsı ezanında buluşmak üzere sözleşirler.

6.9. GÜVEY SALMA

Düğün bittikten sonra gerdek gecesi başlar ve sırada “güvey salma” adı verilen uygulama vardır.

Yatsı namazından önce damat ve sağdıçları abdest alıp camiye giderler. Güvey namazına köyün tüm erkekleri katılmak ister. Bu sırada güveye herhangi bir zarar gelmesin diye camiye doğru gidilirken güvey sağdıçlarının arasında yürür.¹³⁴

Camide namaz kılındıktan sonra imam namaza katılanlarla birlikte güvey ve sağdıçların yanında oğlan evine kadar gelir. Evin önünde dua yapılır. Dua yapıldıktan sonra damat kalabalıkta bulunan büyüklerin ellerini öper, sağdıçlara ve yakınlarına teşekkür eder. Bu sırada damadın yakınlarından bazıları oğlan evinin çatısına ve bacasına doğru silahla ateş ederler. Damat sırtına yumruk atılmaya çalışılarak ve üzerine yumurta fırlatılarak eve sokulur.

Damadı yumruklama kızgınlık, kırgınlık veya küskünlükten dolayı yapılmaz. Burada güveyi ilk gece şokundan çıkarmak amaçtır.¹³⁵

¹³⁴ Güleç, a.g.m., s. 255.

¹³⁵ Güleç, a.g.m., s. 256.

“Güvey salmada çevredekiler damadı eve sokmadan üstüne yumurta atarlar, sırtına da yumruk atarlar.” (Fatma Teyin)

“Gelinle damat odalarına girmeden damat dışardayken güvey salmada olanlar damada yumurta atarlar, yumruk atarlar.” (Naciye Kaya)

Yengeler gelin ve damadı odalarına uğurlamak için evde beklemektedirler. Damat eve girdikten sonra gelinin yanında bekleyen yengelerin elini gelinle birlikte öper. Yengelerin elini öptükten sonra gelin ve damat birbirlerinin ayağına basmak için uğraşır. Yengeler, damatla gelinin odasının eşiğine damadın odaya girmeden devirmesi için önceden bir tas su koyarlar. Damat odadan içeri girerken bu tası ayağıyla devirir. Gelin ise “Evine, eşiğine bağlı olsun” inancıyla eşikten atlayarak odaya girer.

Güveyin kapı arkasına önceden konmuş içi su dolu toprak testiye tekme atmasıyla testi kırılır. Testi parçaları ve su odaya yayılır. Bu uygulamayla güvey, evdeki liderliğine geline ilan etmiş olur. Kırılan testi ile beraber bu hane içindeki kötü ruhlar ve olumsuz düşünceler de odayı terk eder. Uygulama bu inanç gereği yapılır. Testiden saçılan su bolluk ve bereketi simgelemektedir.¹³⁶

Araştırma alanındaki gibi köyün bulunduğu yöredeki bazı köylerde de damadın devirmesi için girişe bir tas su konulmakta ve damat bu suyu devirerek dökerse durum iyiye yorularak bereketin eve saçılması şeklinde yorumlanmaktadır. Suyun dökülmemesi kötü bir durum olarak değerlendirilirken bu uygulamaya ise “tas depmek” adı verilmektedir.¹³⁷

Odaya girdikten sonra gelin ve damat odada bulunan çeyiz sandığının üzerine oturmak için yer kapmaya çalışırlar. Tüm bu uygulamaların sonunda gelin ve damat gerdeğe girmiş olurlar.

Medenî ve dinî nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmesine “gerdek” denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur.¹³⁸

“Gerdeğe girerken damadın ve gelinin yengeleri, güvey salma sırasında, içeride gelinin yanında beklerler. Damatla gelin eve girince yengelerin ellerini öperler. Sonra da

¹³⁶ Güleç, a.g.m., s. 256.

¹³⁷ Dikmen, a.g.m., s. 88.

¹³⁸ Ögüt Eker, a.g.m., s. 297.

birbirlerinin ayağına basmak için uğraşır. Damadın ayağının altına eşikten geçmeden bir tas su koyarlar. O da suyu devirerek odadan içeriye girer.” (Naciye Kaya)

“Gelinle damat birlikte ilk kez odalarına girerken eşige bir tasın içinde su koyarlar. Damat içeri girerken bu suyu ayağıyla devirir. Odaya girmeden gelin de damadın ayağına basmaya çalışır. Artık gelin mi basacak damat mı basacak onların kaderine kalmış. Yengelerin ellerini öperler ve içeri girerler. Gelinle damadın odasında çeyiz sandığı durur. Sandığın üstüne ilk kim oturur da sandığı kaparsa bir daha evde onun sözü geçer.” (Şahizer Çoban)

“Yatsı ezanı okunduktan sonra damat ve sağdıçları camiye giderler. Namazlarını kılarlar. Camiden çıktıktan sonra tekbir getire getire damadı evinin önüne getirirler. Orda dua yaparlar. Damadı hızlıca içeri gönderirler. Damat içeri girerken sağdıçları arkasından yumurta atarlar. Sirtına yumruk vururlar. Kapıda yengeler olur. Damatla gelin yengelerin elini öperler. Odaya girmeden damadın ayağının altına bir tas su koyulur o da suyu devirerek içeri girer. Gelin de o sırada odaya eşigine, evine bağlı olsun diye eşikten atlayarak odaya girer.” (Fatma Teyin)

6.10. GÜVEY UYANDIRMA

Düğünün üçüncü günü yani pazartesi günü güvey salmadan sonra sabahın erken saatlerinde oğlan evinin önünde yakın akrabalar, komşular ve sağdıçların bir araya gelip düğün alayının toplanmasıyla “güvey uyandırma” başlamaktadır. Oğlan evinin önünde davullar çalar. Erkek misafirler karşılıklı oynarlar. Bu sırada damadın uyanmasını beklerler. Damat gerdek gecesinden sonra güvey uyandırma başladığında havaya silahla iki el ateş açar. Bu durum gerdek gecesinin olumlu geçtiğinin habercisidir. Her iki tarafın yakın akrabaları durumdan haberdar olmuş olurlar. Eğer damat havaya silahla ateş açmazsa bu durum kötüye yorulur ve güvey uyandırma yapılmaz.

Güvey uyandırmaya gelen misafirleri, davulcuları damat karşılar. Toplanan kalabalığa dağıtılmak için önceden hazırlanan tavuk, gözleme, helva, çerez ikram edilir. Damat çevredeki erkek misafirlere sigara ikram eder. Güvey uyandırma yapılmış olur.

“Sabahleyin ezanda gelirler güveyi kaldırmaya davullarla gelirler. Bütün köyü öyle çala çala gezerler düğünün ertesi günü. Davullar çalına çalına güvey uyandırılır da sonra yenilir, içilir. Buna güvey kaldırma denir.” (Naciye Kaya)

6.11. DÖŞEK KALDIRMA

Güvey uyandırma uygulaması beraberinde iki uygulamayı daha getirmektedir. Güvey uyandırmaya gelen misafirler içinde yengeler de vardır. Yengelerden iki ya da üçü gelinin yanına gelir. Bu sırada damat dışarı çıkıp gelenleri karşılar. Gelin, gerdek gecesinin sabahı yengeler içeri girmeden önce yatağa patiskadan hazırlanmış ve önceden serilmiş kare şeklinde olan bezdeki kanın üzerini aynı şekle sahip bir başka patiska bezle kapatarak yatağı toplar. Yengeler gelinin yanına girdikten sonra yorganı kaldırır ve bezdeki bekâret kanını kontrol ederler. Damadın dışarı çıkmadan önce yatağın kenarına bıraktığı bahşişi alırlar. Bu uygulamaya “döşek kaldırma” adı verilmektedir. Bu uygulama sonrasında kız oğlan kız olmadığı anlaşılan gelin baba evine geri yollanır.

Günümüzde böyle olaylar çok sık yaşanmasa da nadiren de olsa köyde bu tür durumların görüldüğü derlenen bilgiler arasındadır. Döşek kaldırmadan sonra gelin, baba evinden getirdiği çeyiz sandığının içindeki yiyecekleri çıkartarak yengeler için evde sofralar kurar.

“Gerdek gecesinin sonunda pazartesi günü sabahı çarşafa bakılıyor. Çarşafı gelin yatağına seriyorlar sonra da çarşafın üzerine kare bir bez koyuluyor. Gelin sabah kalktığında bezde duran kanın üzerini elindeki diğer patiska kare bez ile kapatıyor. Yorganı da düzeltiyor. Yengeler girip yorganı kaldırıyorlar; bezi de kaldırıp üzerindeki kana bakıyorlar. Gelinin kız olup olmadığı öyle anlaşılıyor. O sabah yengeler içeri girmeden önce damat yatağın kenarına para bırakıyor. Yengeler de o bahşişi alıp dışarı çıkıyorlar. Günümüzde Bursa'ya evlenen olursa böyle kontrol edilemiyor. Ama kız oğlan kız almak köyde önemsenen bir durumdur.” (Güler Kaya)

“Gerdek sonrasında bizde çarşaf sallandırılmaz. Ama oğlan evinin yengeleri sabahleyin gelinle damadın odasına gelirler. Yatağın içindeki çarşafta duran bezlere bakarlar. Yani yengeler sabahleyin kan görmeye giderler. Damat yatağın kenarına yengeler için para koyar. Yengeler de bahşişi alırlar. Gelin onlara yemek ikram eder.

Yengeler kan görmezlerse kız babasının evine geri götürülür. Evlenmemiş oğlana bakır, kıza da bakire denir ama bizde kız oğlan kız diye anılır.” (Fatma Teyin)

“Sabahleyin güvey kaldırmaya çerezleri alıp yengeler gelirler. Döşegi kaldırırılar. Kanını görmeye gelir o yengeler. Sonra bir sofraya kurulur. Yerler, içerler. Ondan sonra paça yaparlar.” (Şahizer Çoban)

6.12. PAÇA

Güvey uyandırma ve döşek kaldırma pratikleri sona erdikten sonra düğün evine düğüne katılamayanlar, yakın akrabalar, sağdıçlar ve komşular yeniden gelirler. Misafirler için avluya büyük yaygılar serilir. Bu yaygıların etrafına sandalyeler konur ve burada yiyecek içecek ikramı yapılır. Damat, damadın aile büyükleri erkek misafirlerle birlikte avluda karşılıklı oynarlar. Erkeklerin eğlencesi bittikten sonra kadınlar kendi aralarında eğlenmeye devam ederler. Kadınların genellikle öğleden sonra başlayıp geç saatlere kadar kendi aralarında eğlenirler. Bu uygulamaya “paça” adı verilmektedir. Gelin de paça günü kadınlarla birlikte karşılıklı oynar. Paça günü misafirlere takım yemeği ikram edilmez. Önceki dönemlerde bu uygulamaya “el öpme” adı verildiği derlenen bilgiler arasındadır. Düğüne katılamayan ve dürtüye hediyesini takamayanlar paça günü düğün sahibine hediyesini sunar. O gün içinde getirilen hediyeler de dürtü defterine kaydolunur. Dürtü defteri düğün sahibinin ileride katılacağı düğünlere aynı miktarda katkıda bulunabilmesi için gereklidir ve saklanır.

“Eskiden kızlar gelin çıktığı gün yani pazartesi günü el öpme yapardık. Şimdi paça diyorlar buna. Sabah oğlan evine giderler orada oynayıp eğleniyorlar. Oğlan evi de gelenlere yiyecek içecek ikram ederler. Gelin önce döşek kaldırmaya gelen yengelere çeyiz sandığında var olanlarla bir sofraya çıkarır. Sonra da kadınlarla birlikte eğlenir. (Güler Kaya)

6.13. ŞENLİK HEYBESİ

Paça günü döşek kaldırma uygulaması bittikten sonra daha önceki heybe götürme işlemi sırasında kullanılan aynı heybe kız evine tekrar yollanır. Bu kez heybe kız evine hem işaret hem hediye amaçlı yollanmaktadır. Heybenin içine damadın annesi bir bütün

ekmek ve buğday koyar. Düğün ertesi heybeye bütün ekmek konulmasıyla kız tarafına oğlan evinden “Kız oğlan kız aldık” mesajı gitmektedir. Heybenin içine bir bütün halka koyulması ise kızın bakire olmadığı anlamını taşımaktadır. Damadın en büyük yengesi içi doldurulan heybeyi kız evine götürmek için süslenir. Yengenin kendi kıyafetlerinin üzerine iki ayrı renk pullu kol altlarından geçirilerek çapraz şekilde bağlanır. Başına takılan pullunun uçları da bu örtü bağlarının içinde kalır. Pullu bağlama şeklinin doğru olmasına dikkat edilir. Heybe götürmek için hazırlanan yengeye “gelin ağacı”; düğünden bir sonraki gün gerçekleştirilen bu uygulamaya da “şenlik heybesi” adı verilmektedir.

“Şenlik heybesini kız evine yollamak için doldururlar. İçine bütün ekmek, buğday, helva konulur. Bu heybe “gelin ağacı” deyip süslediğimiz yenge tarafından kız evine götürülür.” (Güler Kaya)

“Şenlik heybesi yapılacağı zaman yengeyi süsleriz. Gelin ağacı deriz biz ona. Pullu takarız başına, etrafını da başka pullularla sararız. Gelin ağacının güzel görünmesi önemlidir.” (Fatma Teyin)

“Gerdek gecesinin sabahında şenlik heybesi yapılır. Heybenin içine bütün ekmek koyarlar. O heybe oğlan evinden kız evine gider. Damadın yengesi götürür heybeyi. Heybenin içine halka koyarlarsa “kız delikmiş.”; bütün ekmek koyarlarsa da gelin “kız oğlan kız çıktı” demektir.” (Naciye Kaya)

7. DÜĞÜN SONRASI

7.1. GELİNİN SUYA GÖTÜRÜLMESİ

Altay Türklerinde kızın rızasıyla ve anne babasının onayıyla kız kaçırıldıktan sonra güveyin arkadaşlarının çalı çırpıdan yaptıkları bir otağda gelinle damat üç gün kalırlar. Bu otağın kapısı bulunmaz ve ateşlerini çakmak taşıyla kendileri yakarlar.¹³⁹ Araştırma alanında düğünden sonra gelin ve damat üç gün süreyle evden çıkmazlar. Aksi takdirde bu durum köyde hoş karşılanmaz. Köy halkı damadı kahvede, gelini evin dışında görürse bu durumu olumsuz şekilde yorumlamaktadır. Gelinle damadın düğünden sonra üç gün boyunca evden çıkmamaları için gerekli yiyecek ve içecek hazırlıkları anneleri tarafından

¹³⁹ İnan, a.g.e., s. 166.

düğün öncesinde yapılır. Bu yüzden yiyecek içecek almak için dahi olsa gelinle damat düğünden sonra üç gün boyunca evden dışarı çıkmazlar.

“Üç gün damatla gelin dışarı çıkmazlar. Gelin komşuya gitmez. Damat kahveye çıkmaz.” (Güler Kaya)

“Damatla gelin düğünden sonraki üç günden önce dışarı çıkarlarsa bu durum köyde ayıplanır. Aralarında kötü bir şey olduğu, birbirlerini sevmedikleri veya anlamadıkları konuşulmaya başlar.” (Raif Kaya)

Başkurtlarda gelinlerin kayınbabanın içtiği pınar, ırmak ve göl sularına gümüş paralar saçı yaparak “selam” verdikleri törenler bir kocakarının rehberliğinde yapılır. Törene; Başkurtça’da “hu köründürüü” yani “su gösterme” adı verilir.¹⁴⁰

Araştırma alanında da düğünden üç gün sonra, çarşamba günü, gelin yengeleri tarafından ilk kez dışarı çıkartılarak suya götürülür. Gelinin suya götürülmesi âdeti araştırma alanının içinde bulunduğu yörede başka türlü uygulamalar eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Çarşamba günü sabahı gelini suya götürmeye gelen yengelerin ellerinde suya gidince doldurulacak ibrik ve çeşmenin başına sürülmek üzere bir tasın içinde tereyağ bulunur. Bir başka yenge ise gelini suya götürüp dönerken etraftakilere, yolda karşılaşılan komşulara dağıtmak üzere eline aldığı kalburun içini çerez, bisküvi, lokum, halka gibi yiyeceklerle doldurur. Yengeler gelini evden alırlar. Gelinle birlikte yürüyerek onu suyun başına götürürler. Gelin suyun başına geldiği zaman çeşmenin etrafına önce tereyağını sürer sonra da yengelerle birlikte dua eder. “Eşlerin yağ gibi geçinmesi” dileğiyle çeşmenin başına yağ sürdürüldüğü derlenen bilgiler arasındadır. Duadan sonra gelin elindeki ibriği çeşmeden suyla doldurur. Eve dönerken de o suyu yola dökerek gelir. Gelinin suya götürülme uygulaması tamamlandıktan sonra damatla gelin kız evine birlikte giderek kızın aile büyüklerinin ellerini öperler. Orada kendilerine yemek ikram edilir.

“Paça gününden iki gün sonra yani çarşamba gününün sabahı gelin suya çıkartılır. Yengeler gelini suya çıkartırken kimseyi çağırılmazlar. Bizde artık kız baba evinden çıktı mı her şeye oğlanın yengeleri koşar. Gelini suya oğlanın yengeleri götürür. Yengeler çeşmeye gitmeden önce yanlarına tereyağ alırlar. Bir de hani böyle tarhana elediğimiz kenarı ve altı telden olan kasnaklar vardır ya, biz o kasnaklara ‘kalbur’ deriz. Yengeler bir kalburun

¹⁴⁰ İnan, a.g.e., s. 167.

içine çerez, lokum, şeker, bisküvi, halka koyarlar. Gelini suya götürdükten sonra eve gelirken kalburun içindekileri bitirene kadar yolda denk geldikleri kişilere, çocuklara dağıtırlar. Gelin çeşmeye gitmeden önce normal bir kıyafet giyer, dörtlüğünü örter. Suyu götürme günü giymesi için bizde geline ayrıca kıyafet alınmaz. Evden yengelerle birlikte gelin de çıkar ve ilk gidilen yer çeşmedir. Çeşmenin başına gelindiğinde yengeler gelinin eline tereyağını verirler o da çeşmenin etrafına o yağı sürer. Yanlarında götürdükleri iki tane emzikli güğümü gelin çeşmeden suyla doldurur. Çeşme başında dua yapıldıktan sonra da gelin o emziklilerin içindeki suyu döke döke eve geri gelir. O günün akşamı damatla birlikte gelinin annesinin evine ziyarete gidilir. Gelinle damat orada aile büyüklerinin ellerini öperler.” (Güler Kaya)

“Suya götürme âdeti çarşamba günü yapılır. Damatla gelin üç gün evden dışarı çıkmazlar. Düğünden sonra gelin ilk kez suya götürülmek için evden çıkartılır. Yağlı gözleme gibi olsun diye çeşmenin başına götürülür ve oraya tereyağı sürer. Yağı sürüp geldikten sonra da o günün akşamı damatla beraber annesine el öpmeye giderler.” (Raif Kaya)

“Gelinle damat paça günü öğleden sonra odalarına girerler ve bir daha üç gün boyunca dışarı çıkmazlar. Üç gün sonra gelini yengeler gelip evden alırlar ve suya çıkartırlar. Gelini çeşmeye götürürler. Damatla gelin yağ gibi geçinsinler diye çeşmenin başına geline tereyağını sürdürürler. Sonra da bir ibriğe su doldurulur ve gelin, o suyu eve gelene kadar döke döke bitirir. Yengeler de ellerindeki kalburda bulunan çerezi, bisküvileri çeşmeden dönerken yoldan gelen geçen herkese dağıtırlar. Gelin damatla birlikte o günün akşamı annesinin evine el öpmeye gider.” (Fatma Teyin)

“Yenge gelinin eline bir ibrik verir. Gelini suya götürürken de bir kaba az bir şey tereyağı koyarlar. O tereyağını gelin çeşmenin başına sürerken dua ederler. Okuduktan sonra hem çerezi yoldan geçene dağıtırlar hem de gelin o ibrikteki suyu döke döke evine gelir.” (Şahizer Çoban)

7.2. GEZEÇ

Gelinin suya götürülmesinden bir hafta sonra kız evine yemeğe gidilir. Bu yemeğe gelin ve damatla birlikte komşular, kız tarafının yakınlarıyla damadın akrabaları da davet edilir. Oğlan tarafı kız evine yemeğe giderken içinde çay, şeker, helva bulunan bir çıkı

götürür. Gelinle damat düğünden sonra ilk kez bir araya geldikleri aile büyüklerinin ellerini öperler. Hep birlikte yemek yenir. Yemekten sonra da kadınlar kendi aralarında bakır çalıp, türkü söyleyerek eğlenirler. Ertesi gün de oğlan evi yakın akrabalarını, kız tarafını ve komşuları yemeğe davet eder. Kız zaten artık oğlan evinde bulunduğu için gelin ve damat misafirlerle birlikte yemeklerini yer. Kız tarafı oğlan evine gelirken herhangi bir hediyelik eşya veya yiyecek getirmez. Oğlan evinde toplanan kadınlar da yemekten sonra kendi aralarında bakır çalıp, türkü söyleyerek eğlenirler. Düğünden bir hafta sonra yapılan bu uygulamaya “gezeç” adı verilmektedir.

“Gelin suya çıktığı akşam annesine, babasına el öpmeye gider. O günün haftasına ise köyde gezeç yapılır. Gezeşte oğlan tarafı akrabalarını toplayarak kız evine yemeğe gider. Gezece giderken yanlarında içinde çay, şeker, helva bulunan bir çıkı götürürler. Kızın evinde hep birlikte yemek yenir. Yemekten sonra kadınlar bakır çalıp, türkü söyleyerek oynarlar, kendi aralarında eğlenirler. Gezece sadece en yakınlar çağırılır. Ertesi gün de kız evi oğlan tarafına davetlidir. Ancak kız evi oğlan evine yemeğe giderken yanında herhangi bir şey götürmez. Kadınlar arasında olan eğlence oğlan evinde de yapılır.” (Güler Kaya)

8. HACILIK

Hemen bütün dinlerde var olan kutsal zaman ve mekân inancı İslam dininde temelinde ulûhiyyetin herhangi bir yerde tecelli ettiğine dair inanışın yattığı hac ibadeti bünyesine yerleştirilmiştir. “Kasıt, yöneliş ve yürüyüş” anlamlarına gelen hac sözcüğü bu ibadete saygınlık ve kutsallık kazandıran birtakım özel yerler üzerinden Allah’a yürünme şeklinde sembolik bir mahiyet taşımaktadır.¹⁴¹

Mekke’de bulunan Kâbe’yi ve civarındaki özel yerlerle birlikte tüm kutsal toprakları belirli vakit ve şartlarda ziyaret etmek, buralarda ibadet etmek Müslümanlara insan ömrü boyunca bir kez gidilmesi suretiyle farz kılınmıştır ve İslam’ın şartlarından. İslam dinine mensup kişiler hacılık aylarında belirli bir maddî birikimle hacılık ibadetini yerine getirmeye çalışırlar.

¹⁴¹ İslam İlmihâli I: İman ve İbadetler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 511.

Araştırma alanının da içinde bulunduğu dağ yöresinde elli yaşına ulaşmış kişilerde net olarak görülmekle beraber bu durumun önünde iki engel bulunmaktadır. Bunlardan ilki hac ibadetini yerine getirmek için başvuruda bulunanların, hacca gitmek için getirilen kişi sınırlandırılması sebebiyle çok az miktarının hacca gidebilmesi, ikincisi de hac ibadeti için yeterli paraya sahip olan kişilerin, hac yolculuğundan önce veya dönüşte kurumlaşıp gelenek hâlini alan pilav dökme veya herkese hediye dağıtma uygulamalarıdır. Bu tür hediyelerin maddî değeri yakınlık derecesine göre pahalıdan ucuza doğru gitmektedir. Tandıklar hacdan gelen kişiye “Allah kabul etsin.” ya da “Hoşgeldin.” demek için çeşitli hediyeler götürerek ziyarete giderler. Bu niyetle gelen kişilere hediye vermek, geleneğin mecbur kıldığı bir uygulamadır. Hacdan gelen kişiler dönüşte makbul sayılabilecek hediyeler getirmezlerse acziyete düşmüş sayılmaktadırlar. “Hacı pilavı”, “hac pilavı”, “pilav dökme” adları verilen uygulamada da gelen tüm ziyaretçilere okunan mevlidin ardından yemek ikram edilmektedir. Bu uygulamanın masrafları o yıl hacca birlikte giden kişiler tarafından ortaklaşa üstlenebildiği gibi hacca giden bir kişi tarafından da karşılanabilmektedir.¹⁴²

Hacılık ibadeti Kıranışıklar köyünde hac yolculuğuna çıkmadan önce veya dönüşte yapılan uygulamalarıyla birlikte istenen ve önem verilen bir ibadettir. Ancak genellikle belirli bir yaşın üstündeki kişilerin hacı adayı oldukları ve özellikle anne ve babasını hacca yollayan kişilerin “hayırlı evlat” olarak anıldıkları derlenen bilgiler arasındadır.

“Hacca gitmek isteyenler dünya işlerinden, şer işlerden elini ayağını çeker, yakınlarıyla ve akrabalarıyla helalleşir. Kırk beş yaşında hacca giden de var. Genç gittin mi orada çok daha rahat gezebiliyormuşsun. Ama çoğunlukla köyde yaşlılar hacca gidiyor. İmkânı olan mutlaka hacca gider. Hacca gidip gelen kişilere de ‘Hacı’ diye sesleniriz. Anne ve babasını hacca yollayan evlatlar da ‘hayırlı evlat’ diye anılır.” (Ali Bay)

Kıranışıklar köyünde hacı adayı olup isteğine ulaşamayan kişiler umre ziyareti yapmaktadırlar. Bu ziyaret de tıpkı hacılık gibi makbul sayılmaktadır. Araştırma alanında umreye giden adaylar da hacı olup gelenler gibi aynı uygulamalarla uğurlanıp, karşılanmaktadırlar.

Kâbe’yi ziyaretlerle ilgili bir diğer ibadet ise “umre”dir. Belirli bir zamanda Arafat vakfesiyle yapılırsa “hac”, belirli bir zamana bağlı olmadan vakfesiz yapılırsa ise “umre”

¹⁴² Dikmen, a.g.e., s. 67, s. 68.

adını alan bu ziyarete “hacc-ı asgar” (küçük hac) adı da verilmektedir. Diğer haccın adı ise “hacc-ı ekber” (büyük hac) şeklindedir.¹⁴³

“Hacıya yazılanlar en az on sene bekliyorlar. Ama hacılık çıkmıyor. İşte o zaman umreye gidiyorlar. Umrede kurban kesilmiyor, şeytan taşlanmıyor. Ama köyde umreye gidenleri de aynı hacca gidenler gibi yollayıp karşılıyoruz.” (Emine Ası)

8.1. HACI ADAYLARININ UĞURLANMASI

Araştırma alanında hacca gidecek olan adayların evine gidilerek hediyelik eşya götürülmektedir. Bu ziyaretler hacca gidecek kişinin yakınları, komşuları ve akrabaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Ziyaret sırasında hacı adayına: “Hayırlı olsun.”, “Allah sağ sağlim gidip gelmeyi nasip etsin.”, “Allah hacılığını nasip etsin.” şeklinde temennilerde bulunulur. Hacı adayları veya umre ziyaretine gidecek olanlar yola çıkmadan bir gün önce “Gedik” adı verilen mevkiden uğurlanmaktadır. Hacıların uğurlanacağı gün camiden anons edilerek tüm köye duyurulur. Köyün imamı önderliğinde hacıları uğurlamak için yapılan duaya erkeklerle birlikte kadınlar da katılmaktadır. Hacı adayları yola koyulmadan önce evlerinden de duayla çıkmaktadır. Topluca yapılan bu duadan sonra hacı adaylarıyla helalleşilir. Kutsal topraklarda parasının geçmesini isteyenler, sevap olduğu inancıyla hacı adaylarına belirli miktarda para verirler. Hacılar uğurlandıktan sonra yakınları ve komşuları dönüşünü beklerler.

“Hacıya gidecek olan kişilerin ilk önce evine gideriz. ‘Allah yolunu açık etsin.’ deriz. Hediyemizi alıp götürürüz. Çay, kahve artık ne ikram ederlerse yeriz, içeriz. Hacılar yola çıkmadan bir gün önce de ‘Allah ibadetlerini kabul etsin.’, ‘Cümlemize hacılık nasip etsin.’, ‘Sağ salim sevdiklerine dönsün.’ denilerek Gedik’te dua yapılır. Hacılar Gedik’e çıkar. Yakınları ve komşuları da orada toplanır. Hoca dua yapar. Cemaat arkasından ‘Amin’ getirir. Herkesle helalleşir. ‘Allah yolunu açık etsin.’, ‘Allah hacılığını nasip etsin.’ diyerek uğurlarız. Hacca gidecek olan kişiye gönlünden kopan, beş on kuruş para verir. O para oradaki topraklara nasip olsun diye.” (Emine Ası)

¹⁴³ İslam İlmihâli I: İman ve İbadetler, s. 515.

“Köyde hacıların uğurlanacağı minareden duyurulur. Köylü toplanıp Gedik’e gider. Gedik’te gidecek olanlar herkesle helalleşilir. Toplanan cemaatle birlikte hacıların duası yapılır. Akrabaları hacıya giden kişiyi uçağa kadar götürerek uğurlar.” (Ali Bay)

“Köyde insanlarımız hacıya gitmek istiyorlar. Devamlı olarak hacılığa yazılırlar. Hacılık çıkan kişiler evlerinin kapısından duayla çıkarlar. Gedik’te bir gün öncesinden de hacılar için dua yapılır. Oraya tüm yakınları gelir. Hacıya giden kişi uğurlamaya gelenlere sarılır. Büyükleri varsa onların elini öper. Küçüklerinden helallik alır. Helalleşilirken yakınları hacca gidecek olan kişiye gönlünden ne kadar para koparsa verir. Kimisi cebine kimisi de elinin içine parayı koyuverir. Askere ve hacıya para vermek çok sevaptır. Özellikle hacıya verdiği para kutsal yerlerde geçeceği için para veren kişi sevaba girer.” (Fatma Teyin)

8.2. HACI ADAYLARININ KARŞILANMASI

Hacıların karşılanması sırasında da tıpkı uğurlanmasında olduğu gibi birtakım pratikler mevcuttur. Hacı karşılamaya topluca gidilmez. Hacıların en yakınları ve akrabaları terminale veya havaalanına giderek hacdan gelenleri karşılar. Hacdan dönen hacılar, müsait bir zamanda köye gelirlerse camide cemaatle iki rekât namaz kılar. Camiden çıkan cemaat tekbir getirerek hacıyı evine kadar götürür.

“Aslında herkesin hacı karşılamaya köyün girişine kadar da olsa gitmesi gerekir. Hacıyı karşılamak çok sevaptır. Hacı geldiği zaman ilk önce camiye girip iki rekât namaz kılar. Namazdan çıktığı vakit, aynı güvey salar gibi, tekbirlerle evine götürülür. Hacı köye vakitsiz gelirse o zaman bütün bunlar yapılamıyor tabi.” (Ahmet Bayram)

Hacıdan dönenler “hacı mevlidi” yapmaktadırlar. Bu mevlit hacıya gitmeden önce de yapılabilir. Bu konuda kesin bir kural olmadığı, mevlidin ne zaman yapılacağının kişiden kişiye değiştiği derlenen bilgiler arasındadır. Köyde hacı mevlidine gelen kişilere “pilav, çorba, et yemeği, tatlı, ayran” ikram edilmektedir. Bu uygulamaya “hacı pilavı” da denmektedir. Uygulama “hacı pilavı dökmek” şeklinde de anılmaktadır. Hacı pilavının döküleceği yani hacı mevlidinin yapılacağı bir gün önceden camiden anons ettirilerek köye haber verilmektedir.

“Eskiden hacı mevlidi yapılırdı. Hacı pilavı döküleceği, köye ve civardaki her yere duyurulurdu. Keles’te ve civar köylerdeki insanlar hacı pilavı için köye gelirlerdi. Misafirler cuma gününden daha davet edilirdi. Pazar günü pilav dökülürdü. Gelenlere et, tatlı, çorba, pilav ikram edilirdi. Hacıya gidecek olan kişiler: ‘Cemaat! Ben size hakkımı helal ediyorum. Siz de bana edin.’ derdi ve gelenlerden helallik alırdı. Şimdi de mevlit yapılıyor. Pilav dökülüyor. Ama kimisi gitmeden önce kimisi dönünce yapıyor. Mevlidi evinde okutanlar da oluyor. Yalnızca köydeki eşini, dostunu, komşularını evine mevlide davet ediyor. Eskisi gibi bütün köy caminin bahçesinde bir araya gelmiyor. Mevlit yapılmayacak, pilav dökülmeyecekse bile hacca gitmeden önce mutlaka yakınlardan, komşulardan helallik alınır.” (Ahmet Bayram)

“Hacı pilavı dökülür köyde. Kimisi hacca gitmeden döker pilavını kimisi de hacdan geldikten sonra döker. Pilav döküremezse de döndükten sonra mutlaka mevlit okutur insanlarımız. Mevlidi atlamazlar. Mevlide gelen insanlara da hacıdan getirdikleri hediyeleri dağıtırlar.” (Fatma Teyin)

“Hacıdan geleni karşılamaya en yakınları gider. Konu komşu köyün dışına hacıları karşılamaya gitmez. Hacıdan geldiler mi pilav dökerler. Evvelden gitmeden pilav döküyorlardı. Köyün meydan yerinde, hacı pilavı var diye anons ettiler mi yalı yaban toplanırdık. Düğün yapar gibi pilav dökülürdü. Pilavın yanında çorba, et, pilav, tatlı ikram ederler. Bu pilavın özel bir zamanı yok. İnsanların hangi gün eli ererse o zaman pilav dökülür. Herkes gelebilsin diye haftasonu da yapıldığı olur.” (Emine Ası)

Hacıdan gelenler yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret sırasında hacdan gelen kişilerin ellerinin içi öpülmektedir. Hacılığa gitmiş olan kişi “Kâbe’ye el sürdüğü için” bu uygulamanın yapıldığı derlenen bilgiler arasındadır. Hacıdan gelenleri ziyaret edenler hacı olan kişiye : “Allah hacılığını kabul etsin.”, “Hayırlı olsun.”, “Allah kabul etsin.” diyerek hacılığını kutlarlar. Hacıdan gelen kişiler ziyarete gelenlere ve yakınlara “hurma, tesbih, zenzem suyu, seccade, kına” gibi hediyelikler dağıtmaktadırlar. Hacca giden kişiler isimlerinden önce “Hacı” ünvanıyla anılmaktadırlar.

“Hacılar karşılama yapılamazsa evlerine ‘Hayırlı olsun.’, ‘Allah kabul etsin.’ demeye gidilir. Ziyarete gidildiği zaman Kâbe’ye ve oradaki topraklara eli değdiği için hacının elinin içi öpülür.” (Ahmet Bayram)

“Hacı döndükten sonra evine ziyarette gidenler: ‘Hacılığın kabul olsun.’, ‘Allah kabul etsin.’ veya ‘Hayırlı olsun.’ derler. Hacılar yanlarında hediyelik eşyalar getirir. Onları karşılamaya ve görmeye gidenlere de bu hediyeleri dağıtırlar.” (Fatma Teyin)

“Hacılar köye dönünce de ziyaretlerine gideriz. ‘Allah kabul etsin.’ deriz. Onlar zaten hacıdan geldikleri zaman düğün daveti yapar gibi insanlara hediye dağıtırlar. Ben bir keresinde hediyeleri neden dağıttıklarını sordum. ‘Herkesin hakkı geçiyor. İnsan demiş, bizim hatrımızı saymış da ziyarete gelmiş diye düşünerek bu hediyeleri dağıtıyoruz.’ dediler. Hediyelik olarak genellikle de hurma, kına, tespih, bürgü, seccade dağıtıyorlar.” (Emine Ası)

“Hacılıktan hurma, kına, seccade, tesbih, zemzem suyu getirirler. Kendilerini ziyarete gelenlere de hediyelerini dağıtırlar.” (Ali Bay)

9. ÖLÜM

Tüm canlılar için değişmez bir tabii kural olan ölüm, canlının yaşamsal fonksiyonlarının sona ermesi olarak tanımlanabilir.

Ölüm, insan hayatının bu dünyadaki en son evresi ve öte dünyada sürdürüleceğine inanılan ebedî hayatın başlangıcı olarak kabul edilir. Yeryüzünde bulunan tüm topluluklarda olduğu gibi Türkler arasında da hayatın diğer safhalarına nazaran daha ayrıntılı uygulama ve inanışlarla yorumlanıp anlamlandırılmaya çalışılmıştır.¹⁴⁴ Ölüm öncesinden başlayarak ölüm sonrasında da devam eden ölüm ve ölü ile ilgili âdet ve uygulamalar üç temel amaca dayanmaktadır. Bunlardan ilki ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırma ve geride bıraktıklarının gözünde ve “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kimse olmasını sağlamaya yönelik uygulamalardır. İkincisi ise ölenin yakınlarına, geride bıraktıklarına zarar vermesini ve geri dönmesini engellemek amacıyla yapılanlardır. Üçüncüsünde yer alan uygulamalar ise ölenin yakınlarının ruhsal ve sosyal durumlarını olumlu hâle getirerek bozulan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamaya yöneliktir.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Mehmet Aça, “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, *Millî Folklor Dergisi*, C. 6, S. 43, Yıl 11, Güz 1999, s. 24.

¹⁴⁵ Örnek, *Türk Halkbilimi*, a.g.e., s. 285.

Bu bölümde Kıranışıklar köyünde ölüm öncesinden sonrasına dek uygulanan pratiklere ve karşılaşılan inanışlara yer verilecektir.

9.1. ÖLÜM ÖNCESİ

İnsan zihnini kişinin kendini bilmeye başladığı andan itibaren ne zaman karşılaşacağını bilmediği ölüm düşüncesi başlangıçtan bu yana meşgul etmektedir. Ölüm insanı o kadar çaresiz kılıp korkutur ki insanlar ölümü sezdiren ve ön belirtisi olarak saydıkları çevrelerinde olup biten olaylardan ve nesnelerden uzak durmaya çalışırlar.¹⁴⁶

9.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Alışlagelmişin dışında olan birtakım davranışlar, araç gereçlerin şu ya da bu şekilde kullanılışları; meteorolojik olaylar; hayvanların hareket ve sesleri; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikler, ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesinde geleceği bilmek istemenin de etkisiyle çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi sayılmaktadır.¹⁴⁷

Sedat Veyis Örnek, ölümü düşündüren ön belirtileri şu şekilde gruplandırmaktadır:

- 1) Hayvanlarla ilgili olanlar
- 2) Ev, ev eşyası, araç gereç ve yiyeceklerle ilgili olanlar
- 3) Astronomik, kozmik ve meteorolojik olaylarla ilgili olanlar
- 4) Düşle ilgili olanlar
- 5) Hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişikliklerle ilgili olanlar
- 6) Tabut, kazma, kürek, kazan ve cesetle ilgili olanlar.¹⁴⁸

Kıranışıklar köyünde ölümü düşündüren bazı belirtiler, hayvanların davranışlarında, ev, ev eşyası, araç gereç ve yiyeceklerle ilgili olan değişik durumlarda, rüyada görülenlerde, hastanın psikolojik ve fizyolojik değişikliklerinde aranmaktadır. Ayrıca tabut, kazma, kürek, kazan ve cesetle ilgili olan belirtiler, başkalarının ölüp

¹⁴⁶ Özkan Demir-Nur Bakar, a.g.m., s.126.

¹⁴⁷ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s. 15.

¹⁴⁸ Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 15-36.

ölmeyeceğini bildirmekle birlikte ölen kişinin ahiret hayatıyla ilgili tahminler içerir ve geride kalanlar için ibret verici nitelik de taşımaktadır.

9.1.1.1. Hayvanlarla ilgili olanlar

Ölümü önceden haber verdiği sanılan belirtilerden hayvanlarla ilgili olanlar halk inanmalarında büyük bir yer kaplamaktadır. Hayvanların insanlardan farklı olan bazı sezimleri, yetenekleri, biçimsel özellikleri, uğurlu veya uğursuz sayılmaları bu türden inanışların oluşumunda ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük rol oynamaktadır. Evcil hayvanların ve yaban hayvanlarının ötüşleri, ulumaları, kışneyip böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları ölümün habercisi ya da bir işareti sayılabilmektedir.¹⁴⁹

Kıranışıklar köyünde kargaların toplu hâlde bir kimsenin evinin üstünde zamansız ve çok ötmeleri, köpeklerin bir evin avlusunda uzun süre ulumaları, baykuşun gece boyunca bir evin damında ötmesi gibi durumlar o evde bulunanlar için yaklaşan bir ölümün habercisi olarak yorumlanmaktadır.

“Köyde kargaların ötüşünü pek hayra alamet saymazlar. İnsanlarımız: ‘Köyden biri mi gidecek yine?’ diye kendi aralarında konuşurlar.” (Niyazi Atak)

“Kargaların toplu hâlde bir kişinin ya da evin etrafında dolaşmaları iyiye yorulmaz. Özellikle eski insanlar ölümü çağırdıklarına inanırlar.” (Recep Koyakbaşı)

“Köpekler birinin evinin önünde çok uludukları zaman o evdekilerin başına kötü bir şeyin geleceği düşünülür.” (Azime Alınca)

“Birkaç karga gelip yanı başında öttüğünde ya da köpekler bir evin avlusunda uluduğunda kötüye yorulur.” (Raif Kaya)

“Şimdi diyelim ki bugün biri öldü. ‘Onun evin önünden üç tane karga öterek geçtiler de bak insan öldü.’ Derler. Kargalar ölümüne işaretler. Baykuş öttüğü zaman da ölüm gelirmiş.” (Şahizer Çoban)

¹⁴⁹ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 288.

“Bugün kargalar ya da bir baykuş gelip birinin evinin üstünde ötseler mesela üç gün sonra o evden bir cenaze çıkarsa: ‘Evin damında geçen gün kargalar öttü de bak işte cenazesi çıktı.’ Derler. Kargaların veya baykuşun ötüşü ölüme yorulur.” (Selime Işık)

“Kargaların toplanıp bir evin üstünde ötmelerini, baykuşun bir kimsenin evinin üstünde sabaha kadar ötmesini, köpeklerin de avluda ulumalarını iyiye yormazlar. ‘Falan evde çok öttüler de oradan ölü mü çıkacak ki?’ diye anlatırlar.” (Fatma Teyin)

“Bir evin üstünde kargalar öttü mü bir kara haber duyulcağını söylüyorlar. Ben de kargaların öttüğünü duyunca hep: ‘Allah’ım sen bunların ötüşünü hayırlı et, hayırlı şeyler duyayım, sen bizi koru!’ diye dua ederim.” (Emine Ası)

9.1.1.2. Düşle ilgili olanlar

Araştırma alanında rüyada görülen bazı durumların ölümün habercisi olduğuna inanılır. Kişinin kendisini rüyada ölürken görmesi bir yakının öleceğine işarettir. Rüyasında uçak gören bir kimsenin yakınlarından birinin öleceği düşünülür. Bir kişinin dişlerinin döküldüğünü ya da çekildiğini görmesi veya kişinin gelinlik giydiğini görmesi o kimsenin ölümüne dair bir işaret olarak yorumlanmaktadır. Rüyada ayakkabı kaybetmenin hayır getirmediğine; rüyasında ayakkabısının tekini kaybettiğini gören kişinin eşini kaybedeceğine yorulduğu derlenen bilgiler arasındadır.

“Ölümü rüyada görme inancımız var. Ben bir gün maden ocağında çalışırken uyuyakalmışım da rüyamda kendimi ölürken gördüm. O heyecanla fırlayıp uyandım tabi. Etraftakiler de bana ne olduğunu sordular. Kendi rüyamda kaza yapıp ölümümü gördüğümü anlattım. “Hayır olsun.” dediler. Akşamüstü tam da o saatlerde rahmetli biraderim kaza yapmış ve bizim amcaoğlu arka tekerleğin altında kalıp vefat etmiş. Rüyada öldüğünü gördüğün zaman yakınlarından birinin başına mı gelecek acaba diye düşünülür.” (Niyazi Atak)

“Rüyada ölmüş bir kişiyi görürsen diri getirir yani evine bir misafir gelir. Gelinlik giydiğini görünce de kefenini giymiş olursun. Ayakkabı görmek de hiç iyi değildir. Rüyasında ayakkabısının tekini kaybeden kişi eşini kaybeder. Ayakkabı kaybetmek hiç iyiye yorulmaz.” (Fatma Teyin)

“Evinin önüne iki tane uçak indiğini gören bir komşumuz vardı da haftasına eşi vefat etti. Rüyada uçak görmek ölüme yorulur, iyi olmadığını söylerler.” (Güler Kaya)

“Rüyada dişlerinin döküldüğünü ya da çekildiğini görürsen ölümünün geleceğine yorulur.” (Şengül Teyin)

“Ölüm insanlara rüyalarında malum olur ama bir yakınının ölmesine veya kendi ölümüne yoramıyorsun, üstüne uğratamıyorsun o rüyayı.” (Emine Ası)

9.1.1.3. Hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişikliklerle ilgili olanlar

Hasta yakınları hastada görülen birtakım psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri dikkatle izleyerek, her ne kadar “Çıkmamış candan ümit kesilmez.” Denilse de bu atasözü bir teselli olarak kalmakta, hastayı “gidici” olarak yorumlayıp onun isteklerine önem vererek hazırlıklara girişmektedirler.¹⁵⁰

Araştırma alanında ölümü yaklaşan kişinin fiziksel ve psikolojik bulguları yakınları tarafından değerlendirilir. Hasta olan bir kişinin burnunun etrafının beyazlaması, gözlerinin canlı bakmaması ve etrafındakileri görememesi fizyolojik belirtilerdir ve ölümüne işaret olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan hasta bir kimsenin göremediğini söylemesi ve etraftakilerden ışıkları açmalarını istemesi, etrafında bekleyenleri tanımaması, uzun süre görmediği ve yanında bulunmayan bir yakını varsa sürekli olarak onun adını sayıklaması, ölmüş olan yakınlarını rüyasında görmesi ve yanına geldiklerini etrafındakilere söylemesi, bilinçli bir şekilde son defa yapılmasını istediği veya yemek istediği bir şeyi söylemesi psikolojik belirti ve isteklerdendir. Ölümünün yaklaştığına işaret sayılmaktadır. Ayrıca ölümü beklenen kişinin hastalığının şiddeti çok artmışken bir anda dirilip kısa süreliğine sağlık bulması durumu köy halkı tarafından “aralık iyisi” olarak tanımlanmaktadır. Aralık iyisi olan hastanın kısa bir süre içinde öleceği düşünölmektedir.

“Ölümü yaklaşan kişinin ilk önce burnu ağırır, beyazlaşır. Gözlerinin perdesi çekilir. Göremediğini söyler, ışıkların yanmasını ister; aklı gider, gelir. Etrafındakileri göremez, duymaz: ‘Nerdesiniz?’ diye sorar. Bazı insan da bilinçli olur. Son isteğini söyler. Etraftakiler de o isteğini yerine getirirler. Ölmüş yakınlarını rüyasında görür, onların kendisini yanlarına çağırıldığını söyler. Etrafındakilere: ‘Bakın geldiler, siz

¹⁵⁰ Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 30.

görmüyor musunuz? Açın kapıları girsinler.’ Der. Helallik bekler, uzun süredir görmediği evlâdı ya da küs olduğu biri varsa onun adını sayıklar. Ölmeden önce o kişiyi bir kere görmeyi, onunla helalleşmeyi ister, bekler.” (Selime Işık)

“Benim dünürüm hastanede yattı bir süre, durumu ağırdı. Evlâtları hep başında beklediler. Adam diriliverdi de köye gelmek istemiş bir ara. Ertesi güne kalmadan cenazesini getirdiler. Ben de iyileşti diye sevinmişim ama aralık iyisi olmuş meğer.” (Emine Ası)

9.1.1.4. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyeceklerle ilgili olanlar

Çoğu zaman ölümün ön belirtileri ya da ölüm getirecek eylemler olarak nitelenen ev, ev eşyası, araç gereç ve yiyecek çevresinde kümelenen birtakım inanmaların temelinde ölüm korkusu yatmaktadır. Evde veya ev eşyasında meydana gelen fiziksel olaylarla ansızın kapının veya pencerenin çalınması bu gizli korkudan dolayı da sadece ölümün değil başka felaketlerin yaklaştığının da habercisi sayılmaktadır.¹⁵¹

Araştırma alanında evin tavanının kendiliğinden gıcırdaması ölümün işareti olarak sayılmaktadır. Bununla birlikte köyde ikindi vaktinden sonra evden herhangi acı ya da ekşi bir malzeme çıkarılmaz, komşuya verilmez. Böyle bir durumda ölüm olmasa bile ev halkının bir belayla karşılaşabileceğinden korkulmaktadır.

“Tavan gıcırdayınca evden bir cenaze çıkıcak derler.” (Fatma Teyin)

“Evden dışarı ikindiden sonra turşu, tuz, sirke öyle ekşi yiyecekler çıkarılmaz. İkindiden sonra ekşi hamuru da dışarı vermek iyi değildir. Eve iyilik getirmediği söylenir.” (Fatma Teyin)

“Evden gece vakti turşu, tuz, sirke çıkmaz. Bazen komşular turşu istemeye gelirler de yine gelen kişiyi boş döndürmemek için yanına kömür koyup verirler. Bunu da bilen yapar, bilmeyen yapmaz tabi. Bir bela gelmesinden veya ölümden çekinirler.” (Selime Işık)

“Geceleri evden dışarı ekşi hamur çıkmaz.” (Emine Ası)

¹⁵¹ Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 21.

9.2. KAÇINMALAR

Ölüm için ön belirti sayılan başka bir söyleyişle çağrışım yoluyla ölümü hatırlatan belli olayların, eşyanın, düşlerin ve psikolojik – fizyolojik değişikliklerin yanında yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan birtakım işlem ve davranışlardan ölümü uzaklaştırmak ve etkisiz kılmak için kaçınmak gerekmektedir.¹⁵² Araştırma alanında ölüm değişmez bir gerçek olarak kabul edilse de bazı uygulamalarla önlem alınmaya çalışılmaktadır. Defin işlemi sırasında mezara toprak atanların küreği elden ele vermemeleri, cenaze evindeki ve yakın komşuların evlerindeki su dolu kapları Azrail'in cenaze evini ve çevresini ziyaret ettiği gerekçesiyle boşaltmaları, çocuklara anne ve babasının öleceği hatırlatılarak makasla oynamasının engellenmesi gibi uygulamaların ölümün karşısında bir önlem niteliği taşıdığı söylenebilir. Ayrıca köyde ikindi vaktinden sonra evden acı ya da ekşi malzemeler dışarı verilecek olursa malzemenin yanına kömür konularak verilmesi de gelebileceği düşünülen bir belânın kömürün üzerine geçirilmek istenmesiyle ilişkilendirilebilir.¹⁵³

“Çocuklar makasla oynarsa: ‘Annen baban ölür. Yapma.’ derler.” (Fatma Teyin)

“Evden cenaze çıktıktan sonra evdeki tüm suları devirirler. O suları dökerler kullanmazlar. Yakın komşulardaki sular da devrilir. Azrail eve geldiği için sulara uğrarmış onun için kaplarda su varsa yere dökerler.” (Fatma Teyin)

“Defin sırasında kürek elden ele dolaşır. Hayır olsun, helalliği olsun diye herkes toprak atmak ister cenazenin üzerine. Üç kürek ya da beş kürek toprak atar insanlar da kürek sıradan elden ele dolaşır. Yalnız elden ele verilirken yere bırakılır. Yerden alınan kürekle toprak atılır.” (Yaşar Bayram)

9.3. ÖLÜM SIRASI

Araştırma alanında ölümün hemen öncesi ve sonrasında yapılan bazı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bazıları dinî kökenli olup bazıları da tamamen halkın inancı gereği yerine getirilmektedir.

¹⁵² Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 37.

¹⁵³ Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 23.

9.3.1. Ölümün Hemen Öncesi ve Sonrası

Kıranışıklar köyünde öleceği anlaşılan hastayla helalleşmek, hastanın son isteklerini yerine getirmek, hastanın başında Kur’ân okumak, yanında salavat getirmek gibi birtakım uygulamalar vardır. Ölümün hemen öncesinde karşımıza çıkan uygulamalar şunlardır:

“Hasta olan kişinin yanında ölümü bekleniyorsa canını kolay teslim etsin diye sürekli dua ederler. Başında hoca bekler ve devamlı: ‘Lâ ilâhe illallâh Hak bir Muhammeden Rasûlüh.’ der. Ölecek olan kişinin bilinci yerindeyse hocanın dediklerinin aynısını söyler, etrafındakilerle helalleşir ama bilinci yoksa yanındakiler hocanın dediklerini tekrar ederler. Bir de evde varsa devamlı hastaya eb-i zemzem verilir.” (Selime ışık)

“Hasta olan kişinin başında dua okunur, Kur’ân okunur, salavat getirilir. Ölecek olan kişinin son isteği yerine gelsin diye istediği bir şey varsa o da yapılır.” (Fatma Teyin)

“Hasta olan kişinin ölümü bekleniyorsa yanında kelime-i şehadet getirilir, Kur’ân okunur. Hasta eğer konuşabiliyorsa canının istediğini söyler, onu getirip yedirirler. Zemzem suyu da şıfa niyetine içirilir.” (Ali Bay)

9.3.2. Ölümün Sonrası

“Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene ‘canlı’ gözüyle bakmanın ve ondan korkmanın tipik belirtileri yatarken, kimilerinde de hijyenik düşünceler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır.”¹⁵⁴

Araştırma alanında ölümün gerçekteşmesinin hemen ardından cesedin yüzünün mum sarısı veya beyaz gözükmesi, başının sağ yanına doğru dönük olması, cesedin tebessüm etmesi , cesedin bakışlarının güzel olması şeklindeki durumlar ölen kişinin ahiret hayatı ve yazgısıyla ilgili olumlu düşünceleri beraberinde getirir. Cenazenin başının sağ tarafına dönük şekilde gülümseyerek rahatça canını teslim etmesi, yüzünün mum sarısı veya beyaz gözükmesi, yüz ifadesinde tebessümün bulunması ölen kişinin “cennetlik”

¹⁵⁴ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 294.

olduğunun göstergesi sayılmaktadır. Bu göstergelerin aksine cesedin gözlerinin açık olması, cesedin canını zor teslim etmesi, cesedin yüzünün asık olması, cesedin sırt kısmının veya tüm vücudun morarmış olması gibi durumlar, ölen kişinin ahiret hayatıyla ilgili olumsuz düşünceler ve tahminlerin oluşmasına neden olmaktadır. Cesedin gözlerinin açık olması durumu, ölen kişinin istediği veya adadığı bir şeyi yerine getiremediğine, beklediği ve görmek istediği bir yakınına göremediğine yorulmaktadır. Böyle bir durumda cesedin gözleri kapatılmaya çalışılır. Canını sıkıntıyla teslim eden kişinin yüzü asık olunca ölümünün iyi olmadığı, günâhkâr olduğu düşünülür ve günahlarının affi için ardından dua edilir. Cesedin sırt kısmının morarması ise ölen kişinin yazgısının iyi olmadığına dair bir işarettir.

“Cenazenin gözü açık giderse : ‘Adağı mı vardı da yapamadı ondan mı gözleri açık gitti acaba?’ derler. Gözlerini kapatmaya çalışırlar. Bazısının da ölümü çok çirkin olur. Biz zaten her birimizin yaptığını komşu olduğumuz için biliriz. Ölümü çirkin olan kişinin ardından : ‘Adam günâhkârdı. Allah günahlarını affetsin, ölümü güzel olmadı Allah günahlarını affetsin.’ deriz. Kimi insanın da ölümü kolay olur, cenazesi güzel olur. O kişi de hayırlı insan olarak anılır.” (Ali Bay)

“Gözleri açık giden kişinin ardından: ‘Gözleri açık gitti, heralde istediği vardı da yerine getiremedi, evlâdını göremeden gitti.’ derler. Sağ yanına dönüp gülümseyerek canını veren kişiye cennet bahçelerinin gösterildiğini söylerler. Yüzünü buruşturarak, bağırıp çağırarak, sıkıntıyla can verenin cenazesini makbul tutmazlar. Yine de her şeyi Allah bilir.” (Selime Işık)

“Cenaze yıkanırken yüzüne bakılır. Kadının ya da erkeğin yüzü pamuk gibi bembeyaz olduğu zaman: ‘ Bu insan cennetlik, yüzüne nur inmiş, hiç ölmemiş gibi.’ derler. Ölen kişi hacıysa ve öldüğü zaman tatlı, masum bakıyorsa o kişinin de cennetlik olduğu söylenir.” (Raif Kaya)

“Ölen kişinin cenazesinin sırtı morarmış, vücudu kararmışsa: ‘Bu kişinin sonu iyi değil. Öteki dünyada ne yapacak, ameli mi kötü acaba?’ diye konuşulur. Cenazenin yüzü beyazlaşmış böyle mum sarısı olmuşsa: ‘Ahiret hayatında iyi yerlerde olacaktır.’ denir. Kimisinin eli, ayağı doğrulmuyor da o zaman da öteki dünyada da öyle olacağı düşünülüyor. Kimi cenazenin gözünü kapatamıyorlar. Gözleri açık giden kişinin adadığı bir şeyi yapamadığını düşünüyorlar.” (Fatma Teyin)

“Kişi vefat ettikten hemen sonra cenazenin sıcaklığıyla gözü açıksa gözleri kapatılır. Eli, ayağı çekik ya da ters duruyorsa eğer düzeltilebilirse düzeltilir. Aradan on dakika geçtikten sonra can iyice çekilir. O zaman elini, ayağını doğrultamazlar, gözlerini kapatamazlar. Onun için başında ya da yanında duran kişi gayet soğukkanlı olmalıdır.”
(Ahmet Bayram)

Ölümün sonrasında cenaze evde yere sırtüstü başı kibleye bakacak şekilde çevrilerek yatırılır. Kıyafetleri çıkartılarak üzerine çarşafla birlikte demirden bir eşya koyulur. Yaygın olan uygulama cenaze üzerine bıçak konulması veya kemer uzatılmasıdır. Bu uygulamanın ceset şişmesin diye yapıldığı derlenen bilgiler arasındadır. Ayrıca cenaze evde ve odada yalnız bırakılmaz. Cenazenin yanında yüksek sesle ağlanmaz. Ağlandığı zaman cenazenin başından meleklerin ayrılıp şeytanların toplanacağına dair inanış vardır. Cenazenin bekletildiği oda öldüğü günden itibaren yedi gün boyunca aydınlatılır. Cenaze evinde ışık yedi gün boyunca yanar.

“Cenaze evde yalnız bırakılmaz, başında bir kişi de olsa mutlaka bekler. Öldükten sonra cenazenin üzerine çarşaf örtülür; çarşafın üzerine de demirden bir eşya konur. Bıçak bırakılır veya kayış uzatılır.” (Ali Bay)

“Cenaze evde yalnız bekletilmez. Üzerine şişmesin diye de hemen bıçak koyarlar. Akşamdan öldüyse akrabaları yanında sabaha kadar nöbetleşe beklerler. Evde ışık yakılır ve yedi gün boyunca devamlı yanar. Cenazeyi yüz yukarı yatırırılar. Başını yıkarken ve evde yatarken kibleye çevirirler.” (Fatma Teyin)

“Cenaze evde bekletirken yalnız bırakılmaz. Kur’ân bilenler başında dua ederler.”
(Raif Kaya)

“Cenaze öldüğü gün canı çıkınca onu yatırırılar üzerine çarşaf serip onun da üzerine bıçak koyarlar.” (Şahizer Çoban)

“Ölünün başında yas edilmez, şeytanlar dolar, melaikeler ürküp kaçarlar. Cenazenin yanında usul usul, garip garip ağlayacaksın. Babam bize öyle vasiyet etti.”
(Naciye Kaya)

9.4. ÖLÜM OLAYININ DUYURULMASI

Ölüm olayının duyurulması öncelikle ve en doğal şekliyle ölenin yakınlarının ağlamalarıyla olur. Komşular olayı duyduktan sonra yakınların acılarına ortak olmak, ilk hazırlıkları yapmak, onları avutmak amacıyla cenaze evine toplanırlar, gerekli yerlere haber verirler. Ölüm olayı genellikle aşağıdaki biçimlerde duyurulmaktadır:

- 1) Ölü sahipleri tarafından
- 2) Komşular tarafından
- 3) Camilere sela verdirerek
- 4) Belediye ya da muhtarlık hoparlörlerinden anons ettirilerek
- 5) Telefon edilerek, telgraf çekilerek
- 6) Radyo ve televizyondan yararlanarak¹⁵⁵

Kıranışıklar köyünde ölüm olayının duyurulması için sela verdirme uygulaması görülmektedir. Ölüm olayı duyulduktan sonra imam camiden sela verir. Sela verdikten sonra da ölen kişinin adını ve soyadını anar. Tüm köy o gün işlerini bırakarak cenazeyle ve yakınlarıyla ilgilenmektedir. Ancak sela verilene kadar geçen süre içerisinde ölüm olayı yakınlarla telefonla veya bizzat evlerine gidilerek duyurulur. Cenaze evindeki aile bireyleri acıları sebebiyle durumu herkese duyuramadıklarında bu iş akrabalara ve komşulara düşmektedir. Selâ verilene kadar civar köylerdeki yakınlar da dâhil olmak üzere herkese haber ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Tüm akrabalar ve yakınlar bu acılı günde ölen kişinin arkasından son vazifelerini yerine getirmeyi amaçlamaktadırlar.

“Köyde ölen kişi için selâ verilir. Selânın arkasından da adıyla soyadıyla birlikte öldüğü anons edilir ama lakabını söylemezler. Zaten köyde ölüm hemen duyulur. Uzakta olan akrabalarına telefonla haber verir yakınları. Uzaktakilerin gelmesini en fazla bir gün beklerler. Onlar geldikten sonra defin edilir.” (Recep Koyakbaşı)

“Önceleri cenazenin selâsı verilirdi ama adı, soyadı söylenmezdi. O geleneği rahmetli babamın vefatında ben başlattım.” (Niyazi Atak)

“Selâ verilir, falan kişi öldü diye minareden bağırılır. Kalkan, duyan gider ölen kişinin evine.” (Naciye Kaya)

¹⁵⁵ Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 41.

9.5. DEFİN İŞLEMLERİ

Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra evde yapılan hazırlıkların ardından ölünün toprağa verilmesi için yapılması gereken dinsel ve geleneksel uygulamalar şunlardır:

- 1) Ölünün yıkanması
- 2) Ölünün kefenlenmesi
- 3) Cenaze Namazı¹⁵⁶

Ölen kişi mümkün olduğunca çabuk gömülmeye çalışılır. Sabahleyin ölen kişi öğle namazına, öğlenleyin ölen kişi ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler öldüğü gece bekletilerek ertesi gün gömülürler. Uzaktaki yakınların cenaze törenine katılabilmeleri için cenaze özel olarak da bekletilebilmektedir.¹⁵⁷

9.5.1. Yıkama

Ölüm olayı sonrasında ölünün yıkanması her cenazede gerçekleştirilmektedir. Yıkama esnasında dinî kurallar yerine getirilmektedir. Ölen kişi erkekse köyün imamı tarafından kadınsa da bu işte tecrübeli olan veya civar köylerden gelen bir hafız kadın tarafından yıkanmaktadır.

Araştırma alanında gasilhane bulunmaktadır. Gasilhanede yıkama işlemi sırasında kullanılan tüm eşyalar ve sıcak su mevcuttur. Ancak bazen ölen kişinin evinin avlusunda yıkandığı da derlenen bilgiler arasındadır. Böyle bir durumda avluda belirlenen bir yerin etrafı kilim veya örtülerle çevrilmiştir. Hazırlanan bu yerin ortasına tahta teneşir getirilerek yıkama esnasında lazım olan tüm malzemeler ve su hazır edilmektedir.

Ölü, teneşirin üzerine ayakları kibleye bakacak şekilde yatırılır ve üstü yarıya kadar bir bezle örtülerek yıkama işlemine niyet edilerek başlanır. Vücudu sağa ve sola çevrilmek suretiyle üçer kez yıkanır ve gusül abdesti aldırılır. Yıkama ve abdest sonrasında yakınları cenazenin yanına girerek üzerine su dökülebilmektedirler. Ancak kadın cenazenin yanına kızı veya kadın yakınları; erkek cenazenin yanına da oğlu veya erkek yakınları girebilmektedir. Yıkama işlemi bittikten sonra kurulan ölünün ağzına, kulaklarına, burun deliklerine, parmak aralarına pamuk doldurulur. Kefenleme işlemine geçilir.

¹⁵⁶ Taş, a.g.e., s. 179.

¹⁵⁷ Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 48.

“Köyde ölen kişi erkekse cenazesini imam yıkar; kadınsa civar köylerden gelip yıkıyorlar. Bizim köyde Hacı İzzet’in hanımı vardı, o kadınları yıkardı ama o da öldü.”
(Recep Koyakbaşı)

“Cenazenin yanına yıkayan ve sulayan iki kişi girer. Ölen kişi gasilhanede yıkanır. Onu önce soyarlar, sonra yıkarlar ve kefenlerler.” (Emine Ası)

“Eskiden köylerde tahta teneşirin üzerine cenazeyi koyarlardı, suları kaynatırlardı. Yıkamayı bilen kişi varsa ki genelde imamlar bilir bu işi, hoca yanında su dökmeye gelen biriyle cenazeyi önce yıkayıp temizlerlerdi. Sonra da abdestini aldırıp belirli yerlerine pamuk koyarlar, çenesini bağlayıp kefenlerlerdi. Sala konduktan sonra da güzel koksun diye gül suyu serperlerdi. Şimdi artık ölümler hastanelerde oluyor. Belediyelerin cenaze yıkama yerlerinde yıkanıp defnedilmeye köye getiriliyor ölen kişiler. Bir kimse köyde vefat ederse de ya kendi evinin avlusunda anlattığım o tahta teneşirin üstüne sular kaynatılarak ya da gasilhanede yıkanıyor.” (Raif Kaya)

“Kişi köyde ölürse ya gasilhanede ya da kendi evinin avlusunda yıkanır.” (Ali Işık)

Cenazenin yıkandığı su ile ölünün yakınlarının ellerini ve yüzlerini yıkadıkları böylece ölüden korkulmayacağına dair inancın varlığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Cenazeyi yıkadıkları suyla bazı kişiler ellerini yüzünü yıkar. O suyla el yüz yıkarsan ölülerden korkmazmışsın.” (Güler Kaya)

“Cenaze yıkanırken sevap olsun diye cenazenin üzerine suyu yakınları dökerler. Sonra da cenazeden korkmasınlar diye ellerini yüzlerini yıkarlar.” (Emine Ası)

9.5.2. Kefenleme

“Ölünün gömülmeye hazırlanışı için gerekli olan ikinci işlem ölünün kefenlenmesidir. Kefenlenme işlemi İslam geleneğine göre yapılır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Erkek kefeni gömlek, izar ve lifâfe denilen üç parça bezden; kadın kefeni ise himâr, dir, hırka, izâr ve lifâfe denilen beş parça bezden hazırlanır.”¹⁵⁸

Ölünün yıkandıktan sonra dinî kurallara göre kefenlenmesi oldukça önemlidir. Kefenleme işlemi sırasında makas ve iplik kullanılamaz. Kefen elle yırtılarak

¹⁵⁸ Örnek, *Türk Halkbilimi*, a.g.e., s. 298.

biçilmektedir. Kefenin üzerine düğüm atılmaz. Araştırma alanında kefenleme işlemi sırasında kefenin içine bir hurma bırakıldığı, kefenin üstüne kına, gülsuyu, zemmam suyu ve çörek otu serpiildiği derlenen bilgiler arasındadır. Kına yalnızca ölen kişi kadınsa onun kefenin üzerine serpilmektedir.

Araştırma alanında belli yaşın üstündeki kişilerin kefenlik kumaşını, kefenlik parasını, özellikle kadınların öldükten sonra hayrı için dağıtılacak kumaşları önceden hazırlayıp sandıklarında sakladıkları derlenen bilgiler arasındadır.

“Cenazenin üzerine, yanına giren kişi helalleşerek suyunu döker. Sonra silgisini silerler. Kefenini sararlar, cenazeyi güzelce pamuklarlar. Tabuta koyarlar. Erkeklerin kefenine değil ama kadınların kefeninin üzerine kına serperler. Çörek otu saçarlar, gül suyu serperler.” (Şahizer Çoban)

“Kefenin üstüne kına, çörek otu, gül suyu serperler. İçine hurma koyarlar. Eb-i zemmam serperler.” (Emine Ası)

“Cenazeyi yıkadıktan sonra parmaklarının arasına, kulaklarına birtakım yerlerine pamuk koyuyorlar. Kefenleyip üzerine de güzel koksun diye gül suyu döküyorlar.” (Niyazi Atak)

“Ölen kişi kadınsa kefenin üzerine kına serpilir, saçları da kefenlenmeden önce önüne getirilir, iman tahtası kapatılır.” (Naciye Kaya)

“Kefene asla düğüm atılmaz. Köyümüzde kefen biçen iki tane kadın var. Kefenini sağlığında hazırlayan da olur. Alıp kenara koyarlar. Kimisi de aniden vefat edince yakınları çarşıdan patiska bezi alırlar.” (Fatma Teyin)

“Kişi yaşlıysa mesela 80 yaşına geldiyse aklı da eriyorsa eğer kefenini alıp bir köşeye koyar. Bizim burda bir amca var, mezar yerini bile hazırlamış. Toprağını kazmış, kefenini hazırlamış. Adam kaçınıcı sefer kalp krizi geçirdi. Ölüm nasıl olsa gelecek başa diye düşünüyor.” (Niyazi Atak)

9.5.3. Helallik Alınması

Cenazenin yıkanması ve kefenleme işlemi bittikten sonra konulan tabut önce cenazenin evinin avlusuna götürölüp yüksekçe bir yere konmaktadır. Cenazenin başına

toplanan yakınlardan erkekler ayrı kadınlar ayrı yerde durmaktadırlar. Cenazenin yüzüne bakmak isteyen yakınları varsa boynu açılmayacak şekilde kefeni çözülüp cenazenin yüzü yakınlarına gösterilmektedir. Daha sonra da aynı şekilde kefenin baş kısmı bağlanarak tabut kapatılmaktadır. Toplanan cemaat imamın yaptığı duayı dinler ve “Amin!” diyerek duaya katılır. En son kısımda hocanın: “Hakkınızı helal eder misiniz?” sorusuna cemaat: “Ederiz, helal olsun!” diyerek cevap vermektedir. Bu uygulama üç kez tekrarlanmaktadır. Sonunda da cenazenin ruhu için fatiha okunmaktadır.

“Cenaze köyümüzde önce evinin önüne getirilir, helallik alınır. Sonra da cenaze namazı kılınır diye camiye gider. Ordan da mezarlığa götürülür.” (Emine Ası)

“Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra sala koyulur, hazır edilir. Önce evinin önüne getirilir. Komşudan, akrabalarından helallik alınır. Ondan sonra da camiinin önüne getirilir. Namazı kılınır. Sonra da Şahin Baba’ya götürülür.” (İsmail Ası)

“Cenaze kefenlenip sala konduktan sonra ilk önce evine götürülür. Evin avlusunda yüksekçe bir yere koyulur. Toplanan cemaate hoca: ‘Komşuluk haklarınızı, uhrevî haklarınızı helal ediyor musunuz?’ diye sorarak helallik ister. Hakkını helal eden eder, etmeyen de etmez.” (Raif Kaya)

9.5.4. Cenaze Namazı

Cenaze namazı defin için yapılan hazırlıkların son aşamasıdır. Cenaze evinde yakınlardan ve komşulardan cenaze için helallik istendikten sonra tabut cami bahçesine taşınmaktadır. Cami bahçesine getirildikten sonra tabut teneşirin üzerine konulmaktadır. Cemaat ve imam hazır olduktan sonra cenaze namazı kılınmaya başlar. Cenaze namazında kadınlar saf tutamaz ancak erkekleri caminin dışında bir yerde beklerler.

Cenaze namazında ölen kişi kadınsa farklı erkekse farklı dualar okunmaktadır. Ancak cenaze namazı şöyle kılınmaktadır: “Cenazeye karşı ve kıbleye yönelik olarak saf bağlanır, niyet edilir. İmam olan zât tekbir alarak ellerini namazda olduğu gibi bağlar. Cemaat de gizlice tekbir alarak ellerini bağlar. Bu tekbir bir bakıma rükün bir bakıma şarttır. Bu tekbirin arkasından hem imam hem cemaat, "ve celle senâuke." cümlesini ilgili yere ekleyerek içlerinden "Sübhâneke"yi okurlar. Ardından imam elleri kaldırmadan “Allahuekber” diyerek açıktan tekbir alır. Cemaat de ellerini kaldırmadan gizlice tekbir

alır. Bundan sonra hepsi içlerinden “Allahümme salli ve Allahümme bârik” dualarını okurlar. Tekrar aynı şekilde “Allahuekber” diye tekbir alınır. Bu tekbirden sonra ölüye ve diğer müminlere gizlice dua edilir. Bu duadan sonra yine “Allahuekber” denilip tekbir alınır ve arkasından önce sağa sonra sola imam yüksek sesle, cemaat alçak sesle selam verir. Böylece namaz tamamlanmış olur. Vâcip olan bu selam verilirken ölüye, cemaate ve imama selâm vermeye niyet edilir.”¹⁵⁹

İmam namazı kılınan ölü için hazır bulunanlara: “Ey cemaat, bu ölüyü nasıl bilirdiniz?” diye sorar. Onlar da: “İyi bilirdik. Allah rahmet eylesin.” derler. Bu şekilde ölü hakkında bir çeşit aklama yapılmış olur.¹⁶⁰

Duadan sonra cenaze defnedileceği mezara götürülmek üzere tabutuyla omuzlar üzerinde mezarlığa götürülür. Ayrıca cenaze namazı kılınana kadar tamamlanması gereken devir ve iskat işlemleri Kıranışıklar köyünde uygulanmamaktadır.

9.6. TABUT, TABUTU SÜSLEME, TABUTLA VE TABUTSUZ GÖMME

Ölü yıkanıp kefenlendikten sonra üzerinde yeşil örtü bulunan ve genellikle ağaçtan yapılan tabuta konulur. Tabutun üzerine baş kısmına doğru ölen kişinin cinsiyetini, yaşını veya toplumsal statüsünü bildirmek için tülbent ya da havlu koyulur. Araştırma alanında ölen kişi erkeksen tabutun üzerine havlu; genç kızsı oyalı çember, yaşlı bir kadınsı beyaz tülbent atılır. Tabut köye aittir. Üzerinde yeşil örtü bulunmaktadır. Köydeki her cenaze töreninde aynı tabut kullanılmaktadır.

“Salın üstüne ölen kişi genç kızsı oyalı çember; yaşlı kadınsı beyaz dörtlük takarlar. Erkekse de salın üstüne havlu koyarlar.” (Azime Alınca)

9.7. CENAZENİN TAŞINMASI VE MEZARA KONULUŞU

Cenaze namazı kılındıktan sonra tabut erkeklerin omuzlarında mezarlığa doğru götürülür. Kıranışıklar köyü mezarlığı Şahan Baba türbesinin bulunduğu yerdedir. Köyün merkezinden biraz uzak kaldığı için günümüzde tabutun belli bir yere kadar omuzlarda taşındığı sonrasında ise traktörle veya minibüsle mezarlığa götürüldüğü derlenen bilgiler

¹⁵⁹ İslam İlmihali I: İman ve İbadetler, s. 364.

¹⁶⁰ Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 55.

arasındadır. Köy halkı tabut yerine “sal” ifadesini kullanmaktadır. “Saldan tutmak”, ”Salı taşımak” sevaptır. Tabutu taşıırken atılan her adımda bin sevap kazanılacağına inanılmaktadır. Cenaze alayına kadınlar da katılarak erkeklerin arkasından mezarlığın kapısına kadar gitmektedirler. Önceki dönemlerde kadınların alaya katılmadıkları ancak günümüzde birkaç zamandan beri kadınların da ceneze alayını takip ettikleri derlenen bilgiler arasındadır.

“Cenazenin salını taşımak sevaptır. Bütün erkekler değişerek Salı omuzlarlar. Saldan tutmak çok sevapmış. Saldan tutup taşıyanın adımına bin sevap verirlermiş.” (Fatma Teyin)

“Kadınlar cenaze namazına katılmazlar. Cenaze defnedilirken erkeklerle birlikte mezarlığa girmezler. Erkekler cenazeyi defnedip mezarlıktan çıktıktan sonra ölen kişinin en yakını olan kadınlar, mezarlığa girip mezarın başında dua okurlar. Kadınlar cenaze namazını kılmazlar, katılmazlar.” (Raif Kaya)

Mezarlığa girildiğinde ölünün defnedileceği mezara az bir mesafe kala, tabut göbek hizasına indirilerek yere değdirilmeden mezarın yanına götürülmektedir. Mezarlıktaki ölülerin gelenleri karşıladıkları ve ölmüş olan çocuklar gelenleri görebilsinler diye salın az bir mesafede olsa alçaktan götürüldüğü derlenen bilgiler arasındadır. Bazı sözlü kaynaklar da bu uygulamanın uzun süredir böyle devam ettiğini, amacının ise etraftaki ağaç dallarının tabuta zarar verip cenazenin sarsılmasını engellemek olabileceğini aktarmışlardır.

“Erkekler mezarlığa girdiler mi kazılan mezara beş on metre kala Salı yere değirmeden azıcık alçaktan götürürler. Mezarlıktaki ölülerimiz gelenleri karşılarmış. Ölen çocuklar da gelen kişileri görebilsinler diye Salı mezarın yanına kadar aşağıdan götürürler.” (Fatma Teyin)

“Köyde eskiden sal mezarlığa kadar omuzda taşınarak götürülüyordu. Salın ucundan tutmanın çok sevap olduğuna inanılır. Bu yüzden herkes dönüşümlü olarak Salı taşır. Artık köyde Salı bir yere kadar taşıyoruz sonra da bir traktöre koyup mezarlığa götürüyoruz.” (Raif Kaya)

“Salı mezarlığa girdiğimiz zaman mezarın yanına varmadan göbek hizasına indiririz. Devamlı öyle yapıldığını gördük biz de öyle öğrendik. Bu yüzden alçaktan taşırız

Salı. Cenaze salın içinde ağaca, dallara çarpıp da sarsılmasın diye öyle yapılıyor herhâlde.” (Yaşar Bayram)

Kıranışıklar köyünde ölünün gömülmesi sırasında mezarlıkta ayrı bir yerde besmele çekilmeden tavuk kesildiği böylece şeytanın tavuğun kanıyla oyalanarak cenazeyi rahat bırakacağına inanıldığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Cenazeyi gömmeye gittikleri vakit mezarlıkta şeytan tavuğun kanıyla eğlenirken, cenazeyi rahat bırakmış diye besmelesiz tavuk keserler.” (Selime Işık)

Araştırma alanında ölünün gömülmesi İslami şartlara göre yapılmaktadır. Ölünün defnedileceği mezar önceden kazılmaktadır. Önceki dönemlerde bu görevi ölen kişinin yakınlarının üstlendiği veya yevmiyecilere mezar kazdırıldığı, günümüzde ise cenaze ile ilgili tüm işlemlerin belediye ekiplerince yapıldığı derlenen bilgiler arasındadır. Önceden kazılan mezardan başka bir kişiye ait kemikler çıktığında bu kemikler bir çuvala koyulup tekrar gömülmektedir. Ölü mezarına, yakını olan iki kişi tarafından indirilmektedir. Ölen kişi kadınsa mezara oğlu veya damadı ya da yakın bir akrabasının indirebileceği derlenen bilgiler arasındadır. Kadını, mezara namahrem sayıldığı gerekçesiyle eşi indiremez. Mezara kible doğrultusunda konulan ölü başı kibleye dönük vaziyette sağ tarafına doğru yatırıldıktan sonra üzerinde boş kısım kalmayacak şekilde tahtalarla mezar kapatılmaktadır. Tahtaların üzerine de etrafta bulunanlar sırayla toprak atarlar. Toprak atılan kürek elden ele geçmez, yere konularak diğer kişiye verilmemektedir. Toprak atılıp mezar tamamen kapatıldıktan sonra etrafına toprak kaymaması için taşlar dizilmektedir. Ölünün takma dişleri varsa bunlar da mezara konularak ölüyle birlikte gömülmektedir. Ayrıca hayvanların mezarı kazmasını engellemek için de mezarın üzerine dikenli çalılar atılmaktadır. Mezarın uç kısımlarına da birer tahta konulmaktadır. Ölen kişinin cinsiyetine göre bu tahtalara havlu ya da tülbent bağlanmaktadır. Defin işlemleri sırasında etrafta bulunanlar yere oturarak ya da çömelerek durup işlemin bitmesini beklerler bu sırada hoca Kur’ân’dan ayetler okumaktadır. Defin işlemi bittikten sonra da hoca duasını yapar. Araştırma alanında mezarın kazılması, tabutun taşınması, ölünün defnedilmesi son vazife olarak görülmektedir.

“Mezarı kazdıktan sonra başka kemikler denk gelirse bir çuvalın içinde mevtanın yanı başına koyulur. Bir de ölen kişinin varsa takma dişi varsa mezarın içine onu da koyup gömüyorlar ama diştten başka bir şey gömülmez.” (Yaşar Bayram)

“Ölen kişinin dişleri takmaysa mezarlıkta yanına gömerler.” (Fatma Teyin)

“Cenaze defnedilirken sağ tarafının üzerine doğru başı kibleye dönük olacak şekilde yatırılır. Cenazeyi mezara yakın bir akrabası, oğlu veya damadı koyar. Yerleştirdikten sonra da arkasına tahtayla destek yaparlar. Üzerine tahtalar kapatıldıktan sonra toprak atılıyor. Herkes sırayla toprak atıyor. Defin işlemi bittikten sonra mezarlıktan ayrılınca hoca mezarlıkta tek başına kalıyor ve telkin veriyor.” (Raif Kaya)

“Cenazeyi mezarın içine en yakın akrabası koyar. Varsa oğlu ya da damadı bırakır. Ölen kişi bayansa onu mezara eşi koyamaz. Onun yerine cenazeyi mezara kardeşi, oğlu, damadı veya bir akrabası bırakır. Mezarı baya derin kazarlar. Cenazenin başını kibleye dönük koyarlar, üzerine de toprak değmesin diye tahta koyarlar. Gömülürken cenazenin üstüne toprak değmez. Cenaze defnedilirken etraftakiler cenazeye olan saygıdan dolayı otururlar. Mezarın üzerine toprak atanlar çalıştıkları için ayaktadırlar. Sırası gelen ayağa kalkar, toprak atar.” (Yaşar Bayram)

“Belediyenin mezar kazıp yemek yollamasındansa köylünün hayrına bu işleri yapması daha iyidir tabi. Kırk beş senelik komşunun mezarını kazıp defnedersen, mevlidini yapıp yemeğini dağıtırsan son görevini de yerine getirmiş olursun. Son görevi yerine getirmek önemlidir. Daha önceden bir cenaze olup da sela verildiği zaman konu komşu mezarlığa gidip mezar kazarlardı. Şimdi belediyenin bu tür işleri üstlenmesi hem iyi hem kötü. Buraya kadar kepçe geliyor. Kepçenin buraya gelmesi bir masraf, bir de beş kişi mezar kazmaya geliyorlar. Bizim son görevimizi yerine getirebilmemiz için de fırsat kalmıyor.” (Ali Işık)

“Cenazeyi defnettikten sonra toprak kaymasın diye etrafına taş koyarlar. Toprağın üstüne herhangi bir hayvan gelip mezarı açamasın diye çalılar koyarlar. Kadınlar yedinci günü gidip o çalıları kaldırıp atarlar, cenazenin üstünü açarlar.” (Raif Kaya)

9.8. TELKİN

Duası yapıp ölü defnedildikten sonra mezarın başında yalnızca imam kalır ve ölenin sorgu meleklerine vereceği cevaplar için yardımda bulunmak amacıyla ona “telkin” ya da “talkın” adı verilen bazı sözler söyler. Hoca telkini ölen kişinin annesinin adıyla vermektedir. Ölen kişinin babasının adıyla telkin verilmez.

Telkine önce tövbe-istiğfar ile başlanır ve ölüye Müslüman olduğu dua ile hatırlatılır. Telkin Arapça okunur, Türkçesi şöyledir: “Ey Abdullah, ey Zeynep oğlu! Hayatında müdavim ve mutekid olduğun veçhile eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü anne Muhammeden resulüllah kelime-i şehadetini zikret, şüphesiz cennet haktır, cehennem haktır, bas haktır, kıyamet haktır, buna şüphe yoktur. Allah Taalâ kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Ve sen yâd et ki Allah Taalâ’nın rububiyetine, İslam’ın din oluşuna, Muhammed aleyhisselâlü vesselâmın nübüvvetine, Kur’an’ın imam, Kâbe’nin kible ve müminlerin kardeşler oluşuna razı bulunmuş idin. Ey Abdullah! De ki: Allah’tan başka ilâh yoktur. De ki: Rabbim Allah’tır, dinim İslam’dır, Peygamberim Muhammed aleyhisselâtü vesselâmdır. Yarabbi! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen varislerin hayırlısısın.”¹⁶¹

Araştırma alanında telkini veren hocanın bu konuda herhangi bir şey açıklamadığı açıkladığı zaman çatlayacağına inanıldığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Cenaze defnedildikten sonra herkes gider bir hoca kalır mezarlıkta. O zaman da ölüye telkin verir. Orda ne olduğunu sadece hoca bilir. Hoca ölünün amelini öğrenip de başkalarına anlatırsa çatlarmış.” (Fatma Teyin)

“Hoca telkini verirken ne dediğini, ne duyduğunu kimseye söylemez. Ölen kişiye yardımcı olabilmek için kendisine sorulan sorulara doğru cevap verebilsin diye mezarın yanbaşıda kalıp telkin verir. ” (Raif Kaya)

“Cenaze defnedildikten sonra etraftakiler giderler. Hoca, mezarın yanında tek başına kalır ve ölüye telkin verir. Telkini verirken mevtayı annesinin isminden çağırır, babasının ismi geçmez.” (İsmail Coşkun)

“Nikahta baba adı geçerlidir ama kabirde ölen kişi anne adıyla çağrılır.” (Ahmet Bayram)

Kıranişıklar köyünde taziye kabulü mezarlıkta başlamaktadır. Ölen kişinin yakınları mezarlığın çıkışında durarak sırayla taziyesini sunan kişilerle el sıkışır. Cenazeye gelenler ölünün yakınlarına genellikle şu sözlerle başsağlığı dilemektedirler:

- 1) Başınız sağ olsun.
- 2) Allah yerinde dinlendirsın.

¹⁶¹ Taş, a.g.e., s. 182.

- 3) Allah günahlarını affetsin.
- 4) Allah mekânını cennet eylesin.
- 5) Emir Allah'ın.
- 6) Allah sabırlık versin.
- 7) Allah rahmet eylesin.
- 8) “Allah’ın cennetinde öte dünyada memur olsun.” (Emine Ası)
- 9) Sadece sizin başınızda değil, hepimizin başında ölüm.
- 10) Emir büyük yerden.

Sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanılarak hem acıyı hem de yas süresini azaltmaya yönelik yapılan bir âdet baş sağlığı dilemedir. Ölen kişinin yakınları, tanıdıkları ve dostları ölümle ilgili diğer âdetleri yerine getiremeseler de kederli ailenin ruhsal sarsıntısını düzenlemek ve acısını paylaşmak için baş sağlığı dileyip avutucu sözler söylerler. En geçerli biçimi de “ölü evine” giderek baş sağlığı dilemektir. Uzakta olanlar telefon, telgraf, mektup ve gazete ilânlarıyla bu görevi yerine getirmeye uğraşırlar.¹⁶²

Mezarlıkta ölen kişinin yakınlarına taziye verildiği gibi komşular, yakın akrabalar ve arkadaşlar cenaze evine giderek de başsağlığı dilerler. Köyde başsağlığı dilemeye gitmek isteyenler birbirlerine en yaygın şekilde: “Emir Allah’a gidelim.” Diyerek haber vermektedirler.

“Cenazeyi defnettikten sonra cenazenin en yakını mezarlığın kapısının önünde durur. Sırayla bu yakının yanına gelen kişi baş sağlığı diler, çıkar. Erkekler mezarlıkta baş sağlığı dilerler, kadınlar da cenazenin evine gidip baş sağlığı dilerler.” (Ahmet Bayram)

“‘Emir Allah’ın.’, ‘Allah sabırlık versin.’, ‘Allah yerinde dinlerdinsin.’ gibi sözlerle ölen kişinin yakınlarına baş sağlığı dilenir.” (Ali Işık)

“Ölen kişinin yakınlarına : ‘Başın sağolsun.’, ‘Emir Allah’ın.’ Derler. Cenaze evine giderken de : ‘Emir Allah’a gidiyoruz.’ Diye birbirlerine haber verirler. Köylünün sela verilince haberi olur zaten birinin öldüğü köyde hemen duyulur.” (Fatma Teyin)

“Ölenin yakınlarına: ‘Başın sağ olsun.’, ‘Allah rahmet eylesin.’, ‘Allah sabırlık versin.’ Demeye Emir Allah’a gidilir.” (Selime Işık)

¹⁶² Örnek, “Anadolu Folklorunda Yas”, **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, (8-14 Ekim 1973)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974, s. 405.

Araştırma alanında defin işlemi bittikten sonra cenazeye katılan herkese cantık ve ayran ikram edilmektedir. Ayrıca cenaze için civar köylerden ve uzaktan gelen misafirler cenaze evinde kalmazlar. Komşular ve ölen kişinin akrabaları misafirleri kendi evlerinde ağırlarlar.

“Mezarlığa giden herkese cantık ve ayran dağıtılır.” (Recep Koyakbaşı)

“Mezarlıktan çıkarken erkeklere cantık ve ayran dağıtılıyor. Eskiden komşular erkekleri evlerine davet ederdi ve yemek evlerde yenirdi.” (Raif Kaya)

“Cenazeyi Şahan Baba’ya götürüp defnederler. Orada adamlara ayran ve cantık dağıtılır.” (Halime Göksu)

“Eskiden cenaze evinde mezarcılara gözleme yollandığı için sac kapanır, gözleme yapılırdı. Şimdi âdetler değişti. Artık mezarlığa cantık ve ayran gönderiyorlar. Oradakilere dağıtılıyor.” (Selime Işık)

“Cenazeyi defnettikten sonra mezarlıktan çıkan erkeklere cantık ve ayran dağıtılır. Uzaktan cenazeye gelenler vardır onların karnı aç olur diye yiyecek içecek dağıtılır. Zaten belediye cenazeyle ilgili tüm işlemleri yapar. Mezarın yerini belirler, kazar, cenazenin ardından mezarlığa yemek gönderir.” (Ahmet Bayram)

“Cenaze için dışarıdan gelen misafire konak verilir. Cenaze evine gidip kimse kalmaz. Gelen kişiler zaten genellikle tanıdık olduğu için komşularda ya da akrabaların evinde kalır. Böylelikle hem cenaze sahibini hem kendini onurlandırmış olursun bir de hayır yapmış sayılırsın.” (Ali Işık)

9.9. RUHLA İLGİLİ İNANMALAR

Ruh, Anadolu halkının tasarımlarına göre kişiyi hem sağlığında hem de ölümünden sonra yaşatan bir cevherdir.¹⁶³ İnsana hayat veren ruhun ölümden sonra yaşadığına inanılmaktadır.¹⁶⁴ “Eski Türklerin ruh, ölüm ve ölüm sonrası hayat hakkındaki telakkileri incelendiğinde, insanın öldükten sonra canının bedeninden çıkıp ruha dönüştüğüne ve ölen

¹⁶³ Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, a.g.e., s. 61.

¹⁶⁴ Taş, a.g.e., s. 183.

kişinin ruhunun daha sonra yurduna dönerek kendi çoluk çocuğunu, akrabalarını, dostlarını koruyup kolladığına inanıldığı görülmektedir.”¹⁶⁵

Araştırma alanında ruhun bir hafta boyunca kendi evini ziyarete geldiğine, evinde ışığının yanıp yanmadığını, kendisi için hayır yapıp yapılmadığını kontrol ettiğine; Perşembe günleri kendisi için dua edilip edilmediğini izleyip dua edilip hayır yapılırsa kendisine verilen sevapla sevindiğine ama dua edilmeyip sevap alamazsa da yakınları için: “Benden beter olun.” diyerek döndüğüne dair inanışlar derlenen bilgiler arasındadır. Ayrıca ölen kişinin ardından yakınlarının bağırarak ağlamalarının ruha azap vereceği düşüncesi de mevcuttur. Kıranışıklar köyünde ruhla ilgili inanmalar sebebiyle yedi gün boyunca ölen kişinin evinde ışık yanmakta, dua okutulmakta ve ruhu için hayır yapıp insanlara yiyecek içecekler dağıtılmaktadır. Ayrıca ölen kişinin rüyasında kendisiyle konuştuğunu gören bir kimsenin yanına o sırada şeytanın; konuşmayıp yalnızca suretini gören bir kimsenin yanına da ölünün ruhunun geldiğine inanılmaktadır. Rüyada ölü, rüyayı gören kişiden bir şey isterse ölünün istediği dağıtılarak hayır yapılmaktadır.

“Cenaze çıkan evde yas tutulur. Yakınları ağlaşırlar. Ölüye saygıdan televizyon açık tutulmaz, ışık yedi gece kapanmaz. Evinin ateşi, ışığı sönmessin diye ışığı bir hafta yanık bırakırlar. Vefat eden kişinin ruhu: ‘Bakalım benim evimde ateş yanıyor mu? Gelenim gidenim, dua edenim var mı?’ diyerek bir hafta boyunca kendi evine gelirmiş.” (Selime Işık)

“Cenaze çıkan evde yedi gün boyunca ışık açık bırakılır. Televizyon açılmaz, eğlence olmaz. Aynı hanede aynı gün düğün varsa ertelenir. Ama düğün on gün sonra yapılacaksa hazırlıkları tamamlandığı için ertelenmez.” (Ali Bay)

“Benim kendi babamın ruhu öldüğü gün eve geldi. Defnettik eve geldik ben yatıyordum kendi evimizde, gözlerim açıktı. Bir de baktım babam kapıyı açtı, içeri girdi. Hep giydiği takımları ve şapkası üstündeydi. Bismillâhırrâhmânırrâhim, deyip doğruldum da kayboldu. Ruh evini ziyaret eder. Özellikle Perşembe günleri ikindiden sonra evine gelirmiş de sabah ezanına kadar dua ya da hayır beklermiş. Sevap verirlerse okuya okuya gidermiş. Sevap vermezlerse de: ‘Benden beter olun.’ deyip gidermiş. Cuma akşamları

¹⁶⁵ Aça, “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, a.g.m., s. 24.

köyde düşkün olan kişilere evinden bir şey götürüp verirsin. Ölenin ruhu için genellikle pide, hamur, tarhana götürürler.” (Fatma Teyin)

“Rüyasında ölen bir yakını gören kişi kendisinden istenileni yerine getirir. ‘Bugün ben babamı rüyamda gördüm, benden şeker istedi.’ Deyip komşulara, çocuklara şeker dağıtırlar. Rüyada ölen kişiyi gördüğün de seninle konuşmuyorsa kendisi yanına gelmiş derler, konuşuyorsa da şeytan yanına gelmiş derler.” (Selime Işık)

“Perşembe günleri ölen kişinin ruhu evine geri gelip ocaklıktan bakar. Hayrı yapılıyorsa: ‘Allah bereket versin.’ der; yapılmıyorsa da bekler: ‘Benden beter olun.’ Deyip geri gidermiş.” (Emine Ası)

“Benim babam cenazenin başında bağırarak ağladın mı meleklerin gidip şeytanların cenazenin yanına doluştuğunu onun azap çektiğini söylerdi.” (Selime Işık)

9.10. ÖLÜM SONRASI

Cenaze kaldırıldığı andan itibaren cenaze evinde bazı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamardan ilki ve öncelikli olanı ölünün ruhu için okunan dualardır. Cenaze evine bir hoca çağırılıp dua edilmeye başlanmaktadır. Bir hafta boyunca dua etmeye ve Kur’ân okunmaya devam edilmektedir. Komşular veya akrabalar cenaze evine yaptıkları yemekleri getirmektedirler. Diğer köylerden cenaze için gelen akraba ve yakınlarla, evin ve köyün halkına yemek yedirilmektedir. Ölünün eşyaları ile ilgili de cenazenin kaldırılmasından sonra yapılan bazı uygulamalar mevcuttur.

9.10.1. Cenaze Evi

Araştırma alanında cenaze evinde ilk üç güne kadar yemek yapılmadığı derlenen bilgiler arasındadır. Baş sağlığı için ve yapılan dualara katılmak için gelen komşular ve akrabalar yemek yapıp getirmektedirler. Cenaze evinde bir odanın ışığı da yedi gün boyunca gece gündüz açık bırakılmaktadır. Cenaze çıkan evdeki ve yakın komşuların evlerindeki su dolu kaplar Azrail’in uğradığı gerekçesiyle boşaltılmaktadır. Bu uygulamanın bir benzeri de Sedat Veyis Örnek’in aktardığı bir örnekte karşımıza çıkmaktadır. Sivas ve çevresinde bir mahalledeki evden cenaze çıkarsa o mahalledeki su dolu kaplar boşaltılmaktadır. Azrail’in, birinin canını aldıktan sonra kılıcını o sulara

çalkaladığı inancı bu uygulamanın sebebidir. Ölüm saçan kılıcın değdiği suyun, o suyu içen ve kullanan kişilere ölüm bulaştıracağı düşünülmektedir.¹⁶⁶ Ayrıca araştırma alanında cenaze çıkan evin duvarları Azrail can alırken kan sıçrattığı ancak bunu insanların göremediği inancıyla badanalanmaktadır. Cenazenin defnedilmesinin üzerinden çok geçmeden uygun bir zaman diliminde evin badanalanmasıyla birlikte ölünün ağırlığının çıkması düşüncesiyle ev temizliği mutlaka yapılmaktadır.

“Cenaze evinden yemek çıkmasın, orada yemek yapılmasın diye konu komşu ilk birkaç gün cenaze evine yemek götürür.” (Fatma Teyin)

“Cenaze evine komşular ve yakın akrabalar yemek pişirip kaplarla getirirler. Cenaze evinde yemek ilk akşam pişmese de birkaç gün sonra pişirilir.” (Selime Işık)

“Cenaze evinde eskiden bir hafta boyunca yemek pişmezdi. Konu komşu sırayla her akşam yemek yapıp eve götürürlerdi. Şimdi bir hafta boyunca yemek getiren olmuyor ama birkaç gün cenaze evine yemek götürülür.” (Raif Kaya)

“Cenaze evinde yemek yapılmaz. Yakın komşular ve akrabalar kaplara koyup cenaze evine yemek götürürler. Cenaze çıkan evde ilk gün yemek yapılmaz ama birkaç gün geçtikten sonra pişirilir.” (Nazime Şimşek)

““Cenaze çıkan evde ışığı gece gündüz yedi gün boyunca yakarlar. Yedinci gecesini adağını yapıp mevlidini okuttuktan ondan sonra ışık kapanır. Bir süre sonra da evi badanalarlar. Azrail can almaya geldiği zaman cenazenin kanı duvarlara saçılmış. Kanları biz değil ama ermiş kişiler görürmüş.” (Şahizer Çoban)

“Ölen kişi evinde vefat ettiyse eğer cenaze defnedildikten birkaç gün sonra o evde badana yaptırılır. Ev temizlenir. Ölünün ağırlığı evde kalmasın diye badana yaptırılır.” (Fatma Teyin)

“Cenaze çıkan evde kaplardaki suları dökerler. Azrail kılıcını atarmış sulara. Azrail gelip dolaştı diye yakın komşuların evlerindeki suları bile dökerler.” (Selime Işık)

¹⁶⁶ Örnek, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, a.g.e., s. 91.

9.10.2. Ölünün Belirli Günleri

Kıranışıklar köyünde ölen kişi defnedildikten sonra ölünün anılması ve hayrı için belirli günlerde toplanılarak bazı uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bir araya gelinen belirli günler ölenin yedisi, kırkı, elli ikinci gecesi ve senesidir. Bu günlerde özellikle hayır yapılıp, yemek dağıtılıp, ölünün ardından dua okunup, ruhuna göndermek gerektiğine inanılmaktadır.

Sedat Veyis Örnek, aslında belirli sayıların karşıladığı bu tür günlerin söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsendiğini ve giderek birtakım âdetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleştiklerini aktarmaktadır.¹⁶⁷ Kıranışıklar köyünde de bu günlere önem verilmekte hemen herkes tarafından belirli günlerde ölen kişinin hayrı yapılmaktadır.

Araştırma alanında ölünün ardından yedi gece boyunca akşam ezanı vaktiyle yatsı ezanı arasındaki sürede kadınların ve erkeklerin cenaze evinde toplanarak dua okutulması yaygın bir gelenektir. Duayı yapmak üzere hoca cenaze evine çağrılmaktadır. Bu hocanın genellikle köyün hocası olduğu, bulunamadığı zamanlarda da civar köylerden geldiği derlenen bilgiler arasındadır. Yedi gün boyunca cenaze evine gelen misafirlere dua bitiminde gül suyu dökülür. Kek veya bisküvi, meyve suyu, ayran, oralet gibi yiyecek içecekler ikram edilmektedir. Yedinci gün cenaze evinde gözlemeler yapılıp eve gelenlere ve köy halkına dağıtılmaktadır. Ayrıca gözlemeler camiye gönderilerek namaz çıkışında cemaate dağıtılmaktadır. Yedinci gecesi duasının yapılacağı tüm köye camiden anos ettirilmektedir. Yedinci günde aşçı tutularak duaya katılan herkese duanın sonunda yemek ikram edilmektedir.

Yedi gün boyunca dua okumaya cenaze evine gelen hocaya da yedinci günün sonunda para verilmektedir. Aynı hoca hem cenazeyi yıkayıp hem de yedi gün boyunca duasını yaptıysa yedinci günün sonunda hocaya parayla birlikte “Talkın/telkin tepsisi verme” uygulaması mevcuttur. Ölen kişinin ayakları içine sığabilecek genişlikte olması gereken bir bakır kabin içerisine buğday, mısır veya nohut dökülür. Kabin üzerine de gözleme koyulmaktadır. Bu bakır kaba “talkın/telkin tepsisi” adı verilmektedir.

“Halkın inancına göre, ölen kişi kabrinde dirilir ve ayağa kalkar. Çamur içinde kalma ihtimali olduğundan tepsi ayaklarının altına konur ve ölü ona basarak doğrulunca

¹⁶⁷ Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, a.g.e., s. 78.

çamura bulaşma ihtimali de ortadan kalkmış olur. Yani verilen o tepsi ölünün mezarında düz ve temiz bir zemine basmasını sağlamak içindir.”¹⁶⁸

“Yedi gece duasını yapan hocaya para verilir. Cenaze sahibi zarfın içine gönlünden koptuğu kadar para koyup hoca gitmeden eline verir. Aynı hoca eğer cenazeyi yıkarsa o zaman bir çıkının içine havlu, dört beş tane gözleme, para koyarlar. Bir de cenazenin ayakları sığacak kadar büyüklükte bakır bir kabın içine de buğday doldururlar. Hazırladıklarının hepsini hocaya verirler. Bu demir kaba da talkın verme deriz.” (Selime Işık)

“Mevlit okumaya gelen hocaya gözleme ve para verirler. Ölünün talkımı da bir kişiye verilir. Eğer hoca cenazeyi yıkamışsa talkım hocaya verilir. Ölünün ayakları sığacak kadar büyük bir demir tepsiye buğday, nohut veya mısır dökerler. Üzerine gözlemeyle birlikte para konulup verilir.” (Emine Ası)

“Cenaze evinde bir hafta boyunca okunan dualara erkekler de giderler. Erkeklerle kadınlar ayrı odalarda dururlar.” (Ahmet Bayram)

“Cenaze defnedildikten yedi gün boyunca dua okutulur ve en son gün duaya gelenlere yemek verilir. Maddî durumu iyi olan da olmayan da bu yemeği verir. Bu bizim köyde artık bir gelenek olmuş.” (İsmail Ası)

“Yedinci gecesinde adağını yani gözlemesini yapıp dağıtırlar. ‘Adak yapmak’ deriz biz gözleme yapmaya. Yedinci günü mevlit okutulacaksa aşçı tutulur ve mevlide gelen herkese yemek verilir. Herkes maddî durumuna göre yemek işini ayarlar. Kimi aşçı getirir, kimisinde de kadınlar toplanıp yemek yaparlar. Yedinci gün mevlidinde gelenlere seccade dağıtıyorlar. Kırkında da tesbihle çorap dağıtıyorlar. Tabi bunları dağıtmak şart değil. Kim ne alabiliyorsa onu hayrına dağıtır. Yedi gün boyunca mevlide gelenlere çay, kek, şeker ikram edilir. Gül suyu dökülür. Mevlidi köy hocası okur. Kadınlar evde bir tarafta, erkekler bir tarafta durarak duaları dinlerler.” (Selime Işık)

“Köyümüzde ölen kişinin yedisi için gözlemeleri bayanlar yaparlar. İki bayan birleşip sac vurur, gözleme yapıp camiye yollarlar.” (Ahmet Bayram)

“Cenaze defnedildikten sonra yedi gece boyunca ölünün evinde mevlit okutulur. Yedinci gecesinde de yemekli mevlit yapılır. Aşçı tutulur veya yakını yemekçi olan kişiye o

¹⁶⁸ Dikmen, a.g.e., s. 95.

yemek yapar. Yedinci gece duasına bütün köy çağırılır. Çok insan geldiği için muhakkak bir yemekçi olur. Gelenlere de takım yemeği verilir.” (Fatma Teyin)

“Akşam ezanıyla yatsı ezanı arasındaki sürede yedi gün boyunca cenaze evinde mevlit okuturlar. Yedi gece boyunca gelenlere gül suyu tutulur, iki çeşit ikram yapılır. Yedinci gün mevtanın ruhuna değsin diye gözlemesini yapıp dağıtırlar. Köye yemek verilir.” (Halime Göksu)

“Hocalar mevlitlerde genellikle Yâsin, Amme, Tebâreke ayetlerini okurlar. Köyde okuyan kişiler de var, hocamız da var ama dua yapmaya yabandan gelen hocalar da oluyor. Evin iki kısmına da hoparlör koyuyorlar. Kadınlar da erkekler de hocanın sesini dua sırasında duyuyorlar. Yedinci günü ayrıca mahalleye ve tüm köye gözleme dağıtılır, camiye de gönderilir. Her hane başına en az bir tane gelecek kadar gözleme yapılır. Yedi gün boyunca her mevlitte halley, meyve suyu veya ayran dağıtılır. Gül suyu gelenlerin ellerine serpilir. Erkeklerle de aynı şeyler ikram edilir, onlara da gül suyu dökülür.” (Emine Ası)

Köyde aynı yedinci gün duasının olduğu düzende ölünün kırkinci gününde de dua okutulup yemek verilmektedir. Kırkinci günde yapılan duanın sonunda tespih, seccade, tülbent, çorap, havlu, vb. hediyelik eşyalardan herhangi biri de dağıtılmaktadır. Kırkinci gün de dua yapmadan yalnızca ölünün hayrı için gözleme yapıp dağıtanlar da mevcuttur. Bu durumun ailenin maddî imkânıyla ilgili olduğu derlenen bilgiler arasındadır. Aynı şey ölen kişinin senesi içinde geçerlidir.

“Maddî durumu iyi olan aileler ölünün kırkinci gecesinde de kırk mevlidi yaparlar. Gelen insanları yedirir, içirirler. Maddî imkânı olmayan ise kırkında gözleme yapıp konu komşuya dağıtır bir de camiye gönderir.” (Selime Işık)

“Kırkında mevlit okuturlar, gözleme yapıp dağıtırlar. Bir de yapabilirlerse senesinde mevlit okuturlar.” (Recep Koyakbaşı)

“Kırkinci günü mevlidini insanlar maddî durumlarına göre yaparlar. Mevlit yapamazlarsa da gözleme yapıp köye dağıtırlar.” (Şahizer Çoban)

Araştırma alanında ölümün elli ikinci gününde diğer günlerden farklı bir uygulama yapılmaktadır. Ölen kişinin ailesinden bir kişi, bir kaba zeytinyağı veya tereyağı koyarak hocanın evine gitmektedir. Hocaya, ölümün elli ikinci günü olduğu hatırlatılmaktadır.

Köyün hocası ölü için elli ikinci gece duasını kendi evinde okumaktadır. Ölen kişinin burnunun elli ikinci günde düştüğüne ve o gün ölünün acı çektiğine inanılmaktadır. Hocaya zeytinyağı veya tereyağı götürerek bu durumun önüne geçilmek istenmektedir. Hocaya hayrına götürülen bu yağlar sayesinde ölünün burnunun düştüğünü hissetmeyip acı çekmeyeceğine inanılmaktadır. İsteyen kişiler yağın yanında hocaya gözleme veya hediye bir eşya da götürmektedirler. Ayrıca köyde kimsesiz olan kişiler için de köy halkının ortaklaşa dua okutup, hayır yaparak cenazeye sahip çıktığı derlenen bilgiler arasındadır. Araştırma alanında ölen kişi için kurban kesme âdeti yaygın değildir.

“Elli ikinci gecesinde hocaya yağ götürülür. Hocaya elli ikinci günü olduğu hatırlatılır. Hoca, kendi evinde ölen kişi için elli ikinci gece duasını okur. Elli ikinci gün cenazenin burnu düşermiş ama çok zor düşermiş. Bu yüzden hocaya ölünün burnu yağ gibi kaysın, düşsün diye tereyağı veya zeytinyağı götürülür.” (Selime Işık)

“Elli ikinci gecesinde bir kaba tereyağı veya zeytinyağı koyulur. Yağın yanına da buğday veya ekmek, havlu, seccade ya da para koyularak hocaya götürülür. Cenazenin elli ikinci günü olduğu hocaya hatırlatılır. Hoca, o gece mevtanın elli ikinci gece duasını kendi evinde okur. Zeytinyağı ya da tereyağını burnu kolaycacık düşsün diye muhakkak götürürler.” (Fatma Teyin)

“Cenazenin burnu elli ikinci gece düşermiş. Hocaya bir kaba tereyağı koyup götürürler burada. Elli ikinci gece duasını hoca kendi evinde okur. Tereyağı veya zeytinyağı götürüp verdikleri için burnunun nasıl düştüğü belli olmazmış, yağ gibi düşermiş de cenaze onun acısını duymazmış.” (Emine Ası)

“Elli ikinci gecesinde ise elli ikinci gece duasını hocaya okuturlar. Hocaya yağ, gözleme, para koyup götürürler. Elli ikinci gün ölünün burnu düşermiş. Elli ikinci gece duasını okuturlarsa ölen kişi burnunun düştüğünü anlamazmış. Senesi geldiğinde de mevlit okutabilen okutur, okutmayan da yine adağını yapıp dağıtır.” (Şahizer Çoban)

“Kimi kimsesi olmayan kişiyi defnettikten sonra herkes ölen kişiye sahip çıkar; hayrına toplanıp mevlit okutulur.” (Yaşar Bayram)

“Yakın zamanda köyde biri öldü, çok garibandı. Her hanenin onda hakkı vardır. Onun da her hane de hakkı vardır. Herkes rahmetliyle eğlenirdi. Onu gördük mü neşemiz yerine gelirdi. Dumandan zehirlenerek vefat etti. Onu gömdük ve el birliğiyle mevlidini okuttuk.” (Ali Işık)

“Ölü için Kurban Bayramlarında kurban kesenler arada olabiliyor ama herkes de kesemez.” (Ali Bay)

“Kişi, ölen babası veya annesi için kurban kesebilir ancak kestiği kurbanın etlerini dağıtır. Ölenlerinin hayrı için kurban kesen kişiler köyde az sayıdadırlar. Bir de böyle kimseler kurban kestiğini gösterişe girmesin diye söylemeyebilirler.” (Ahmet Bayram)

9.10.3. Ölünün Eşyaları

Ölen kişi defnedildikten sonra geride bıraktığı şahsi eşyaları araştırma alanında fakirlere dağıtmakta veya civar köylere dağıtılması için gönderilmektedir. Giysilerin eski olması veya giyilemeyecek durumda olması sebebiyle yakılabildiği de derlenen bilgiler arasındadır. Ayrıca ölen kişinin ayakkabıları da evden dışarı çıkartılarak ihtiyacı olan bir kişi alsın diye kapının önüne bırakılmaktadır. Ölen kişinin yakınlarından bazıları hatıra olması için bir şahsi eşyasını kendilerine ayırarak saklamaktadırlar.

Sedat Veyis Örnek, ölen kişinin geride kalan eşyaları ile ilgili işlemlerin başlıca iki nedeninin olduğunu aktarmaktadır: Bunlardan ilki ölenin geri geleceği korkusu; ikincisi de ölünün anısını yaşatma isteğidir. Ölen kişiden geriye kalan giysiler ve ayakkabılar başkalarına verilerek en kısa zamanda evden uzaklaştırılmaktadır. Giysilerin yıkanıp temzilenmesi de “ölümün bulaştırdığı öldürücü etki” den arınma isteğidir. Seyrek de olsa eşyaların yakılması da bu etkinin tamamen yok edilmesini sağlamak içindir. Ölen kişinin giyim eşyalarının başkalarına verilmesinin yüzeyindeki neden “hayır yapma” amacı taşıyor gibi görünse de temelde yatan neden ölünün geride bıraktıklarıyla ilişkisinin sürdüğüne inanılması ve ölen kişinin geri gelmesinden korkulmasıdır.¹⁶⁹

Araştırma alanında ölen kişinin sırtından çıkan eşyalar, yatak çarşafları yıkanıp temizlenir. Bu uygulamanın cenazenin sırtı dinlensin diye yapıldığı derlenen bilgiler arasındadır. Ayrıca yaşlı kadınlar sağlıklarında öldükten sonra hayrına dağıtılması için basma alıp evdeki sandıklarının içinde saklamaktadırlar. Bu kumaşlar vefat eden kişinin sandığından çıkartılarak dul kadınlara ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır.

“Cenazenin sırtı dinlensin diye de çarşaflarını, çamaşırlarını yıkarlar, evini temizlerler.” (Selime Işık)

¹⁶⁹ Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, a.g.e., s. 75.

“Ölen kişinin kıyafetleri temizlenir. Giyilecek gibi olan kıyafetleri varsa fakir kişilere dağıtılır. Ölen kişi kadınsa muhakkak ki gençliğinden kalma bir sandığı vardır ve sandığına sağken öldüğü zaman dağıtılsın diye basma ya da bez alıp koymuştur. Onlar dul kadınlara ve fakirlere dağıtılır.” (Raif Kaya)

“Ölen kişinin ayakkabıları öldüğü gün kapının önüne fakirin biri alıp giysin diye koyulur. Eşyaları da konu komşuya fakir kişilere dağıtılır. Kendi köyümüzden olan kişilere gözümüze çarpar, görünce içimiz yanar diye eşyaları verilmez de etraftaki köylere; Kemaliye’ye, Gelemiş’e, Uzunöz’e yollanır. Şimdi millet sırttan çıkmaları almıyor da giymiyor da. Kadınlara sandıkta hiç kullanılmayan basmalar varsa onlar verilir. Kullanılmamış olan eşyalar varsa yabana yollanır. Eski olan eşyaları da yakılır.” (Selime Işık)

“Cenazenin sırtından çıkanları yıkayıp başka köylere gönderirler ya da düşkünlere verirler.” (Fatma Teyin)

“Ölen kişinin kıyafetlerini eskiden fakir kişilere verirdik, giyerlerdi. Şimdi eskileri hep yakılıyor sadece hiç kullanılmadık basmaları veya kıyafetleri varsa dul kadınları, fakirleri gözeterek dağıtıyoruz.” (Emine Ası)

9.11. YAS TUTMA

Kıranişıklar köyünde yas tutma esnasında bağıırıp çağırarak ağlamak ölen kişiye hayır etmemesi sebebiyle geçerli bir davranış olarak kabul edilmemektedir. Köy halkı arasında “yas etmek” ifadesi ağlamak anlamına da gelmektedir. Ağlarken sesin bir erkeğin işitmeyeceği yükseklikte çıkması gerektiği derlenen bilgiler arasındadır. Yas süresince karşılaşılan âdetler daha çok kişilerin duyduğu üzüntü ve ölen kişiye olan saygı gereği yerine getirilmektedir. Ayrıca araştırma alanında beklenmedik genç ölümlerde de tüm hazırlıklar tamamlansa bile aynı hanede yapılacak olan düğün ertelenmekte, ertelenemezse de düğün eğlenceli ve gösterişli denilecek düzeyde yapılmamamaktadır. Köy halkı, cenaze evinin önünden geçerken yüksek sesle gülüp eğlenmemeye dikkat etmektedir. Kahvehanelerde televizyon cenazenin üzerinden birkaç gün geçtikten sonra açılmaktadır. Özellikle cenaze evinde televizyon izlenmemektedir. Yas günlerinde özellikle giyilen bir kıyafet veya renk bulunmamaktadır.

“Ölen kişinin yakınları yas tutarlar. Özellikle ölen kişi gençse beklenmedik bir ölüm gelmişse o zaman hanede düğün okunmuş olsa bile iptal edilir. Cenaze evinin önünden geçilirken gülüş cümbüş yapılmaz. Köylü buna çok dikkat eder. Ölen kişi yaşlıysa veya ölümü bekleniyorsa o zaman düzenlenen düğün iptal edilmez.” (Raif Kaya)

“Cenaze olduğu zaman saygıdan dolayı cenaze evinde de kahvelerde de televizyon izlenmez. Yas tutulur. Ölen kişinin bir yakınının haftasında düğünü varsa o düğün ertelenir. Düğün ertelenemezse de çok şatafatlı bir şekilde yapılmaz. Cenaze evinin önünden geçerken de kesinlikle gülüp, eğlenilmez.” (Recep Koyakbaşı)

“Ölen kişinin ardından yas edilir ama bağırlarak ağlanmaz. Erkek duymayacak kadar yüksek sesle ağlamak gerekir. Çok bağırlarak ağlayıp, göz yaşı dökersen ölünün ruhu azap çekermiş.” (Fatma Teyin)

Cenaze çıkan ev halkı için ölümden sonra gelen ilk bayram “yas” bayramıdır. Yas bayramında ölen kişinin evinde yakın akrabaları toplanmaktadırlar. Cenaze evine gelen tüm yakınlar ölen kişinin mezarını ziyaret etmektedirler. Ölen kişi bayramlaşmalar sırasında evinde hayırla anılmaktadır. Ayrıca köyde çocuğu ölmüş olan bir kişi, arife günü iğneyle bir iş yaparsa çocuğunun kabir azabı çekeceğine inanılmaktadır.

“Bir evden bayramın gelmesine yakın cenaze çıkarsa evdekilerin o bayram yas bayramıdır. Ölünün akrabaları, çocukları için: ‘Güle güle bayram geçiremediler, bayram onlara zindan oldu, bu bayram yas bayramları oldu.’ derler. Ölen kişiyi de bayram gününde iyi şekilde anarlar.” (Selime Işık)

“Cenaze çıkan evdekilerin ilk bayramı yas bayramıdır. O bayram, çok üzücü olur. Herkes ölen kişiyi iyi şekilde anar. Bayram gülüp, eğlenerek geçmez.” (Fatma Teyin)

“Çocuğu ölen kişi arife günü eline iğne iplik almaz. Çocuğu mezarda azap görürmüş.” (Fatma Teyin)

9.12. MEZARLIK VE MEZARLIK ZİYARETLERİ

Araştırma alanında köyün mezarlığı Şahin Baba mevkindedir. Ayrıca mezarlıkta Nazım Hikmet’in anıt mezarıyla türbenin yanında Sadettin Efe’nin mezarı bulunmaktadır. Sadettin Efe’nin mezarı mermerden yapılmıştır. Üzerinde Sadettin Efe türküsünden bir bölüm yazılıdır. Köyde mezarın mermerden yaptırılması için en az altı ay boyunca mezarın

çökmesinin beklendiği, mermer mezar yaptırmanın ailenin maddî durumuyla ilgili olduğu; mezarın çevresine gül, söylebe ve servi ağaçlarının dikildiği, mezarların akraba ziyaretleri sırasında sulandığı ve köyde mezarlığın bakımı için herhangi bir görevlinin bulunmadığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Cenaze defnedildikten sonra mezardaki kişinin erkek ya da bayan olduğu anlaşılın diye başucuna konulan tahtaların üstüne bez ya da havlu bağlanır. Şimdi bir de mermer mezar yaptırıyorlar. Mezarı çöksün diye altı ay geçmesini bekleyip öyle mermer koyduruyorlar. Kimisi de mermer mezar yaptıramıyor. Daha doğrusu kişinin maddî durumuna bağlıdır mermerden mezar yaptırıp yaptırmayacağı. Eskiden böyle mezar yaptırmak yoktu. Bu âdet yeni çıktı. Mezarın kaybolması daha sevap diye kimse mezar yaptırmazdı önceden. Şimdi iş biraz gösterişe kaçtı. Nereye gitsen zenginin mezarı belli, mermeri süslü, yazısı da değişik oluyor.” (Yaşar Bayram)

“Servi ağacı, gül ağacı dikeyorlar mezara. Meşe, ardıç gibi ağaçlar kendiliğinden yetiştiriyor zaten.” (Yaşar Bayram)

“Mezarlıklara genellikle söylebe, ardıç, servi ve gül ağacını yeşillik olsun diye dikerler.” (Fatma Teyin)

9.12.1. Cenaze Açma

Araştırma alanında mezarlıkla ilgili “cenaze açma” adı verilen bir uygulama yapılmaktadır. Ölen kişinin yedinci gününde gözlemesi yapıp dağıtıldıktan sonra yakın akrabaları toplanarak mezarın yanına giderler. Defin sonrasında mezarın üzerine konan çalılar toplayarak mezarın üzerinden kaldırırlar. Sonrasında da mezarı sulayıp, üzerine buğday serperler, para ya da şeker atarlar. Buğdayın kuşlar için, para ya da şekerin de çocukların bulup sevinmesi için atıldığı derlenen bilgiler arasındadır. Mezarı sulamak için götürülen kap da mezarlıkta bırakılmaktadır.

Mezara yiyecek içecek, araç gereç, hediye, para, vb. eşyaların bırakılması âdeti eskiden beri süregelmekte ve gerek ilkel gerek geleneksel gerek uygar toplumlarda bugün dahi görülmektedir.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, a.g.e., s. 73.

“Yedi gün boyunca ilk mezar ziyareti için beklenir, mevlit okutulur. Yedinci gün dolduğunda mezarı ziyaret ederler. Defnedildikten hemen bir gün sonra mezarlık ziyareti âdeti yoktur burada. Mezarın üzerine defnedildikten sonra hayvan mezarı eşmesin diye atılan dikenli dalları yedinci gün de mezara gidip kaldırırılar. Mezarın üzerine su dökerler. Su döktükleri kabı da orada bırakırlar, mezarın yanında dua okurlar.” (Yaşar Bayram)

“Cenaze defnedildikten sonra mezarın üstüne ağaçtan koparılan dallar, çalılar konur. Yedinci günü saçlar kapanır, gözleme yapılır. Mevlit okunduktan sonra yemeğini yiyen gider. Millet dağılınca ev halkı mezarlığa gider. Mezarlıkta dua okurlar ve cenazenin üstünü açarlar. Mezarın üstüne kuşların yemesi için buğday atılır, hem o zaman ot biter, mezarda yeşillik olmuş olur. Çocuklar bulunca sevin sin diye şeker, demir para da mezarın üstüne atılır.” (Fatma Teyin)

“Ölen kişi defnedildiği gün mezarının üstüne çalılar atarlar. Yedinci gecesinde gözleme yapıp dağıtıldıktan sonra mezarın başına yakınları giderler. Mezarın üstündeki çalıları kaldırıp atarlar. Mezarının yanibaşında da Kur’ân okuyup dua ederler. Buna cenaze açma denir.” (Selime Işık)

Araştırma alanında mezarlık ziyaretleri perşembe günleri yapılmaya çalışılır. Ancak genellikle bayram sabahlarında veya arife günlerinde ziyaretler sıkça yapılmaktadır. Arife gününde mezar ziyaretinin çok daha sevap olduğu inancı derlenen bilgiler arasındadır.

“Mezarlığa bayram namazı kılındıktan sonra gidilir. Arife gününde gidenler çok olur mezarlığa. Bayramlarda üç ya da dört gün boyunca mezarlıklar her zaman ziyaret edilir.” (Ali Bay)

“Mezarlıklar genellikle arife günlerinde ziyaret edilir. Arife günleri mezarlığa gitmek çok sevapmış. Herkes gittiğinde mezarının başucuna oturarak duasını yapar.” (Fatma Teyin)

10. BAYRAMLAR VE KUTLAMALAR

Kıranişıklar köy halkı, bayramlarda yakınlarıyla birlikte vakit geçirerek kültürel değerleri hatırlamaktadır. Bayram günlerinde ailelerin en büyüğünden en küçücüğüne dek herkes bir araya gelmektedir. Köyde yıllardır süregelen bayramlaşma âdetleri yerine getirilmektedir. Kıranişıklar köyünde Ramazan ve Kurban Bayramları dinî ve kültürel

açıdan değerli olduğu düşünülerek sevinçle kutlanmaktadır. Kandillerin de aileleri, akrabaları, komşuları bir araya getirmede rolü büyüktür. Kandil günlerini özellikle kadınlar ibadetle geçirmektedir. Hıdırellez ise köyde daha çok bereket inancıyla birlikte eğlence amacıyla bir araya gelinerek kutlanan bir gündür.

10.1. RAMAZAN AYI / RAMAZAN BAYRAMI

Ramazan ayı tüm İslam dini ve Müslümanlar için kutsal sayılmaktadır. Ramazan ayı boyunca İslami kurallar gereğince oruç tutulur. Kıranışıklar köyünde bu ay çoğunlukla ibadetle geçmektedir. Namaz kılmak, teravih namazı için camiye gitmek, Kur'ân okumak, fitre ve zekat vermek, oruç tutmak gibi ibadetler Ramazan ayı boyunca yapılmaktadır. Tüm bu ibadetler elbette ki sadece Kıranışıklar köyü için geçerli değildir. Bütün Müslümanlar arasında Ramazan ayı boyunca gerçekleştirilmektedir.

Ramazan ayı yerine getirilmesi gereken İslami kurallar dışında bazı geleneklere de ev sahipliği yapan bir aydır. Ramazan ayı boyunca evlerde yakın akrabalar, komşular, aile büyükleri iftar yemeği için buluşup bir araya gelmektedir. Özellikle yaşlı ve yalnız olan kişilerin iftar yemeğine çağrıldığı ve Ramazan ayı boyunca böyle kişilerin gözetildiği derlenen bilgiler arasındadır. İftar ve sahur için gerekli olan tüm yiyecek veya içecek malzemeleri kadınlar Ramazan ayı boyunca hazırlamaktadır.

“Ramazanda herkes yakınlarını, komşularını yemeğe çağırır. Hayır olsun, muhabbet olsun diye düşünülerek akrabalar birbirlerine evlerinde iftar verirler. ‘Bugün iftarı bizde yapalım.’ deyip gündüzden çağrılacaklara haber verirler. Yalnız olan kişiler de bu yemeklere özellikle çağrılır. İftar için de evlerde en çok tarhana çorbası, nohut aşısı, fasulye, börek, makarna yapılır. Eskiden ‘keşkek’ özellikle Ramazan ayında çok yapılırdı. Ama şimdi onun yerine pirinç pilavı yeniliyor. Et muhakkak pişirilir. Tavuk pişirilir. Kâh fırına koyarlar kâh biz yaşlılar seviyoruz diye sulu pişirirler. Sahur için de ot böreği, kıvrımlı cevizli lokum yaparlar. Orucu açarken hurma veya zeytin ile açarız. Meyveyle orucu bozmak sevapmış diye çokçası zeytinle orucu bozarız.” (Emine Ası)

“Ramazan akşamlarında topluca evlere gidilir. Eş, dost, komşular, akrabalar evlerde buluşurlar ve birlikte oruç açarlar.” (Ali Bay)

“Ramazan aylarında konu komşuyu eve toplayıp iftar yapmak çok sevaptır. Köyde en yakınlar Ramazan ayında birbirlerine gelip giderler.” (Ahmet Bayram)

Araştırma alanında oruç tutma özellikle yaşça büyük olan kişiler tarafından terk edilmeyen bir ibadettir. Ancak gençlerin iş yaşamı, tarlada çalışma mecburiyeti, vb. sebeplerle orucu terk edebildikleri, bu durumun özellikle yaz aylarında daha çok yaşandığı derlenen bilgiler arasındadır. Önceki dönemlerde köyde bulunan üç kahvehane Ramazan ayı boyunca kapalıyken günümüzde öğle saatlerinden sonra açılarak işletilmektedir. Sebepsiz yere oruç tutmayan kişiler köyde özellikle yaşlılar tarafından kınanmaktadır. Ancak bu durum bir yaptırım özelliği taşımaz.

Bu konuyla ilgili Alattin Dikmen, Dağ yöresinin tüm ilçe merkezlerinde ve köylerde oruç tutmayan kişi sayısının az olduğunu ve oruç tutmayan kişilerin bu durumu diğer oruç tutanlara saygısızlık olmasın diye belli etmediklerini; yalnızca Kıranışıklar köyünde oruç tutmayanların bu durumu açıkça belli ettiklerini aktarmaktadır.¹⁷¹

“Köyümüzde özellikle gençler içinde oruç tutmayanlar vardır. Gerçi her yerde vardır bu. Ama yaşlılar sebepsiz yereyse kınarlar oruç tutmamalarını tabi. ” (Ali Bay)

“Oruç tutma veya tutmama kişiden kişiye özellikle de mevsimine göre değişir köyde. Uzun günlerde tarlada çalışıldığı zamanlar oluyor. Köylü kiraz topluyor. Sıcakta iş yapmak, tarlada çalışmak zaten zor. Üzerine bir de oruç tutmak da zor oluyor. İster istemez orucunu hiç bırakmayıp tutan olduğu gibi tutmayan da oluyor. Eskiden Ramazan ayında köyde bütün kahveler kapanırdı. Ama şimdi Ramazan ayında köydeki üç kahve de öğleden sonra açılıyor. Kahve kapalı olsa, orada muhabbet olmasa o zaman insanlar ya işlerinin başına giderler ya da oruç tutarlar. Ama kahveler açık olduğu için orucu bırakanlar da oluyor.” (Ali Işık)

Ramazan ayı bittiğinde bayramın öncesinden hazırlıklar başlamaktadır. Bu hazırlıklar arife gününe dek sürer. Kıranışıklar köyünde bayrama hazırlık ilk olarak badana ve ev temizliği ile başlamaktadır. Temizliğin yanı sıra ekmek, baklava, gözleme, sarma gibi ikramlıklar ve yiyecekler hazırlanmaktadır. Köyün kadınları her evde fırın olmadığı için komşularına ait fırınlardan sıra alıp bayram boyunca hanelerine yetecek kadar ekmek yapmaktadırlar. Arife günü de çocuklara dağıtmak ve gelen misafirlere ikram etmek için

¹⁷¹ Dikmen, a.g.e., s. 60.

fırınlarda gözleme yapılmaktadır. Baklava ve sarma bayram için evlerde birkaç gün öncesinden muhakkak hazırlanan ikramlıklardır.

“Ramazan ayında bayram için temizlik ve badana yapılır. Ramazan ibadetle geçer her akşam teravih namazı için camiye gidilir. Bayram için hazırlık yapmaya başlarlar. Baklava hamuru ve börek açarlar, sarma sararlar. Bayrama yakın bütün komşular fırınlarda sıra alırlar. Her kişinin evinin önünde fırını olmadığı için kaç kişi varsa artık herkes belli gün için sırasını alır ve bayram için kendi ekmeğini yapar. Her hane için en az bir fırın ekmek yapılır. Bazısı da baklavasını yapamazsa ya da yapan insanı yoksa dışarıdan satın alır.” (Emine Ası)

“Ramazan bayramı için bayram gelmeden önce hazırlıklar yapılır. Gelecek misafirler olacak diye baklava açılır, fırınlarda ekmek yapılır. Evlerde kadınlar temizlik yaparlar.” (Ali Bay)

Dağ yöresinde çocuklar Ramazan ve Kurban Bayramlarında yapılan uygulamaların merkezindedirler. Yörede çocukları bayramlarda sevindirmek önemlidir. Çocukların her iki bayramında arifesinde en büyük coşkuları “adak” adı verilen uygulamadır. Adak, yörenin tamamında kadınların hayır amaçlı başta gözleme olmak üzere unlu mamullerden yapıp dağıttıkları yiyeceklerdir. Çocuklar köyü dolaşarak dağıtılanları toplayıp adak yapmış olurlar. Adak toplamak için dolaşan çocuklar yörenin çeşitli köylerinde: *“Adağın kabul olsun. Adak! Adak!”*, *“Adak! Adak! Çam budak!”*, *“Arife çiçeği”*, *“Hatacanızı kabul etsin!”*, *“Adak havla!”*, *“Adak! Adak! Eşber Alla! Ölenlerin canına deysin.”*, *“Arifeye gidecek var mı!”* şeklindeki ifadeleri koro hâlinde söylemektedirler.¹⁷²

Kıranışıklar köyünde de çocuklar arife gününde bir araya gelip tek tek evlere giderek adak toplamaktadır. Hazırlanan gözlemeler çocuklara dağıtılır. Ayrıca şeker de ikram edilir. Bayram harçlığı niyetine para veren kişilerin de olduğu derlenen bilgiler arasındadır. Çocuklar kendilerine verilen gözleme ve şekerleri yerler veya biriktirerek kendi aralarında bölüşürler. Ayrıca köyde mezarlık ziyaretleri genellikle arife gününde yapılmaktadır. Arife gününde mezar ziyaretinde bulunmayanlar bayram boyunca bu ziyaretlerini gerçekleştirebilmektedirler.

¹⁷² Dikmen, a.g.e., s. 62, s. 63.

“Çocuklar arife günlerinde adak toplarlar. Arife günü kadınlar evde gözleme yaparlar. Evleri gezen çocuklara da bu gözlemeler verilir. Bazıları çocuklara bayram harçlığı gibi para verir.” (İsmail Ası)

“Çocuklar arife günlerinde poşetleri alırlar ellerine. Ev ev birlikte gezerler. Evlerden onlara gözleme, şeker verilir. Bazıları da para verirler. Verilen her şeyi o poşetlerde toplarlar.” (Fatma Teyin)

Ramazan ve Kurban Bayramları'nda erkekler sabahın erken saatlerinde bayram namazını kılmak için camiye gitmektedirler. Bayram namazı sonrasında caminin önünde bayramlaşma yapılmaktadır. Bayramlaşma sırasında caminin hocası cemaate lokum veya şeker ikram eder. Cemaatle bayramlaşıldıktan sonra köyün ihtiyarları evlerinde ziyaret edilir. Onlarla da bayramlaşılır. Bayramlaşma bayram boyunca karşılıklı yapılan akraba ve komşu ziyaretleri ile sürmektedir.

Günümüzde nişan törenlerinin özellikle bayramlarda yapıldığı derlenen bilgiler arasındadır. Bu durumun sebebi köy dışında yaşayan herkesin bayramlarda köye gelmesi ve ailelerin büyükten küçüğe bir arada olmasıdır.

“Ramazan bayramında sabah erkenden camiye namaz kılmaya gidilir. Namazdan sonra cemaatle bayramlaşılır. Hoca cemaate bayram şekeri veya lokum dağıtır. Bayramlaşma bitince de büyüklerin ellerini öpmeye ve onlarla bayramlaşmaya gideriz. Mezarlığa arife gününden giden de olur bayram sabahı giden de olur. Dört gün bayram da mezarlığa giden kişiler çoktur. İnsanlar birbiriyle konuşmasalar da bayramlarda camide mutlaka bayramlaşırlar. Bizim âdetimiz böyledir.” (Ahmet Bayram)

“Şimdi özellikle bayramlarda nişanlar yapılıyor. Herkes bayram için köye geliyor. Kimsenin izin alma derdi olmuyor tabi, o zaman da nişan yapacak olanlar yüzük takıyorlar.” (Ali Bay)

10.2. KURBAN BAYRAMI

Kurban mefhumunun eski Türkler'de hangi kelime ile ifade edildiği kesin olarak bilinmese de Müslüman Türklerde Arapça olan “kurban” sözcüğü kullanılmaktadır.¹⁷³ Sözlüğün birinci anlamına göre kurban: “Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek

¹⁷³ İnan, a.g.e., s. 97.

için kesilen hayvan.”¹⁷⁴ dır. Şamanistlerde ayinler kanlı ve kansız olmak üzere iki çeşit kurbanla yapılmaktadır. Kanlı kurbanın başında at kurbanı sonrasında da koyun gelmektedir. Müslüman Türklerde de koyun kurban edilmektedir.¹⁷⁵ Bu durumda İslam öncesinde uygulanan ritüellerin İslam sonrasına da taşındığı söylenebilir. Ayrıca İslam dininde kurbanın bir hikâyesi vardır. Müslümanlar tarafından kurban kavramının bir anısının olduğuna inanılmaktadır.

Türkiye’de eğlence yönünden Ramazan Bayramları’na oranla daha sakin geçen Kurban Bayramı, İbrahim Peygamber’in Tanrı için oğlunu kurban etmek üzereyken Tanrı’nın emriyle gökten inen bir koçun oğlunun yerine geçmesi olayının anısı olarak İslam dinine geçmiştir.¹⁷⁶

Dağ yöresinde kurban kesme yaygın bir ibadettir. Uygulanabilirlik açısından maddî anlamda fitre kadar kolay olmasa da insanlar imkânlarını zorlayarak bu ibadeti yerine getirmeye çalışmaktadırlar.¹⁷⁷

Kıranışıklar köyünde Kurban Bayramı hazırlıklarına da tıpkı Ramazan Bayramı’nda olduğu gibi önceden başlanmaktadır. Tüm köy halkı bu dinî bayramda bir araya gelmektedir. Birçok aile Kurban Bayramı’nda keseceği hayvanı kendi evinde yetiştirmektedir. Yetiştirilen bu kurbanlıkların sayısı da ailede kurban kesecek olanların sayısına göre değişmektedir. Ancak günümüz şehir hayatındaki gibi köye hayvan satmaya gelen kişilerden veya hayvan pazarlarından alınan hayvanların kurban edildiği de derlenen bilgiler arasındadır. Kurban kesilmesi dışındaki diğer gelenekler Ramazan Bayramı ile aynıdır.

Kurban kesme işlemi genellikle köyün erkekleri tarafından yapılmaktadır. Köyde kurban kesme işlemi yapamayanların yardımına komşuları koşmaktadır. Bu işlemin para karşılığı yapılmadığı derlenen bilgiler arasındadır. Kurbanın kesilmesinden sonra etler pay edilerek yakınlarla ve komşulara dağıtılmaktadır. Köyde iki ailenin ikisi de kurban kesmiş olsa dahi “kabı ayrı, tadı ayrı” düşüncesiyle birbirleri için kendi kurbanlarından pay ayırmaktadırlar. Kurban etleri pay edilirken kurban kesemeyen, fakir durumda olan, dul yaşayan kişilere öncelik tanınmakta veya bu kişilerin payları diğerlerine göre daha fazla

¹⁷⁴ Türkçe Sözlük, s. 1529.

¹⁷⁵ İnan, a.g.e., s. 100.

¹⁷⁶ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 236.

¹⁷⁷ Dikmen, a.g.e., s. 66.

olmaktadır. Pay edilen etlerin öncelikle kurban kesemeyen yakın akrabalara dağıtıldığı ve etlerin yedi yere pay edilmesi gerektiği derlenen bilgiler arasındadır.

“Kurban Bayramı için kendi kurbanımızı kendimiz besleriz. Bir de bu işin ticaretini yapmak amacıyla hayvan besleyenler de var. Keseceği kurbanı satın alan insanlarımız da var. Dışarıdan köye hayvan getirip köyde hayvan satanlar da oluyor. Biz de erkek fazla olmuyor. Dışarıdan hayvan satmaya gelenler erkek getiriyorlar. Almak isteyen alıyor. Ama genellikle her hane kendi hayvanını besler.” (Ali ışıık)

“Kurbanı ben kestim diyelim ki komşulardan daha zayıf durumda olan komşuya veririz. Hatta komşun kesse bile kabı ayrı, tadı ayrı ya en azından iki kaburga götürür komşuya verirsin. Komşun da sana getirir mesela. Birer pay vermek, paylaşmak önemlidir.” (Ahmet Bayram)

“Kurban Bayramı’nda kesmek için herkes kendi hayvanını evinde kendisi besler. Satın alanlar da oluyor ama çok nadir. Kesmesini bilmeyenlere de akrabası veya bir yakını yardım ediyor. Zaten hayvanın kellesini kopardılar mı kadınlar gidip derisini yüzüyorlar. Kurbanı kesen adamlara kadınlar yardım ediyorlar. Derisini yüzüp temizledikten sonra da yedi yere dağıtılır etler. İlk önce de kurban kesemeyen yakın akrabalara verilir.” (Fatma Teyin)

Kurban Bayramları’nda bayramlaşmaya gelen misafire baklava ve sarmanın yanında kurban eti de ikram edildiği misafirin kurban etinden mutlaka tatması gerektiği de derlenen bilgiler arasındadır.

“Eski kuşak olan herkes bu işi kendi başına hâlledebiliyormuş. Ama şimdilerde kurban keserken komşular birbirlerine yardım ediyorlar. Allah rızası için komşunun yardımına gidiliyor. Evlerin avlusunda kesiliyor kurbanları. Avluda kuyuyu kazıyorlar, hayvanın gözüni bağlayıp, tekbir getirerek kesiyorlar. İlk gün, ikinci gün, son gün her zaman kurban kesilebilir. Kurban Bayramları’nda köyde kurban kesmeyen hane yoktur. Kurbanı bilerek kesmek istemeyen aileler ülkemizde var. Ama buralarda pek öyle düşünen insan yok. Adamın inancı yoksa kesmez. Ama bunu kimse kınamaz. Etleri dağıtırken de kesemeyen yakınlar, konu komşu gözetilir. Kesemeyenlere etler pay edilip verilir. Bayramlaşmaya gelen misafirlere de kurban etinden pişirip önüne koyarlar. Bir yere bayramlaşmaya gidiyorsan mutlaka orda kurban etinden de tadacaksın.” (Ali Bay)

Kurban ve Ramazan Bayramları'nın ortak bir noktası da çocuklara “bayramlık” adı verilen yeni kıyafetlerin ve ayakkabıların alınmasıdır. Bu alışverişi anne ve baba yaptığı gibi anneanne, dede veya babaanne de torunu için yapabilmektedir. Bayramlarda aile büyükleri ile bayramlaşan, onların ellerini öpmeye gelen çocuklara da yaşları ve ihtiyaçları doğrultusunda “bayram harçlığı” verilmektedir. “Çok bayramlar gör.”, “Hayırlı günlerde yaşa.”, “Kimseyle kavga etme, herkesle güzel geçin.”, “Bayramın mübarek olsun.”, “Ömrün çok olsun.”, “Ömrünüz uzun, el öpenleriniz çok olsun.” şeklindeki temenniler yaşlılar tarafından bayram için el öpmeye gelen torunlara veya çocuklara söylenmektedir.

“Bayramlarda bayramlıklar yani yeni elbiseler giyilir. Herkes mutlaka bayramlık alır torunlarına, çocuklarına. Eskiden de böyleydi hâlâ da devam ediyor.” (Niyazi Atak)

“Kurban ve Ramazan Bayramı gelmeden çocukları sevindirmek için elbise, ayakkabı alınır. El öpmeye gelen çocuklara da harçlıklar verilir. Torunları sevindirmek için para veririz. Ben de torunlarıma harçlık hep verdim. El öpmeye geldiklerinde harçlığı verirken de: ‘Çok bayramlar gör.’, ‘Hayırlı günlerde yaşa.’, ‘Kimseyle kavga yapma. Güzel dur. Herkese iyi davran.’ derim torunlara.” (Emine Ası)

“Komşular bayramlaşmaya gelen çocuklara: ‘Bayramın mübarek olsun.’ deyip harçlık verirler. Akraba olup olmaması önemli değildir. Çocuklar sevindirilir yani.” (Ali Işık)

“Ben de torun çok gelip elimi öptüler mi : ‘Ömrünüz uzun, el öpenleriniz çok olsun.’ derim.” (İsmail Ası)

Ramazan ve Kurban Bayramları'nda genç kızlar ve çocuklar harman yerlerinde toplanarak kendi aralarında eğlenmektedirler. Önceki dönemlerde harman yerlerinde gençlerin bayramlarda bir araya gelerek oynadıkları oyunların günümüzde oynanmadığı derlenen bilgiler arasındadır. Ayrıca Kurban Bayramları'nda bayramın birinci günü akşamı “Kuştepe” adı verilen yerde köyün delikanlıları toplanarak bir araya gelip ateş yakmaktadırlar. Yakılan bu ateşin yanında kurban etleri pişirilip içki içilmektedir. Eğlence ve sohbet için bir araya gelen gençler havaya silahla ateş açmaktadırlar. Bu durumun kadınlar tarafından yadırganıp hoş karşılanmadığı ancak köyün erkekleri tarafından kadınların düşüncelerinin bu konuda önemsenmediği derlenen bilgiler arasındadır.

“Eskiden bayramlarda bütün gençler bir araya gelip oyunlar oynardık. Mesela ‘Çungurdaç’ oynardık ama bu oyun artık oynanmıyor. Yani oynayan kimse kalmadı. Ama

bayram günlerinde kadınlar ve çocuklar zaman zaman köyün dışında çıkıp kendi aralarında eğleniyorlar.” (Ali Bay)

“Kurban Bayramı’nda köyde bazı gençler kurban etini pişirip yerken yanında içki içerler. Aslında hanımları istemez, karşı çıkarlar. Ama kadınları saymıyorlar ki insanlarımız. Kuştepe dediğimiz bir yer var. Orada ateş yakarlar, etleri pişirirler toplanırlar, içki içerler, silah atarlar, muhabbet yaparlar. Kuş tepe dediğimiz yer Gedik’in üst tarafıdır. Genç kızlar bayramlarda gündüz vakti toplanıp ip atlarlar, kendi aralarında muhabbet ederler. Eskiden bayramlardaki eğlenceler çok farklıydı. Biz gece yarısına kadar oyunlar oynardık. Nişanlılar bayramdan bayrama birbirlerini gözetlerlerdi. Kendi aramızda eğlenirdik.” (Fatma Teyin)

10.3. KANDİLLER

Kandillerin Müslümanlar arasında dinî önemi bulunmaktadır. Mevlit Kandili, Miraç Kandili, Regaip Kandili, Berat Kandili ve Kadir Gecesi, Kıranişıklar köyünde dinî ve kültürel boyutlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Kutlanan kandiller arasında en çok Kadir Gecesi’nde ibadet etmenin gerektiği, Kadir Gecesi’nde yapılan toplu ibadetlerle çok sevap kazanıldığına inanıldığı derlenen bilgiler arasındadır. Kaynak kişilere kandillerin anlamları veya ne için, hangi zamanlarda kutlandıkları sorulduğunda daha çok kandillerde köy halkının neler yaptıklarıyla ilgili cevaplar alınmıştır.

“Bütün kandiller önemlidir tabi. Ama Kadir Gecesi bir araya gelip dua etmek çok sevap. Kandillerde özellikle de Kadir Gecesi’nde toplanıp camiye gideriz. Kadınlar da kendi aralarında camide toplanıp mevlit okurlar, camide Kur’an dinlerler. Mezarlık ziyaretlerine gidenler de oluyor kandil günlerinde. Çocuklar da aynı bayramlardaki gibi kandillerde evleri geziyorlar. Evlere kandil kutlamaya gelen çocuklara gözleme yapıp verirler. Onları sevindirirler.” (Ali Bay)

“Kandillerde camiye erkeklerle birlikte kadınlar da gider. Ama kadınlar caminin üst katında, erkekler de alt katta cemaatle namaz kılarlar. Kandil günü minareden anons edilir. Köylü ibadete çağrılır. Camide toplanılır, namaz kılınır, dualar edilir. Yabanda oğlu ya da kızı olanları evlatları arayıp kandilini hayırlar. Benim kızım uzakta mesela. Kandillerde beni devamlı arayıp: ‘Anne, kandilin mübarek olsun.’ der.” (Emine Ası)

“Kandiller de kadınlar evlerin önündeki fırınlarda halka, ekmek veya gözleme yaparlar. Yaptıkları gözlemeleri de çocuklara, komuya komşuya dağıtırlar. Çocuklar kandillik evleri gezerler. Kadir Gecesi’nde camide dua olur. Kadınlar da camiye giderler. Caminin üst katında toplanarak Kur’an dinlerler.” (Fatma Teyin)

10.4. GÂVUR KÜFÜ

İslamiyet’in kabul edilmesinden önce var olan inanış ve korunma tedbirlerinin pek çoğunun İslamiyet’in kabulünden sonra da uygulandığı görülmektedir. Hristiyanların Paskalya bayramları Müslüman Türkler arasında “küfür” olarak algılanmaktadır. Paskalya bayramlarında Müslüman Türklerin aldıkları tedbirlerle beraber Hıdırellez Bayramı’nda da Hristiyanların aldıkları birtakım tedbirler mevcuttur. Küfür akşamları törenlerinde alınan bu tedbirler çeşitli uygulamalarla gerçekleştirilir. Bu konuda yapılan tespitlere göre, bu geleneğe Romanya’da “küfür akşamı”, Bulgaristan’da “körür akşamı”, Türkiye’de (Afyon, Eskişehir, Manisa ve Muğla) “gâvur küfrü” adı verilmektedir. Ayrıca Muğla’da bu geleneğe “kızıl yumurta bayramı”, “Gâvur bayramı”, “küfür” adlarının verildiği de görülmektedir. Geleneğin zamanını bulma hususunda “kızıl yumurta bayramı” adlandırması belirleyicidir. Bu zaman Paskalyaya denk düşer.¹⁷⁸ Pertev Naili Boratav, bahar bayramları zincirinin bir halkası olarak nitelediği, Hristiyanların paskalya yortularına rastlayan ve pazar günü yapılan törenlerin, Ankara civarına bir zamanlar Galatlar’ın yerleşmiş olmalarını sebep göstererek Bolu bölgesinde “betnem” olarak adlandırıldığını, bu adlandırmanın da Kelt kavimlerinde “beltane” denilen bahar bayramından ileri geldiğinin düşünülebileceğini belirtmiştir. Ayrıca bayramın paskalya günü kutlanmasının da hesaba katılarak başka bölgelerde “hasır küfrü”, “gâvur küfrü” olarak anılmasının sebebini Hristiyanlardan Müslüman Türk çocuk topluluklarına geçmiş olma ihtimali olarak aktarmaktadır.¹⁷⁹

Bursa’nın ilçesi olan Harmancık, Keles ve Orhaneli’nin Keles ile Harmancık sınırlarında bulunan köylerinde “gâvur küfü” denilen bir uygulama bulunmaktadır. Yörede

¹⁷⁸ Mehmet Naci Önal, “Unutulmuş Bir Gelenek: Küfür Akşamı Törenleri”, *Millî Folklor Dergisi*, C. 8, S. 60, Yıl 15, 2003, s. 129, s. 133.

¹⁷⁹ Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, a.g.e., s. 251.

bugün “paskalya” olarak da anılmaktadır. Dolayısıyla bu uygulamayla Hristiyanların kutladığı paskalya bayramlarının kastetildiği varsayımından bahsetmek mümkündür.¹⁸⁰

Kıranışıklar köyünde “gâvur küfü” adı verilen uygulama mevcuttur. Bu uygulamanın içeriği şu şekildedir: Hıdırellez’den önceki üç pazar gününde evlerin temellerine gün doğmadan kül serpilmektedir. Gâvur küfünün yapıldığı günlerde evde ekmek mayalanmaz. Aksi hâlde ekmeğin ve buğdayın küflenileceğine inanılır. Ayrıca aynı uygulamanın yapıldığı gün koyun kırılmaz. Kırılan yünlerin küflenileceğine inanılmaktadır.

“Gâvur küfü yaparız. Hıdırellez’e üç hafta kaldı mı evlerin temeline kül dökeriz. Bugün gâvur küfüymüş derler. İlk gâvur küfü, orta gâvur küfü, son gâvur küfü. Bu üç gün de binanın etrafına eve böcek saçak girmesin diye kül dökeriz. O gün ekmek yapılmaz. Yoksa ekmek küflenir. Koyun kırılmaz. Kırılırsa da yünlerin küflenir.” (Emine Ası)

“Mayısın altısına kadar üç hafta boyunca her pazar günü evin etrafına evleri böcek basmasın diye kül serperiz.” (Fatma Teyin)

“Evlerin etrafına içerilere böcek girmesin diye sabahları erkenden kalkıp kadınlar kül dökerler.” (Ali Bay)

“Gâvur küfü Hıdırellez aylarına denk geliyor. Hıdırellez’in gelmesine üç hafta kala üç Pazar boyunca gün doğmadan evlerin etraflarına bir teneke kül serperiz. Biz buna gâvur küfü deriz.” (Selime Işık)

“Gâvur küfü günü vardır. O gün evlerin etrafına incecik kül dökülür. Kül, o evi yabancı böceklerden koruyormuş.” (Niyazi Atak)

Alaattin Dikmen “Gâvur Küfü” sözcüğünün “Gâvur Günü” anlamına gelen bir terkipten yöre insanının telaffuz şekline uygun bir dönüşüm yaşadığının düşünüldüğünü aktarmaktadır.¹⁸¹ Ancak Türkiye’de Afyon, Manisa, Muğla, Eskişehir gibi illerde “Gâvur küfrü” olarak adlandırılan uygulamada olduğu gibi yakılan eski hasırların üzerinden atlanılarak ateşin koruyucu gücünden faydalanma ve kötülöklere karşı tedbir alınması durumu Kıranışıklar köyünde de Hıdırellez’e üç hafta kala her pazar günü evlerin temellerine menşei ateş olan küllerin serpilmesi uygulamasıyla paralellik göstermektedir. Burada da kül serpilmeyen evleri böceklerin basacağına dair bir inanış bulunmaktadır.

¹⁸⁰ Dikmen, a.g.e., s. 153.

¹⁸¹ Dikmen, a.g.e., s. 152.

Serpilen küller evleri böceklerin istilasından korumaktadır. Uygulamanın gerçekleştirildiği üç haftanın sonunda Hıdırellez Bayramı gelir. Hıdırellez’de köyde topluca olmasa da çeşitli yerlerde ateşler yakılarak üstünden atlanmaktadır. Bu durum ateşin koruyuculuğuna dair bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu pratiklerin gösterdikleri paralellik göz önüne alındığında “Gâvur küfü” sözcüğünün aslının “Gâvur küfrü” olabileceğini söylemek mümkündür. Gâvur küfü uygulamasının nedeni ise kaynak kişiler tarafından “Böyle bir âdetimiz var.” şeklinde açıklanmıştır.

10.5. HİDİRELLEZ

Ülkemizde kutlanan dinî bayramlar her yıl aynı döneme rastlamamaktadır. Ulusal bayramların tarihini ise kutlanan olayın yıl dönümü belirlemektedir. Mevsimlik bayramların törelik ve törenlik nitelikleri aynı olmakla birlikte tabiat, hava, iklim, ekoloji şartları nedeniyle zamanları değişiklik göstermektedir. Bazı mevsimlik bayramlar ise her bölgede aynı tarihe rastlar. Bunların zamanını genel bir “takvim geleneği” belirlemektedir. Mevsimlik bayramlar:

1) Özel mevsimlik bayramlar

2) Genel mevsimlik bayramlar olarak sınıflandırılabilir. Bunlardan “Nevruz, Hıdırellez, Betnem (Gâvur Küfrü ya da kızıl yumurta), Çiğdem” genel mevsimlik bayramlardan olan “Bahar Bayramları”dır.¹⁸² “Nevruz” ve “Hıdırellez (Hızır-İlyas)” günleri çok eski dönemlerden beri kutlanmaktadır. İsimleri ve tarihleri farklı olan bu iki gün yapılan uygulamalar açısından tamamıyla aynıdır. Bu durum bu iki günün asılları bakımından baharla birlikte başladığı kabul edilen yeni yıl ve mevsimsel değişikliği karşılama düşüncesi yönünden aynı kaynağa sahip olduğunu göstermektedir. “Nevruz”; Türk kültürünün yani göçebe ve hayvancı hayatın bir tezahürü olarak ortaya çıkarken, “Hıdırellez”; yerleşik ve bitki kültürüne dayalı Türk kültür hayatının bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. İçeriği ve kaynağı bir olan Nevruz’un bir sonraki şekli olarak kabul edilmelidir.¹⁸³ “Hıdırellez” sözcüğü, Müslümanların inanışında var olan Hızır ve İlyas adlarının halk ağzında aldığı biçimdir. Arapça’da “yeşillik” demek olan hadr; Arapların İslam öncesi mitolojilerinde bahar mevsiminde tabiatın yeniden canlanmasını simgeleyen

¹⁸² Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 241.

¹⁸³ Metin Ekici, “Bergama Yöresi Hıdırellez Geleneklerinde Toplum ve Çevre Bilinci”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies**, C. 5, S. 1, İzmir, 2005, s. 53.

bir tanrımsı varlık sayılırken İslam geleneğinde bu efsanelik varlık “nebi” (peygamber) olarak nitelendirilir. Kur’an’da Musa’ya kılavuzluk etme maceralarının anlatıldığı Hızır, halk inanışlarına göre zaman zaman dünyayı dolaşıp gezdiği yerlerdeki otları yeşerterek dokunduğu kimsenin elinde yeşil bir iz bırakmış. Onun bereket ve uğur getirdiği, darda kalanlara yardım ettiği ve kendisine rastlayanların Hızır olduğunu sonradan anlayıp gördükleri zaman dileklerini söylememiş olmalarına yandıkları üzerine hikâyeler halk inanışlarında mevcuttur.¹⁸⁴ Takvim bilgileri seneyi “Rûz-ı Hızır” ve “Rûz-ı Kasım” olmak üzere iki mevsime ayırmaktadır. “Rûz-ı Hızır” yaz mevsiminin başlangıcı sayılmaktadır. Tamlama Türkçe’de “Hızır Günleri” olarak karşılık bulmaktadır. 6 Mayıs tarihinden 8 Kasım’a kadar süren 186 günlük bir zaman dilimine sahiptir. Bu tarih Rumi takvimde 23 Nisan gününe rastlarken Miladi takvime göre 6 Mayıs günüdür.¹⁸⁵

Kıranişıklar köyünde Hıdırellez, köy halkı tarafından toplu olarak kutlanmamaktadır. Daha çok bireysel uygulamaların görüldüğü gün olan Hıdırellez, 6 Mayıs gününün sabahıdır. Uygulamalar gün doğmadan yapılmaktadır. Önceki dönemlerde ve günümüzde de 6 Mayıs’ın ilk saatlerinde köyde gençlerin kendi aralarında mahallelerde toplanarak ateş yakıp üzerinden atladıkları derlenen bilgiler arasındadır.

“Hıdırellez, ‘bahar bayramı’dır. Ateş yakarlar. Ateşin üzerinden atlarlar. Eskiden de kutlanırdı köyde, bizim çocukluğumuzdan beri kutlanırdı. Ateşin üzerinden atlarlar. Toplanıp da yapılmıyor ama mahallelerde insanlar çıkıp, toplanıp, ateş yakarlar; üzerinden atlarlar.” (Ali Bay)

Araştırma alanında çocuğu olmayan kadınların 6 Mayıs tarihinde gün doğmadan evden çıkıp bir betonun üzerine çocuk resmi çizmeleri Hızır’dan medet ummanın; Hıdırellez inancı olan kimselerin evlerinin kapılarına yeşillik bağlamaları, etraftaki ağaçların yapraklarından toplanan çiylele güneş doğmadan mayalanan yoğurdun tutacağına inanılması, toplanan çiylelerden çıkan suyu evlere ve bahçelere serpmeleri de Hıdırellez bereketine olan inancının göstergesi sayılabilir.

“Çocuğu olmayan bahçelerdeki toprağın üzerine çocuk resmi çizer. Arabası olmayanlar araba çizer. Kızlar, nişanlanmak istiyorlarsa damat resmi çizer. Sabahleyin güneş doğmadan inancı olanlar kalkıp yeşillik toplayıp evinin kapısına yeşillik bağlar.

¹⁸⁴ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 253.

¹⁸⁵ Lütü Sezen, “Türk Folklorunda Hıdırellez”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 2, S. 14, Yıl 4, Yaz 1992, s.32, s.33.

Önceki dönemlerde köyde Hıdırellez akşamı ateş yakılırdı, salıncaklar kurulurdu. Ama artık yapılmıyor. Bayadır yapılmıyor.” (Fatma Teyin)

“Hıdırellez sabahı güneş doğmadan kalkılır. Çeşmeden akan sudan da olur ama genellikle dışarıda ağaçların üzerine yağın çiy toplanır. O çiyin suyuyla içine maya katmadan yoğurt mayalanır. Güneş doğmadan yoğurdu mayalarsan kesinlikle tutuyor. Benim annem Hıdırellez’de her sabah mayalar o yoğurdu.” (Güler Kaya)

“Hıdırellez günü, 6 Mayıs’ta gün doğmadan dışarı çıkıp çiy olur ya hani o çiyi bardakların içine silkeleriz, toplarız. O çiyile yoğurt mayalarız ve yoğurt tutar. O çiyin suyunu evlere serpersen, bağlara serpersen hep Hıdırellez bereketidir. Çocuğu olmayanlar da toprağa çocuk resmi çizerler.” (Selime Işık)

“Hıdırellez Bayramları olur Mayıs’ın altısında. Bizde Hıdırellez şenlikleri topluca yapılmaz ama.” (Nevzat Esen)

Araştırma alanında Hıdırellez kutlamalarına dair sorulan sorulara bazı kaynaklar halk takvimi esas alındığında ay adı olarak bilinen Hıdırellez hakkında bilgi vermişlerdir.

“Yaz sonuna yani hazan ayına güz deniyor. Güz bağ bozumu zamanıdır. Zemheriden sonra da Hamsin gelir. Hıdırellez ayı vardır. Hamsin ve Zemheri’de bizim buralarda çok kış olur. Annem: ‘Hamsin’de kış çok daha fazla olunca, Zemheri Hamsin’e: ‘Hamsin! Sen benden kemsin.’ dermiş.’ diye anlatırdı.” (Cafer Kabaca)

“Kasım ayı bitince Zemheri başlar. Zemheri bitince de Hamsin başlar. Hamsin bitince de Hıdırellez ayı başlar. Bunlar 45 günlük aylardır. En çok kış Hamsin ve Zemheri de olur. O aylar çok soğuk geçer.” (Niyazi Atak)

10.6. KÖY HAYRI / DEDE HAYRI

Keles’in Kıranişıklar köyü mezarlığının içinde Şahan Baba veya Şahin Baba’nın türbesi yer almaktadır. Orhangazi bu köyü Horasan erenlerinden olan Şahin Baba’ya mülk olarak vermiştir.¹⁸⁶ Burada yan yana bulunan iki türbede bilgi veren kaynağa göre iki erkek ve onların eşleri olan iki kadın yatmaktadır.¹⁸⁷ Ayhan Çaçu köy halkıyla yaptığı görüşmelerde türbeyle ilgili edindiği bir bilgiyi şöyle aktarmıştır: *“Eskisini bilmiyoruz ama*

¹⁸⁶ Dinçel, a.g.e., s. 109.

¹⁸⁷ Cemiloğlu, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, a.g.e., s. 154.

çok eski bir türbe burası. Kütahya tarafından gelen bir kavim Kıranışıklar Sarıkız Çeşmesi'nin yanında oturmuş ve köyü kurmuşlar. Köyün kurulduğu ilk yer bizim eski köy yeri dediğimiz (Şahan Baba türbesinin kuzeybatısı) yer. Kütahya'dan develerle Bursa'ya doğru yol gidermiş. Kütahya'nın vergisi develer ile buradan geçermiş. Çoban Mustafa Çikin vardı. Onun dedesi ona anlatmış. Develer, Kozağacı'ndan aşağı doğru inerken çan sesleri buradan duyulurmuş. Bir gün o adam deveçilerden o çanı istemiş. Kaç para istiyorsunuz diye sormuş. Onların istediği parayı verip almış. Çan hâlâ orada duruyormuş. Develer hep buradan gelip geçermiş. Burada hayır yapılmış ama ben görmedim. Şu karşıda çayırda her sene hayır yapılmış. Şenlikte yapılmış o zaman. Babam zamanında varmış. Anlatırlardı. Hayvan keserlermiş, davullu, zurnalı şenlikler yapılmış. Yemek yenirmiş. Bu memlekette burası kadar tarihi yer yoktur.”¹⁸⁸

Araştırma alanının yaklaşık 1 km doğusunda kalan ve köy halkının “eski köy” olarak ifade ettiği köyün ilk yerleşim yerinin sınırları içerisinde sayılabilecek Şahin Baba mevkisinde bulunan “Şahin Baba Türbesi” köydeki tek yatırıdır. Adı Şahan Baba olarak da anılmaktadır. Sözlü kaynaklar bu adı “Şan Baba” şeklinde telaffuz etmektedirler. Köy halkı ve çevre köylerden gelenlerin sıklıkla adak yaptığı ve dileği gerçekleşince de hayrını yerine getirdiği, dua okunan ve kutlu sayılan yerdir.

Tabiat olayına hükmetme (Yağmur Yağdırma), kısırı çocuk sahibi yapma (Çocuk sahibi olanların kurban kesmesi ve çocuğa “Şahin” adı vermesi) Şahin Dede'nin keramet motifleridir.¹⁸⁹

Türbenin 2013 yılında Bursa Nilüfer Belediyesi tarafından restore edildiği derlenen bilgiler arasındadır. Türbenin yanında Millî Mücadele Dönemi'nde gösterdiği kahramanlıklarla anılan ve Kıranışıklar köyünden olan Sadettin Efe'nin mezarı da bulunmaktadır.

Türklerde geleneksel anlamda çok eski zamanlardan bu yana yapılan yaz sonu ve güz törenleri Bursa Dağ köylerinde aynen yaşatılmaktadır. Bölgede bu törenler için “Dede Hayrı”, “Kasım Hayrı”, “Şükür Hayrı” ifadeleri kullanılmaktadır. Genellikle bahar töreninin yapıldığı “Dede”lerle güz töreninin yapıldığı “Dede”ler birbirinden farklıdır. Bölgede türbesi bulunan “Yaren Dede, Selahattin Buhari Dede, Kurtçu Mehmet, Gözcü

¹⁸⁸ Çaçu, a.g.e., s. 192.

¹⁸⁹ Cemiloğlu, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, a.g.e., s. 155.

Mahmut, Şahin Dede, Ana Sultan, Ebe Ana” yatırırlarında yapılan hayır toplantılarının hepsi güz töreni niteliğindedir. Bu “Kasım Hayırları” günümüzde kış mevsiminin geliyor olması, köylülerin uzaktan hayıra katılıyor olmaları gibi sebeplerle daha erkene, ekim hatta eylül aylarına çekilmiş durumdadır.¹⁹⁰

Zeki Akpınar, Türklerin bölgeye ilk geldikleri dönemlerden kalma olduğu düşünülen Şahin Baba türbesinde 1945 senesinden aşağı yukarı yirmi yıl kadar önce her yıl yapıldığını söylediği Şahan Baba Şenlikleri’ne Kemaliye köyünden dervişlerin geldiğini, Tavşanlı ve Bursa’dan törenlere katılanların olduğunu ve halkın Şahan Baba’nın iyi giyinmeyi sevdiğine inandığı için en temiz elbiseleriyle bu törenlere katıldığını aktarmaktadır. Ayrıca Akpınar, gelen misafirlerin davul zurnalarla karşılandığı bu törenler için köylünün ortaklaşa satın aldığı büyükbaş hayvanları bir gün önceden kestirerek birkaç kazan keşkek hazırlayıp misafirlere yemek ikram ettiklerini belirtmiştir. Şenliklerde namazlar cemaatle kılınarak mevlit okunmakta ve ilâhiler söylenmektedir. Dinî uygulamalarla birlikte dönemin şenlikleri sırasında Şahan Baba’nın eğlenceyi sevdiğine inanıldığı için millî oyunların oynandığı, sazların çalınıp söylendiği eğlencelerin de yapıldığı da ifade edilmiştir. Bu eğlencelerin bir diğer özelliği de kurulan panayırda nişanlı erkeklerin nişanlılarını gözetleyip kovalamaları ve onlara şeker, üzüm, incir, leblebi, kestane gibi yiyecekler yollamalarıdır.¹⁹¹ 1967 Bursa il yıllığında ilkbaharın cuma günlerinde efsanevî dedelerin etrafında gün edildiği, hemen her köyün bir dedesinin veya babasının olduğu ifade edilmiştir. Bu dedelerin örnekleri arasında Şahin Baba da verilmiş ve burada eski geleneklerin yaşatılarak cirit oyununun oynandığı aktarılmıştır.¹⁹² Mustafa Cemiloğlu “Şahin Dede” olarak isimlendirdiği türbede yapılan törensel uygulmanın her yıl eylül ve ekim aylarında gerçekleştirildiğini, havaların kurak geçtiği dönemlerde Hıdırellez’de ikinci bir tören yapıldığını ve bu törenlerin güz döneminde yapılanın da toplu namazdan sonra dua yapıldığını, bahar döneminde gerçekleşen törende ise yağmur duası yapıldığını aktarmaktadır. Üç gün süren ve gece gündüz devam eden tören alanında davullu eğlenceler yapıp oyunlar oynanmaktadır. Şölen için hazır edilen büyük ve

¹⁹⁰ Cemiloğlu, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, a.g.e., s. 118, s. 119.

¹⁹¹ Zeki Akpınar, “Bursa Köylerinde Unutulan Gelenekler-II. Dedeler”, **Uludağ; Bursa Halk Evi Dergisi**, S.74, Bursa, Kasım-Aralık 1945, s. 11.

¹⁹² Bursa İl Yıllığı, 1967, s. 113.

küçükbaş hayvanlar kesilerek Kütahya'dan ve çevre köylerden gelen misafirlere et yemeği ve keşkek ikram edilmektedir.¹⁹³

Günümüzde Şahin Baba Türbesi civarında yapılan sözlü kaynakların ifadeleriyle “Şahin Baba Şenlikleri”, 2012 senesinden bu yana tekrarlanmaya çalışılmaktadır. Bu şenliklerin 1970’li yıllardan sonra uzun süre yapılmadığı derlenen bilgiler arasındadır. Son üç yıldır köyün şimdiki muhtarı Ali Işık’ın önderliğinde köylünün ortak katılımıyla yapılmakta olan şenliklerin son üçünde eğlence ve mevlidin bir arada yapıldığı ancak önümüzdeki şenlikten itibaren önceki dönemlerden farklı olarak yalnızca mevlit okutulup katılan misafirlere yemek ikram edileceğine karar verildiği derlenen bilgiler arasındadır. Hayır günü özellikle herkesin katılımının sağlanabilmesi için pazar günü olarak belirlenmektedir. Şenliklere Keles’ten, Bursa, Kütahya gibi illerden ve civar köylerden katılanlar olmaktadır. Köylüler bu vesileyle görüşmedikleri akrabalarını, yakınlarını görme ve onlarla hasret giderme imkânı bulmaktadırlar. Törenlerin en önemli özelliği ise okutulan mevlit sonrası ikram edilen yiyecek ve içeceklerin ortak bir bütçeyle temin ediliyor olmasıdır. Her hane hayır için evinde var olan malzemeleri, hayvanlarını veya bir miktar parayı ortaya koyar. Bu sayede tüm köye ve davet edilecek misafirlere ikram edilebilecek kadar malzeme toplanır. Toplanan malzemeler pişirilerek hazırlanır ve misafirlere sunulur. Kıranışıklar köyü halkının birlik ve beraberlik içinde yaşadığını, köyde yardımlaşma ve dayanışmanın varlığını sürdürdüğünü ortaya koyan bir uygulama olan ve hayır amaçlı yapılan şenlikler için bütün köy halkı seferber olmaktadır. Şahin Baba Şenlikleri’nin yapılmadığı dönemlerde köy hayrı, köy meydanında bulunan caminin bahçesinde gerçekleştirildiği derlenen bilgiler arasındadır.

“Eskiden köyde, konu komşuda çok hayvan vardı. Komşular köy hayrı için besledikleri koyun, keçi veya sığırtı verirlerdi. Komşu köylüler hayra davet edilirdi. Köylünün verdiği hayvanlar kesilirdi. Gelen misafirlere yemekler pişirilip ikram edilirdi. İnsanlar hayır günü toplanıp yer, içer, muhabbet ederlerdi. Şahin Baba’da yapılmadığı zamanlarda caminin bahçesinde yapılırdı bu hayır. Yemek dağıtılmadan evvel mevlit okunurdu. Gelen komşular da: ‘Hayrınız kabul olsun. Allah kabul etsin.’ derlerdi. Köy hayrının yapılmasının amacı ise paylaşımdır. Bu sayede eşi dostu görmüş oluyorsun, köylü birlik oluyor.” (Ali Bay)

¹⁹³ Cemiloğlu, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, a.g.e., s. 154.

“Hayrı son üç seneden beri yapmaya başladık. Şahanbaba’da eğlence ve mevlidi üç sene boyunca yaptık. Uzun süre unutulmuş ve yapılmamış bu şenlikler. Ama muhtarlığımdan bu yana son üç senedir yapıyoruz. Zamanı da biraz mevsime ve ekonomik koşullara bağlı oluyor. Köyde yaşayan, yaşamayan çoğu insan katılıyor. Komşu köylerdeki, Keles, Bursa ve Kütahya’daki akraba veya yakınlarımızı da davet ediyoruz. Sabah açılışla başlıyor. İstiklâl Marşı okunuyor. Köyün muhtarı konuşma yapıyor. Siyasetçilerden katılan olursa konuşuyor. Öğlen namazına kadar mevlit okunuyor. Sonra da gelen misafirlere yemek ikram ediliyor. Yemek için bütçe ortaktır. Tüm köylüden para toplanır ve takım yemeği ikram edilir. Son üç dönemde yaptığımız şenliklerde eğlence de vardı. Mahallî sanatçı getirmiştik. Ama son zamanlarda etraftan mevlitle eğlence bir arada olmasın diye uyarılar aldık. Bu yüzden artık eğlence yapmıyoruz. Bu sene kısmetse eylül ayında eğlencesiz bir şekilde gerçekleşecek.” (Ali Işık)

“Şahin Baba’da yazın bir pazar günü, hayır olsun diye mevlit yapıyorlar. Her haneden yağ, şeker, tuz artık o gün neye ihtiyaç varsa oraya götürülür. İnsanlar toplandıktan sonra Kur’an okutulur. Köylüden toplanan malzemelerle yapılan yemekler orada dağıtılır. Gelen herkes yemeğini yer. Üç seneden beri bu hayır yapılıyor. Koca köy mevlide ve yemeğe davet ediliyor. Eskiden de yapılırdı. Ama caminin önünde konu komşu bir araya gelerek yemek yapıp etraftakilere dağıtırlardı. Şimdi daha çok insan geliyor Şahin Baba’ya.” (Fatma Teyin)

11. DİĞER İNANMALAR ve UYGULAMALAR

11.1. NAZAR

Anadolu’nun çeşitli yörelerinde karşılaşılan ve var olan inançlardan en önemlisi, evrensel nitelik taşıyan nazar inancıdır.¹⁹⁴ Nazar temelinde “haset” ve “çekememezlik” duygusu yatan, her türlü canlı ve cansız varlığı tehdit eden, televizyon alıcısından boyacı sandığına kadar her türlü nesneye zarar vereceğine inanılan çarpıcı ve öldürücü bir güçtür ki bu gücün geçiş dönemlerindeki çocuklar için büyük bir tehlike oluşturduğuna dair inanç

¹⁹⁴ Feriha Akpınarlı, “Anadolu’da Nazar ve Nazarlıklar”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 158.

çok yaygın bir inanıştır.¹⁹⁵ Bu inanışa göre toplumdaki kötü niyetli insanların keskin göz ve güçlü dilleri baktıkları ve methettikleri canlıların hastalanarak ölmelerine neden olur. Bilimde bugüne dek gözü ve dili güçlü bir kimsenin kötü niyetinden dolayı meydana gelen hastalık ve ölüm saptanmış olmasa da halk doğal gerekliliklere aykırı bir biçimden meydana gelmiş ve mantık dışı olan nazarı bir gerçeklik olarak kabul etmiştir.¹⁹⁶ İslam ülkelerinde ve Türkiye’de de inanılan nazara, Yunanlılar “matısmā”, Araplar “elayn= (göz) ya da “isabet-i ayn= (göz değmesi), İranlılar “bed nezer= (kötü göz)”, Hintliler “sihir” derler. Türkiye’deki adlarıysa; “nazar”, “göz”, “göz değmesi”, “göze gelme”, “pis göz”, “kötü göz”, “kem göz” şeklindedir.¹⁹⁷ Açık, çığ mavi gözlerde nazar gücü olduğu sanılır ve gerçeklere aykırı olsa dahi bu ilkeye dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduğuna inanılır.¹⁹⁸ Eski Türkler “boncuk-moncuk” adını verdikleri değerli ve tılsımlı taş; kişinin veya atın boynuna hatta sancağın tepesine takarak kötü ruhlardan ya da kötü gözlerden korunmak isterler. Bu koruyucu boncuk Türkler arasında mavi gözlü kişilere çok seyrek rastlandığı ve mavi gözlerin olağanüstü güce sahip olduğuna inanıldığı için mavi renktedir. Bu inanıştan dolayı da özellikle çocuklarını mavi gözlü kişilerden saklama gereği duymuşlardır.¹⁹⁹ İslam dininde nazarın varlığı kabul edilmiştir fakat Hz. Muhammed’in “*Nazar’dan Allah’a sığınınız. Çünkü göz (değmesi) gerçektir.*” hadisinden de anlaşılacağı üzere nazardan korunmak için nazar boncuğu ya da muska taşımak gibi uygulamalara başvurmak doğru değildir. Bugün hemen her Müslüman ülkede, insanların üçte ikisinin nazardan öldüğü inancı çok yaygındır.²⁰⁰

Kıranişıklar köyünde nazar inancı vardır. Hatta nazardan çatlayanların ve ölenlerin olduğu ya da bakışıyla nazar değdirerek bir kişiyi ya da nesneyi çatlatanların olduğu da söylenmektedir.

“Köyde önceleri nazardan ölen olmuş diye duydum. Ama benim bildiğim gördüğüm yok.” (Güler Kaya)

¹⁹⁵ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 233., s. 234.

¹⁹⁶ Altun, a.g.e., s. 220.

¹⁹⁷ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 232.

¹⁹⁸ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, a.g.e., s. 119.

¹⁹⁹ Nilgün Çıblak, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, **Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)**, S. 15, 2004, s.7.

²⁰⁰ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 74.

“Bizim köyde nazardan ölen çok kadın var. Abimin bir hanımı vardı da: ‘Birine dikkatli bakayım olduğu yerde çatlatırım.’ derdi.” (Fatma Teyin)

“Bu köyde nazara inanılır. Ben de bir kere yaşadım nazar olayını. Bir düğünde çok güzel oynuyordum. Beyce diye biri, ön tarafta benim güzel oynadığımdan bahsedince bir anda kalıp gibi oldum. Biri okudu beni ondan sonra rahatlardım. Bir de yeşil gözlülerin nazarı illa ki değer.” (Raif Kaya)

Halk arasında herhangi bir özelliğiyle göze batan bir kişinin, bitkinin, çiçeğin, hayvanın kısacası canlı cansız varlıkların hayranlıkla övülmesinin ardından, nazar değme olayının meydana gelmemesi için, “maşallah”, “Nazar değmez inşallah” gibi sözlerin söylenmesi istenir.²⁰¹

“Dedem: ‘Oğlum benim nazarım eriyor. Ben dikkatli bakarsam insanı çatlatırım oğlum. Bir malın varsa veya bir atın varsa o an da toplumdan geçerken ‘Maşallah, Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahil aliyyil azîm.’ dersin kendine de malına da bir şey olmaz.” derdi. Bir gün biz bağlarda pekmez kaynatırken Tavuğun taşından ardıc otu toplayıp getiren Osman diye bir arkadaş eşeğine ardıcı sarmış ama merkep zorla gidiyor patikalardan. Bunu dedem görünce: ‘Ya Osman, eşeğe bu kadar sarılır mı?’ dedi o an daha urganların ikisi birden çözüldü. Ben dedemin yanımdaydım o an. Osman da: ‘Ya Talip Ağa, madem nazarın değişiyor bari ‘Maşallah’ deyiver ya.’ dedi.” (Zeki Atak)

“Benim amcamın gelininin bir oğlu vardı. Yeni doğum yapmıştı daha kırkı çıkmadan akrabamız olan başka bir kadının nazarı erdi. Kadın, bir iki gün hasta yattı sonra da çocukla birlikte ikisi de öldüler. Bizim buralarda nazarı eren bazı insanlar vardır. Bizim şurda bir komşu var. Ben ilerdeki tozlu yoldan giderken benim arkamdaymış o da bir düştüm yolda yürürken arkama baktım o bana gülerek: ‘Şunun gidişine bak, dedim de daha laf ağzımdan çıkmadan göçtün.’ dedi o komşu kadın.” (Naciye Kaya)

Halk arasında nazara inanma ve nazarlık kullanma çok yaygın olmasına rağmen, İslam dini bir şey takınarak korunmayı kabul etmez ve “Nas”, “İhlâs”, “Felâk” surelerini okuyarak nazardan Allah’a sığınmak gerektiğini vurgular.²⁰² Nazar için yapılan dua, bu konuda tecrübeli yaşlılardan “el alan” ya da “izin alan” diye tabir edilen kimse tarafından okunur. Herkes nazar için dua edebilir ama el almamış yani izin almamış kimsenin

²⁰¹ Nilgün Çıblak, a.g.m., s. 6.

²⁰² Feriha Akpınarlı, a.g.m., s. 164.

duasının olumlu etki yapmayacağına, el alanların duasının geçeceğine inanılır. Bu yüzden Kıranışıklar köyünde nazar değdiği düşünülen kimse el almış kişilerin ya da yaşlıların yanına okutulmaya götürülür. Duayı yapan kimse nazar değen kişiye bakarak dua okurken esner ve gözünden yaş gelirse o kişinin nazar olduğuna inanılır. Okuyan kimse dua sırasında pencereden dışarı bakar ve baktığı yoldan ilk kadın geçerse kişiye kadın nazarının; erkek geçerse de erkek nazarının değdiğine inanılır. Bu durum yeni doğan çocuklar için de geçerlidir.

“Birine nazar değdiğinde okunur. Okuyabilmek için de büyük birinden, bu işi bilen birinden el alınır. Teyze ya da amca elini öptürerek: ‘Benim iznim senin olsun.’ der. El alan kişiler Tebbet, Felak, Nas, Elham okuyup üflerler çocuğa. El almadan okuyanlar da olur ama el almadığından duasının geçmeyeceği de düşünülür. Öyle kişiler: ‘Okuyayım ama benim elim yok.’ derler. Köyde el almış olan kadın pek fazla yoktur. Bilinir olanlar da çocuk da nazar olunca okuması için onların yanına götürülür. Benim de elim var mesela okuyorum nazar için bizim ev sahibi bana elini öptürdü.” (Güler Kaya)

“Benim eşime kaynanam el verdi. El verirken el isteyen ağzına tükürüyorlarmış. Ama eşimin avcuna tükürdü. Benim eşim nazar olan çocuklara okur. Yaşlılar yaşlandıkça gençlerin el almasını, dua etmeyi bilmelerini istiyorlar. Herkes okur nazar için ama el alıp da okuyanın duası daha geçerli derler.” (Fatma Teyin)

“Nazar için okurlar, kurşun dökerler. Bizim karşıda Halime diye bir kadın var, o zamanında izin almış eskiden beri okuyanlardan. Nazar olana okuyuveriyor. Okurken de dışardan söz gelimi Fatma geçerse: ‘Sana Fatma’nın nazarı ermiş.’ diyor.” (Naciye Kaya)

“Çocuğa ya da kişiye nazar değmişse okuyanın gözünden yaş gelir, esner. Dışarıdan kadın mı geçecek erkek mi geçecek diye bakarlar. Eğer kapının önünden kadın geçerse kadın nazarı; erkek geçerse erkek nazarı ermiş denir.” (Güler Kaya)

“Büyük insanlar nazar değince kendilerini anlarlar. Nazar değen insanın başı döner, midesi bulanır. Çocuklara nazar değince ağlarlar. Ağlayan çocuğa Felak, Nas, Tebbet bir de Ayet’el Kürsi duaları okunur. Nazar çıkarken de okuyan kişi esner.” (Fatma Teyin)

Her çeşit canlı ve cansız varlığı tehdit eden nazarın, özellikle geçiş sırasında olan çocuklar için büyük bir tehlike arz ettiğine inanıldığı için anne ve aileler çocuklarını bu çarpıcı kuvvetin zararından korumak için birçok çarelere başvurumaktadırlar.²⁰³

Araştırma alanında yeni doğan bir çocuğa nazar değmesi çekinilen bir durumdur. Nazar değmesi için “Nazar ermesi”; nazar değen çocuk için “Nazara ermiş çocuk.” ifadesi kullanılmaktadır. Nazar değen çocuğun onu görmeye gelen biri yanından ayrıldıktan sonra çocuk ağlar, bağırır, şımarır, hastalanır. Böyle durumların yaşanmaması ve çocuğa nazar değmemesi için “nazarlık”, “gök boncuk” da denilen “mavi boncuk” takılır. “çitlemek (çitlembik)” ve “sarımsak tepesi” nazar için koruyucu olarak kullanılan malzemelerdir. Çocuğu gören veya görmeye gelen kişiler “Maşallah” ve “Nazar ermesin.” şeklinde ifadelerde bulunur. Bir kişinin çocuğu görmesinden sonra çocuğa nazar değdiğine inanılırsa o kişinin üzerinde olan eşyalarının bir yerinden bez parçası kesilir veya saçının telinden kıl alınır, bez parçası ya da kılın yanına kına koyulur ve evin içinde yakılarak tütsü yapılır. Nazar için başvuru pratiklerinden biri de kurşun döktürmektir.

“Nazar için tütsü yakılır, kurşun dökülür. Nazarı eren kişinin uçkurundan bez keserler. Kestikleri o parçayı yakıp çocuğun burnuna tütürürler. Sıcakta kurşunu eritirler de başının üstünde bir tepsinin içindeki suya kurşun dökülür.” (Şahizer Çoban)

“Çocuğa nazarı eren kişinin kazağının bir yerinden parça kesilir. Kesilen o parçayı yakıp çocuğun yanında tütürürler.” (Azime Alınca)

“Çocuk kendisini görmeye gelen biri olup da o gittikten sonra huysuzluk yapmaya başlarsa o kişinin üstünden bir yerinden bir bez parçası keserler yahut da saçından bir tel alırlar. O bezin ya da saçın yanına kına koyup yakarlar onu evin içinde tütürürler.” (Hanife Acar)

Nazardan korunmak için takılan ve vücutta taşınan nazarlıkların yapımında kullanılan çeşitli materyaller fetiş malzemeler olarak nitelendirilir. Bazı özelliklerinden dolayı da bitkisel, hayvansal, insan ve beşerî, madensel materyaller olmak üzere dört grupta toplanır.²⁰⁴ Araştırma alanında nazardan korunmak için takılan gök boncuk ve nazar boncuğunu mavi renklerinden dolayı madensel materyallerden; sarımsak tepesi, çitlembik ve çörek otu da bitkisel materyallerden sayılabilir.

²⁰³ Örnek, **Türk Halkbilimi**, a.g.e., s. 233.

²⁰⁴ Feriha Akpınarlı, a.g.m., s. 161.

“Nazar eren çocuk huysuzlaşır, ağlar, bağırır, şımarır. Çocuğa nazar ermesin diye mavi boncuk, nazarlık takarlar.” (Hanife Acar)

“Nazar eren çocuk ağlar, huysuzluk yapar. Karnı tok, altı temizse ya uykusu vardır ya da nazar ermiştir. Çocuğa nazar erdiği zaman gerinir, durmadan ağlar. Hemen okurlar çocuğa, o sakinleyince de: ‘Buna nazar ermiş.’ derler.” (Güler Kaya)

“Nazardan korunmak için köyde gök boncuk takarlar, muska yaptırıp takarlar. Bir de çetlemeği kertik kertik yaparlar da onu gömleğin içine takarlar. O çetlemek hayvanlara da takılır.” (Nevzat Esen)

“Çetlemeyi uzunca kesip kertik kertik yaparlar; tam ucundan da delik delerler. O yaptıkları şey nazara birebirmiş. Bir de çörek otunu, sarımsak tepesini, gök boncuğu çocuğun bir yerine dikerler.” (Şahizer Çoban)

“Nazar değmemesi için mavi boncuk takarlar, eskiden çetlemek ağacı yaygındı onu oyup üstüne bir delik delerlerdi, atletlerine dikerlerdi. Nazar boncukları çıktı şimdi. Bir de nazar değmesin diye muska yazdırırlar hocaya. Çamaşırdan çamaşıra değiştirir her giydiklerinin üzerine de dikerler onu.” (Fatma Teyin)

“Nazar değmemesi için çocuğa veya kişiye mavi boncuk takılır, çetlemek ağacından oyma yapıp takılır bir de muska da yaptırıyorlar.” (Raif Kaya)

“Nazardan korusun diye çocuğa gök boncuk takarlar, çörek otunu çıkıya koyup yanına bağlarlar veya sarımsak tepesini çocuğun yanına koyarlar.” (Naciye Kaya)

Nazar olayında sadece uğursuz göz itikadı değil aynı anda tesirli söz de bulunmaktadır.²⁰⁵

“Biz güzel çocuk gördük mü nazar ermesin diye: ‘Şunun çirkinliğine bak neresi güzel bunun ?’ deriz.” (Naciye Kaya)

11.2. YAĞMUR DUASI

Yeryüzündeki tüm toplumlarda olduğu gibi özellikle geçim kaynakları tarıma dayalı olan toplumlarda yağmurun önemi büyüktür. Yağmurun mevsimlere göre azlığı veya çokluğu kıtlığı ve bolluğu da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple insanlar tarım

²⁰⁵ Feriha Akpınarlı, a.g.m., s. 158.

faaliyetlerinin durmaması, kuraklığın yaşanmaması için yağmurun yağmadığı zamanlarda bu duruma çareler aramakta yağmurun yağması için çeşitli törenlere başvurumaktadırlar.

Ülkemizde yapılan ve değişik isimlerle anılan yağmur törenlerinin hepsine genel olarak “yağmur duası” denmektedir.²⁰⁶ Yeryüzünün hemen her yerinde yağmur yağdırmak için yapılan birtakım büyüsel işlemlerin uygulandıkları yerlerdeki yöresel, dinsel ve etnik renklerin, motiflerin dışında mekanizma ve genel çizgileriyle aynı olduğu söylenebilir. Amaç; yağmurla ilgili olduğu kabul edilen objelerle birlikte sözdeki majik güçten de yararlanarak birtakım işlemler ve törenler içinde bu objeleri kullanıp yağmur yağdıracak doğaüstü güçleri etkilemektir.²⁰⁷

İslamiyetin etkisi altında Anadolu’da da yapılan yağmur dualarıyla birlikte ritüel kökenli çeşitli yağmur yağdırma törenlerinin düzenlendiği görülmektedir.²⁰⁸ Hadislerde yağmur duasının nasıl ve hangi durumlarda yapılması gerektiği açıkça belirtilmiştir. “İstiska” adı verilen söz konusu yağmur duasına göre yerleşim alanlarının dışında sabahleyin iki rekâtlik namaz kılınır. Bu namaza katılan kişiler sade kıyafetler giyer. Namazdan sonra iki hutbe okunur. Cübbeler ters çevrilir ve yağmur duası edilir. Diğer aşamalarda ise okunmuş taşlar suya atılır; büyük küçük herkesin katıldığı kalabalık bir toplulukla yerleşim biriminin dışında yüksek bir yerde ya da bir ziyarette dua edilir. Dua sırasında elbiseler ters giyilir; eller, parmaklar yere doğru çevrili olarak tutulur. Daha sonra topluca yemek yenilir ve fakirlere hayır aşı dağıtılır. Bu törene hayvanların ve bebeklerin de katıldığı; burada kuzuların analarından ayrılarak melettirildiği, bebeklerin de ağlatıldığı görülmektedir.²⁰⁹

Araştırma alanın da içinde bulunduğu yörede yağmurun yeterince yağmadığı zamanlarda cami önlerinde, sulak veya geniş alanlarda, yüksek tepelerde, dere/çay kenarlarında namaz kılınarak yapılan yağmur duası uygulaması oldukça revaçtadır. Ayrıca insanların katılımlarıyla gerçekleştirilen köy hayırlarının da yağmur duası için uygun bir zemin oluşturduğu düşünülmektedir. Yörede yağmur duası eski yaygınlığını son yıllarda yağmurun ihtiyaç hasıl olmayacak şekilde yağması ve bölgedeki sulama göletlerinin

²⁰⁶ Orhan Acıpayamlı, “Türkiye’de Yağmur Duası”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 22, S. 3-4, 1964, s. 221.

²⁰⁷ Örnek, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, a.g.e., s. 96.

²⁰⁸ Nilgün Çıblak, “İçel’de Yağmur Yağdırma Törenleri”, **Folklor/Edebiyat**, C. 8, S. 31, 2002, s. 94.

²⁰⁹ Pertev Naili Boratav, “İstiska Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 5./ 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s. 1223.

sayısının artması gibi sebeplerle yitiriyor gibi görünse de kuraklığın baş göstermesiyle hemen uygulamaya alınmaktadır. Yörede yapılışı oldukça çeşitlilik arz eden yağmur duası yöre insanı için şenlik havasında geçerken bazı yerlerde sadece dua amaçlı, bazı yerlerde köy hayrıyla bazı yerlerde de Hıdırellez kutlamalarıyla eş zamanlı şekilde yapılmaktadır. Yörede ikramın yağmur duasının bir parçası olduğu düşünülürken katılanlara yemek, gözleme, ayran gibi çeşitli yiyecek ve içeceklerin ikram edildiği sekiz ayrı tarzda yağmur duası yapılmaktadır. Yörede dar katılımıla gerçekleştirilen sade bir törenle yapılan yağmur duası uygulamaları yaygındır. Ancak törenin içeriğini belirleyen en temel unsur yağmurun yağmadığı sürenin uzunluğudur. Kuraklığın boyutuyla törenin büyüklüğü ve katılımın çokluğu arasında orantı mevcuttur.²¹⁰ Kıranışıklar köyünde köy halkının katılımıyla olduğu gibi civar köylerle birlikte de yağmur duasının yapılabildiği derlenen bilgiler arasındadır. Civar köylerle yapılan duada genellikle ortak yer olarak Ana Sultan türbesi belirlenmektedir. Çevre köylerden Ana Sultan türbesine gelenlerle birlikte yağmur duası yapılmaktadır. Köy halkının son zamanlarda yağmur duasını sıklıkla gerçekleştirmediği derlenen bilgiler arasındadır. Yağmura ihtiyaç duyulduğu zaman köy halkı tarafından gerçekleştirilen yağmur duası için genellikle belirlenen ortak yer “Gedik” adı verilen mevkidir. Duaya katılacak kişiler Gedik’te buluşmadan önce camide namaz kılınır. Yağmur duasını Gedik’te toplanan kalabalıkla birlikte köyün imamı yapar. Etrafta bulunanların avuç içleri dua sırasında toprağa dönüktür. Bu durumun sebebini bilgi veren kaynak: “Bereket insin diye.” şeklinde açıklamıştır. Gedik’e yağmur duası için çıkan kadınlar sac kurarlar. Bu sacların üzerinde pişirilen gözlemeler, getirilen içecekler duaya katılanlara ve o sırada Gedik’ten gelip geçen diğer kişilere dağıtılmaktadır. Hazırlanan gözlemelerin, dağıtılan içeceklerin malzemeleri köy halkı tarafından temin edilir. Herkes bu masraflara maddî imkanları ölçüsünde katılmaya çalışmaktadır.

Gedik’in yağmur duası için yer olarak belirlenmesinin sebebi; yüksekte olmasıyla birlikte köy yollarının kesişim noktası olduğundan gün içinde Gedik’ten geçen kişi sayısının fazlalığıdır. Böylelikle daha çok kişiye hazırlanan ikramlıklar dağıtılabilecektir.

“Yağmur yağmadığı zaman ihtiyaç duyulduğunda yağmur duası yapılır. Eğer tüm bölge olarak yağmur duası yapılacaksa bir yer belirlenir. Mesela Ana Sultan’a gidilir. Orada tüm civar köylerden gelenler buluşur. Yemekler yapılır, dua edilir. Ama köy olarak yağmur duası yapılacaksa önce camide dua edilir. Sonra da yemeklerin dağıtıldığı yere

²¹⁰ Dikmen, a.g.e., s. 157.

hoca gelir. Orada cemaatle birlikte dua eder. Elleri aşağı doğru tutarsın dua ederken. Bereket insin diye dua sırasında öyle durur eller.” (Raif Kaya)

“Gedik dediğimiz yere kadınlar sacları kurarlar. Oraya her haneden odun, yağ, tuz, un gider. Genelde insanlarımız evinden bulup buluşturup bir şeyler getirir. Benim de sevaba katkım olsun, diye düşünürler. Gözleme yapmayı bilen kadınlar gözleme yaparlar. Orası dört yol ağzı olduğu için diğer köylerden gelip giden insanlara o gözlemeler akşama kadar dağıtılır. Yağmur duasını orada yaparlar. Gözleme faslı bittikten sonra hoca duayı yapar. Etraftaki herkes de duayı dinler, ellerini açarlar. Avuçlarını aşağı doğru tutarlar, hocanın duasının arkasından ‘Amin!’ derler. Kadın ve erkek karışık şekilde gidilir Gedik’e. Yağmur duasından sonra yağmur illa ki yağar. Ama bu dua her sene yapılmaz. Köyümüz kuraklık çekince yapılır.” (Fatma Teyin)

“Bizim bu köyde Numan Çavuş diye bir muhtar vardı. O sene köyde hiç yağmur yağmadı. Birkaç kadın Gedik’e çıkıp kuruyorlar sacları. O zaman da merkeplerle o yoldan geçip Harmancık’a kadar gidilirdi. Kadınlar gelen geçen herkese gözleme dağıtıyorlar. Yağmur duası yapıyorlar. Öğleden sonra yine bu işe devam edecekler ama birdenbire bizim mezarlığın başında bir bulut belirdi. Bir yağmur, bir afet başladı köyde. Öyle bir afete ben daha rastlamadım yani. Dua yapıldığı gün yamur yağdı. Bizim muhtar da eline aliveriyor sopayı. ‘Köy afet geçiriyor, yağmur duası size mi kaldı?’ diyerek kovalıyor oradan kadınları.” (Niyazi Atak)

Bursa’nın Harmancık ilçesine bağlı Akpınar köyünde, Orhaneli’ne bağlı Koçu köyünde ve Keles ilçesine bağlı Karaardıç, Yunuslar, Kıranışıklar köylerinde sabah namazını geçirmemeye özen gösteren ve takva sahibi olduğu düşünülen kişiler iki veya üç adet farklı ebat ve şekillere sahip nesillerce yağmur duası için kullanılmak üzere saklanmış taşları duadan bir gün önce veya aynı günün sabahında sabah namazından sonra su kaynağına bırakılmaktadırlar. Daha sonra yağmur duasının yapılacağı yere çıkılarak yağmurun yağması beklenmektedir. Yağmur yeterince yağdığında da taşlar bırakıldıkları yerden çıkartılır, bir başka duada kullanılmak üzere bulundukları yere geri götürülür. Kıranışıklar köyünün yaklaşık 800 m güneybatısında yer alan dibinde taş yığını olan büyük bir ardıç ağacının bulunduğu yerde var olduğu kabul edilen “Dedecik Dedesi” nin

orada iki yassı taş Sarıkız çeşmesinin suyolundaki küçük bir çukura gömülmektedir. Yağmur duası yapılacağı zaman taşlar bu çukurdan çıkarılmaktadır.²¹¹

11.3. AY VE GÜNEŞ İLE İLGİLİ İNANMALAR

Araştırma alanının da sınırlarına dahil olduğu yörede halk, hangi günlerin ay başı kabul edileceği konusunda kafa karışıklığı yaşasa da ayın başında bir iş yapılmayacağına sağlam bir temeli olup olmadığını test etmeden inanmaktadır. Bazı köylerde “ayın 7–17-27”si olarak ifade edilen günlerde bazılarında da “ayın 1’i ila 7’si” arasında iş yapılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Hicrî takvim hesabına göre de “ayın 15’inde” iş yapılmaması gerektiğini söyleyenler mevcuttur. Ayın başı kabul edilen günlerde bahçelere ekim ve dikim yapılmamaktadır. Bunun yanı sıra ay başlarında yün kırma, bağ bozumu özellikle de ağaç kesimi olmaz. Ağacın çabuk kurtlanacağına ve ömrünün kısa olacağına dair bir inanç vardır. Ayrıca bazı köylerde ayın başında iş yapılmayacağı değil de fasulye ekilmeyeceği söylenirken bazılarında da birkaç saat ya da yarım gün iş yapılmayacağına dair inanış mevcuttur. “Ayın 7’sini” ay başı olarak kabul eden bir diğer köy halkı o gün çürüyüp renk atmaması ya da kurtlanmaması için kereste amaçlı ağaç kesimi yapmaz. Gün dönümü sayılan “21-22-23 Haziran” günlerinde meyve sebze tarlasına girmez. “Ayın 1’i ve 15’inde” herhangi bir iş yapılmayacağını ve dolunay zamanı bir şey kesilmeyeceğini ifade edenler de bulunmaktadır. Çeşitli yerlerde çeşitli söylemlerle ifade edilen ay başı, gün dönümü ile ilgili olan bu türden inanışlar konunun yöre halkı için de bir karmaşıklık ifade ettiğinin ipucunu vermektedir.²¹² Kıranışıklar köyünde de “gün dönümü”, “ayın yenisi”, “ayın çarşambası geçince” olarak ifade edilen zamanda ekim ve dikim yapılmamaya özen gösterilmektedir. Bahsedilen bu zaman diliminin ayın gökyüzündeki şekline göre hesaplandığı ve gün dönümünün, günlerin kısılp gecelerin uzamaya başladığı Haziran ayının 21-22-23. günlerine rastladığı derlenen bilgiler arasındadır. Ayın gökyüzünde ilk olarak belirlediği gün ve o günü takip eden iki gün içerisinde bahçelere veya tarlalara sebze, meyve dikilmediği, ağaç budanmadığı ya da kesilmediği bazı kişilerin ise banyo yapmadıkları derlenen bilgiler arasındadır.

²¹¹ Dikmen, a.g.e., s. 158, s. 296.

²¹² Dikmen, a.g.e., s. 153, s. 154.

“Ayın yenisinde üç gün boyunca ekim, dikim yapılmaz. Asma kesilmez. Sebze dikilmez. Ayın yenisinde dikilecek olursa o asmayı böcekler yermiş. Artık onun meyvesinden bir hayır gelmezmiş. Gün dönümünde yani günler kışa dönmeye başladığı zaman o günlerde bir ağaçtan dal kırdın mı o ağacın kökünden kırılacağını söylerler. Bazı insanlar da banyo yapmaz. Tabi bunlar hep bilim dışı şeyler.” (Niyazi Atak)

“Ayın yenisi girdikten sonra üç gün içinde ağaç kestini mi o ağaç küfleniyor. Benim başıma geldi. Ben dikkat etmedim, kestim. İki ay sonra ağaç ortasından küflenmeye başladı.” (Nevzat Esen)

“Takvim ayı değil de göğ ayına göre yani ay yeni doğduğunda ilk günü oluyor. İkinci ve üçüncü gün de geçmeden yani ayın çarşambası geçmeden ekim, dikim yapılmaz. (İsmail Çikin)

Ay ve Güneş ile ilgili inanmaların bir bölümünü de Ay ve Güneş tutulmaları oluşturmaktadır. Günümüzde bilimsel açıklaması yapılmakla birlikte sebebi bilinen Ay ve Güneş tutulması olayları, tarihsel süreç içinde insanları endişeye sevk etmiştir. Sedat Veyis Örnek’in de aktardığı üzere; gökyüzü tarih boyunca insanlık tarafından yeryüzünden daha çok takip edilmiş, tüm din ve mitolojilerde büyük yer kaplamıştır. Yüce varlıkların, kutsal ruhların, çoğu kez de kötü kuvvetlerin eğleştikleri bir yer olarak insanların tasavvur ettikleri gökyüzünde oluşan ve nedeni açıklanamayan göksel olaylar karşısında çoğu zaman korku ve şaşkınlığa düşülmüştür. Uğursuzluk getirdiğine inanılan ve insanlara korku veren bu göksel olaylardan olan Ay ve Güneş tutulması daima doğaüstü kuvvetlerin etkisiyle açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmış, bu durumdan kurtulmak için çareler aranmıştır.²¹³ Kıranişıklar köyünde de eski dönemlerde Ay ve Güneş tutulması olduğu zaman Allah’a yalvarılması gerektiğinin düşünüldüğü, camilerde köy halkına konuyla fetvaların verildiği, ayın şeytanın, cinlerin ve kötü ruhların elinde olduğuna, ancak teneke çalıp silah atıldığında ayın kötü ruhların elinden kurtulacağına inanıldığı; günümüzde ise artık bilimsel açıklaması yapılabilen bu gök olaylarının köy halkı için önlem gerektiren durumlar arasında olmadığı derlenen bilgiler arasındadır.

Bu konuda yapılan silah atmak, teneke çalmak gibi işlemlerin iki görevi vardır: Bunlardan ilki ayı ve güneşi karanlığa boğmuş olan cinleri, zebanileri, haramileri korkutup

²¹³ Örnek, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, a.g.e., s. 93

kaçırmak, gürültü yaparak onları ayın ve güneşin çevresinden uzaklaştırmaktır. Bu gürültünün ikinci işlevi ise halka bu olayın yaşandığı haberini vermek ve yapılan işlemlere onların da katılımını sağlamaktır.²¹⁴

“Bizim çocukluğumuzda hatta gençliğimizde camide fetva verilirdi. Ay tutulması, güneş tutulması olduğu zaman: ‘Allah’a yalvarın, secdeye kapanın. Tüfenk atın, teneke çalın ki şeytanın, cinlerin elinden ayı kurtaralım.’ derlerdi. Güya şeytan ve cinler ayı istila ediyorlarmış. Kötü ruhlar ayı tutuyorlarmış. İşte böyle inançlar vardı. Şimdi artık her şeyi açıklıyor bilim adamları.” (Niyazi Atak)

12. OYUNLAR

Türkçe Sözlük’te birinci anlamıyla oyun, “yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence.”²¹⁵ olarak tarif edilmektedir. Yetişkinler genellikle çocuk oyunlarını, eğlenceli, çocuklarının hoşça vakit geçirmelerini sağlayan fakat bir amacı olmayan etkinlikler olarak düşünmektedirler. Oysaki çocuğun yaşamında önemli işlevi olan bu olgu aynı zamanda çocuğun önemli bir görevidir. Oyun, kendiliğinden ortaya çıkar. Mutluluk getiren ve hedefi olmayan, serbest bir etkinliktir.²¹⁶

Günümüzde oyunun çocuğun gelişimindeki etkisi konusunda ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu da oyunun çocuğun gelişiminde büyük rolünün olduğunu ortaya koymaktadır. Oyunlar çoğunlukla çocuklar tarafından oynandığına inanılan ancak yetişkinlerin de katılabildiği, maksadı eğlence olan etkinliklerdir.

Günümüzde oyunlar yerini bilgisayar oyunlarına bırakmış, çocuklar evlerde vakitlerinin çoğunu bilgisayar karşısında oyun oynayarak geçiriyor olsalar da önceki senelerde çocukların oynadıkları oyunlar oldukça fazladır. Kıranışıklar köyünde derlenen çocuk oyunları şu şekildedir:

²¹⁴ Örnek, a.g.e, s. 95.

²¹⁵ Türkçe Sözlük, s. 1830.

²¹⁶ Handan Asûde Başal “Geçmiş Yıllarda Türkiye’de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2007, s. 245.

12.1. TURA KİMDE?

Oyunun mekânı : Açık veya kapalı alan

Oyuncu sayısı: 5 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: 1 adet madenî para, 1 adet mendil.

Oyunun Tarifi:

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanan kitapta “Tura Kimde?” adlı oyun, çocuk oyunları içerisinde verilmiştir. Oyunun içeriği ayrıntılı bir şekilde şöyle anlatılmıştır: Oyun açık veya kapalı mekânda oynanabilir. Malzemesi bir adet bozuk paradır. Beş veya daha fazla kişiyle oynanır. Oyuncular içinden seçilen bir kişi ebe olarak belirlenir. Diğer oyuncuların hepsi bir yuvarlak oluşturarak yan yana yere otururlar. Ebe dışındaki, tüm oyuncuların elleri arkalarında avuç içleri yukarı bakacak şekilde açık vaziyette durur. Ebe, çemberin dışında dolaşırken diğere oyunculara belli etmeden bozuk parayı oyuncuların birinin açık avucunun içine bırakır. Bozuk paranın yerinin belli olmaması için ebe bir süre daha çemberin etrafında döner. Bir oyuncunun arkasında durur. Ebe ‘Tura kimde?’ diye bağırarak arkasında durduğu oyuncuya sorar. O oyuncuda bozuk paranın kimde olduğunu tahmin ederek “Tura Ali”de diye bağıır. Bilirse turanın elinde olduğu oyuncu ebe olur. Cevap veren kişi bilemezse de kendisi ebe olur. En çok ebe olan kişi diğerleri tarafından cezalandırılır.²¹⁷

“Tura Kimde?” adlı oyunun önceki dönemde büyükler tarafından kapalı bir mekânda oynandığı, malzemelerinin arasında bir madenî para ve ucu bağlanarak topaç hâline getirilen bir mendilin olduğu derlenen bilgiler arasındadır.

“Bir kişinin evinde toplanılır. Yuvarlak yapılarak yan yana oturulur. Toplananlardan bir kişi seçilir. O kişi yönetici olur. Yirmi kişinin arasında dolaşarak herkesin avucuna bir şey koyuyormuş gibi yapar. Herkesin avcu kapalıdır. Ama birinin avucuna koyar demir parayı. Bir tanesi de suçludur. Yani sorguya o kişiden başlanır. Mendilin ucuna bir topaç yapılır. Yönetici seçilen o suçlu olan kişinin yanına gider. ‘Tura kimde?’ diye ona sorar. O kişinin avucuna elindeki mendille bir tane çakar. O kişi de: ‘Tura Nevzat’ta.’ diye bağıır. Adı verilenin avcu açılır. Avcunun içi boşsa mendille vurulur. Ona da: ‘Tura kimde?’ diye sorulur. Verdiği ismin avcuna gidip bakılır. Demir

²¹⁷ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2014, s. 146.

para ortaya çıkana kadar böyle ararlar. Turanın kimde olduğunu bilemeyen yönetici olur. En çok yönetici olan kişi de cezalandırılır.” (Niyazi Atak)

12.2. ÇUNGURCAK

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 2 kişi

Oyunun malzemesi: Ağaç, direk.

Oyunun Tarifi:

Malzemeleri ağaçtan yapılan bu oyunun Kıranışıklar köyünde genellikle bayramlarda erkekler tarafından oynandığı gibi kadınlar tarafından da oynandığı derlenen bilgiler arasındadır. Ağacın ortası oyularak yarısına kadar açılan çukurun içine uzun bir direk konulur. Hazırlanan bu düzeneğin iki tarafına da elli santimetre genişliğinde ağaç yerleştirilir. Oyuncular iki kişidir. İki kişi karşılıklı olarak bu ağaçların üzerine binerler. Direğin iki tarafındaki ağaçlar dönmeye başlar sonra da aşağı ve yukarı hareket eder. Üzerindekiler de ağaçlarla birlikte hareket eder. Oyunun kaybedeni veya kazananı bulunmamaktadır.

“Bayramlarda çungurcak oynardık. Ormandan bir ağaç getirilirdi. Ağacın tam ortasından yarısına kadar bir çukur açılırdı. Ağaç oyulurdu yani. Oyuğun içine iki metre uzunluğunda bir direk konurdu. Direğin iki kafasına iki tane ellişer santim uzunluğunda ağaç saplanırdı. Tam ortadan o oyuk bükülen ağacın üzerine geçirilirdi. O ağaçların bir tarafına biri, öbür tarafına da başkası binerdi. Ağaçlar dönmeye başlardı. Biri bir tarafta öbürü diğer tarafta hoplardı. Delikanlılar çekildikten sonra da bayanlar gelip oynarlardı.” (Niyazi Atak)

12.3. KÖS OYUNU

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 2 kişi

Oyunun malzemesi: 4 adet ağaçtan yapılan zar görevi gören taş , otuz adet taş.

Oyunun Tarifi:

Açık alanda oynanan ve malzemeleri ağaç ve taş olan oyun adını, ağaçtan yapılan ve günümüzdeki tavla oyununda kullanılan zar işlevini gören “Kös Taşı” adı verilen malzemeden almaktadır. Oyun iki kişiyle oynanmaktadır. Ağaçtan yapılan kös taşları üzerine oyularak konulan işaretler sayıları gösterir. Oyuna başlamadan iki kişi kendi tarafına on beşer tane taş dizer. Köş taşları sırayla ortaya doğru atılır. Üzerinde sayı işareti bulunan taraf ortaya atıldığında görünüyorsa taş “açık”, görünmüyorsa “kapalı” gelmiş sayılır. Köş taşı açık gelen taraf diğer tarafın taşlarından toplayarak sayı alır. En çok taş toplayan kişi köş taşlarını açık düşürerek en fazla sayı alandır. Bu kişi oyunun galibi olur. Yenilen kişi ceza alır. Bu ceza genellikle galip geleni ve diğer izleyicileri evinde yemeğe davet etmektir. Bu oyunu önceki dönemlerde hayvanları gütmeye giden kişilerin vakit geçirmek için oynadığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Seyirlik oyunların dışında bir de böyle çocukluğumuzda hayvan gütmeye gittiğimizde oynadığımız oyunlar vardı. Üç beş arkadaş gittik diyelim ki hayvanları otlattık. Hayvanlar yatınca bizde eğlenirdik. Köş oyunu vardı. Oyun için ağaçtan dört tane köş taşı yapardık. Üzerine de aynı zardaki gibi işaretler koyup numaralar yapardık. Önümüze de on beşer tane taş dizerdik. İki kişi de kendi tarafının sahibi olurdu. Köş taşlarını ortaya atardık. Dört taşın üçü kapalı, biri açık gelirdi. Açık düştüğü zaman da karşı taraftan bir sayı alınırdı. Yani onun tarafından bir taşı alıp kendi tarafına geçirirdin. En fazla taş toplayan galip olurdu. Yenilen galip olana ve diğer arkadaşlarına evinde yemek yedirirdi.” (Niyazi Atak-Nevzat Esen)

12.4. DOKUZCUM

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 2 kişi

Oyunun malzemesi: 9 adet taş, 1 adet zar görevi gören taş.

Oyunun Tarifi:

Oynanışı bakımından Köş oyununu andıran bu oyun yalnızca taşlarla ve iki kişiyle oynanmaktadır. Oyuna başlamadan önce bir taşın üzerine dokuz tane taş dizilir. Oyunun başlaması için ortaya zar görevi gören bir taş atılır. Oyuncular en fazla taşı toplamak için

birbirleriyle yarışrlar. Ortadan kendi tarafına taş alan kişi yerde dizili duran taşların üzerinden atlar. Oyun ortadaki taşlar bitince bitmiş sayılır. En çok taşı biriktirmiş olan kişi oyunun galibidir. Az sayıda taş toplayan yenik sayılır. Bu kişi ceza olarak evinde helva kavurur, kavun keser veya oyunculara ve diğer kişilere yemek ikram eder.

“Dokuzcum oyunu yalnızca taşlarla oynanır. Arazide bir taşın üzerine dokuz taşı dizeriz. Aynı tavladaki gibi iki arkadaş karşılıklı oynar. Yine kös oyunundaki gibi de orta yere zarı atarsın. Zarı attıktan sonra sayın yüksek gelirse ortadan taş alırsın. Ama taşı almadan yerde duran taşların üzerinden atlarsın. Taşı öyle kendi tarafına geçirirsin. Kim fazla taş toplamışsa o galip gelmiş olur. Az sayı alanlar millete evinde helva kavurur, kavun keser veya milleti toplar, yemek yedirir.” (Nevzat Esen)

12.5. MERT OYUNU (ÇELİK ÇOMAK)

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 5 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: Ağaçtan yapılan ve adedi kişi sayısı kadar olan 30 cm ve 1 metre uzunluğunda ikişer sopa.

Oyunun Tarifi:

En az ikişer kişiden oluşan iki grup arasında oynanan bu oyunun malzemeleri yaklaşık otuz santim uzunluğunda uçları kesik “mert” adı verilen kısa bir sopa ve bir metre uzunluğundaki uzun bir sopadır. Oyuna başlamadan önce yere açılan küçük çukur açılır ve biraz gerisine çizgi çizilir. Oyunda bir yönetici bulunmaz yani oyunun ebesi yoktur. Gruplar oyuna ilk önce başlayacak grubu aralarında seçim yaparak belirler. Karşı gruptan bir kişi önceden açılan çukurun üzerine elindeki uzun sopayı koyar. Oyuna ilk başlayan kişi çukurun gerisine çizilen çizginin üzerinde durarak elindeki küçük sopayı çukur üzerinde duran uzun sopanın üzerine atar. Vurduğu zaman oyun başlar. Oyuna başlayan kişi bir ağacın üzerine çıkarak elindeki büyük sopa ile küçük sopanın altına vurur. Kısa sopa havaya kalkarak belli bir mesafe gider ve yere düşer. Kısa sopayı en uzun mesafeye fırlatan kişi sayısının fazla olduğu grup oyunu kazanır.

“Bir elinde bir metre uzunluğunda bir sopa ile ağacın tepesine çıkılır. Baş tarafları önceden kertilmiş, ‘mert’ dediğimiz kısa sopa da diğer ele alınır. O kısa sopanın altına

uzun sopayla aşağıdan yukarı doğru vurulur. Mert zaten bir anda havaya kalkar, fırlar gider. Merti en hızlı şekilde ve en uzun mesafeye atan kazanır. O sopaları en çok, en uzak mesafeye atanlar da oyunu kazanır.” (Niyazi Atak)

12.6. KAZIK OYUNU

Oyunun mekânı : Açık alan-Toprak zemin

Oyuncu sayısı: 2 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: 40 cm uzunluğunda ve 7 cm genişliğinde kişi sayısı kadar sopa.

Oyunun tarifi:

Genellikle meşe ağacından yapılan, yaklaşık kırk santim uzunluğa yedi santim genişliği olan ucu sivriltilmiş “kazık” adı verilen malzemeye oynanan oyundur. En az iki kişiyle açık alanda oynanan bu oyunda oyuncular çamura saplamak üzere sırayla attıkları kazıkları devirmeye çalışırlar. Diğer oyuncunun kazığını deviren kişi devirdiği kazığı alarak toplar. En çok kazık toplayan kişi oyunun galibidir. Oyunda hiç kazık deviremeyip elindeki kazığı biten kişi de yenilmiş sayılır.

“Eskiden kazık oyunu oynardık. Kırk santim uzunluğunda, yedi santim genişliğinde meşe ağacından kazık yapardık. Kazıkların uçlarını sivriltirdik. Bu oyun toprak zemin üzerinde oynanırdı. Önce biri kazığı atıp çamura saplardı. Oyun başlardı. Diğeri çamura saplı olan kazığa vurarak kendi kazığını da çamura saplardı. İlk saplanan kazık devrilirse o kazığı deviren gidip onu yerden alırdı. Sonra diğer bir kişi de çamura saplı olan kazığı devirmeye çalışırdı. Oyun öyle sürerdi. Bütün kazıkları toplayan veya en çok kazık toplayan adam kucağına alıp kazıkları evine götürürdü. Oyunu o kazanmış sayılırdı. Hiç kazık deviremeyip elindeki kazıkları biten de yenilmiş olurdu.” (Nevzat Esen)

12.7. GOGÜL

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 2 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: 2 büyük ve yüksek taş, oyuncu sayısı kadar küçük taşlar.

Oyunun tarifi:

En az iki kişiyle oynanan bu açık alan oyununda yüksekçe bir taş bulunur. Bu taşın üzerine top büyüklüğünde başka bir taş koyulur. Oyuncular sırayla belli bir mesafe uzaklıktan ellerindeki diğer taşlarla büyük taşı devirmeye çalışırlar. Büyük taşı en fazla deviren kişi oyunu kazanmış olur.

“Yüksekçe bir taşın üzerine top büyüklüğünde başka bir taş koyardık. Uzaktan başka bir taş atarak o büyük taşı sırayla devirmeye çalışırdık. Deviren her kişi bir sayı kazanırdı. En çok deviren de sonunda oyunu kazanırdı.” (Cafer Kabaca)

12.8. GÜVERCİN TAKLASI (BİRDİRBİR)

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 5 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: Yok.

Oyunun tarifi:

Kıranışıklar köyünde “Güvercin Taklası” adı verilen ve oyun tekniği açısından halk arasında yaygın olan “birdirbir” oyununa benzeyen bu oyunu daha çok çocuk veya gençler oynamaktadır. Oyun en az beş kişi ile oynanır. Dört kişi arka arkaya üç adım aralıklarla eğilerek, dizilip bir hat oluştururlar. Diğer kişi de dört kişinin arkasından koşarak gelir ve takla atarak onların üzerine doğru atlar.

“Dört kişi arka arkaya diziliyordu. Biri de koşup, gelip dört kişinin arkasından takla atıp geçiyordu işte buna güvercin taklası derdik.” (Cafer Kabaca)

12.9. SÜPÜRTMEÇ

Oyunun mekânı : Açık ve geniş alan

Oyuncu sayısı: 3-5 kişilik iki takım

Oyunun malzemesi: 1 adet kısa çatal şeklinde uçları pürçüklü sal, 1 adet uzun sopa.

Oyunun tarifi:

Oyun başlamadan önce yirmi santim uzunluğunda on santim genişliğinde bir çukur kazılarak içine çatal şeklinde olan pürçüklü dal uçları aşağıya bakacak şekilde konur. Uzun sopanın bir ucu ile çatalın içinden taktırılarak karşı takıma doğru fırlatılır. Atılan dal havada iken karşı takımdan biri bu dalı tutmaya çalışır. Karşı takım bu dalı tutmayı başarır ise dal ilk atıldığı çukura doğru yeniden atılır. Mümkün oldukça bu çukura yakın düşürülmeye çalışılan dal sonraki vuruşlarda çukura sokulur. Dalı çukura sokan takımla diğer takım rolleri değişir. Aynı oyun bu takımla da aynı şekilde oynanır. Atılan dalı havada en fazla tutup çukura atan takım oyunun galibi olur.²¹⁸

12.10. GAMA TOPU

Oyunun mekânı : Açık ve geniş alan

Oyuncu sayısı: Dörder kişilik iki takım

Oyunun malzemesi: 1 adet top ya da top şeklinde yumak yapılmış çaput.

Oyunun tarifi:

Takımlardan birinin oyuncuları oyun alanının dört köşesine topu atıp tutma mesafesini ayarlayarak yerleşirler. Diğer takımın oyuncuları iç kısımda dururlar. Dışarıdaki kısımda bulunan takım oyuncuları kendi aralarında paslaşarak iç kısımda bulunan takımın oyuncularına topla vurmaya çalışırlar. Topun vurulan oyuncuya değdikten sonra yere düşmesi gerekmektedir. Vurulan oyuncu alanın dışına çıkar. Vurulmaya çalışılan oyuncu top kendisine değdikten sonra topu havada yakalarsa takımlar yer değiştirir. Karşı takımın bütün oyuncularını vuran takım kazanır.²¹⁹

12.11. DOKUŞAM (DOKUZ TAŞ)

Oyunun mekânı : Açık veya kapalı alan

Oyuncu sayısı: 2 kişi

²¹⁸ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 141.

²¹⁹ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 143.

Oyunun malzemesi: 9 adet nohut büyüklüğünde iki takım taş.

Oyunun tarifi:

Her oyuncu elindeki farklı renklere sahip taşlardan yere ya da masanın üzerine iç içe çizilen üç dörtgenin köşelerinden ve kenarlarından orta noktalarına doğru birleştirilen çizgilerin keşişim yerlerine birer adet koyar. Oyuncular aynı doğru üzerinde üç taşı yan yana koymaya diğer oyuncu da kendi taşını koyarak bu üçlüyü bozmaya çalışır. Üç taşı aynı hizaya koyan karşı oyuncunun bir taşını alır. Karşı oyuncunun bütün taşlarını alan kişi oyunu kazanmış sayılır.²²⁰

12.12. DALYA (YEDİTAŞ)/ (KUKA)

Oyunun mekânı : Açık ve geniş alan

Oyuncu sayısı: 3 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: 1 adet top ya da top şekline getirilmiş çaput.

Oyunun tarifi:

Oyuna başlamadan önce ebe belirlenir ve yere yirmi santim çapında bir daire çizilir. Dairenin içine yedi tane kuka taşı üst üste gelecek şekilde dizilir. Yuvarlağın sekiz ila on metre uzaklığındaki bir mesafeye de çizgi çizilerek sınır belirlenir. Bütün oyuncular bu sınırın arkasında dururlar. Sırayla ellerindeki topla bu sınırı geçmeden ortada duran kuka taşlarını vurarak dairenin dışına dağıtmaya çalışırlar. Kuka taşları dairenin etrafına dağılırsa bu sırada ebe koşarak topu yakalamaya çalışır. Ebe topun peşindeyken diğer oyuncular kuka taşlarını yeniden dizerler. Ebeye yakalanmadan taşlar yeniden dairenin içine dizilerek sınırın arkasına geçilebilirse aynı kişi oyunda ebe olmaya devam eder. Ancak oyunculardan biri kuka taşlarını dizerken ebe tarafından topla vurulursa o oyuncu diğer oyunun ebesi olur. Oyun bu şekilde tekrar eder.²²¹

²²⁰ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 144.

²²¹ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 145.

12.13. RENKLİ YUMURTA

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 5 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: Yok.

Oyunun tarifi:

Oyuna başlamadan önce oyuncular arasından bir ebe belirlenir. Bu ebeye “horoz” da denmektedir. Oyuncular bir çember oluştururlar. Ebe kafasına koyduğu yumurtanın rengini tarif eden kelimelerin sadece baş harfini söyler. Örneğin: “KGK (Kızgın güneş kırmızısı), ŞS (Şampuan sarısı), DM (Deniz mavisi), FY (Fısıtık yeşili), TR (Toprak rengi).” Çember oluşturan diğer oyuncular baş harfleri söylenen bu rengi tahmin etmeye çalışırlar. Bilemeyen “Pas” diyerek sırasını diğerine verir. Bilen oyuncu ebenin yanına geçer ve bu sefer soruyu kendisi sorar. Oyun, son bir kişi kalana kadar tekrar edilir. Oyun sırasında sırası gelmediği hâlde cevap veren ya da sona kalan kişi “Yumurtlayan tavuk” olur. Bir yere çömelip, gıdaklayarak on tane yumurtluyormuş gibi ona kadar sayar. Diğer oyuncular bu sürede kaçmaya başlarlar. Yumurtlayan tavuk kaçan oyuncuları yakalamaya çalışır. Yakaladığını yanına alarak diğer oyuncuları kovalar. Sona kalan ve yakalanmayan oyuncu ebe olur, oyun yeniden başlar. En az yumurtlayan tavuk olan oyuncu oyunu kazanır.²²²

12.14. VIZVIZ

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 5 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: Bez veya mendil.

Oyunun tarifi:

Oyuna başlamadan önce seçilen ebenin gözleri mendille bağlanır. Diğer oyuncular arı sesi çıkartarak ebenin kafasını karıştırmaya çalışırlar. Aynı zamanda da ebeye yakalanmadan arının sokmasını temsilen ebeyi çimdiklemeye çalışırlar. Ebe çıkardıkları

²²² Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 146.

sesi ayırt ederek kendisini çimdikleyeni yakalamaya çalışır. Yakalanan oyuncu ebe olur ve oyun tekrarlanır. En çok ebe olan oyuncu diğerleri tarafından ceza alır.²²³

12.15. ORTADA SIÇAN

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 5 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: 1 adet top.

Oyunun tarifi:

Oyuncular, geniş bir çember oluştururlar ve seçilen ebe bu çemberin ortasında durur. Diğer oyuncular çemberin etrafında topu birbirlerine ellerini kullanmadan çeşitli şekillerde atarak ebeye kaptırmamaya çalışırlar. Ebe topu diğer oyunculardan almaya çalışır. Topu eliyle tutan veya ebeye kaptıran kişi ebe olur. Oyun bu şekilde tekrarlanır ve en az ebe olan kişi oyunu kazanmış sayılır.²²⁴

12.16. ONBİRELLİ

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 5 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: Yok.

Oyunun tarifi:

Oyuncular bir çember oluşturarak bir kişiyi ebe olarak belirlerler. Ebeden başlayarak her oyuncu sağ elinin parmakları ile sağ tarafındaki oyuncunun sol avucuna vurur. Birbirlerinin avucuna vururken de 1'den başlayıp bir rakam arttırarak yüksek sesle sayı söylerler. On bir sayısı kime denk gelirse o kişi ebe olur. Ebe bulunduğu yerde elliye kadar sayar. Bu sürede diğer oyuncular kaçmaya çalışırlar. Ebe diğer oyuncuları yakalamaya çalışır. Yakaladıklarını yanına alır ve kaçanları birlikte kovalarlar. En sona

²²³ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 147.

²²⁴ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 147.

kalan oyuncu yeniden ebe olur ve oyun tekrar edilir. En az ebe olan oyunu kazanmış sayılır.²²⁵

12.17. ÇUVAL YARIŞI

Oyunun mekânı : Açık alan

Oyuncu sayısı: 5 veya daha fazla kişi

Oyunun malzemesi: Oyuncu sayısı kadar çuval.

Oyunun tarifi:

Oyuna başlamadna önce yere çizilen bir çizginin gerisinde toplanan oyunculardan her biri bir çuvalın içine girip o çuvalı kenarlarından tutarlar. Hakemin işareti ile oyun başlar. Aynı hizadan çuvalın içinde zıplayamaya başlayan oyuncular bu şekilde ilerlemeye çalışırlar. Çuvalın içinden çıkmayan ve yere düşmeden karşıdaki hedef çizgisine ilk varan oyuncu oyunu kazanmış sayılır.²²⁶

²²⁵ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 147.

²²⁶ Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras., Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I, s. 148.

SONUÇ

Dünya üzerinde yaşayan milletler arasında yer alan Türk milletinin köklü geleneği, sahip olduğu geniş dil birikimi ve tarihî mirası, Türk kültürünü halkbilim araştırmaları açısından oldukça verimli ve sınırsız bir saha yapmaktadır. Böyle geniş bir sahada küçük sınırlar içerisinde yer kaplayan Kıranışıklar köyüne ait halk kültürü ürünleri, yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanılarak tespit edilip incelenmeye çalışılmıştır. Sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler, kaynak kişilerle derleme sahasında yapılan görüşme, gözlem ve anket teknikleriyle elde edilmiştir. “Bursa-Keles ilçesi Kıranışıklar Köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi” adlı bu çalışmanın amacı, köye ait olan ve günümüzün sosyoekonomik şartlarına ayak uyduran, kaybolmaya yüz tutmuş halk bilimi ürünlerini kayıt altına almaktır.

Araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz bilgilere göre oldukça eski bir tarihi olan Kıranışıklar köyü halkı kendisini “Yörük-Manav”, “Türkmen-Yörük” şeklinde tanımlamaktadır. Köy, civardaki köylerden bazı özellikleri ile ayrılmaktadır. Köyde gerçekleştirilen düğün törenlerinde düğün sahiplerinin veya yakınlarının havaya silahla ateş açması, üstü kapalı şekilde köyde sürdüğü belirtilen kan davası, kan davası sebebiyle köy halkının köy içinde tarafını belli ederek yaşamını sürdürmesi, köyde ünlü yazar ve şair Nazım Hikmet’e duyulan sevgi ve saygı gibi durumlar yukarıda bahsedilen bu özelliklerden bazılarıdır.

Kıranışıklar köyü özellikle son yıllarda en çok çalışmak için köyden dışarıya gitme veya evlenme sebeplerine bağlı olarak göç vermeye başlamıştır. Bununla birlikte köyde eğitim düzeyinin giderek artması neticesinde sosyoekonomik şartlara ayak uyduran halkın arasında anlatılan sözlü kültür geleneği giderek zayıflamaya başlamıştır.

Çalışmada Kıranışıklar köyüne ait olan sözlü kültür ürünlerine üç ayrı bölümde yer verilmiştir. Birinci bölümde Kıranışıklar köyünün ve köyün içinde bulunduğu Keles ilçesinin genel özelliklerinden bahsedilerek coğrafi durumu, tarihi, sosyokültürel ve ekonomik durumu, nüfusu, etnik yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde sahada yapılan derlemelerde tespit edilen yirmi bir efsane, kırk sekiz türkü, bir ninni ve üç fıkra metniyle birlikte sözlü kaynaklardan geçmiş dönemlerde oynandığı bilgisi derlenen beş seyirlik oyun ve bu oyunların oynanış şekillerine dair bilgiler yer almaktadır. Köyde

“masal anlatma” ve “ağıt söyleme” geleneğine rastlanmamıştır. Bölümde diğer halk edebiyatı ürünlerine oranla sayı bakımından ön plana çıkan “efsane” türünde derlenen yirmi bir efsane örneği içerik bakımından tasnif edilmeye çalışılmıştır. Kıranışıklar köyünden olan Sadettin Efe hakkında anlatılan on üç efsane tespit edilmiştir. Bunlar “Temayüz Etmiş Kişiler İle İlgili Efsaneler” başlığı altında toplanmıştır. Ayrıca derlenen halk edebiyatı ürünlerinden sayı ve çeşitlilik bakımından ön plana çıkan bir diğer tür “türkü”dür. Derlenen kırk sekiz türkünün üçü “Anlatı Türküleri” başlığı altında verilmiştir. Bu anlatı türkülerinden köyde ve yörede en meşhur olanı “Sadettin Efe Türküsü”dür. Kaynaklarda da yer alan türkünün sözleri çalışmada sözlü kaynaktan derlendiği şekliyle kayda alınıp yazıya geçirilmiştir. Bu üç türkü dışındaki diğer kırk beş türkü de içerikleri ve söylendikleri yerlere göre tasnif edilerek verilmiştir.

Köyde türkü söyleme geleneğini sürdüren ve bu türkülerini ezbere bilip söyleyebilen kadınlar, düğün, kına gecesi, nişan gibi törenlerde bakır çalıp, türkü söylerler. Günümüzde köyde yapılan törenlerin çoğunda müzisyen bulunmaktadır. Erkekler bu müzisyenin çaldığı türküler eşliğinde oynayıp bir arada eğlenirken kadınlar da bakır çalanların söyledikleri türküler eşliğinde kaşık oyunu oynayarak kendi aralarında eğlenirler. Kadın ve erkekler hiçbir törende bir arada eğlenmezler.

Çalışmanın üçüncü bölümünde köye ait halk bilimi ürünlerine yer verilmiştir. Bu ürünler “Doğum”, “Sünnet”, “Askerlik”, “Hacılık”, “Ölüm”, “Bayramlar ve Kutlamalar”, “Diğer İnanmalar ve Uygulamalar”, “Oyunlar” olmak üzere sekiz ana başlık altında toplanmıştır. Geçiş dönemlerinden “doğum”; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç safhada incelenmiştir. Günümüzde Kıranışıklar köyünde ebe yardımıyla köyde doğum yapan kadın bulunmamaktadır. Bu durumun önceki dönemlerde var olduğu ve yaygın olduğu derlenen bilgiler arasındadır. Gelişen ulaşım koşulları sayesinde doğum olayı hastanelerde gerçekleşmektedir. Bu sebeple de doğum sırasında uygulanan herhangi bir pratiğe rastlanmamıştır. Ancak doğum öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen uygulamaların eski dönemlerdeki hâlleriyle veya kısmen de olsa değiştirilerek sürdürüldüğü tespit edilmiştir.

Doğum öncesinde kısırlığı gidermek için başvurulanan pratikler dinî-büyüsel nitelikte olanlar, halk hekimliği ve tıbbî sağıltma kapsamına girenler olmak üzere üç kısımda toplanmıştır. Köyde kısırlık çoğunlukla kadına ait bir eksiklik olarak görülse de erkeklerin

kısır olması durumunda çiftler tarafından tıbbî çarelerin arandığı bilgisi tespit edilmiştir. Bununla birlikte önceki dönemlerde olduğu gibi günümüzde de kadında kısırlılığın tedavisi için uygulanan ve halk hekimliği kapsamına giren kasık çekme ve buhara oturma pratikleri mevcuttur. Ayrıca yörede bulunan türbe ve yatırlara gidilerek adak adanması, okunan her Yasin Suresi'nden sonra kısır olduğu düşünülen kadın tarafından kırk pirinç tanesinin yutulması dinî-büyüsel nitelikte olan uygulamalar arasındadır. Günümüzde köyde çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar ise çoğunlukla tıbbî yöntemlere başvurumaktadırlar.

Kıranışıklar köyünde doğacak çocuğun erkek olması hanenin dumanının tütmesi bakımından son derece önemlidir. Kız çocuk sahibi olan ailelerin diğer doğacak çocuklarının oğlan olması konusunda ısrarlı ve istekli davrandıkları sözlü kaynaklar tarafından açıkça belirtilmiştir.

Köyde kırk basması, kırk karışması, nazar ile ilgili inanışlar yaygındır. Bu sebeple yeni doğan çocuğun kırk başından korunması ve nazar olmaması adına alınan önlemler ve yapılan dinî-büyüsel pratikler mevcuttur.

Kıranışıklar köyünde “küçük mürüvvet” adı verilen sünnet uygulaması sürdürülen en eski geleneklerdendir. Anne ve babanın “boynuna borç” olduğu düşünülen sünnet, her yörede olduğu gibi kendi içinde sünnet çocuğunun giydirilmesi, sünnet yatağının hazırlanması, sünnet gezdirmesi, sünnet işlemi, sünnet hayrı, sünnet mevlidi gibi gelenek ve görenekleri barındırmaktadır.

Araştırma alanında askerlikle ilgili yapılan uygulamalara hemen her yörede rastlanmaktadır. Bu uygulamalar arasında adı ile dikkat çeken “gönül alma” geleneğinde askere gidecek gencin yakınları, bu genci bir ya da iki hafta öncesinden çeşitli hediyeler olarak evinde ziyaret etmektedir. Bunun dışında yapılan asker duası, asker eğlencesi, asker kınası, asker uğurlaması, asker karşılama gibi uygulamalar sürdürülen geleneklerdendir.

Geçiş dönemlerinden “evlenme” etrafında gerçekleştirilen pratikler özellikle köyde yapılan düğünlerde düğün öncesi, düğün sırası ve düğün sonrasında atlanmadan uygulanmaya çalışılmaktadır. Ancak zamanın getirdiği yenilikler sonucunda bazı uygulamalarda birtakım değişiklikler de görülmektedir. Çalışmada evlenme olayı, evlenme biçimleri, evlilik yaşı, eş seçimi, hacı analık yapma, dünürücü çıkma-kız görme, kız isteme, söz kesimi, nişan, düğün hazırlıkları ve düğün aşamalarıyla anlatılmıştır.

Kıranışıklar köyünde günümüz ekonomik şartlarında bile düğün öncesinde köyde okuyucular tarafından dağıtılan “küsteci” geleneğinin varlığını sürdürmesi, düğün için yapılan hazırlıklar arasında damat ve gelinin babalarının ve yakın akrabalarının havaya silahla ateş açmak için yüklüce miktarda para karşılığı mermi satın almaları ve bu durumun köyde gizli bir kabulle mecburi hâl almış olması, gösterişin bu şekilde yapılması dikkat çekicidir.

Düğün geleneği kendi içinde düğüne davet, danışık, çeyiz çıkarma, kına gecesi, tavuk alma, nikâh, düğün yemeği, gelin alma, güvey salma, güvey uyandırma, döşek kaldırma, paça, şenlik heybesi âdetlerini barındırmaktadır. Köyde düğün sonrasında gerçekleştirilen gelinin suya götürülmesi ve gezeç adı verilen uygulamalar da mevcuttur. Bu uygulamalardan danışık, güvey salma, güvey uyandırma, döşek kaldırma, gelinin suya götürülmesi gibi âdetlerin köyün içinde bulunduğu yörede varlığını sürdürdüğü yazılı ve sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda tespit edilmiştir.

Tüm dünyada olduğu gibi Kıranışıklar köyünde de ölüm hayatın en önemli gerçeği olarak görülmektedir. Bu gerçek insanların ölüm olayından çekinmeleri, bazı durumları ölüm olayının ön belirtisi olarak görmeleri, ölüm olayından kaçınmak için bir takım çarelere başvurmaları gibi sonuçlar doğurmuştur. Köyde ölümle ilgili ölüm olayının duyurulması, ölünün yıkanması, kefenlenmesi, tabuta konulması, cenaze namazı, mezarın kazılması, ölen kişinin defnedilmesi, telkin, cenaze evi, ölünün belirli günleri, ölünün eşyaları, ölen kişinin ardından tutulan yas, cenaze açma ve gerçekleştirilen mezarlık ziyaretleri gibi bir çok gelenek ve göreneğin uygulandığı tespit edilmiştir. Ayrıca köyde ruhla ilgili inanmalar da mevcuttur.

Çalışmada geçiş dönemlerinin ardından gelen iki kısımda Kıranışıklar köyünde dinî bayramların, kandillerin ve bahar bayramı olan Hıdırellez’in kutlanması ile birlikte, yapılan köy-dede hayrı, yağmur duası, güneş ve ay tutulması ile ilgili inanmalar aktarılmıştır. Ayrıca köyde her sene Hıdırellez ayından evvelki üç hafta boyunca Pazar günleri sabah ezanından önce evlerin etrafına kül serpilerek uygulanan ve geçmiş dönemlerden bu yana varlığını sürdüren “gâvur küfü” adı verilen pratik tespit edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünün son kısmında köyde var olan on yedi oyuna ve bu oyunların oynanma şekilleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Köyde giderek zayıflayan kültür geleneğine ait ürünlerin derlenmesi hususunda bu zamana kadar bilimsel bir müstakil çalışma gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışmada imkânlar elverdiği ölçüde köye ait halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri incelenmiştir. Araştırma alanına ait olan halk bilimi ürünleri; halk mutfağı, halk hekimliği, halk takvimi ve meteorolojisi, vb. konu başlıklarıyla daha ayrıntılı şekilde incelenebilir. Ayrıca Kıranışıklar köyünde üstü kapalı şekilde varlığından bahsedilen kan davası da Marmara Bölgesi'nde sık rastlanan bir durum olmaması nedeniyle birçok çalışmaya kaynaklık edebilecek niteliktedir.

Eksiklikleri ve kusurları muhakkak ki var olan bu çalışmanın halk bilimi ürünlerinin kaydedilerek bunların kaybolmalarının önlemesi adına alana ufak da olsa katkı sağlaması ve daha sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması temennimizdir.

SÖZLÜK

Bu bölümdeki kelimelerden bazıları sözlü kaynakların ifadelerinin aynen aktarıldığı metinlerde geçmektedir. Bazı sözcükler de metinlerde geçmeyen ancak kaynak şahıslarla yapılan görüşmeler sırasında veya gözlem esnasında rastlanan ve not edilen sözcüklerdir. Kelimelerin anlamları sözlü kaynaklardan öğrenildiği şekilde sözlük bölümüne eklenmiştir.

A

Adak yapmak: Gözleme pişirip dağıtmak.

Alıven: Aliverin.

Apolö: Hoparlör.

Ardıç: Bir çeşit ağaç.

Avulun düzü: Evin bahçesi, düzlüğü.

B

Bahça: Bahçe.

Balınan: Bal ile.

Bere: Yara.

Bez: Yemeni.

Bez bürümek: Yemeni takmak.

Birader: Kız ve erkek kardeş için kullanılan sözcük.

Bir dane: Bir tane.

Boz şap: Ada çayı.

Buyday: Buğday.

Ç

Çehre: Yemeni.

Çetlebek: Çitlembik ağacı.

Çıkma: Aynı sülaleye mensup olup arada kan bağının bulunmadığı kimse.

Çingen: Çingene.

D

Dam: Çatı.

Darak: Tarak.

Daramak: Taramak.

Daş: Taş.

Değmen: Değirmen

Devriş: Derviş.

Dörtlük: Yemeni.

Durna: Turna.

Dutma: Tutma.

Duzak: Tuzak.

Düşkün: Yardıma muhtaç.

Düzen: Görüntü.

E

Eb-i zemzem: Zemzem suyu.

Ekindi: İkinci.

Ekmeklemek: Ağırlamak, yedirmek içirmek.

Emzikli: Ağaçtan yapılmış olan su kabı.

Entari: Elbise.

Erdir: Eritir.

Erfene: Özellikle kış gecelerinde veya bayramlarda düzenlenen toplantı, seyirlik oyunların oynanarak ortaklaşa toplanan malzemelerle yapılan yemeklerin yendiği etkinlik. Ârifhane.

Erkeç: Erkek keçi.

Esvap: Giysi.

Ezrail: Azrail.

G

Gabadayı: Kabadayı.

Galabalık: Kalabalık.

Galdır: Kaldır.

Gali: Artık, bundan böyle.

Gan: Kan.

Gapak: Kapak.

Gardaş: Kardeş.

Garı: Karı.

Garşı: Karşı.

Garşındaki: Karşındaki.

Gaş: Kaş.

Gavak: Kavak.

Gaynat: Kaynat.

Gazma: Kazma.

Gettik: Getirdik.

Geymek: Giymek.

Gına: Kına.

Gıvrak: Kıvrak.

Gıyamet: Kıyamet

Gıyı: Kıyı.

Gıymet: Kıymet.

Gız: Kız.

Gızılırmak : Kızılırmak.

Gibi: Gibi.

Goç: Koç.

Gol: Kol.

Golay: Kolay.

Gopmak: Kopmak.

Goymak: Koymak.

Goynuna girmek: Biriyle yatmak.

Göğ ayı: Gök ayı.

Göyüvermek: Koyuvermek.

Gul: Kul.

Gulu: Hindi.

Gum: Kum.

Gurban: Kurban.

Gurban eylemek: Kurban etmek.

Guru: Kuru.

Gusmak: Kusmak.

Guyu: Kuyu

Gürlük: Orman.

H

Hanesi ttmek: Neslin devam etmesi.

Hangı: Hangi.

I

Irast gelmek: Rastlamak.

İ

İntizar almak: Beddua işitmek, almak.

İtmek: Etmek

K

Kalbur: Ortası telden, kenarları tahtadan yapılmış elek.

Kalıp gibi olmak: Donup kalmak.

Kancık: Namusuna düşkün olmayan, güvenilmez kız.

Kandil: Aydınlatmaya yarayan içinde sıvı yağ ve fitil bulunan araç.

Kav: Ateş.

Kayış: Kemer.

Kem: Kötü.

Kertik: Kesik.

Keşkek: Ana malzemesi mısır veya bulgur olan bir çeşit yemek.

Kıraç: Kurak, yeşillik bulunmayan yer.

Kıran: Yüksek, zirve.

Kıranışık: Yüksekte ışık.

Kız kaldırmak: Kız kaçırmak.

Kordale: Kurdele.

Körpe: Taze, yeni.

Köv: Köy.

Kümüş: Gümüş.

M

Malcı: Sürü sahibi.

Mapus: Hapishane.

Maşallah çekmek: Maşallah demek.

Mavzer: Tüfek.

Mekanizma: Silahın ateş atmeye yarayan mekanik bölümü.

Melaike: Melek.

Merkep: Eşek.

Mınar: Pınar.

Minareden bağırmak: Caminin minaresinden anons etmek.

Mürdük: Mercimeğin çeşitlerinden olan bakliyat.

N

Nacak: Odundan yapılmış balta.

Nec olmak: Nice olmak.

Nenni: Ninni.

Ni: Ne.

O

Ohşamak: Okşamak.

Okşam: Okşayayım.

Onattırmak: Temizletmek.

Orman düzü: Ormana doğru giden düz yol.

Oynaşın: Oynayışın.

Oyun çıkartmak: Oyun oynamak.

Oyungaç: Oyuncak.

Ö

Öğsüz: Öksüz, babası ölmüş çocuk.

P

Padişah: Padişah.

Peşkir: İnce havlu, örtü.

Piyasa yapmak: İleri geri gidip gelerek gezinmek.

Pullu: Sadettin Efe'nin ilk eşi.

S

Sal: Tabut.

Sallangaç: Salıncak.

Sarayım: Sarılayım.

Sargın: Kalın, zor kesilen odun.

Sarpan: İçine buğday konan, genellikle evlerin avlularında bulunan büyük kap.

Seyirtmek: Dışarı çıkmak.

Sırtı dinlenmek: Cenazenin kabir azabı çekmemesi.

Silgi: Havlu.

Sofralık gitmek: Yemeğe gitmek.

Söylebe: Bir çeşit ağaç.

Sümüklü: Sadettin Efe'yi öldüren kişi.

Sürmek: Bir şeyi ateşin üstüne veya içine koymak.

Ş

Şan Ba: Şahin Baba.

Şahan Baba: Şahin Baba.

Şimdin: Şimdi.

T

Taha: Daha.

Tali: Dalı.

Terlik: Oyayla yapılan bir çeşit el işi.

Tura: Madenî para.

Tüfenk: Tüfek.

U

Uğratmak: Yormak.

Urba: Gelin için düğün öncesi alınan giysiler.

Urda: Orda.

Ustun: Tahta, kereste.

Ü

Ürya: Rüya.

Y

Yaban: Yabancı.

Yabanlık: Uzak olan yer.

Yağlı helva: Un, yağ ve pekmezle yapılan helva çeşidi.

Yalı yaban: Uzak, yabancı kimse(ler).

Yangı: Yankı.

Yasmak: Çiğnemek.

Yayla düzü: Yayla yolu, düzlüğü.

Yemekçi: Aşçı.

Yeşim: Değerli taş.

Yokdur: Yoktur.

Yolbağı: Yoldan geçilmesine engel oluşturacak şekilde yolu kapatmak, birinin yolunu kesmek.

Yosma: Namusuna düşkün olmayan kız.

Yoz kuş: Yavrusunu kaybeden kuş.

Z

Zülûf: Başın ön kısmında bulunan saçlar.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

No	Ad-Soyad	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Öğrenim Durumu	Mesleği
1	Niyazi Topçu	1965	Keles	Üniversite	Avukat
2	Emine Atak	1929	Gelemiş köyü/Keles	İlkokul terk	Ev Hanımı
3	Fehmi Demir	1940	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Çiftçi
4	Ahmet Kaya	1933	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Çiftçi
5	Cafer Kabaca	1949	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Emekli
6	Zeki Atak	1950	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Emekli
7	Niyazi Atak	1942	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Emekli (Eski muhtar)
8	Halime Bayram	1940	Kıranışıklar köyü	İlkokul terk	Ev Hanımı
9	Hatice Basrik	1963	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
10	Aziz Basrik	1962	Kıranışıklar köyü	İlkokul	İşçi
11	Ali Işık	1975	Kıranışıklar köyü	Lise	Muhtar, Şoför
12	Serdar Kayalı	1986	Kıranşeyh köyü/Kütahya	Üniversite	Öğretmen
13	Ahmet Karaca	1976	Aydıncık köyü/Kütahya	İlkokul	Eski muhtar
14	Mehmet Üçpınar	1974	Işıklar köyü/Altıntaş/Kütahya	İlkokul	Eski muhtar
15	Güler Kaya	1978	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
16	Naciye Kaya	1930	Kıranışıklar köyü	İlkokul terk	Ev Hanımı
17	Nurcan Atak	1969	Küçükkovacık	İlkokul	Ev Hanımı
18	Raif Kaya	1974	Kıranışıklar köyü	Lise terk	Memur
19	Fatma Teyin	1965	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
20	Azime Geyik	1958	Kıranışıklar köyü	İlkokul terk	Ev Hanımı
21	Nazife Teyin	1968	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
22	Hilal Kaya	1997	Bursa	Lise	Öğrenci
23	Sevim Kazanç	1964	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
24	Hanife Acar	1940	Kıranışıklar köyü	İlkokul terk	Ev Hanımı
25	Hanife Sarı	1977	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
26	Halime Sarı	1949	Kıranışıklar köyü	İlkokul terk	Ev Hanımı

27	Naime Sarı	1974	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
28	Azime Alınca	1965	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
29	Emine Basrik	1987	Kıranışıklar köyü	Lise	Ev Hanımı
30	Nevzat Esen	1945	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Çiftçi
31	Gönül Basrik	1985	Kıranışıklar köyü	Lise	Ev Hanımı
32	İsmail Çikin	1940	Kıranışıklar köyü	Ortaokul	Çiftçi
33	Ziya Atak	1959	Kıranışıklar köyü	Lise	Emekli
34	İsmail Çikin	1949	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Çiftçi
35	Cahit Kaya	1953	Bıyıklıhalanı köyü/Keles	İlkokul	Esnaf
36	Ali Bay	1950	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Emekli
37	Ahmet Bayram	1953	Kıranışıklar köyü	Ortaokul	Emekli
38	Yaşar Bayram	1963	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Emekli
39	İsmail Ası	1955	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Çiftçi
40	Halime Göksu	1940	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Esnaf (Köy bakkalı)
41	Naime Şimşek	1964	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
42	İsmail Coşkun	1948	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Emekli
43	Selime Işık	1950	Kıranışıklar köyü	İlkokul	Ev Hanımı
44	Emine Ası	1937	Kıranışıklar köyü	İlkokul terk	Ev Hanımı
45	Şahizer Çoban	1940	Kıranışıklar köyü	İlkokul terk	Ev Hanımı

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ACIPAYAMLI Orhan, **Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.
- ALPTEKİN Ali Berat, **Efsane ve Motifleri Üzerine**, Akçağ Yayınları, 2012.
- ALTUN Işıl, **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yayınları, İzmit, 2004.
- ARTUN Erman, **Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008.
- AYVERDİ İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Bursa Ansiklopedisi**, Burdef Yayınları, Bursa, 2002.
- Bursa 1934 İl Yıllığı**, 1934.
- Bursa 1967 İl Yıllığı**, 1967.
- Bursa 1971 İl Yıllığı**, 1971.
- Bursa 1973 İl Yıllığı**, 1973.
- Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köyleri-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, Mart 2014.
- Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Gelenek ve Görenekler-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, Mart 2014.
- Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Ninniler, Maniler, Ağıtlar, Türküler, Giyim Kuşam ve Halk Oyunları-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, Mart 2014.
- Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Sözlü Anlatımlar-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, Mart 2014.
- Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Geleneksel Mimari ve Arkeoloji-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, Mart 2014.
- Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Ekimden Hasata, Hasattan Sofraya Yemek ve Mutfak Kültürü-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, Mart 2014.
- Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa köylerinde Halk Hekimliği, Uygulama Örnekleri ve İnanışları-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, Mart 2014.
- Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, Mart 2014.

- BORATAV Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, 3.b., Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1978.
- BORATAV Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat I**, Adam Yayınları, 1982.
- BORATAV Pertev, **100 Soruda Türk Folkloru**, 1.b., Bilge Su Yayınları, Ankara, 2013.
- CEMİLOĞLU Mustafa, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2002.
- ÇAÇU Ayhan, **Yaşayan Tanıkların Dili ile Keles; Sözlü Tarih Çalışması**, 1.b., Keles Kaymakamlığı, Bursa, 2010.
- ÇELEBİOĞLU Amil, **Türk Ninniler Hazinesi**, Ülker Yayınları, İstanbul, 1982.
- ÇOBANOĞLU Özkul, **Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 5.b., Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- DİKMEN Alaattin, **Gelenek ve İnançlarıyla Uludağ'ın Arka Yüzü; Büyükorhan, Harmancık, Keles, Orhaneli**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2011.
- DİLÇİN Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- DİNÇEL Ömer Faruk Dinçel, **Yörük ve Türkmen Diyarı Bursa Dağ Yöresi; Orhaneli, Harmancık, Keles, Büyükorhan**, 1.b., Dağ-Der Yayıncılık, Bursa, 2003.
- EKİCİ Metin, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, 4.b., Geleneksel Yayınları, Ankara, 2011.
- ELÇİN Şükrü, **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Halk Edebiyatı Dizisi: 3, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1977.
- GÜZEL Abdurrahman Güzel – TORUN Ali, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, 6.b., Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.
- GÖKYAY Orhan Şaik, **Dede Korkut Hikâyeleri**, 1.b., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976.
- İNAN Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- İSLAM İLMİHÂLİ I: İMAN VE İBADETLER, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.1, Ankara, 2008.
- KANAR Mehmet, **Farsça-Türkçe Sözlük**, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- KAPLANOĞLU Raif, **Bursa Yer Adları Ansiklopedisi I**, C. I, Avrasya Etnografya Yayınları, Bursa, 2001.
- KAYA Doğan, **Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.
- KUR'ÂN-I KERÎM VE AÇIKLAMALI MEÂLİ, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2006.
- OĞUZ Mehmet Öcal, **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.
- ÖGEL Bahaeddin, **Türk Mitolojisi I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003.
- ÖNAL Mehmet Naci, **Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme, Ölüm Âdetleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

- ÖRNEK Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971.
- ÖRNEK Sedat Veyis, **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.
- ÖRNEK Sedat Veyis, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, 2.b., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1981.
- ÖRNEK Sedat Veyis, **Türk Halkbilimi**, 1.b., Bilgesu Yayınları, Ankara, 2014.
- ÖZKILINÇ Güney, **Nâzım'ın Bursa Yılları; Tanıklar, Fotoğraflar, Bilinmeyenler**, 2.b., Evrensel Basım Yayın, Bursa, 2010.
- PARLATIR İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2009.
- SAKAOĞLU Saim, **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1980.
- SAKAOĞLU Saim, **Efsane Araştırmaları**, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1992.
- SAKAOĞLU Saim, **Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1992.
- SAMİ Şemseddin, **Kâmûsu'l – A'lâm**, C.1, Mihran Matbaası, İstanbul, 1989.
- TAŞ Hülya, **Bursa Folkloru; Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Gaye Kitabevi, Bursa, 2002.
- TAŞ Hülya, **Günümüz Bursa Esnafında Ahilik Kültüründen İzler**, Gaye Kitabevi, Bursa, 2011.
- TEZCAN Mahmut, **Kan Dâvâları Sosyal Antropolojik Yaklaşım**, 2.b., Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- TÜRKÇE SÖZLÜK**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11.b., Ankara, 2011.
- YALMAN (YALKIN) Ali Rıza, **Cenup'ta Türkmen Oymakları I**, yay.haz. Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri, Ankara, 2000.
- YENİSEY Fazıl, **Bursa Folkloru**, Vilayet Matbaası, Bursa, 1955.
- YILDIRIM Dursun, **Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.
- YILDIRIM Sait, **Her Yönü İle Keles**, Hakimiyet Matbaası, Trabzon, 1967.
- YÜCEER Saime, **Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci**, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2001.

Süreli Yayınlar

- ACIPAYAMLI Orhan, "Türkiye'de Yağmur Duası", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 22, S. 3-4, 1964, ss. 221-250.
- ACIPAYAMLI Orhan, "Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik Yönden İncelenmesi", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C. IV, Ofset Repromat Matbaası, Ankara, 1992., ss. 1-14.

- AÇA Mehmet, “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 6, S. 43, Yıl 11, Güz 1999, ss. 24-34.
- AÇA Mehmet, “Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: Tuzlama”, **Millî Folklor Dergisi**, C.7, S.52, Kış 2001, s.93., ss. 93-100.
- AÇA Mehmet, “Türk Destanlarındaki Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 5, S. 34, Yıl 9, Yaz 1997, ss. 78-81.
- AKPINAR Zeki, “Unutulan Gelenekler. II. Dedeler.”, **Uludağ; Bursa Halkevi Dergisi**, S. 74, 1945, ss. 9-12.
- ALTUNTEK Nejla Serpil, “Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 2, Ankara, 2001, ss. 17-28.
- ARSLAN Ali, “Death and the Death of the Young People in Turkish Culture: Mourning and Wailing (Ağıt) In Turkish Folklore (Genç Ölümü Üzerine Yakılmış Ağıtlardan Hareketle Anadolu Kültüründe Ölüm ve Genç Ölümü Olgusu)”, **International Journal of Human Sciences**, ISSN: 1303-5134, Aralık 2004, ss. 1-22.
- ARTUN Erman, “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S. 9-10, İstanbul, 1988, ss. 1-25.
- ARTUN Erman, “Yörüklerde Gelenek ve Görenekler, Eski Kültürün İzleri”, **Adana Halk Kültürü Araştırmaları**, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 107-132.
- ASLAN Ferhat, “Halk Bilimsel Bir Terim Olarak, "Efsane" Üzerine Bazı Dikkatler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 5, S. 3, Güz 2012, ss. 81-90.
- BAŞAL Handan Asûde, “Geçmiş Yıllarda Türkiye’de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2007, ss. 243-266.
- BORATAV Pertev Naili, “İstiska Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 5., S. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, ss. 1221-1224.
- BOYRAZ Şeref, “ ‘Okuntu’ dan Davetiyeye Bir Dönüşümün Anatomisi”, **Millî Folklor Dergisi**, S. 84, Yıl 21, 2009, ss. 87-96.
- CEMİLOĞLU Mustafa, “Keles Folklorunda Yörük Takvimi ve Meteoroloji”, **Türk Kültürü Dergisi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, S.324, Nisan 1990, ss. 240-242.
- CEMİLOĞLU Mustafa, “Bursa Dağ Köyleri ve Yer Adı Efsaneleri”, **Bursa Defteri**, S.3, 1999, Bursa, ss. 214-229.
- CEMİLOĞLU Mustafa, “Türkü Yakma Geleneği ve Bursa Türküleri”, **Geleneksel Yaşam Kültürümüzde Bursa; Bursa’da Yaşam**, Olay Gazetesi Armağanı, Kasım 2012, Bursa, ss. 64-75.

- ÇAÇU Ayhan, “Keles Dedeleri ve Dede Kültürü”, **Geleneksel Yaşam Kültürümüzde Bursa, Bursa’da Yaşam**, Olay Gazetesi Armağanı, Kasım 2012, Bursa. ss. 256-265.
- ÇIBLAK Nilgün , “İçel’de Yağmur Yağdırma Törenleri”, **Folklor/Edebiyat**, C. 8, S. 31, 2002, ss. 93-103.
- ÇIBLAK Nilgün, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, **Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)**, S. 15, 2004, ss. 103-125.
- DEMİR Özkan, BAKAR Nur, “Silifke Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, ss. 111-133.
- EKER ÖĞÜT Gülin, “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 6, S. 46, Yıl 12, Yaz 2000, ss. 92-100.
- EKİCİ Metin, “Bergama Yöresi Hıdırellez Geleneklerinde Toplum ve Çevre Bilinci”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies**, C. 5, S. 1, İzmir, 2005, ss. 53-60.
- EKİCİ Metin, “Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş zamanlı (Senkronik) Bir Bakış”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2005, ss. 225-229.
- ELİTAŞ Özlem, “Güvendeler”, **Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Ninniler, Maniler, Ağıtlar, Türküler, Giyim Kuşam ve Halk Oyunları-I**, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa, 2014, ss. 12-18.
- GÜNAY Umay, “İslâmî Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 6, S. 46., Yıl 12, Yaz 2000, ss. 4-10.
- GÜVENÇ Ahmet Özgür, “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.41, Erzurum, 2009, ss. 85-97.
- HOT İnci, BAŞAĞAOĞLU İbrahim, “Tarihte Sütannelik Geleneği”, **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği – Hukuku-Tarihi Dergisi**, C. 22, S. 2, 2014, ss. 68-74.
- KAPLANOĞLU Raif, “Bursa’da Eski Düğünler”, **Geleneksel Yaşam Kültürümüzde Bursa; Bursa’da Yaşam**, Olay Gazetesi Armağanı, Kasım 2012, Bursa, ss. 120-132.
- KIRAN Sevtap “Bursa Keles İlçesi Yöresel Giyim Kuşamı”, **Türk Folkloru**, C.4, İstanbul, Ocak 1983, ss. 24-28.
- KÖSE Aynur, “Değişimin Gölgesindeki Gelenek: Popüler Diziler ve Farklılaşan Ad Verme Kültürü”, **Millî Folklor Dergisi**, S.101, Yıl 26, 2014, ss. 291-306.
- KUMBASAR Hacı Murat, “Süt Akrabalığı”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 16., 2001, ss. 317-332.
- ÖNAL Mehmet Naci, “Unutulmuş Bir Gelenek: Küfür Akşamı Törenleri”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 8, S. 60, Yıl 15 2003, ss. 128-134.

SEZEN Lutfi, “Türk Folklorunda Hıdırellez”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 2, S. 14, Yıl 4, Yaz 1992, ss. 32-34.

TAŞ Hülya, “Bursa Köyleri”, **Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köyleri-I**, 1.b., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2014, ss. 8-9.

TAŞ Hülya, “Ninni”, **Bursa Köylerinde Yaşam Kültürü: Somut Olmayan Kültürel Miras. Bursa Köylerinde Ninniler, Maniler, Ağıtlar, Türküler, Giyim Kuşam ve Halk Oyunları-I**, ss. 44-47.

TÜRKMEN Fikret, “Batı Anadolu’da Doğumdan Ölümüne Bazı İnanmalar Üzerine”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. 6, 1991., ss. 21-28.

TOPÇU Niyazi, “Tapu Tahrir Defterlerine Göre Dağ Yöresi Amme Vakıfları”, **Bursa Araştırmaları**, S. 9, Bursa, 2005, ss. 24-29.

YÜCELT Nâzım, “Geçmişte Bursa’da Düğün Âdetleri”, **Uludağ; Bursa Halkevi Dergisi**, S. 15, 1949, ss. 4-11.

ZİYA Refik, “Bursa’nın Keles Köyü”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, C.3, S.15, Hakimiyet Millîye Matbaası, Mayıs 1934, ss. 234-240.

Diğer Kaynaklar

Bildiri Kitapları ve Bildiriler

Bursa Halk Kültürü; 1. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı, (4-6 Nisan 2002), C. I, Yay. Hazl: Yusuf Oğuzoğlu- Kerime Üstünova, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2002.

Bursa Halk Kültürü; II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı, (20 -22 Ekim 2005), C. I, Uludağ Üniversitesi, Bursa 2005.

Bursa Halk Kültürü; II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı, (20 -22 Ekim 2005), C. III, Uludağ Üniversitesi, Bursa 2005.

AKPINARLI Feriha, “Anadolu’da Nazar ve Nazarlıklar”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, ss. 158-164.

ÇELİKKOL Recep Şinasi, “Bursa-Keles Yöresi Karakeçeli Yörüklerinde El Dokumaları, Kadın-Erkek Giysileri, Damat-Gelin Giysileri, Bunların Bugünkü Durumları ve Türk Dünyası ile ilişkileri”, **Bursa Halk Kültürü; II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı, (20 -22 Ekim 2005)**, C. III, Uludağ Üniversitesi, Bursa 2005, ss. 973-990.

GÜLEÇ Özer, “Keles- Belenören Köyü’nde Düğün Bölümlerinden Güvey Salma-Güvey Uyandırma ve Dürü Toplama”, **Bursa Halk Kültürü; II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı, (20-22 Ekim)**, C.I, Bursa, 2005, ss. 253-259.

GÜRAK Ahmet Nazım, “Bursa İli Keles Yöresinde Oynanan Halk Oyunlarının İncelenmesi”, **Bursa Halk Kültürü; I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu**

Bildiri Kitabı, (4-6 Nisan 2002), C. II, Bursa 2002 ,Uludağ Üniversitesi, ss. 627-643.

KARAHAN Leyla, “Türkçede Dinî Anlamalı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değiştirme Geleneği”, **The 51st Meeting of the Permanent International Altaistic Conference (PIAC 51) Bildiri Metni**, Bükreş, Temmuz 2008, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/Leyla_Karahan_Kisi_Adla_ri.pdf, (21.12.2014), ss.1-10.

KORKMAZ Kürşat Mehmet, “Sağdıçlık ve Yengelik Geleneği”, **Halk Kültüründe Değişim ve Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 359-370.

ÖRNEK Sedat Veyis “Anadolu Folklorunda Yas”, **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, (8-14 Ekim 1973)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974, ss. 399-409.

ÖZKAN Fatma, “Sibiry Türklerinde Geçiş Dönemleri”, **Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri (26-28 Mayıs 2000)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

SAYMEN Ferit Hakkı, “Evlenme Hürriyeti,” **Edirne Üniversitesi Haftası Konferans Bildiri Metni, Edirne, 1957, file:///C:/Users/acer/Downloads/4431-12875-1-PB.pdf., (24.12.2014)**, ss.27-46.

SEVİNDİK Hüseyin, “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açısından İncelenmesi”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri II, (22-23 Aralık 1994)**, C.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.227-242.

SÜRÜR Ayten, “Geleneksel Yaşamda Bursa ve Çevresinde Türk Çantası ve Çekmeceleri ‘Bohçalar’”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri**, C.1, Kültür Bakanlığı, Ankara, 22-23 Aralık 1994, ss.259-272.

TAŞ Hülya, “Bursa İli ve Çevresinde Doğum ve Çocukla İlgili Gelenek-Görenekler ve İnançlar”, **Bursa Halk Kültürü; I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu. Bildiriler Kitabı, (4-6 Nisan 2002), C. II, Bursa 2002, Uludağ Üniversitesi, ss. 477- 497.**

TÜRKMEN İbrahim, “Keles’te Düğün Öncesi İki Tören: El Öpme ve Küsteci”, **Bursa Halk Kültürü; I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı, (4-6 Nisan)**, C. II, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2002, ss.581-586.

Tezler

CEMİLOĞLU Mustafa, **Sorgun Köyü Halk Edebiyatı**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1989.

CEMİLOĞLU Mustafa, **Bursa-Orhaneli, Büyükorhan ve Domaniç Köyleri Türkmenlerinin Halk Edebiyatı Ürünlerini Derleme Çalışması, Araştırma Projesi, Prj Y.: Mustafa Cemiloğlu, Prj. No: 1997/26, Uludağ Üniversitesi Araştırma Fonu İşletme Müdürlüğü, Bursa, 1999.**

- KARABOLAT Rakibe, "Bursa Keles Yöresi Folklorü", İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1993.
- OĞUZBERK Cemal, Keles İlçesi Issızören Köyünün Ekonomik Durumu ve Köydeki Diğer Sosyal Hayat, İstanbul Üniversitesi, ...s.Lisans Tezi, İstanbul, 1968.
- TAŞ Hülya, Bursa Görükle Köyü Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa, Haziran 1989.
- TAŞ Hülya, Bursa İli Törenselle Gelenek ve Görenekları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Balıkesir, 1996.

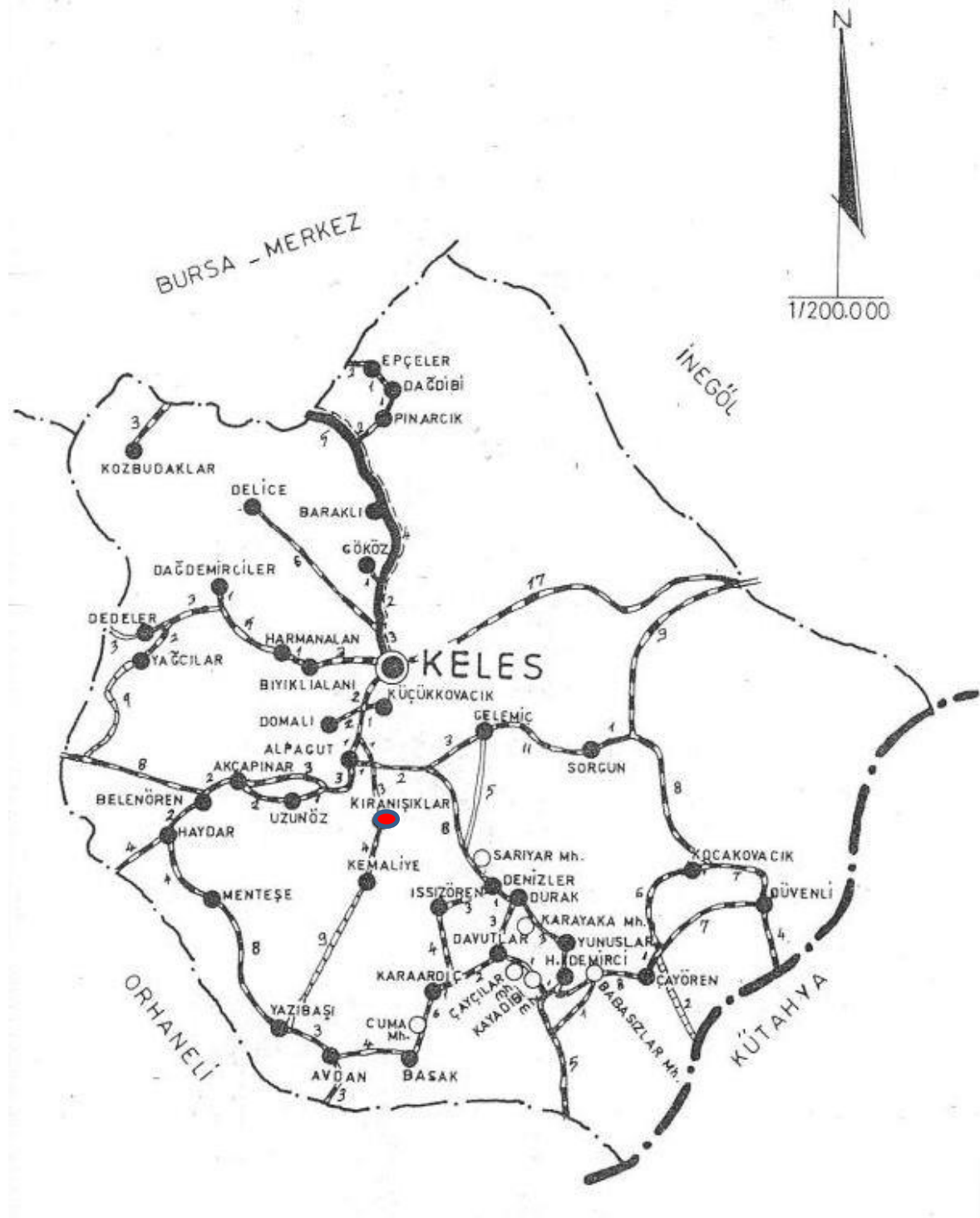
Kayıtlar ve İnternet Kaynakları

- TEMETTUAT DEFTERİ, 1844 – 1845, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA. ML. VRD. TMT. 7097.
- www.tuik.gov.tr, (31.03.2015).
- <http://www.haritalar.com/harita/Kiraneisiklar/46557>, (17.11.2014).
- http://www.keles.gov.tr/default_B0.aspx?content=1065, (26.01.2015).
- <http://www.mgm.gov.tr/tahmin/il-ve-ilceler.aspx?m=KELES>, (16.11.2014).

EKLER

EK 1

HARİTA

EK 2

FOTOĞRAFLAR

Kıranişıklar Köyü Girişi

Köyün Uzaktan Görünüşü

Köy Kahvesi

Köy Kahvesi

Köy Camisi

Köy Okulu

Köyden Bir Görüntü

Köy Evinin İçinden Bir Görüntü

Köyden Bir Görüntü

Köyden Bir Görüntü

Köyden Bir Görüntü

Taş Fırın

Köy Kahvesinde Yapılan Görüşme

Kaynak Kişiyile Görüşme

Kaynak Kişilerle Görüşme

Kaynak Kişilerle Görüşme

Şahin Baba Türbesi (Eski Hâli)

Şahin Baba Türbesi (Yeni Hâli)

Şahin Baba Türbesinin İç Kısmı

Sadettin Efe'nin Fotoğrafi

Sadettin Efe'nin Mezarı

Sadettin Efe'nin Mezarı

Sadettin Efe'nin Kızı-Emine Atak

Nazım Hikmet'in Anıt Mezarı

Yeni Doğan Bebek ve Bebeğin Annesi

Beşik

Sarılık Yemenisi

Gözaydın Yastığı

Kırk Taş ve Altın Yüzük

Kırk Kaşık Su

Bebeğin Kırklanması

Sünnet Çocuğu

Sünnet Annesi ve Babası

Sünnet Kınası

Sünnet Yatağı

Sünnet Yatağının İçi

**Sünnet Yatağını Görmeye Gelen
Kadınlar**

Sünnet Gezdirmesi

Asker Uğurlama

Asker Uğurlama

Nişan (Çıkı)

Nişan (Çıkı) Yemeği

Nışan (Çıkı) Bohça

Nışan (Çıkı) Takı Töreni

Küsteci

Davetiye

Halka

Çeyiz Serme

Yüklük

Çeyiz Serme-Yastıklar

Yastık

Çeyiz Serme

Örme Kilim

Seccadeler

Gelin Yatağı

Danışık Günü Düğün Evi

Çeyiz (Sandık) Çıkarma

Gelin Kınası

Düğün Evi

Gelin Alayı

Gelin Ağacı

Şenlik Heybesi

Düğün-Takım Yemeği

Düğün Yemeği

Bulaşık Yıkama

Bakır Çalıp Türkü Söyleyen Köy Kadınları

Kaşık Oyunu

Dürü

Kaşıklar

Gelin Alma-Çeyiz Sandığı

Gelin Arabası

Baba Kuşaklı-Alı Başlı Gelin

Gelin Alma Sonrası Oğlan Evi

Gelin Alma Sonrası

Cenaze Evi

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Ezgi		Şahin Sevdı
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa		1986
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	Orta		
Eğitim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2001	2004	Bursa Şükrü Şankaya Anadolu Lisesi
Lisans	2004	2008	Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	2008	2010	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ortaalan Öğretmenliği Bilim Dalı. (Tezsiz Yüksek Lisans)
Yüksek Lisans	2010		Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı.
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama-Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2008	2008	Bursa M. Kemal Coşkunöz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
2.	2009		Yalova Üniversitesi Türk Dili Bölümü
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Yalova İl Milli Eğitim Müdürlüğü – “Yalova Okuyor” Projesi		
İletişim (e-posta):	e-shn86@hotmail.com		
		Tarih İmza Adı Soyadı	Ezgi Şahin Sevdı

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	EZGİ ŞAHİN SEVDİ
Tez Adı	Bursa- Keles İlçesi Kıranışıklar Köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Halk Bilimi
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Hülya TAŞ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 07.07.2015

İmza : E. Sevdî.